पूर्वखोला गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पूर्वखोला, पाल्पा

अन्तिम प्रतिबेदन

आवधिक योजना

(२०८०/८१-२०८४/८५)

प्राविधिक सहजीकरण

सेन्टर फर गुड गभर्नेन्स एण्ड डेभलपमेन्ट म्यानेजमेन्ट प्रा.लि

तिलोत्तमा-३, रुपन्देही

आवधिक योजना

(२०८०/८१-२०८४/८५)

पूर्वखोला गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पूर्वखोला, पाल्पा

आषाढ, २०८०

बिषय सूचि

	शीर्षक	पेज नं
	कार्यकारी सारांश	१
परिच्छेद-१	**परिचय**	**६**
१.१	पृष्ठभूमि	६
१.२	भौगोलिक, आर्थिक र सामाजिक स्थिति	६
१.२.१	भूगोल	६
१.२.२	जनसंख्या	९
१.२.३	भूमिको उपयोग	१३
१.२.४	आर्थिक क्षेत्रको स्थिति	१४
१.२.५	सामाजिक क्षेत्रको स्थिति	१६
१.२.६	भौतिक पूर्वाधार	२२
१.२.७	वन तथा वातावरण	२६
१.२.८	संस्थागत व्यवस्था	२८
१.३	पालिका समृद्धिको आधार	३२
१.४	योजना तर्जुमाका मार्गदर्शक आधारहरु	३२
१.५	योजना तर्जुमा विधि	३३
१.५.१	सवद्ध दस्तावेजको अध्ययन	३३
१.५.२	तथ्यांङ्क संकलन	३३
१.५.३	अध्ययन क्षेत्रको भ्रमण तथा स्थलगत सर्वेक्षण	३४
१.५.४	योजना अवधारणा निर्माण	३४
१.५.५	विश्लेषण	३४
१.५.६	अन्तर तथा अपेक्षा पहिचान	३४
१.५.७	योजना दस्तावेज प्रस्तुती, छलफल तथा अन्तरक्रिया	३५
परिच्छेद-२	**विगतका योजनाको क्षेत्रगत समीक्षा तथा स्थिति विश्लेषण**	**३६**
२.१	जनसंख्या विश्लेषण	३६
२.२	आर्थिक विकास	३७
२.३	सामाजिक विकास	३८
२.४	भौतिक पूर्वाधार	३९
२.५	वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	४०
२.६	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन	४१
परिच्छेद-३	**आवधिक योजना खाका**	**४३**
३.१	पृष्ठभूमि	४३
३.२	अवसर र चुनौती	४३
३.३	पन्ध्रौ योजनाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य	४६
३.४	लुम्विनी प्रदेश सरकारको प्रथम योजनाको सोच र लक्ष्य	४७
३.५	गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोँच	४७
३.६	लक्ष्य	४८
३.७	उद्देश्य	४८
३.८	प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य	४९
३.९	रणनीति तथा कार्यनीति	५०
३.१०	पालिकाका गौरब तथा रुपान्तरणकारी योजना	५२

	शीर्षक	पेज नं
३.११	नतिजा खाका	५३
३.१२	अपेक्षित उपलब्धी	६०
परिच्छेद-४	**आर्थिक विकास**	**६१**
४.१	कृषि विकास	६१
४.२	पशुपंक्षी विकास	६४
४.३	घरेलु तथा साना उद्योग	६६
४.४	वन पैदावार तथा खनिज सम्पदा	६९
४.५	पर्यटन बिकास	७०
४.६	सहकारी विकास	७२
४.७	वाणिज्य तथा आपूर्ति	७४
४.८	श्रम तथा रोजगार र गरिबी निवारण	७५
परिच्छेद-५	**सामाजिक विकास**	**७७**
५.१	शिक्षा	७७
५.२	स्वास्थ्य सेवा	७९
५.३	महिला, जेष्ठ नागरिक तथा फरक क्षमता	८२
५.३.१	महिला	८२
५.३.२	जेष्ठ नागरिक	८३
५.३.३	फरक क्षमता	८५
५.४	आदिवासी तथा दलित/उत्पीडित वर्ग उत्थान	८६
५.५	बालबालिका, वाल अधिकार तथा बाल संरक्षण	८७
५.६	युवा, खेलकूद तथा संस्कृति	८९
५.६.१	युवा	८९
५.६.२	खेलकूद	९०
५.६.३	संस्कृति	९१
५.७	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	९३
५.८	खानेपानी तथा सरसफाई	९४
परिच्छेद-६	**भौतिक पूर्वाधार विकास**	**९७**
६.१	सडक तथा यातायत क्षेत्र	९७
६.२	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१०२
६.३	विद्युत्त तथा उर्जा	१०४
६.४	भवन तथा आवास	१०५
६.५	सिँचाई	१०७
६.६	नदी तथा पहिरो नियन्त्रण	१०९
परिच्छेद-७	**वन, वातावरण संरक्षण एवं विपद् व्यवस्थापन**	**१११**
७.१	वन विकास तथा वातावरण संरक्षण	१११
७.१.१	वन विकास	१११
७.१.२	वातावरण संरक्षण	११३
७.२	जैविक विविधता	११५
७.३	पार्क तथा खुल्ला क्षेत्र	११६
७.४	सीमसार तथा जलाधार क्षेत्र	११७
७.५	जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन रणनीति	११९

	शीर्षक	पेज नं
७.६	विपद् व्यवस्थापन	१२०
परिच्छेद-८	**संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन**	**१२३**
८.१	संस्थागत बिकास	१२३
८.२	वित्तीय सुशासन	१२६
८.३	न्याय प्रणाली	१२८
८.४	नविनतम प्रविधिको प्रयोग	१२९
८.५	शान्ति सुरक्षा	१३०
८.६	अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा सुधार	१३१
८.७	तथ्यांक प्रणाली	१३३
८.८.	सामुदायिक-गैसस-साझेदारी	१३४
परिच्छेद-९	**वित्तीय विश्लेषण**	**१३६**
९.१	पालिकाको विगत ३ बर्षको वजेट विश्लेषण	१३६
९.१.१	स्थानीय तहको सार्वजनिक वित्त सम्बन्धी व्यवस्था	१३६
९.१.२	सार्वजनिक खर्च विश्लेषण	१३६
९.१.३	राजश्व तथा आयश्रोत विश्लेषण	१३८
९.२	आवधिक योजनाको बजेट अनुमान	१३९
९.३	श्रोत परिचालन	१४२
९.३.१	श्रोत परिचालनका क्षेत्रहरु	१४२
९.३.२	आन्तरिक श्रोत अभिबृद्धिका कार्यक्रमहरु	१४३
९.३.३	सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्न अपनाउनु पर्ने उपायहरु	१४३
परिच्छेद-१०	**कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन**	**१४४**
१०.१	वर्तमान स्थिति	१४४
१०.२	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१६७
१०.३	नतिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा	१६८
१०.४	मध्यावधि मूल्याङ्कन	१७७
१०.५	अन्तिम मूल्याङ्कन	१७८
अनूसूची-१	**परियोजना बैंक**	**१८०**
क)	**सडकहरु**	१८०
ख)	**सिंचाई योजनाहरु**	१८२
ग)	**मोटररेवल पुलहरु**	१८३
घ)	**झोलुङ्गे पुल निर्माण १३ वटा**	१८३
अनूसूची-२	**कार्यशाला संचालन सम्वन्धी केही झलकहरु**	**१८४**

संक्षिप्त शब्दार्थ

आ.व.	आर्थिक वर्ष
कि.मी .	किलो मीटर
कि.वा.	किलोवाट
गा.पा	गाउँपालिका
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
गैसस	गैर सरकारी संस्था
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
मी.	मीटर
मे.ट.	मेट्रिक टन
लैससास	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
सा.व.उ.समिति	सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति
हे.	हेक्टर
CBS	Central Bureau of Statistics
CFUG	Community Forest Users' Group
CTEVT	Council for Technical Education and Vocational Training
DEM	Digital Elevation Model
DPR	Detail Project Report
DRMP	Disaster Risk Management Plan
EA	Environmental Assessment
EIA	Environmental Impact Assessment
FAR	Floor Area Ratio
FGD	Focus Group Discussion
GDP	Gross Domestic Product (कूल ग्राहस्थ उत्पादन)
GESI	Gender Equality and Social Inclusion
GHGs	Green House Gases
GIS	Geographical Information System
GPS	Global Positioning System
Ha	Hectare
HH	Household
ICT	Information and Communications Technology
IEE	Initial Environment Examination
IT	Information Technology
KII	Key Informant Interview
NTFPs	Non Timber Forest Products
NEA	Nepal Electrician Authority
NBC	National Building Code
PPP	Public Private Partnership
RM	Rural Municipality
RoW	Right of Way
RTMP	Rural Transport Master Plan
SDG	Sustainable Development Goals
SRN	Strategic Road Network
SWOT	Strength Weakness Opportunity and Threats
3R	Reduce, Reuse, Recycle
TOR	Terms of Reference
WASH	Water Sanitation and Hygiene

दुई शब्द

नेपालको संविधान २०७२ अनुसार राज्यको पुनर्संरचना भै संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा अधिकारको बाँडफाँड तथा आफ्नो भौगोलिक सीमा भित्र संविधानको अनुसूची बमोजिमका अधिकारहरुको निर्वाध प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्था रहेको छ । बर्तमान अवस्थामा स्थानीय तहको समग्र विकास र जनताको जीवनस्तरमा आशातीत सुधार ल्याउने उद्देश्यबाट स्थानीय तहहरु योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडी बढिरहेको अवस्था छ । संघीय संरचना अनुसार स्थानीय तहको दोश्रो निर्वाचन सम्पन्न भै स्थानीय तहमा जन निर्वाचित प्रतिनिधिहरुले नेतृत्व संम्हालिरहेको अवस्था छ ।

गाउँपालिकामा उपलब्ध तथ्यांक तथा सूचनाहरु, बस्ती स्तरको अध्ययन अबलोकनका एवं विभिन्न चरणमा भएका अन्तरकृया, छलफल एवं कार्यशाला गोष्ठी समेतबाट **"समृद्ध पूर्वखोला; खुसी जनता"** भन्ने दिर्घकालिन सोच सहितको पूर्वखोला गाउँपालिकाको ३ बर्षे मध्यमकालिन खर्च संरचना सहितको आगामी ५ वर्षको आवधिक बिकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । संमृद्धी प्राप्तीको आधारको रुपमा **"शिक्षा,स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितको पूर्वाधार पूर्वखोला बिकासको आधार; "** भन्ने नारा तय गरिएको छ । पर्याप्त प्राकृतिक सम्पदा र बिबिध साँस्कृतिक विशेषताहरु एवं जैविक विविधताले भरिपूर्ण यस पूर्वखोला गाउँपालिकाका जनताको सामाजिक न्याय सहितको समृद्धिलाई योजनावद्ध विकास मार्फत साकार पार्न यो दस्तावेज मार्गदर्शक हुनेछ भन्ने बिश्वास लिएकोछु । गाउँपालिकाको संभाव्य स्रोत र साधनहरुलाई आधारभुत तहमा रहेका जनताहरुको पहुँच र लाभ पुग्ने गरी उपयोग र विस्तार गर्नेगरी यो आवधिक योजना दस्तावेज महत्वपूर्ण रहने छ ।

यस आवधिक बिकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागी भई योगदान पुऱ्याउनु हुने निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत विभिन्न शाखा/इकाईमा कार्यरत कर्मचारीहरु, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरुलाई उहाँहरुको सकृय भूमिकाकाको लागि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यो आवधिक योजना तर्जुमा गर्न प्राविधिक रुपले सहजिकरण गर्ने सेन्टर फर गुड गभर्नेन्स एण्ड डेभलपमेन्ट म्यानेजमेन्ट प्रा.लि, रुपन्देही र त्यस संग सम्बद्ध विज्ञहरु प्रति धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, गाउँपालिकाको यस आवधिक बिकास योजना कार्यान्वयनमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको साथ र सहयोग रहनेमा बिश्वस्त छु ।

नुन बहादुर थापा

अध्यक्ष

मिति २०८०/३/७

"शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, कृषि, पर्यटन सहितको पूर्वाधार; पूर्वखोला विकासको आधार"

पूर्वखोला गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

पूर्वखोला, पाल्पा
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

प.सं.:-
च.नं.:-

शुभकामना

स्थानीय तहले प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि योजनावद्ध विकास गर्नुपर्ने मान्यतामा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार क्षेत्र भित्र रही **"समृद्ध पूर्वखोला; खुसी जनता"** भन्ने दीर्घकालीन सोंचका साथ गाउँपालिकाको आवधिक योजना (०८०/८१-०८४/८५) तर्जुमा गरिएको छ ।

यस आवधिक योजनाले पूर्वखोला गाउँपालिकाको समग्र विकासमा ठोस योगदान पुऱ्याउने छ भन्ने अपेक्षा लिएकोछु । गाउँपालिकामा रहनु भएका सबै जनप्रतिनिधि, राजनैतिक दल, नागरिक समाज, सञ्चारकर्मी, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरुले यस आवधिक योजनाका लक्ष्य/उद्देश्यहरुलाई साकार पार्न योजना तर्जुमा प्रकृयामा जसरी सहयोग गर्नु भयो सोही अनुसारको सहयोग हुनेछ भन्नेमा म पूर्ण बिश्वस्त छु । आवधिक बिकास योजनामा समावेश भएका बिभिन्न कार्यक्रमहरुको सफल कार्यान्वयनमा सबैको सहयोग अपरिहार्य रहन्छ नै । यस आवधिक बिकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागी भई योगदान पुयाउनु हुने सवै सम्वद्ध पक्षहरु प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

भागिरथी शर्मा, भट्टराई
उपाध्यक्ष
मिति २०८०/३/७

पूर्वखोला गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय पूर्वखोला, पाल्पा लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल स्था.: २०७३

मिति २०८०/३/७

मन्तव्य

नेपालको सविधानले राज्यशित्तको बाँडफाँड संघ, प्रदेश र स्थानीय तह समेत गरी तीन तहमा बिभाजन गरेको र सविधानतः: स्थानीय तह अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित भएको छ । संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्व सम्वन्धी अधिकार, राजस्व बांडफांड, बजेट व्यबस्थापन, सार्बजनिक खर्च तथा बित्तीय सुशासनका लागि अन्तरसरकारी बित्तीय व्यबस्थापन ऐन जारी भई कार्यान्वयनमा आएको अवस्था छ । स्थानीय स्वायत्त शासनको मूल मर्मलाई आत्मसात गर्दै आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको बिषयमा आवश्यक कानून निमार्ण, योजना तथा बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन, बित्तीय व्यवस्थापन तथा बिभिन्न बिकास निर्माण सम्वन्धी बिषय क्षेत्रमा गाउँपालिकाले सावधानी पूर्बक कार्य सम्पादन गरी सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त राख्ने अवसर प्राप्त भएको छ । यिनै कार्यहरुलाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय रुपमा योजनावद्ध ढंगले अगाडि बढाउन मार्गदर्शक हुने गरी **"समृद्ध पूर्वखोला; खुसी जनता" भन्ने** दिर्घकालिन सोच तथा बिकासको आधारको रुपमा **शिक्षा,स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितको पूर्वाधारलाई अंगिकार गर्दै** पूर्वखोलाा गाउँपालिकाको मध्यमकालिन खर्च संरचना सहितको यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । आवधिक योजना तर्जुमा गर्दानै आगामी ३ बर्षको श्रोत सुनिश्चितता गरी कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ ।

यो आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृयामा सहभागी भई सहयोग पुर्‍याउनु हुने आदरणीय अध्यक्ष तथा उपाध्यक्ष, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु,सबै राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, बिभिन्न विषयगत शाखाका प्रमुख एवं राष्ट्रसेवक कर्मचारी साथीहरु प्रति आभारी छु । आबधिक योजना तर्जुमाका लागि सहजिकरण गर्ने सेवा प्रदायक संस्था **"सेन्टर फर गुड गभर्नेन्स एण्ड डेभलपमेन्ट म्यानेजमेन्ट प्रा.लि, रुपन्देहीका** सम्पूर्ण बिज्ञहरु प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

मान बहादुर सारु
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

मान बहादुर सारु
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधानले राज्यको पुनर्संरचना गरी संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा अधिकारको बाँडफाँड गरेपछि आफ्नो भौगोलिक सीमा भित्र संविधानको अनुसूची बमोजिमका अधिकारहरुको निर्वाध प्रयोग गर्न सकिने संवैधानिक व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको समग्र विकास र जनताको जीवनस्तरमा आशातीत सुधार ल्याउने उद्देश्यबाट स्थानीय तहहरु योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडी बढिरहेको अवस्था छ । पालिकावासीहरुलाई खुसी र समृद्ध बनाउने महान् सोँचलाई निश्चित अवधि भित्र अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्न पूर्वखोला गाउँपालिकाबाट विविध प्रयास भैरहेको सन्दर्भमा योजनागत अनुशासनको परिपालना सहित विकासको गतिलाई तीव्रता दिने उद्देश्यले यो आवधिक विकास योजना तर्जुमाको कार्य अगाडि बढाइएको हो ।

योजना तर्जुमाको तयारी चरणमा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी, पालिका क्षेत्र भित्र रहेका विभिन्न राजनैतिक दल एवं सरोकारवालाहरुको उपस्थितिमा यसको शुभारम्भ गरिएको हो । रिङ्नेरह स्थित गाउँपालिकाको सभाहलमा आयोजित सो अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला गोष्ठी कार्यकममा अभिव्यक्त भएका महत्वपूर्ण राय, परामर्श, सुझाव तथा विचारहरु योजना तर्जुमाका लागि महत्वपूर्ण रहेका छन् । कार्यक्रममा उपस्थित भेलाबाट विभिन्न विषयगत समिति गठन गर्नुका साथै पालिकाका अध्यक्षको संयोजकत्वमा निर्देशक समिति समेत गठन गरिएको हो । कार्यशाला गोष्ठीमा पाँच वटै क्षेत्रगत समितिहरु बीच आ-आफ्ना क्षेत्रका विषयगत योजना तर्जुमाका लागि विस्तृत छलफल, अन्तरक्रिया र समूहगत प्रस्तुती पश्चात योजनाको प्रारम्भिक खाका तयार भएको हो । योजना तर्जुमाका लागि अति आवश्यक पर्ने गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र अद्यावधिक गर्ने क्रममा गाउँ कार्यपालिकाका वडाध्यक्ष, वडासदस्य, पालिकावासी, सहकारी, वन उपभोक्ता समिति, सिँचाई समिति, समाजसेवी, सामाजिक अगुवा, नागरिक समाज समेतका बुद्धिजीवि व्यक्तित्वहरुसँग छलफल, अन्तरक्रिया गर्नुका साथै ६ वटै वडाहरुको अध्ययन, अवलोकन, नक्सांकन गरिएको छ । यस क्रममा GIS Expert, इन्जिनियर, वातावरणविद्, अर्थशास्त्री, समाजशास्त्री, सुशासनविद् लगायतका विषय-विज्ञहरु परिचालन भएका छन् । पालिका क्षेत्रको भू-उपयोग, सडक लगायतका पूर्वाधारको अवस्था, सामाजिक, साँस्कृतिक, वातावरणीय तथा विपद् जोखिम क्षेत्र समेतको अध्ययन अवलोकन गरी यथार्थ र वस्तुगत सूचना संकलन गरिएको छ । गाउँपालिकाको यही वस्तुगत विवरणको आधारमा विद्यमान अवस्थाको आंकलन, SWOT Analysis, भू-उपयोगको अवस्था अनुसार विषयगत क्षेत्रको Zoning, श्रोत आंकलन जस्ता विषयहरुलाई ध्यानमा राखी यो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । यस योजनामा भू-उपयोगको अवस्था लगायत भौतिक, सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय र विपद् जोखिम, संस्थागत क्षमता विकास, आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषण, कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना तथा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था, नतीजामा आधारित खाका (Log-frame), अनुमानित लागत विवरण र बहुक्षेत्रगत लगानी योजना समेत समावेश गरिएको छ । पालिकालाई समृद्धिको दिशा तर्फ स्तरोन्नती गर्ने सन्दर्भमा रोजगारी श्रृजना, उत्पादनमा बृद्धि र पालिकाबासीको आय स्तरमा सुधार ल्याउने उद्देश्यबाट कृषि, पशुपालन, शिक्षा, स्वास्थ्य र पूर्वाधार क्षेत्रलाई अग्रणी क्षेत्रको रुपमा राखी यी क्षेत्रहरुको विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छ । आवधिक विकास योजना तर्जुमाका क्रममा “शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, कृषि-पर्यटन सहितको पूर्वाधार” पूर्वखोला बिकासको आधार भन्ने दीर्घकालीन सोँच अनुमोदन भई सो सोँच अनुरुप आगामी ५ वर्षका लागि परिमाणात्मक लक्ष्य र उद्देश्य एवं रणनीतिहरु तय गरिएका छन् । यीनै लक्ष्य तथा उद्देश्य तर्फ परिलक्षित प”र्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजनाका सम्पूर्ण विषयवस्तुलाई दश (१०) वटा परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएकोछ ।

परिच्छेद-१ मा परिचय शीर्षकमा पालिकाको परिचय सहित आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वातावरण र संस्थागत व्यवस्थाको वर्तमान अवस्थाको वस्तुस्थिति विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी पालिकाको समृद्धिको आधार, योजना तर्जुमाका मार्गदर्शक आधारहरु र योजना तर्जुमा विधि समेतको चर्चा यसै परिच्छेदमा गरिएको छ ।

पाल्पा जिल्लाका १० वटा पालिका मध्ये जिल्लाको पूर्व दक्षिण भागमा अवस्थित १३८.०२ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो गाउँपालिकाको नामाकरण गाउँपालिकाको बिच भाग भएर बग्ने पूर्वखोलाको नामबाट भएको हो । साविकका ६ वटा गा.वि.स.का क्षेत्रहरु मिलाई बनेको पूर्वखोला गाउँपालिकामा हाल ६ वटा वडाहरु रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार यहाँको कूल जनसंख्या १६०५२ रहेको छ, जसमध्ये पुरुषको संख्या ७०९३ (४४.२०%) र महिलाको संख्या ८९५९ (५५.८०%) रहेको छ । लैङ्गिक अनुपात ७९.१७, जनघनत्व ११६ प्रति वर्ग किलोमिटर र परिवारको औषत आकार ३.९० व्यक्ति प्रति परिवार रहेको देखिन्छ । ४१२१ घरधुरी रहेको यस पालिकाको ४४.०७% भू-भाग कृषि क्षेत्र, ५१.०१% भू-भाग वन क्षेत्र, ५.३१% झाडी, घाँसे मैदान तथा चट्टान क्षेत्र

२०.४१% भू-भाग खोला तथा पानीले ढाकिएको छ । पालिकावासीको मुख्य पेशा कृषि रहेको छ, तर पनि कृषिलाई व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण गर्न सकिएको छैन । जैविक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यताको धनी यस पालिकामा पर्यटन प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सकिने अवस्था छ । यस योजनाको कार्यक्रममा प्रस्ताव गरिएका पर्यटन मार्ग, होमस्टे एवं होटल सहितको पर्यटकीय आवास जस्ता क्रियाकलापहरुको आवश्यक व्यवस्थापन गर्न सकेमा यसबाट आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने अवस्था छ । यस पालिकामा ७ मा.वि., ३१ आधारभूत तह र ४३ वटा बालविकास केन्द्रहरु सञ्चालनमा छन् भने स्नातक तह सम्म पढाईहुने कलेज एक मात्र छ । यस पालिकाको ५ वर्ष भन्दा माथिको साक्षरता दर ८१ % रहेको छ जसमध्ये पुरुष साक्षरता ८७.८०% र महिला साक्षरता ७६.०% रहेको देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्था तर्फ ६ वटा स्वास्थ्य चौकीहरु र ५ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन् । खानेपानी तर्फ ९५.९५% परिवारलाई पाइप/धाराबाट पिउने पानीको सुविधा उपलब्ध छ भने यो पालिका खुल्ला दिशामुक्त घोषणा भइसकेको छ । ९६.८६ घरपरिवारलाई विद्युत सेवा उपलब्ध छ भने अझै पनि १९४ घरपरिवार खरको छानाबाट मुक्त हुन सकेका छैनन् । रिङ्नेरहमा रहेको इलाका प्रहरी कार्यालयबाट पालिकाका ४ वटा वडाहरुको शान्ति सुरक्षाको व्यवस्थापन भैरहेको छ भने वडा नं ५ र ६ को शान्ति शुरक्षाको जिम्मा रम्भा गाउँपालिकाको ताहुँमा रहेको प्रहरी चौकीले लिएको छ । यस पालिकामा हाल २८२ कि.मी. सडक निर्माणाभिन अवस्थामा छन्, तर अधिकांश सडक कच्ची अवस्थामा रहेकोले सर्वयाम सुचारु हुने सडकको लम्वाई भने १६ कि.मी (करिव ६ प्रतिशत) मात्र छ । गाउँपालिकाका गाउँवस्तीहरु छरिएर रहेको अवस्थामा रहेकोले पनि सबै बस्तिहरुलाई सडक संजालमा जोड्न चुनौती छ । यस पालिकाको अति महत्वपूर्ण सम्पत्तिको रुपमा वन क्षेत्र रहेको छ । यस पालिकामा ३८ वटा सामुदायिक वनहरु रहेका छन् । पालिकाको वडा नं २ मा रहेको चुलिडाँडा कवुलियति बन यस क्षेत्रकै नमुना बनको रुपमा लिइन्छ हाल गाउँपालिकाको आफ्नै नयाँ भवन निर्माणको चरणमा छ । हाल अधिकांश वडा कार्यालयहरु साविकका गा.वि.स. भवनहरुमा सञ्चालनमा छन् । सबै वडाहरुमा इन्टरनेटको पहूँच भएता पनि पालिकासँग वडाहरुको नेटवर्किङ्ग त्यती भरपर्दो भने छैन । चुस्त दुरुस्त कार्यसम्पादन र सर्वसुलभ सेवा प्रवाहमा पालिका प्रयत्नशील रहेको भएता पनि ०७८/०७९ को स्व-मूल्यांकनमा यस पालिकाले जम्मा ४१.२५ % अंक प्राप्त गरेको अवस्था छ ।
यसै परिच्छेदको दफा १.३ मा पालिकाको समृद्धिको आधार उल्लेख गरिएको छ । यो पालिकाको समृद्धिको लागि कृषिलाई आधुनिकीकरण र व्यवसायिकीकरण गर्ने, पर्यटकीय पूर्वाधारहरु निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने, आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गरी गैर कृषि क्षेत्रका आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने, जैविक विविधता, प्राकृतिक सौन्दर्यता, साँस्कृतिक विविधता जस्ता महत्वपूर्ण पक्षहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने जस्ता कार्यबाट रोजगारी सिर्जना र आर्थिक वृद्धि हुन सक्ने देखिएकोले यी पक्षहरुलाई यस योजनामा समृद्धिको आधारको रुपमा लिएको छ ।
प्रस्तुत योजना तयार गर्दा विभिन्न प्रक्रियागत र नीतिगत आधारहरु लिएको छ । नीतिगत आधार मध्य नेपालको संविधान, नेपाल सरकारको पन्ध्रौ योजना, दीगो विकासको लक्ष्य, प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना, योजना तर्जुमा दिग्दर्शनहरु र विभिन्न ऐन, नियम, कार्यविधिहरुको आधार लिइएको छ । प्रथम परिच्छेदको अन्तमा यो आवधिक योजना तर्जुमा विधिलाई स-विस्तार वर्णन गरिएको छ ।

परिच्छेद-२ मा विगतका योजनाको क्षेत्रगत समीक्षा तथा स्थिति विश्लेषण शीर्षक अन्तरगत ५ वटै क्षेत्रगत विकास योजनाको विगतका प्रयासहरु बारे छुट्टा-छुट्टै विश्लेषण गरिएको छ । गत तीन आ.ब.मा यस पालिकाको समग्र आम्दानी खर्चको स्थिति र श्रोत विश्लेषण समेत यसै परिच्छेदमा समाबेश गरिएको छ ।
२०७३ सालमा साविकका ६ गा.बि.स मिलाई बनेका पूर्वखोला गाउँपालिकाको यो आवधिक योजना नै योजना व्यवस्थापनको पहिलो शुरुवात हो । क्षेत्रगत योजनाको विश्लेषण गर्दा विगत वर्षहरुको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम , बार्षिक प्रगति प्रतिबेदनहरुको आधारमा विभिन्न उप-क्षेत्रहरुमा भएको लगानी र उपलब्धीको विश्लेषण गरिएको छ । आवधिक योजनाको अन्तिम वर्ष यस पालिकाको कूल जनसंख्याको आकार सूत्रबद्ध रुपमा निकाल्दा १९३२६ हुने देखिएको छ । क्रमश घटिरहेको यहाँको जनसंख्यालाई आवश्यक पर्ने खाद्य सुरक्षा, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सडक जस्ता सेवा तथा पूर्वाधारहरुको सहज व्यवस्थापन र आपूर्ति गरी बसाइसराई गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने चुनौती छ । साथ-साथै वातावरण संरक्षण, जलवायु परिर्वतन तथा अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, सामाजिक समावेशीकरण, संस्थागत क्षमता विकास जस्ता अन्तरनिहित पक्षहरुमा योजनाबद्ध ढङ्गले अघि बढाई व्यवस्थापन गर्नु पनि त्यत्तिकै चुनौती छ ।

आन्तरिक श्रोतको अंश अति न्यून रहेको यस गाउँपालिकाको मुख्य श्रोत नै संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने राजश्व बाँडफाड तथा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तरगतका अनुदान हुन, जस्को अंश सरदर ९९% रहेको छ । आगामी बर्षहरुमा गाउँपालिकाले राजश्वको दायरालाई थप फराकिलो बनाउने, अन्तर स्थानीय तह बीच साझेदारी, सार्वजनिक निजी र सहकारी साझेदारी, जनसहभागीता जस्ता श्रोतहरुको परिचालन गरी आवश्यक लगानी जुटाउन तर्फ बिषेश पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

परिच्छेद-३ को आवधिक योजना खाका अन्तरगत योजनाको पृष्ठभूमि, अवसर र चुनौती, राष्ट्रिय पन्ध्रौ योजना, लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना र यस गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य र यी तीनवटै योजना बीचको तादाम्यता र अन्तर सम्बन्ध जस्ता विषयहरुको विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी योजनाको प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य, रणनीति तथा कार्यनीति, प्रमुख कार्यक्रमहरु, अपेक्षित उपलब्धी र पाँच वटै क्षेत्रगत योजनाका महत्वपूर्ण कार्यक्रम तथा कार्यक्रमको उपलब्धीका लागि नतीजामूलक खाका समेत प्रस्तुत गरिएको छ । पन्ध्रौ योजनाको **समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** भन्ने दीर्घकालीन सोँच र लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाको **समृद्ध प्रदेश, खुसी जनता** भन्ने दीर्घकालीन सोँचसँग तादाम्यता राख्दै पूर्वखोला गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोँच **"समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता"** भन्ने रहेको छ । साथै गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको बिकासको आधारको रुपमा शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितका पूर्वाधारको बिकास लाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै **"पूर्वखोला बिकासको आधार; शिक्षा,स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितको पूर्वाधार"** भन्ने नारा समेत तय गरेको छ ।

परिच्छेद-४ मा आर्थिक विकास अन्तरगत कृषि विकास, पशुपंक्षी विकास, घरेलु तथा साना उद्योग, खनिज सम्पदा, पर्यटन विकास, सहकारी, वाणिज्य तथा आपूर्ति, श्रम तथा रोजगार र गरिबी निवारण जस्ता आर्थिक उप-क्षेत्रका विषयहरु समेटिएका छन् ।
पूर्वखोला गाउँपालिकाले शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, कृषि-पर्यटनलाई समृद्धिको मुख्य आधार बनाइएकोले यी क्षेत्रहरुलाई यस योजनामा विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ । गरिबी न्यूनीकरण, रोजगारी तथा आयमा वृद्धि र सामाजिक समावेशीता जस्ता पक्षहरुलाई टेवा पुग्ने गरी कृषि, पशुपालन, पर्यटन लगायत अन्य गैर कृषि क्षेत्रका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् । कृषि पेशालाई व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण गर्ने, विभिन्न पूर्वाधारहरु तयार गरी पर्यटन प्रवर्द्धनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने र यसका लागि बिबिध गतिबिधिहरु सञ्चालन गरी रोजगारी र आयस्तर वृद्धि गर्ने, उद्यमशीलताको विकास गरी घरेलु तथा साना उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्ने, सहकारीहरुलाई उत्पादनसँग जोड्ने, उत्पादित वस्तुहरुको बजारीकरण गर्ने र आपूर्तिमा सहजता ल्याउन विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् ।

परिच्छेद-५ मा सामाजिक विकास अन्तरगत शिक्षा, स्वास्थ्य, महिला, जेष्ठ नागरिक तथा फरक क्षमता, दलित उत्पीडित वर्ग उत्थान, आदिवासी जनजाती, बालबालिका, युवा खेलकूद तथा संस्कृति, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता विषयहरु समेटिएका छन् ।
शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता सेवामा नागरिकहरुको सहज पहूँच र यस्ता सेवाहरुलाई गुणस्तरीय बनाउन विभिन्न रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरु सिफारिश गरिएको छ । विद्यालयहरुमा थप कक्षा कोठा निर्माण, नमुना बिद्यालयको अवधारणा, स्थानीय पाठ्यक्रम लागु गर्ने, बिद्यालयमा नबिनतम प्रबिधिको प्रयोग, गुणस्तरिय बिज्ञान प्रयोगशालाको व्यवस्थापन, खेलकुद मैदानहरुको स्तर उन्नती, पठन-पाठनमा गुणस्तरीयता कायम गर्ने लगायतका कार्यक्रमहरु शिक्षा विकास तर्फ समावेश गरिएको छ । स्वास्थ्य तर्फ बिरकोटमा १५ शैयाको नयाँ अस्पताल निर्माण, देबिनगर स्वास्थ्य चौकीको नया भवन निर्माण, एम्बुलेन्स तथा प्रयोगशाला सेवाहरु, मातृशिशु स्वास्थ्य जस्ता कार्यक्रमहरु समावेश छन् । युवा परिलक्षित कार्यक्रम, खेलकूद विकास र विविध संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु एवं महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, शारीरिक असक्त र सामाजिक बञ्चितीकरणमा परेका विभिन्न वर्गहरुको सामाजिक समावेशीतालाई ध्यानमा राखी छुट्टा-छुट्टै कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ ।

परिच्छेद-६ मा भौतिक पूर्वाधार विकास अन्तरगत सडक तथा यातायात, सञ्चार तथा सूचना, विद्युत तथा उर्जा, भवन तथा वस्ती विकास, सिँचाई, नदी नियन्त्रण जस्ता विषयहरु समेटिएका छन् ।

योजनाको अन्त्यसम्म मुख्य सडकहरु मध्ये पालिका पहुँच मार्ग (हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक-नाली सहित १६.०४ कि.मी) तथा बिर्ताबजार देखि आलोक मार्ग जोडने बिर्ताबजार - खल्लु भन्ज्याङ्ग-४.०५ कि.मी) सडक कालो पत्रे गर्ने, गाउँपालिका केन्द्र देखि सबै वडाकार्यालय सम्मका सडकहरु तथा पहिलो प्राथमिकतामा परेका सडकहरु गरी जम्मा १० वटा ग्रामिण सडकहरुमा स्तरीय नालि निर्माण सहित ग्राभेल गर्ने र बजेटको उपलब्धता अनुसार क्रमश कालो पत्रे गर्दै जाने र थप १३ वटा सडकहरुको ६८.०० .कि.मी. सडक ग्राभेल गर्ने, हाल निर्माणाधिन अनुसूचिमा रहेका सबै सडकहरुको बार्षिक रुपमा मर्मत सम्भार गर्ने र पालिकाको केन्द्र बिर्ताबजारमा बसपार्कको लागि उपयुक्त जग्गा उपलब्ध गरी निर्माण कार्य संचालन गर्ने, आर्य भन्ज्याङ-रामपुर सडको सिलुवा तथा बिरकोटमा यात्रु प्रतिक्षालयको निर्माण गर्ने, लक्ष्य राखी कार्यक्रम तय भएका छन् । त्यसै गरी गाउँपालिकाको बिभिन्न ६ स्थानमा पक्की पुलको निर्माणका लागि संघ तथा प्रदेश सरकार संग अनुरोध गर्ने साथै बिभिन्न १३ स्थानमा झोलुङ्गे पुल निर्माणका लागि प्रस्ताव गरिएको छ । पालिकाको आफ्नै प्रशासकीय भवन निर्माण सम्पन्न गर्ने, १५ शैयाको अस्पताल, देबिनगरको स्वास्थ्य चौकी निर्माण जस्ता कार्यक्रमहरु यस परिच्छेदमा समावेश गरिएका छन् । त्यसै गरी जोखिमयुक्त वस्तीहरुको अध्ययन गर्ने, सिँचाई तथा नदी नियन्त्रण सम्बन्धी योजना कार्यान्वयन गर्ने जस्ता विविध कार्यक्रमहरु यस परिच्छेदमा सिफारिश गरिएको छ ।

परिच्छेद-७ मा वन, वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन शीर्षक अन्तरगत वन विकास तथा वातावरण संरक्षण, जैविक विविधता, पार्क तथा खुला क्षेत्र, सीमसार तथा जलाधार क्षेत्र, जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन रणनीति, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरु राखिएका छन् । पालिकाको कूल क्षेत्रफलको ५१.०१% भूमि वन क्षेत्र, ५.३१% झाडी, घाँसे मैदान तथा चट्टान क्षेत्र, ०.२०% आवादी क्षेत्र र ०.४१% खोला नाला तथा पानीले ढाकिएकोछ भने ४४.०७% खेती योग्य भूमि रहेको छ । प्राकृतिक जडिबुटी, विभिन्न प्रजातीका रुख, वनस्पति, वन्यजन्तु तथा विभिन्न प्रजातीका चराचुरुङ्गी समेतको बसोवास रहेको पूर्वखोला गाउँपालिका जैविक विविधताले भरिपूर्ण छ । ३८ वटा सामुदायिक वन तथा वडा नं २ जल्पाको चुलिडाँडा कबुलियती बन यस पालिकामा विद्यमान रहेका छन् । वातावरण संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि वन संरक्षण, वृक्षारोपण, पानीका मूल संरक्षण जस्ता कार्यक्रमहरु राखिएका छन् । त्यसैगरी विपद् व्यवस्थापन, जलवायु अनुकूलनका लागि जनचेतना अभिवृद्धि तथा जन परिचालनका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-८ मा संस्थागत विकास तथा सुशासन शीर्षक अन्तरगत संस्थागत सुशासन, सेवा प्रवाह तथा क्षमता विकास, वित्तीय सुशासन, न्याय प्रणाली, नविनतम प्रविधिको प्रयोग, शान्ति सुरक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन, तथ्यांक प्रणाली र सामुदायिक-गैसस-साझेदारी सम्बन्धी विषयहरु समेटिएका छन् । गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडाहरुबाट सम्पादन हुने सेवा प्रवाहलाई चुस्त, दुरुस्त, छिटो छरितो बनाउन, जवाफदेहीता, पारदर्शीता र उत्तरदायित्व जस्ता सुशासनका पक्षहरुलाई आत्मसात गरी जनता प्रति जिम्मेवार बन्न विभिन्न नीतिगत/प्रक्रियागत विषयहरु सिफारिश गरिएको छ । त्यस्तै प्रभावकारी न्याय सम्पादन, नतीजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन र नविनतम प्रविधिको प्रयोगका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम सिफारिश गरिएको छ । तथ्यांक प्रणालीलाई अद्यावधिक गरी सार्वजनिकीकरण गर्ने, विद्युतीय सुशासनलाई बढावा दिने, सामाजिक सद्भाव मार्फत समाजमा शान्ति सु-व्यवस्था कायम गर्ने, आर्थिक, सामाजिक विकासमा सामुदायिक संस्था तथा गैसस बीच साझेदारी गर्ने जस्ता विषयहरु यस परिच्छेदमा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-९ मा वित्तीय विश्लेषण शीर्षक अन्तरगत पालिकाको विगत तीन वर्षको बजेट विश्लेषण, आवधिक योजनाको बजेट अनुमान र श्रोत परिचालन जस्ता विषयहरु राखिएका छन् । जस अनुसार पालिकाको गत तीन आर्थिक वर्षको आम्दानी खर्च विश्लेषण गरिएको छ । जसमा आन्तरिक आयको अंश १% छ भने अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण अन्तरगत प्राप्त हुने रकम नै आम्दानी एवं लगानीको मुख्य श्रोत रहने देखिएको छ । यही वास्तविकतालाई मध्य नजर गरी आगामी पाँच वर्षको लागि ३ अरव १८ करोड ७३ लाख ३१ हजार आय प्रक्षेपण गरी खर्च तर्फ १ अरव ९३ करोड ९१ लाख ३१ हजार चालु खर्च र १ अरव २४ करोड ८१ लाख ३५ हजार पुँजीगत खर्च प्रस्ताव गरिएको छ । त्यसैगरी क्षेत्रगत विकास अन्तरगत आर्थिक विकासमा २१ करोड ६ लाख ८८ हजार, सामाजिक बिकासमा १ अरव ५३ करोड ४४ लाख ६४ हजार, पूर्वाधार बिकासमा ९१ करोड ५ लाख ३० हजार, वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापनमा ४

करोड एक लाख, र संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन तथा अन्तर सम्बन्धित विषयमा रु ७ करोड २३ लाख लगानी प्रस्ताव गरिएको छ ।

श्रोत परिचालन तर्फ आन्तरिक श्रोत वृद्धिका उपायहरु सहित जनसहभागिता परिचालन, अन्तर स्थानीय तह साझेदारी, सार्वजनिक-निजी-सहकारी-साझेदारी, गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरु बीच साझेदारी, महत्वपूर्ण आयोजनाहरुमा केन्द्र सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य जस्ता पक्षहरुमा ध्यान दिई श्रोत परिचालन गर्ने गरी कार्यक्रमहरु तय गरिएको छ । त्यस्तै सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासन र मितव्ययिता कायम गर्न सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद-१० को कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन शीर्षक अन्तरगत कार्यान्वयन कार्ययोजना, अनुगमन तथा मूल्यांकन, वार्षिक समीक्षा, मध्यावधि मूल्यांकन र अन्तिम मूल्यांकन सम्बन्धी विषयहरु राखिएका छन् । कार्यान्वयन पक्षलाई प्रतिफलमुखी बनाउन कार्यान्वयन योजना समेत तयार गरिएको छ । आवधिक योजनाले अङ्गिकार गरेका लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्ती र योजनाको समग्र परिणामलाई नतीजामुखी एवं उपलब्धीमूलक बनाउन र योजना प्रभावको तथ्यगत जानकारीका लागि मध्यावधि मूल्यांकन तथा अन्तिम मूल्यांकनको लागि आवश्यक सूचकहरु तयार गरिएको छ । साथै योजना दस्तावेजको अन्त्यमा समग्र निष्कर्ष सहित अनुसूचीहरु र सन्दर्भ सामाग्री समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-१
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

पाल्पा जिल्लाका १० वटा पालिकाहरू मध्ये प्राकृतिक सौज्दर्यताले भरिपूर्ण तथा रमणीय पालिकाको रुपमा पूर्वखोला गाउँपालिकालाई लिन सकिन्छ । जैविक विविधता, प्राकृतिक सौन्दर्यता र साँस्कृतिक सम्पदाहरुको धनी यस पालिकाका जनताको सामाजिक न्याय र आर्थिक समृद्धिको लागि योजनाबद्ध विकास गर्ने मूलभूत उद्देश्यबाट यो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्न लागिएको छ । कुनैपनि विकास योजना तर्जुमा गर्दा भरपर्दो तथ्यांकको आवश्यकता पर्दछ । त्यसका लागि गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक तथा संस्थागत पक्षहरुको प्राथमिक तथ्यांकहरु अद्यावधिक गर्नु जरुरी हुन्छ । यस आवधिक योजनामा गाउँपालिकाका बिभिन्न शाखा तथा इकाईहरुबाट प्राप्त सूचना, राष्ट्रिय जनगणना-२०७८, शिक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणाली र परामर्शदातृ संस्थाले GIS प्रविधि र प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रुपमा विभिन्न श्रोत एवं जानकार व्यक्तिहरुबाट लिएका प्राथमिक तथा द्वितीय श्रोतका सूचनाहरुलाई यस परिच्छेदको विभिन्न खण्डका साथै अन्य परिच्छेदहरुमा आवश्यकतानुसार समावेश गरिएको छ ।

१.२ भौगोलिक, आर्थिक र सामाजिक स्थिति

१.२.१ भूगोल

नेपालको लुम्बिनी प्रदेशमा पर्ने पाल्पा जिल्ला पूर्वमा नवलपरासी, पश्चिममा अर्घाखाँची र गुल्मी उत्तरमा स्याङ्जा, तनहुँ तथा दक्षिणमा रुपन्देही र नवलपरासीको विचमा अवस्थित पहाडी भू भाग हो । १,३७३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफल रहेको यो जिल्ला नेपाल राज्यको मानचित्रमा २७ डिग्री ४० मिनेट देखि २७ डिग्री ५७ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८३ डिग्री १४ मिनेट देखि ८४ डिग्री ०२ मिनेट पूर्वी देशान्तरवीच फैलिएको छ । यस जिल्लाको भूभागहरु समुद्र सतहवाट करीव २०० मटिर देखि २००० मिटर उचाई सम्म रहेका छन् । यो पहाडी जिल्ला भएपनि माडी, रामपुर, अर्गली, हुँगी, कचल, दर्पुक, सर्देवा, पूर्वखोला, अँगाहाखोला जस्ता खेतीयोग्य फाँटहरु पनि छन् । यस जिल्लामा ८ गाउँपालिका, २ नगरपालिका र ८१ वटा वडा रहेको साथै २ वटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र र ४ वटा प्रादेशिक निर्वाचन क्षेत्र रहेका छन् ।

स्थानीय तह निर्धारण तथा सिफारिस अयोगको २०७३ सालको सिफारिसका आधारमा नेपाल सरकारले मुलुक भरी ७५३ तह घोषण गर्दा पूर्वखोला गाउँपालिकालाई आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले साविकका ६ वटा गाबिसहरुलाई.गाभेर ६ वटा वडामा विभाजन गरी घोषणा गरेको थियो ।

पाल्पा जिल्लामा रहेका १० वटा स्थानीय तहहरु मध्ये पूर्वखोला गाउँपालिका दुर्गम तथा भौगोलिक रुपमा विकट गाउँपालिका हो । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा रामपुर नगरपालिका र निस्दी गाँउपालिका, पश्चिममा माथागढी तथा रम्बा गाउपालिका दक्षिणमा निस्दी तथा माथागढी गाउँपालिका सँग जोडिएको छ भने उत्तरमा रामपुर नगरपालिका तथा रम्भा गाँउपालिकाहरु पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको अधिकाँश भूभाग पहाडी क्षेत्र भित्र पर्दछ । यो गाउंपालिकाको कुल क्षेत्रफल १३८.०२ बर्ग किलोमिटर रहेको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकामा हाल ६ वटा वडाहरु कायम गरिएको र गाउँपालिका केन्द्र रिङ्नेरहको बिर्तामा राखी स्वही स्थानबाट कार्य सञ्चालन भइरहेको छ । साविक सिलुवा, रिङ्नेरह, जाल्पा, देबिनगर, बिरकोट र हेक्लाङ गाउँ विकास समिति मिलाई पूर्वखोला गाउँपालिकाको स्थापाना भएको हो । यहाँका साँस्कृतिक/ऐतिहासिक स्थलहरुमा सिलुवाको चुरे बराजु , जल्पाको शिव मन्दीर, देबिनगरको भानुमाता मन्दीर, बिरकोटको अकला देबी मन्दीर, अर्खलडाडा तथा दार्मिचौरमा रहेका कोत घर, मन्दीरडाडामा रहेको तिन कन्या मन्दिर , साउने दोभानमा रहेको शिव दुर्गा मन्दीर लगायत अन्य मठ मन्दीर आदि रहेका छन् । गाउँपालिकाको बिच भागबाट पूर्व तर्फ बग्ने पूर्वखोला नदिको नामबाट नै यो पालिकाको पूर्वखोला नामाकरण गरिएको हो ।

हावपानी तथा जलवायु

पाल्पा जिल्लाको पूर्व भागमा अवस्थित पूर्वखोला गाउँपालिका समुन्द्री सतहवाट ४६२ मिटर देखि १८३६ मिटर उचाईसम्म फैलिएकोले यसको हावापानीमा पनि विविधता छ । पहाडी भागमा अवस्थित हुनाले पूर्वखोलाको हावापानी समशितोष्ण मनसुनी प्रकारको रहेको छ । हिउँदमा जाडो र गर्मी महिनामा सामान्य गर्मी हुनु यहाँको विशेषता हो । सबैभन्दा जाडो पौष, माघ महिनामा हुन्छ भने सबैभन्दा गर्मी जेष्ठ/आषाढमा हुन्छ । यहाँको औषत वार्षिक वर्षा २२०० मि.लि. र वार्षिक अधिकतम तापक्रम ३० डिग्री सेल्सियस सम्म पुग्ने गरेको छ ।

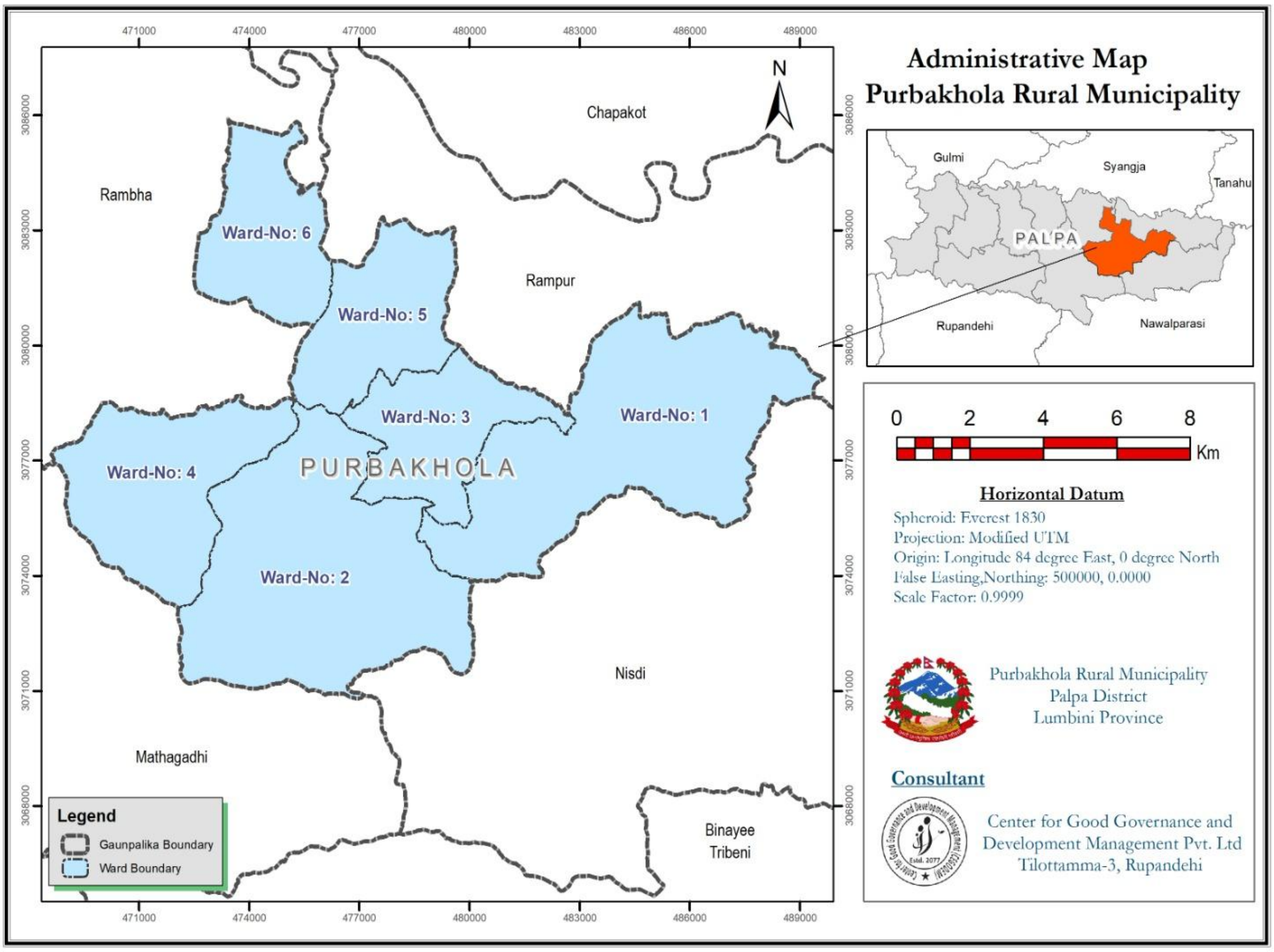

चित्र नं. १.१ : गाउँपालिकाको प्रशासनिक बिभाजन

मुख्य वस्तीहरु

यस गाउँपालिकाका वडामा रहेका मुख्य वस्तीहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १.१ मुख्य वस्तीहरुको विवरण ।

वडा नं.	मुख्य वस्तीहरुको विवरण
१	रेलडाँडा, लोस्दी, जमकोट, धारादी, हटिया, सिलुवा बजार, रोमान्दी, रअँचे, डोडेगाउँ, अल्काचौर, तालतुङ, ढाक्रेवास
२	जाल्पा, बरेङ्गदी, खरान्‌डाँडा, बघेला, फिरफिरे, साठीकोल, थाङ्कसिंखर्क, बिस्नेडाँडा, करनडाँडा, अड्‌मारा टोल, बार्मुटोल, राक्से, छब्दी, लाँबे, दाद्र हिटी
३	विर्ता, रोतीवारी, लस्चथुम्का, बाहुनडाँडा, भट्टराई टोल, पाटा टोल, माल्मुन, गायडाँडा, स्वाङदयाङ, देउराली, चिनिया, कुलगैरा, खाक्सी, खनाल टोल, बजाती, आठवीसे, कर्लौली, सातवीसे, मन्दिरडाँडा, खरुगाउँ, गमडाँडा, बुलिडाँडा, अर्खलडाँडा, करोङ्ग तल्ला फाँट, ढुङ्गाना गैरा, मगरेथान, दार्मिथाम, अतिन्डाँडा, एक्बार, काम्रे, सुखैरा, पानडाँडा, रातथुम्का
४	देविनगर, वेसर्घा, काफलडाँडा, महिकाल, सिमल्दी, वलिपोखरा, समानसिधा खोला, लेगदेम, मुन्टुङ
५	मोचाबारी, खोरडाँडा, कुलडाँडा, भैसादी, आफरडाँडा, सिउनटोल। भानडाँडा, पोखरीछाप, लामोभट्टी, चण्डीका, सिखरडाँडा, कर्नेडाँडा, ज्ञानचौर
६	झेमरान, पिपेङ्दी, चेवुङ, चिदिगैरा, रिपलाक, रोमानडाँडा, स्यालवास, बेलडाँडा, पर्नेदी, रेदी, खोरेदी, जिरो, ग्यारडाँडा, पाखुरे

स्रोत : CEGODEM Survey, 2080

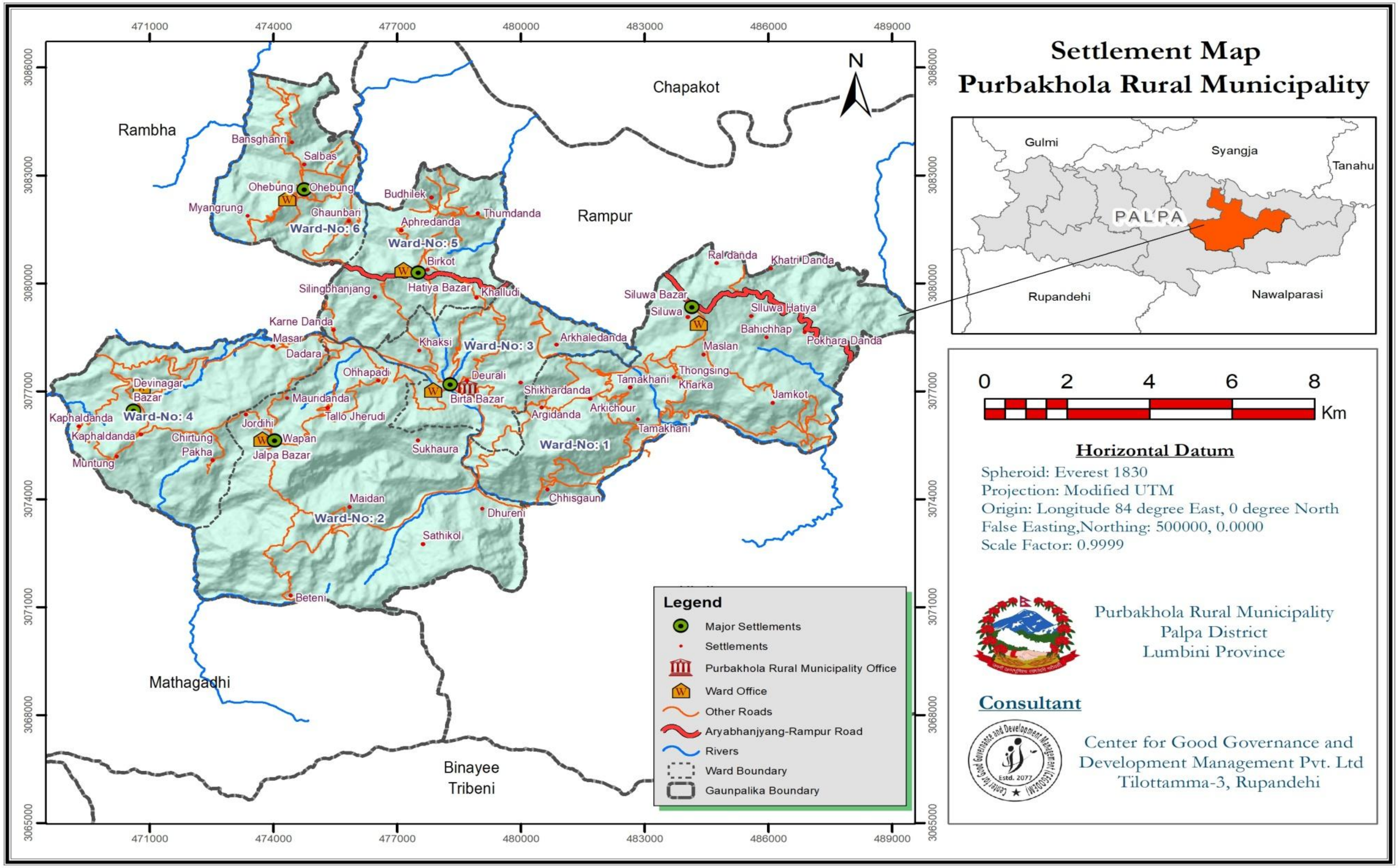

चित्र १.२ मुख्य वस्तीहरु

१.२.२ जनसंख्या

पूर्वखोला गाउँपालिकाको कूल जनसङ्ख्या वि.सं.२०७८ सालको जनगणना अनुसार १६०५२ रहेको छ, जसमा महिला ८९५९ (५५.८०%) जना र पुरूष ७०९३ (४४.२०%) जना रहेका छन् । लैङ्गिक अनुपात ७९.१७ रहेको छ । त्यसैगरी जनघनत्व ११६ प्रति वर्गकिलोमिटर र परिवारको औषत आकार ३.९० व्यक्ति प्रति परिवार रहेको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना-२०६८ तथा २०७८ लाई तुलना गर्दा जनसंख्या क्रमशः घटिरहेको देखिन्छ । मृत्युदरमा आएको कमी तथा बसाइसराईको कारणले जनसंख्या वृद्धिदर न्यून भई यस्तो नतीजा आएको हुन सक्ने आंकलन गरिएको छ । जनसंख्याको वडागत विवरण र घरधुरी निम्न तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका न १.२ वडागत जनसङ्ख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा नं.	राष्ट्रिय जनगणना २०६८				राष्ट्रिय जनगणना २०७८			
	घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा	घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा
१	१०३५	२७७८	२२१०	४९८८	१०४५	२२४९	१८२१	४०७०
२	६१८	१७५२	१४०८	३१६०	६५२	१३५७	११५९	२५१६
३	५४३	१३८१	१११७	२४९८	५७९	११९४	९६२	२१५६
४	६२६	१६६५	१३२४	२९८९	६१२	१३४४	१०८९	२४३३
५	७६२	२१०२	१५३८	३६४०	७८९	१८०७	१३२४	३१३१
६	४९९	१३४८	९६६	२३१४	४४४	१००८	७३८	१७४६
जम्मा	**४०८५**	**११०२६**	**८५६३**	**१९५८९**	**४१२१**	**८९५९**	**७०९३**	**१६०५२**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, २०७८

उमेरगत जनसंख्या

उमेरगत जनसङ्ख्याको विश्लेषण गर्दा सवैभन्दा धेरै संख्या १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहको रहेको छ । यसैगरी सवैभन्दा कम संख्यामा ९५ देखि माथिको उमेर समूह रहेको छ । ५ वर्षभन्दा कम उमेर समूहका बालबालिकाको संख्या १२५३ (७.८१%) रहेको छ । १५ देखि ५९ वर्ष उमेर सम्मको आर्थिक रुपमा सक्रीय जनसंख्या ९६३५ (६०.००%) रहेको छ । जनसङ्ख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ :

तालिका नं. १.३ उमेरगत जनसङ्ख्या

उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत
०-०४	६३५	६१८	१२५३	७.८१
०५-०९	७१९	७२२	१४४१	८.९८
१०-१४	७८७	७९६	१५८३	९.८६
१५-१९	७७८	८६२	१६४०	१०.२२
२०-२४	५५५	८६७	१४२२	८.८६
२५-२९	४९९	८१३	१३१२	८.१७
३०-३४	४३३	६४०	१०७३	६.६८
३५-३९	३१३	५९१	९०४	५.६३
४०-४४	३५०	४८२	८३२	५.१८
४५-४९	२९५	४९४	७८९	४.९२
५०-५४	३७८	५२५	९०३	५.६३
५५-५९	३३८	४२२	७६०	४.७३
६०-६४	३११	३६३	६७४	४.२०
६५-६९	२९२	३०१	५९३	३.६९
७०-७४	१७४	२१७	३९१	२.४४
७५-७९	१३०	१४३	२७३	१.७०
८०-८४	६१	५४	११५	०.७२
८५-८९	३१	३३	६४	०.४०
९०-९४	७	८	१५	०.०९
९५ भन्दा माथि	७	८	१५	०.०९
जम्मा	**७०९३**	**८९५९**	**१६०५२**	**१००**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

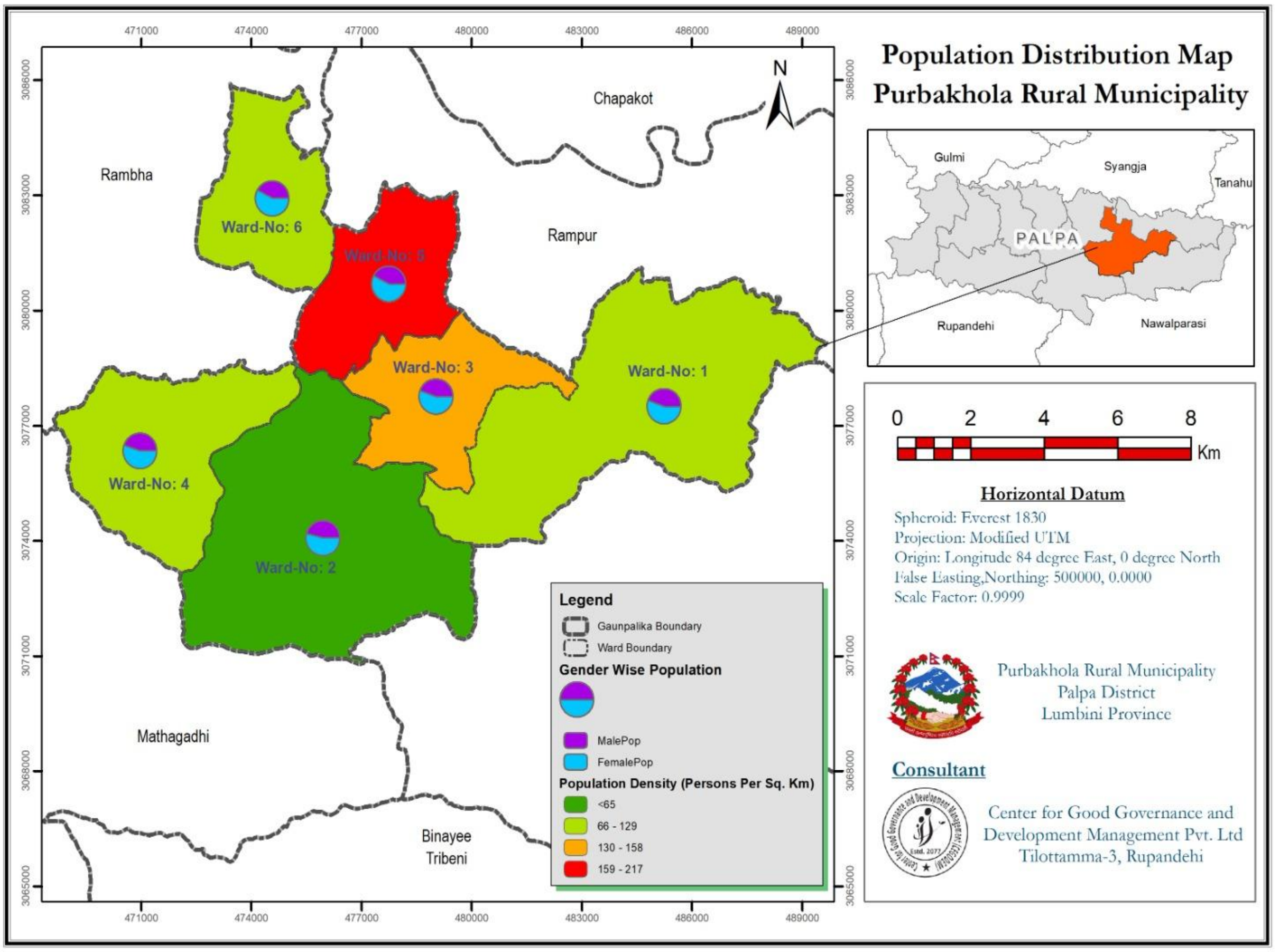

चित्र नं. १.३ : जनसंख्या वितरण

व्यक्तिगत घटना (पञ्जिकरण) सम्बन्धी विवरण

जन्म, मृत्यु, विवाहदर्ता, बसाइसराई जस्ता तथ्यांकबाट जनसंख्याको विद्यमान संरचनालाई विश्लेषण गरी आगामी वर्षहरुको जनसंख्या स्थिति प्रक्षेपण गर्न र विकास निर्माणका क्रियाकलापलाई योजनाबद्ध रुपमा अगाडी बढाउन मद्दत पुग्दछ । त्यसैले पञ्जिकरण सम्बन्धी व्यवस्थालाई अद्यावधिक गरिएको हुन्छ । यस गाउँपालिकाको २०७९ को व्यक्तिगत घटनादर्ता (पञ्जिकरण) विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १.४ : व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण (२०७९ बैसाख १ देखि २०७९ चैत्र मसान्तसम्म)

वडा नं.	जन्म दर्ता				मृत्यु दर्ता				सम्बन्ध विच्छेद	विवाह दर्ता	बसाइसराई			
											आएको		गएको	
	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा	पुरुष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	जम्मा			दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या
१	१०१	१०१	०	२०२	२४	३४	०	५८	७	८२	२	६	४९	२०९
२	४०	२७	०	६७	२२	११	०	३३	४	५२	१	३	३८	१६१
३	४९	४३	०	९२	१५	१५	०	३०	१	३४	१२	४३	३६	१२३
४	३९	२२	०	६१	१८	२२	०	४०	५	५२	२	६	६१	२३३
५	७५	७२	०	१४७	३५	१६	०	४१	९	६३	३	१२	४९	१९४
६	३५	४७	०	८२	१३	१३	०	२६	८	३९	०	०	३५	१६९
जम्मा	३३९	३१२	०	६५१	११७	१११	०	२२८	३४	३२२	२०	७०	२६८	१०८९

श्रोत : पूर्वखोला गाउँपालिका पञ्जिकरण शाखाको विवरण-२०७९

मृत्यु सम्वन्धी विवरण

राष्ट्रिय जनगणनाको समय भन्दा १२ महिना अघि कम्तिमा १ सदस्य मृत्यु भएको परिवारको संख्या १३१ रहेको छ। सो सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १.५: गणनाको समय भन्दा १२ महिना अघि कम्तिमा एक सदस्यको मृत्यु भएको परिवार

कमसेकम एक जना सदस्य मृत्यु भएको परिवार संख्या	मृत्यु संख्या		
	जम्मा	पुरुष	महिला
१३१	१३६	८१	५५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

घरको स्वामित्व

यस पालिकामा ३९४२ परिवार आफ्नै स्वामित्वको घरमा बस्ने गरेको देखिएको छ। घरको स्वामित्व सम्वन्धी विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं.१.६ : घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या

घरको स्वामित्व	परिवार संख्या	प्रतिशत
आफ्नै	३९४२	९५.६०
भाडा	१५६	३.८०
संस्थागत	८	०.२०
अन्य	१५	०.४०
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

परिवारमा उपलब्ध साधन तथा सुविधाको विवरण

यस पालिकामा कुनै पनि साधन सुविधा उपयोग गर्न नसक्ने परिवारको संख्या १८६ रहेको छ। विभिन्न सुविधाहरु उपयोग गर्ने परिवारको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं.१.७ : परिवारमा उपलब्ध साधन तथा सुविधा अनुसार परिवार संख्या

सेवा सुविधाका प्रकार	उपयोग गर्ने परिवार संख्या	प्रतिशत
कुनै पनि साधन सुविधा नभएको परिवार	**१८६**	४.५१
कमसेकम एक सुविधा भएको परिवार	**३९३५**	९५.४९
रेडियो	२५५५	६२.००
टि.भी.	१६२३	३९.३८
ल्याण्डलाइन टेलिफोन	२७	०.६६
मोबाइल फोन (साधारण)	३०३६	७३.६७
मोबाइल फोन (स्मार्ट)	२८३३	६८.७५
कम्प्युटर/ल्यापटप	२५८	६.२६
इन्टरनेट	२१२३	५१.५२
कार/जीप/भ्यान	७७	१.८७
मोटरसाइकल/स्कूटर	४९७	१२.०६
साइकल	१९	०.४६
इलेक्ट्रिक फ्यान	२०९	५.०७
रेफ्रिजरेटर	१५६	३.७९
वासिङ्ग मेसिन	४	०.१०
एयर कन्डिसन	५	०.१२

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

घर जग्गामा महिलाको स्वामित्व

यस पालिकामा ३४४९ (करिव ८३.७०%) परिवारका महिलामा घर तथा जमिनको स्वामित्व रहेको देखिदैन । घर जग्गामा महिलाको स्वामित्व सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १.८ : घर जग्गामा महिलाको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या

घर जग्गामा महिलाको स्वामित्व स्थिति	परिवार संख्या	प्रतिशत
घरमा मात्र स्वामित्व	२५	०.६०
जमिनमा मात्र स्वामित्व	३०१	७.३०
घर तथा जमिन दुवैमा स्वामित्व	२६४	६.४०
दुवैमा स्वामित्व नभएको	३४४९	८३.७०
उल्लेख गर्न नचाहेको	८२	२.००
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

अनुपस्थित जनसंख्या

यस पालिकामा कमसेकम एक जना बाह्य मुलुकमा जाने परिवारको संख्या २०२७ रहेको छ । अन्य अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं.१.९ : कमसेकम एक जना बाह्य मुलुकमा जाने परिवार संख्या र अनुपस्थित जनसंख्या

कमसेकम एक जना बाह्य मुलुकमा जाने परिवार संख्या	अनुपस्थित जनसंख्या		
	जम्मा	पुरुष	महिला
२०२७	२९०२	२६७३	२२९

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

देशगत आधारमा अनुपस्थित जनसंख्या

यस पालिकामा देशगत आधारमा अनुपस्थित रहने मध्ये भारतमा जानेहरुको संख्या अन्य देशको तुलनामा बढी छ । देशगत आधारमा अनुपस्थितिको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं १.१० : देशगत आधारमा अनुपस्थित जनसंख्या

देशगत विवरण	अनुपस्थित जनसंख्या
भारत	१४४०
सार्क	५
एशियन	२४९
मध्य पूर्व	१०४२
अन्य एशियन	५३
युरोपियन देश	१७
अन्य युरोपियन	२७
उत्तर अमेरिका	२१
दक्षिण अमेरिका	२
अफ्रिका	१५
प्यासेफिक	२३
अन्य मुलुक	४
नखुलेको	४
जम्मा अनुपस्थित	**३२६२**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

१.२.३ भूमिको उपयोग

पूर्वखोला गाउँपालिकाको भू-भाग महाभारत पर्वत श्रृंखलामा पर्ने हुँदा यहाँको बढी भू-भाग घना वन क्षेत्रले ढाकिएको छ । त्यसपछि क्रमशः खेतीयोग्य जमिन तथा अन्य क्षेत्रहरुले ओगटेको अवस्था छ । भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं.१.११: भूमिको उपयोग सम्बन्धी विवरण

भू-उपयोगको अवस्था	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	क्षेत्रफल (हेक्टर)	प्रतिशत
वन क्षेत्र	६९.०२	६९०२.००	५०.०१
खेतीयोग्य भूमि	६०.८८	६०८८.००	४४.०७
पोखरी, नदी, खोला क्षेत्र	०.५४	५४.००	०.४१
आवादी क्षेत्र	०.२५	२५.००	०.२०
अन्य (झाडी, घासे मैदान र चट्टान क्षेत्र)	७.३३	७३३.००	५.३१
जम्मा	**१३८.०२**	**१३८०२.००**	**१००**

श्रोत : Land Use Severy-2074

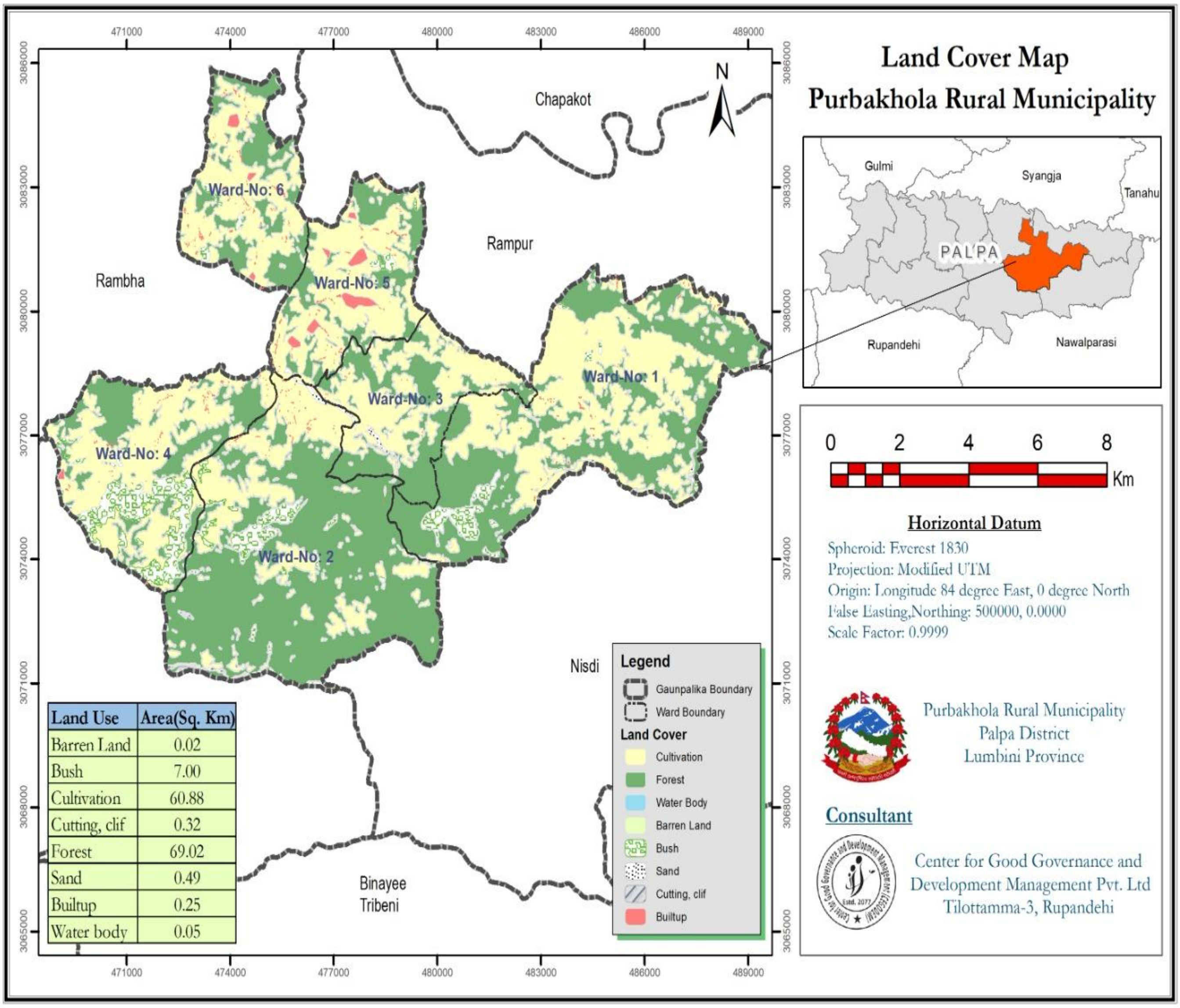

चित्र नं.१.४: भू-उपयोगको अवस्था

१.२.४ आर्थिक क्षेत्रको स्थिति

कृषि

यस गाउँपालिकामा मुख्य रुपमा धान, मकै, कोदो, गहुँ, फापर, दलहन तथा तेलहनका वस्तुहरु, आलु तथा मौसम अनुसारका तरकारीजन्य वस्तुहरु उत्पादन भइरहेको अवस्था छ । वडा नं २ मा किवी खेतीको शुरुवात भएको छ । वडा नं ६ हेक्लाङ्मा सामुहितक कृषि उत्पादनलाई वजारसम्म लैजाने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी आफरडाँडांमाा सामुहिक कागती खेती र रिङ्नेरह रोङ्ढेडमा सामुहिक पशुपालनको विकास भएको छ । जल्पाको मैदानमा स्मार्ट कृषि गाउँ कार्यक्रम मार्फत व्यवसायिक वाखपालन गरिएको छ । पालिकाका विभिन्न वडाहरुमा वाखापालन, वंगुपालन र कुखुरापालन सम्वन्धी व्यवसायहरु संचालनमा आएका छन् ।

यस गाउँपालिकाको तरकारीको व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र ०.३ प्रतिशत रहेको छ । गाउँपालिकामा रहेका कृषि सहकारी संस्थाको संख्या ५ वटा रहेको छ । यसैगरी सहकारीमा आवद्ध कृषको संख्या १३१९, कृषि उपज संकलन केन्द्रको संख्या २ रहेको छ । गाउँपालिकामा कृषिको टनेल प्रयोग भएको र हाल सो को संख्या ४७५ रहेको र कृषिको लागि प्राविधिक सहयोग गर्ने कृषि प्राविधिकको संख्या ४ जना रहेको छ । यसैगरी व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्मको संख्या ७७ रहेको छ । गाउँपालिकामा कृषिमा आधारित उद्योग हाल सम्म सञ्चालन हुन सकेको छैन । कृषिको लागि आवश्यक शित भण्डारको स्थापना भएको पनि पाईदैन ।

यस पालिकामा छुट्टै कृषि तथा पशु सेवा केन्द्रहरु छैनन् । पशुपंक्षी तथा कृषि प्रचार प्रसार सेवा मार्फत कृषकहरुलाई सेवा प्रदान गर्नको लागि जिल्ला स्तरमा कृषि ज्ञान केन्द्र र भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा बिज्ञ केन्द्र रहेको, स्थानीय स्तरमा प्रत्येक पालिकामा रहेका कृषि शाखा र पशु सेवा शाखाबाट हरेक वार्डहरुमा कृषि र पशु सेवाका सम्पर्क केन्द्रहरु स्थापना गरी सेवा प्रदान गरिएको छ ।

पशुपालन

यस गाउँपालिकामा व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्मको संख्या ७७ रहेको छ । यसमध्ये भैसिको फर्मको संख्या ४ वटा, वाखा फर्म ४८, कुखुरा फर्म ६ र वंगु फर्मको संख्या १९ रहेको छ । दुधको वार्षिक उत्पादन २६६४५० लिटर रहेको छ जुन आवश्यकता भन्दा धेरै कम देखिन्छ । दुध डेरीको संख्या २ वटा रहेको छ । यसैगरी मासुको वार्षिक उत्पादन ४२ मे.टन छ भने पशु सेवाको लागि खट्ने प्राविधिकको संख्या ६ जना मात्र रहेको छ । यूवा लक्षित व्यवसायीक फर्म प्रवर्द्धनको संख्या २५ छ । गत वर्षको तथ्याङ्क हेर्दा कृतिम गर्भाधान भएको संख्या १७४ छ भने स्थानीय स्तरमा पालेका भाले पशुलाई वन्ध्याकरण संख्या ६९६३ रहेको छ । यसैगरी उन्नत जातको भाले वितरण संख्या ६४ छ । पशुहरुलाई निरोधक खोप दिएको संख्या २६००० रहेको र रोग नियन्त्रण निशुल्क खोप संख्या/पटक ७५ रहेको छ । डाले घांसको उत्पादन १२ रोपनीमा रहेको र पशु आहारा घांस व्यवस्थापन सुधारका लागि ४६ वटा च्यापकटर वितरण गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको पहलमा सवै वडाहरुका ९० जना व्यक्तिहरुले पशु पालन सक्वन्धी तालिम प्राप्त गरेका छन् । गाउँपालिकामा एक वडा एक ग्रा.प.स्वा.का. कार्यरत रहेको अवस्था छ । यस गाउँपालिकामा बिगत बर्षहरु देखि हेफर ईन्टरनेसनल संगको साझेदारीमा कृषि तथा पशु विकास सम्वन्धी परियोजना संञ्चालनमा रहेको छ ।

पर्यटन विकास

पर्यटकीय महत्वको दृष्टिले हेर्दा यहाँ विभिन्न प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक/साँस्कृतिक महत्वका विभिन्न स्थल तथा धरोहरहरुका साथै जैविक विविधता विद्यमान छन् । यस्ता स्थलहरुलाई प्रवर्द्धन गरी पर्यटकीय गन्तव्यका रुपमा विकास गर्न सकिने अवस्था छ । पहाडी भू-धरातलीय स्वरुप र हरियो वनजंगल तथा विभिन्न जातका चराचुरुङ्गीहरुका साथै मिलेका गाउँवस्तीका कारणले यो पालिका अत्यन्तै रमणीय छ् । यस्ता स्थलहरुलाई प्रवर्द्धन गरी पर्यटकीय गन्तव्यका रुपमा विकास गर्न सकिने अवस्था रहेको छ ।

यहाँका मुख्य साँस्कृतिक/ऐतिहासिक स्थलहरुमा अर्खलडाडा कोत घर, दार्मिचौर कोत घर,रोङढ्याङ बराही मन्दीर,साउने दोभान शिव मन्दीर, बिरकोट स्थित कोटघर (मौता देबी मन्दीर), देबिनगरको भानुमाता मन्दिर आदि रहेका छन् ।

यसैगरी यस पालिकाको हात्तिलेक, चुलिडांडा क्षेत्र, सिलुवाको रुदेमण्डली चुरा वराजु, मादले गुफा, चुलीडांडां, खांडदेवी गुफा, छिसको चमेरे गुफा, ऐतिहासिक वाकुमगढी, वुढिलेक र हात्तिलेक र जल्पा होमस्टे क्षेत्रहरुमा पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रचुर संभावना रहेको छ । यहांका थप सांस्कृतिक तथा धार्मिक स्थलहरुमा अकला देवी मन्दिर, गोली पाटन, कोटघर, रेचे मनकामना मन्दिर, माफ्कोट भिमसेन मन्दिर, र चापादी कालिका मन्दिर रहेका छन् । हत्तिलेकमा जैविक विविधता रहेको छ । हाल वडा नं २ को उच्च पर्वतमा निर्माण गर्न लागिएको पालिका स्तरीय खेलकुद मैदान र आसपासको क्षेत्र आन्तरीक पर्यटन विस्तारको संभावित स्थल हो । यो पालिकामा मगर समुदायको बाहुल्यता रहेको र जातीय पहिचाहन झल्किने सस्कृतिको संरक्षण गर्न सकेमा यसले पर्यटकको आकर्षणमा थप टेवा पुग्ने छ ।

रोजगारीको अवस्था

नेपालको राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार आर्थिक गतिविधिमा संलग्न १० वर्षमाथिको जनसंख्या विश्लेषण गर्दा ३ महिना मात्र काम गर्ने जनसंख्या १८.६ प्रतिशत, ३ महिना देखि ६ महिना सम्म काम गर्ने जनसंख्या ५१ प्रतिशत र काम नगर्ने जनसंख्या १३.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

यस पालिकाको आर्थिक रुपमा सकृया जनसंख्या ८७.७० प्रतिशत देखिन्छ भने अर्थिक गतिविधिमा निस्कृय जनसंख्याको प्रतिशत १२.३० देखिन्छ । पेशागत विश्लेषण गर्दा कृषि पशु तथा वन संग संलग्न जनसंख्या ८२.२ प्रतिशत देखिन्छ । यस मध्ये पुरुषको संख्या ७६.५ प्रतिशत छ भने महिलाको प्रतिशत ८६.४ देखिन्छ । व्यापार व्यवसाय, उद्यम र अन्य पेशामा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, सेवा क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, अन्य प्रोफेसनल क्षेत्रमा संलग्न ३.३ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ ।

यसैगरी रोजगारीको अवस्था विश्लेषण गर्दा नोकरी गर्नेको संख्या ८.७ प्रतिशत छ । यसमध्ये पुरुपको १२.३ प्रतिशत छ भने महिलाको ६ प्रतिशत छ । यसैगरी आफ्नै काम गर्नेको संख्या ६५ प्रतिशत छ । यसमध्ये पुरुपको ६३.४ प्रतिशत छ भने महिलाको ६७.४ प्रतिशत छ । यसैगरी घरपरिवारलाई काम गरि सहयोग गर्ने २५.३ प्रतिशत रहेको छ । सरकारी सेवामा रहेको जनसंख्या प्रतिशत ३.५ रहेको छ ।

सहकारी सम्वन्धी बिबरण

यस गाउँपालिकामा दर्ता भई संचालनमा रहेका सहकारी सस्थामा वहुउद्धेश्यीय सहकारी संस्थाको संख्या ३, महिला सहकारी संस्था लिमिटेड संख्या ५, र वचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको संख्या ३ गरी ११ वटा सहकारी संस्था छन् । यि सहकारी संस्थाको विवरण तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- श्री हेक्लाङ् कृषि वहुउद्धेश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड वडा नं ६
- श्री दिगोपन सामाजिक उद्यमी महिला स.सं.लि
- श्री देवीनगर महिला कृषि स.सं.लि वडा नं ४
- श्री शुभ सन्देश महिला कृषि स.सं.लि
- श्री जनजागृति स्वावलम्वन विकास वचत तथा ऋण स.सं.लि
- श्री जनसेवा वावलम्वन विकास वचत तथा ऋण स.सं.लि
- श्री हात्तिलेक सामुदयिक विकास व.स.सं.लि
- श्री हितैषी वचत तथा ऋण स.सं.लि
- श्री मनकामना महिला मह स.सं.लि
- श्री जल्पा देवी महिला वचत तथा ऋण स.सं.लि वडा नं २
- श्री पूर्वखोला कृषि वहुउद्धेश्यीय स.सं.लि वडा नं ३

उद्योग तथा व्यापार

पूर्वखोला गाउँपालिकामा आन्तरिक यातायातको सुविधा र पालिकासँग नजिक रहेका वजारहरुमा आर्यभन्ज्याङ र रामपुर साथै कालिगण्डकी करिडोरमा अवस्थित वजारहरुवाट यस पालिकाले वाणिज्य तथा आपूर्तिको क्षेत्रमा लाभ लिन सक्छ । पेशागत विश्लेषण गर्दा कृषि, पशु तथा वन संग संलग्न जनसंख्या ८२.२ प्रतिशत देखिन्छ । यस मध्ये पुरुषको संख्या ७६.५ प्रतिशत छ भने महिलाको प्रतिशत ८६.४ देखिन्छ । व्यापार व्यवसाय, उद्यम र अन्य पेशामा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, सेवा क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, अन्य प्रोफेसनल क्षेत्रमा संलग्न ३.३ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ ।

तालिका नं. १.१३ : कृषि बाहेक लघु उद्यम/व्यवसाय सञ्चालन गर्ने परिवारको विवरण

लघु उद्यम/व्यवसायको प्रकार										नखुलाइएको	कृषि बाहेक अन्य कुनै उद्यम नभएको परिवार
घरेलु उद्योग		व्यापार/व्यवसाय		यातायात व्यवसाय		सेवा		अन्य			
पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला		
३२	१२	७८	८०	१२	३	१५	४१	१८	२३	१२	३८०५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

वन पैदावार तथा खनिज सम्पदा

यस गाउँपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल १३८०२ हे. रहेकोमा वनले ढाकेको क्षेत्रफल ६९०२ हे. अर्थात ५०.०१ प्रतिशत रहेको छ । ३८ वटा सामुदायिक वनहरु रहेको यो पालिका वन्यजन्य श्रोतमा सम्पन्न देखिएता पनि उपलब्ध श्रोतहरुको उचित व्यवस्थापन भने गर्न सकिएको छैन । यस पालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरुको प्रचुर उपयोग गरी जनताहरुको आय स्तर वृद्धि गर्न सकिने अवस्था छ । विभिन्न वडाहरुको तथ्यांकले हरेक ४-५ वर्षमा गैरकाष्ठ वनको उत्पादनबाट प्रति सामुदायिक वन काठको छटानी गर्दा लाखौ लाख आम्दानी भएको देखिन्छ । अप्रत्यक्ष रुपमा ३८ वटा सामुदायिक वनले कृषकहरुलाई गाईवस्तु पालनका लागि चरीचरन, प्राङ्गारिक मल उत्पादनका लागि स्याउला सोत्तर, घरगोठमा आगलागी हुँदा सामुदायिक वनबाट काठ तथा खर, हलो-बलो जस्ता वन्यजन्य सामाग्रीहरु उपलब्ध गराई योगदान दिएको अवस्था छ ।

गाउँपालिका क्षेत्रमा हालसम्म खानी तथा खनिज पदार्थहरुको उत्खनन् भएको छैन । खोलाले थुपारेका ढुङ्गा, ग्राभेलको सामान्य उत्खनन् गर्ने बाहेक अन्य खानी तथा खनिज पदार्थको उत्खनन् भएको छैन । अन्य विभिन्न खानी/खनिज पदार्थ एवं प्राकृतिक स्रोतको अध्ययन गर्ने कार्य हुन बाँकी रहेको छ । तर स्थानीय वुढापाकाको भनाई अनुसार ढापडाँडा विरकोटको धाउ खानी, देविनगरको कोइला खानी तथा बालुवा खानी र सिलुवामा रहेको तामाखानी जस्ता महत्वपूर्ण खनिजजन्य श्रोत छ भनिएको छ । तसर्थ यस्ता स्रोतहरुको अध्ययन र उत्खनन गर्न जरुरी देखिन्छ ।

१.२.५ सामाजिक क्षेत्रको स्थिति

शिक्षा

नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्वीकार गरेको छ । त्यसैगरी आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा पहूँच तथा आधारभूत तहलाई अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा, माध्यमिक तहसम्म निशुल्क शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गरिएको छ । नेपालको संविधानले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई र उच्च तथा प्राविधिक शिक्षाको व्यवस्थापनको अधिकार प्रदेश सरकारलाई दिएको छ । पूर्वखोला गाउँपालिका अन्तरगत हाल सञ्चालनमा रहेका विद्यालयहरुको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १.१५ : विद्यालय सम्वन्धी विवरण

विवरण	संख्या	कैफियत
बाल बिकास केन्द्रहरु	४३	
१ देखि ३ कक्षा सम्म पढाई हुने बिद्यालय -आधारभूत तह)	५	
१ देखि ५ कक्षा सम्म पढाई हुने बिद्यालय (आधारभूत तह)	१८	
१ देखि ८ सम्मको पढाई हुने बिद्यालय (आधारभूत तह)	८	
१ देखि १० सम्म पढाई हुने बिद्यालय (मा.वि.)	१	
१ देखि १२ सम्म पढाई हुने बिद्यालय (मा.वि.)	६	
उच्च शिक्षा पढाइ हुने क्याम्पस	१	
प्राबिधिक धारको पढाईहुने बिद्यालय संख्या	१	

श्रोत : शिक्षा शाखा, पूर्वखोला गाउँपालिका-२०७९

तालिका नं. १.१५ विद्यालयहरुको वडागत विवरण

विवरण	वडाहरु						जम्मा
	१	२	३	४	५	६	
आधारभूत तह	८	३	३	६	७	४	३१
मा.वि तह	१	२	१	१	१	१	७
उच्च शिक्षा पढाइ हुने क्याम्पस	०	०	१	०	०	०	१
जम्मा	९	५	५	७	८	५	३९

श्रोत : शिक्षा शाखा, पूर्वखोला गाउँपालिका-२०७९

साक्षरता अवस्था

यस पालिकाको कूल साक्षरता दर ८१.००% रहेको छ। जस मध्ये पुरुष साक्षरता ८७.८% र महिला साक्षरता ७६.०% रहेको देखिन्छ। पालिकामा रहेको सम्पूर्ण जनसंख्या मध्ये ५ वर्ष उमेर र सो भन्दा माथिको शैक्षिक अवस्था तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं.१.१६: ५ वर्ष उमेर र सो भन्दा माथिको शैक्षिक अवस्था

५ वर्ष भन्दा माथिको जम्मा जनसंख्या	जनसंख्या-जसले				साक्षरता प्रतिशत		
	पढ्न र लेख्न सक्ने	पढ्न मात्र सक्ने	पढ्न लेख्न नसक्ने	नखुलाएको	कूल साक्षरता	पुरुष साक्षरता	महिला साक्षरता
१४७९९	११९९२	१९४	२५९६	१७	८१.००	८७.८	७६.०

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

बिद्यालयमा कक्षागत रुपमा बिद्यार्थीको बिवरण

पूर्वखोला गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाको शैक्षिक सत्र २०७९ को तथ्यांक अनुसार गाउँपालिका भित्रका बिद्यालयहरुमा अध्ययनरत छात्रा तथा छात्रहरुको बिवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं.१.१७ : कक्षागत विद्यार्थी विवरण

छात्रा/ छात्र	कक्षागत बिवरण													जम्मा
	बा.बि	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	
छात्रा	३३५	१५३	१२८	१४३	१७४	१६५	१४४	१५२	१९७	१५९	१६६	१४८	१७७	२२४१
छात्र	३८३	१५२	१५८	१७०	१५०	१७९	१३९	१७३	२०२	१४०	१५८	१११	१४५	२२६०
जम्मा	**७१८**	**३०५**	**२८६**	**३१३**	**३२४**	**३४४**	**२८३**	**३२५**	**३९९**	**२९९**	**३२४**	**२५९**	**३२२**	४५०१

श्रोत : शिक्षा शाखा, पूर्वखोला गाँउपालिका, २०७९

बिद्यार्थी संख्या तथा विद्यालयमा उपलब्ध सेवाहरु

गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाको २०७९ को तथ्यांक अनुसार प्रारम्भिक बाल विकास देखि विद्यालय तहमा अध्ययन गर्ने जम्मा छात्र छात्राको संख्या ४५०१ रहेको छ। जस मध्ये छात्राको संख्या २२४१ भने छात्रको संख्या २२६० रहेको छ। यो छात्रा तथा छात्रको संख्या विद्यार्थी शिक्षक अनुपात तथा विद्यालयमा हाल प्राप्त सेवा सुविधाहरुको विवरण तलको तालिका दिइएको छ।

तालिका नं.१.१८ : शिक्षक बिद्यार्थी अनुपात तथा बिद्यालयहरुमा उपलब्ध सेवाहरु

१	शिक्षक बिद्यार्थी अनुपात आधारभूत तह	अनुपात	
२	बिद्यार्थी शिक्षक बिद्यार्थी अनुपात मा.वि.तह (९-१०)	अनुपात	
३	बिद्यार्थी शिक्षक बिद्यार्थी अनुपात मा.वि.तह (११-१२)	अनुपात	
४	आधारभूत तहको खानेपानी भएका बिद्यालयहरु	प्रतिशत	३०
५	पक्की शौचालय भएका बिद्यालयहरु	संख्या	३८
६	विद्युत सेवा उपलब्ध भएका बिद्यालयहरु	प्रतिशत	३७
७	बाल क्लब गठन भएका बिद्यालयहरु	संख्या	१५
८	जनशक्ति सहितको प्राथमिक उपचार सेवा उपलब्ध बिद्यालयहरु	संख्या	१
९	अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरु निर्माण भएका बिद्यालयहरु	संख्या	०
१०	इन्टरनेट सेबा उपलब्ध बिद्यालयहरु	संख्या	१५

११	बिज्ञान प्रयोगशाला भएका बिद्यालयहरु	संख्या	५
१२	खेल मैदान भएका बिद्यालयहरु	संख्या	
१३	कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका बिद्यालयहरु	संख्या	१०
१४	पुस्तकालय कक्ष व्यवस्था भएका बिद्यालयहरु	संख्या	१०
१५	प्राविधिक धारको विद्यालय	संख्या	१

श्रोत: शिक्षा शाखा, पूर्वखोला गाउँपालिका २०७९

विद्यालय नजाने बालबालिकाको विवरण:

पूर्वखोला गाउँपालिका शिक्षा शाखाका अनुसार पाँच वर्ष देखि १५ वर्षसम्मका विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाहरु अहिले पनि बिद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका छन् । यसरी बिद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका बालवालिकाहरुको सङ्ख्या अहिले पनि करिव ५% रहेको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार ५ देखि २५ बर्ष उमेरका बालबालिका तथा युवा युवतीहरुकोसंख्या ४८२३ रहेकोमा करिव ७६% बालबालिका तथा युवा युवतीले आफ्नो पढाईलाई निरन्तरता दिएको देखिन्छ । आगामी बर्षमा गाउँपालिकाले बिशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरी कमतिमा पनि ५ देखि १५ बर्ष उमेरका बिद्यालय बाहिर रहेका सबै बालवालिकालाई शिक्षाको मूलधारमा ल्याउनु आवश्यक छ ।

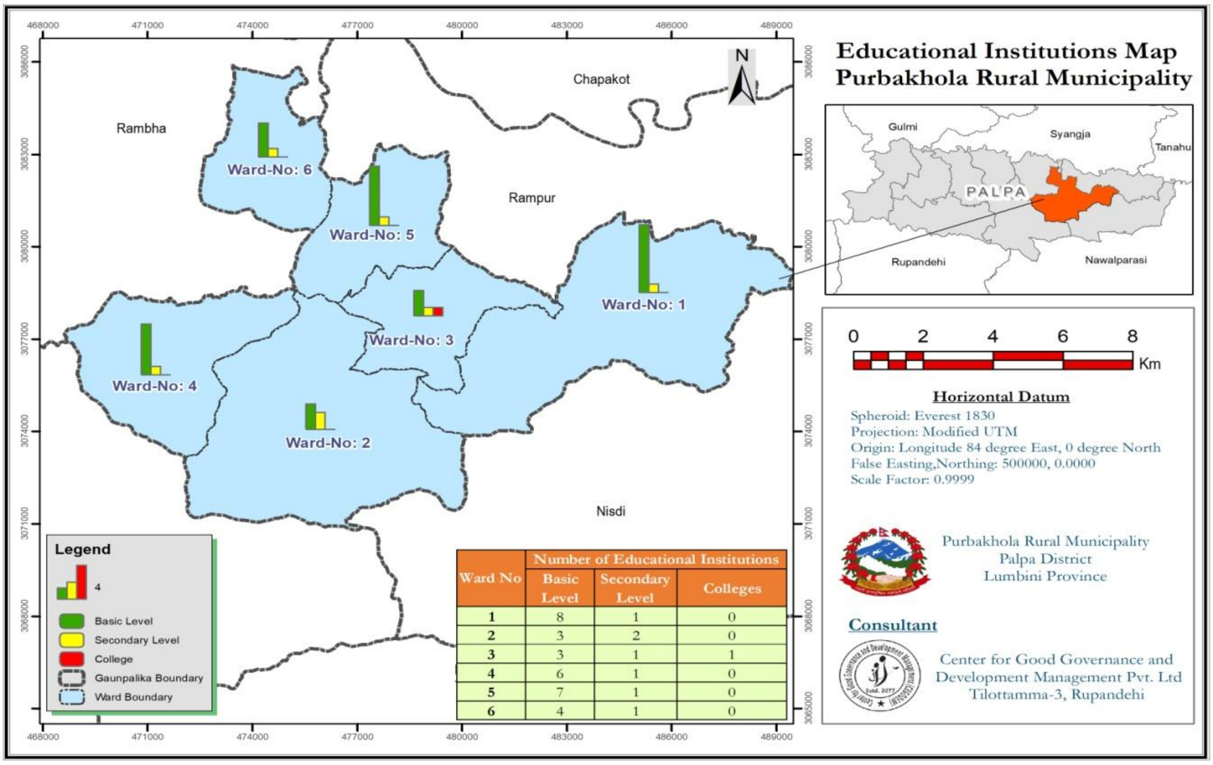

४

चित्र नं. १.५ : शैक्षिक संस्थाहरु

स्वास्थ्य

नेपालको संविधानले नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । स्वस्थ तथा उत्पादनशील मानव संसाधनको महत्वलाई दृष्टिगत गरी गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहूँचको लागि तीनै तहका सरकारहरुले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई आफ्नो दायित्वको रुपमा लिई यस क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक छ । पूर्वखोला गाउँपालिकामा विद्यमान स्वास्थ्य सेवाको बिभिन्न अवस्थालाई तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १.१९ : स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं	**स्वास्थ्य संस्थाको विवरण**	**कैफियत**
१	**अस्पताल (१५ शैया) वडा नं ५ को बिरकोट**	निर्माण प्रकृया अघि बढेको ।
२	**स्वास्थ्य चौकीहरु** १ सिलुवा स्वास्थ्य चौकी, वडा नं १	

क.सं	स्वास्थ्य संस्थाको विवरण	कैफियत
	२ जल्पा स्वास्थ्य चौकी, वडा नं २ ३ रिग्नेरह स्वास्थ्य चौकी, वडा नं ३ ४ देविनगर स्वास्थ्य चौकी, वडा नं ४ ५ वीरकोट स्वास्थ्य चौकी, वडा नं ५ ६ हेक्लाङ्ग स्वास्थ्य चौकी, वडा नं ६	
३	**सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र** १ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र सिलुवा-१ २ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द साठिकोल, जल्पा-२ ३ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द लावे, जल्पा-२ ४ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द अर्खलडाडा, रिग्नेरह-३ ५ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द भोर्से, वीरकोट-५	
४	बिरकोट आयुर्वेद औषधालय, बिरकोट वडा नं ५	
५	बर्थिङ सेन्टर संख्या - ६, (सबै वडाका स्वास्थ्य चौकीमा)	
६	गाउँघर क्लिनिक संख्या - १६ (सबै वडाहरुमा)	
७	खोप केन्द्र संख्या - २४ (सबै वडाहरुमा)	
८	औषधी पसल संख्या - ६	
९	क्षय रोग उपचार केन्द्र संख्या - ६ (सबै वडाहरुमा)	

श्रोत: स्वास्थ्य शाखा, पूर्वखोला गाउँपालिका २०७९

तालिका नं. १.२० : स्वास्थ्य सेवाका लागि जनशक्ति विवरण

क.सं.	पदको नाम	जनशक्ति विवरण	
		स्वीकृत दरबन्दी	आपूर्ति अवस्था
१	डाक्टर	०	०
२	स्वास्थ्य अधिकृत/ सिनियर अहेव/अहेव/हे.अ	१८	
३	सिनियर अ.न.मी/अ.न.मी	२२	

तालिका नं. १.२१ : प्राथमिकता प्राप्त स्वास्थ्य सेवाहरुको केही सूचकहरुमा बिगत ३ बर्षहरुको तुलनात्मक अवस्था

सूचकहरु	आर्थिक बर्ष			लुम्बिनी प्रदेश	राष्ट्रिय
	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७७/७८	२०७७/७८
खोप कार्यक्रमहरु					
बि.सि.जी कभरेज	६६.२	६५.९	६७.१	९४।३०	९०.७०
डि.पि.टी , हेपटाईटिस बि	६९.८	७७.९	७५.९	९३.५०	८७.३०
रुवेला कभरेज (९-११ महिना)	६९.५	७१.१	७५.९	८७.९०	८२.२०
पोषण कार्यक्रम					
जन्मदा २ ५.कि.जि भन्दा कम तौल भएका बालबाकिकाको प्रतिशत	०.९३	२.९	१.८	१०.०	७.२
१८० दिन आइरन चक्की प्रयोग गर्ने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	५०.९	५१.४	७३	५४.९०	४४.८०
भिटामिन ए प्रयोग गर्ने महिलाहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००	६४.४०	६१.००
शुरक्षित मातृत्व					
पहिलो पटक स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गराउने गर्भवतीको प्रतिशत	७२.१	६६.४	७६.५		
४ पटक सम्म स्वास्थ्य संस्थामा जाँच गराउने गर्भवतीको प्रतिशत	५५.६	५६.९	७३.२		
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउनेको प्रतिशत	१००	१००	१००		

सूचकहरु	आर्थिक बर्ष			लुम्बिनी प्रदेश	राष्ट्रिय
	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७७/७८	२०७७/७८
शिशु मृत्युदर	०	०	०		
बाल मृत्युदर	०	०	०		
मातृ मृत्यु दर	०	०	०		

श्रोतः स्वास्थ्य शाखा, पूर्वखोला गाउँपालिका २०७९

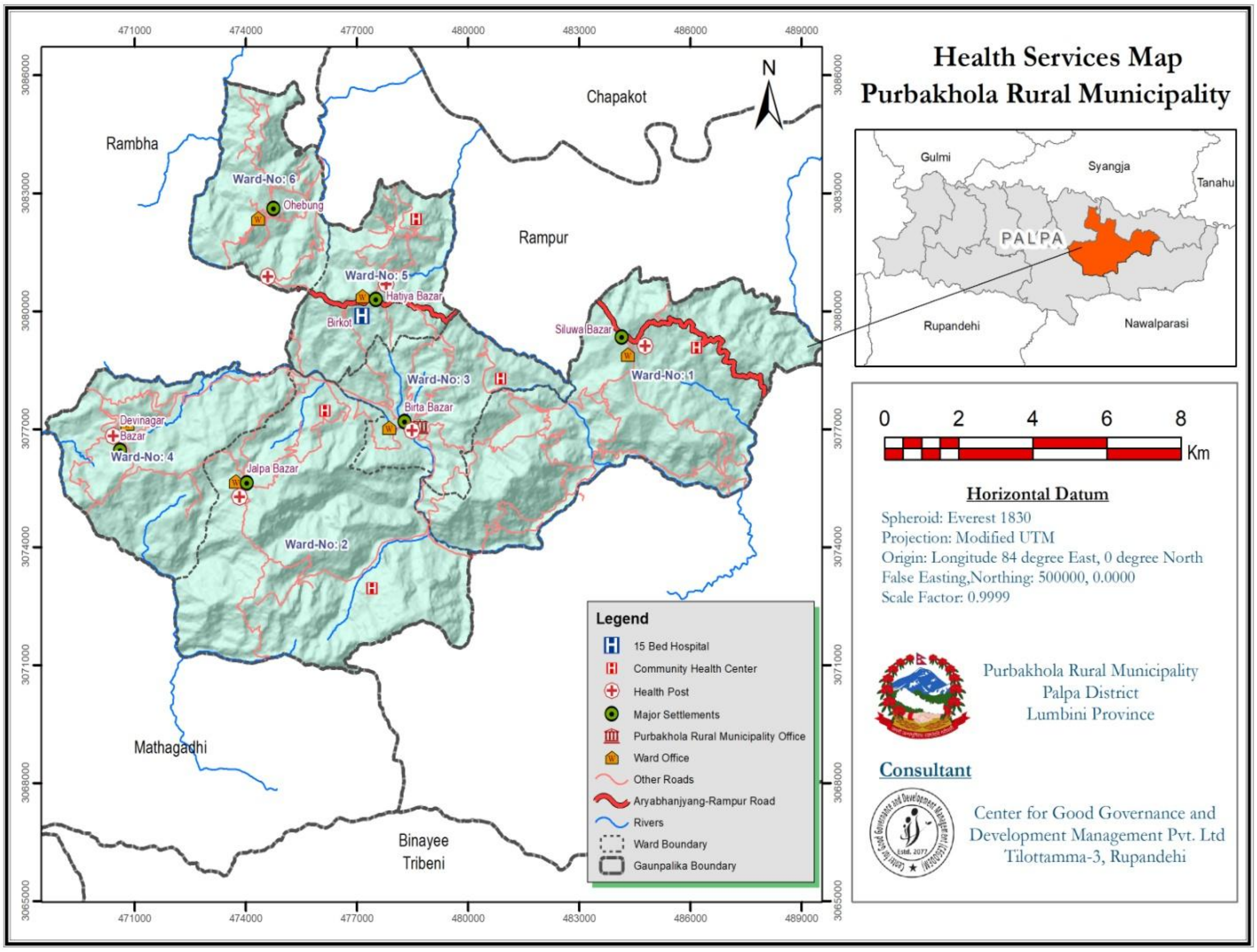

चित्र नं. १.६ : स्वास्थ्य संस्थाहरु

खानेपानी तथा सरसफाई

खानेपानी तथा सरसफाईको अधिकार हाम्रो संविधानले मौलिक हककै रुपमा व्यवस्था गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई सेवाले नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भै उत्पादनशील मानव संसाधनको विकास गर्न र सामाजिक रहन सहनमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान पुग्दछ । जनचेतनाको अभावमा अहिले पनि कतिपय गाउँ वस्तीहरुमा शुद्ध खानेपानीको अभावमा समय समयमा झाडापखाला लगायतका रोगहरु लाग्ने गरेको पाइन्छ । पूर्वखोला गाउँपालिका संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय श्रोत परिचालन मार्फत सहज रुपमा आफ्ना नागरिकहरुलाई शुद्ध खानेपानी उपलब्ध गराउन प्रयत्नशील रहेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकामा ७०.२८% परिवारलाई घर परिसर भित्रै पाइप धाराबाट खानेपानीको उपलब्धता छ । गाउँपालिकाका झण्डै ४% घरपरिवार अझै पनि सुरक्षित खानेपानीबाट बन्चित रहेका छन् । खानेपानीको श्रोत अनुसारको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका न ं१.२२: खानेपानीको श्रोत अनुसार परिवार संख्या

पानीको श्रोत	परिवार संख्या	प्रतिशत
पाइप धारा (घर परिसर भित्र)	२८९६	७०.२८
पाइप धारा (घर परिसर बाहिर)	१०५८	२५.६७
ढाकिएको कुवा, इनार	३६	०.९०
असुरक्षित कुवा, इनार	५४	१.३०
श्रोतबाट सिधै पाइपमा ल्याइएको पानी	५४	१.३०
नदी तथा खोला	४	०.१०
जार बोत्तल	१७	०.४०
अन्य	२	०.०५
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

शौचालय

यस गाउँपालिकामा बनेका शौचालयहरू मध्ये सेप्टिक टैंकीमा जोडिएका शौचालय बनाउने घरधुरीहरू ८८.३३% रहेका छन् भने ३३ घरपरिवारमा शौचालय व्यवस्थापन हुन नसकेको देखिएको छ । शौचालयको प्रकार अनुसारको अवस्था निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं.१.२३ : परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकारको आधारमा परिवार संख्या

शौचालयको किसिम	परिवार संख्या	प्रतिशत
फ्लस् ट्वाइलेट (सार्वजनिक ढलमा जोडिएको)	१८७	४.५४
फ्लस् ट्वाइलेट (सेफ्टिक टैंक)	३६४०	८८.३३
साधारण कच्ची शौचालय	२६२	६.३६
सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गर्ने	११	०.६६
शौचालय नभएको	२१	०.५१
जम्मा	**४१२१**	**१००.००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

बालबालिका तथा बाल क्लबहरुको विवरण

संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरी बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागीता जस्ता विषय समेटी बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासको प्रत्याभूत गरेको छ । दीगो विकास लक्ष्यमा गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य, सुरक्षित हरित सार्वजनिक स्थलमा पहूँच, बालबालिका विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुर्व्यव्यहार र हिंसाको अन्त्य गरी सशक्त गर्ने जस्ता परिमाणात्मक लक्ष्य किटान गरिएको छ ।

राट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकामा १५ बर्ष मुनिका बालबालिका संख्या ४२७७ (२६.६४%) रहेको छ । वालबालिका, युवा, किशोर किशोरीहरुलाई राज्यको तर्फवाट आवश्यक सुरक्षा र संरक्षण प्रदान गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो । उनीहरुलाई अन्य नागरिक सरह समाजमा स्थापित गर्न र उनीहरुको शारीरिक, मानसिक एवं भावनात्मक विकासको लागि विशेष कार्यक्रम मार्फत सम्वोधन गर्नुपर्दछ । गाउँपालिकाबाट बालबालिकाहरुको शारीरिक, मानसिक तथा भावनात्मक विकासका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुँदै आएको छ । बिद्यालय तहमा हाल १५ वटा क्लवहरु गठन गरिएका छन् भने समुदाय स्तरमा गठन भएका बाल क्लवको संख्या १० रहेको छ । आगामी दिनहरुमा बिद्यालय तथा समुदाय स्तरमा थप बाल क्लबहरु गठन गरी उनीहरुको क्षमता विकासमा पालिकाले विशेष ध्यान दिन जरुरी छ ।

जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरु

हाम्रो संविधानले राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुने गरी जेष्ठ नागरिक, एकल महिला तथा फरक क्षमताका व्यक्तिहरुको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको छ । यस अनुसार सामाजिक सुरक्षा

भत्ता लगाएतका अन्य सेवाहरु सरकारबाट प्रदान हुँदै आएको छ । नागरिकहरुको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय प्रदान गर्ने काममा तीनै तहका सरकारको समन्वयात्मक भूमिका हुन्छ ।
आर्थिक वर्ष ०७९/८० को तश्रो त्रैमासिकमा सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने जेष्ठ नागरिक, दलित जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, शारीरिक अशक्त, दलित बालबालिका समेतको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं.१.२४ : आ.व.२०७९/०८० को तश्रो त्रैमासिकमा सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने व्यक्तिहरुको विवरण

क.सं	विवरण	वार्षिक कायम संख्या				
		पुरुष	महिला	अन्य	जम्मा संख्या	बितरित रकम रु
१	जेष्ठ नागरिक (७० वर्ष माथि)	६०९	७२५	०	१३३४	१५८७९८८१.००
२	जेष्ठ नागरिक दलित	६८	४७	०	११५	८९३६७०.००
३	जेष्ठ नागरिक एकल महिला	०	२७५	०	२७५	२१८४९२४.००
४	विधवा	०	३९२	०	३९२	३०९८९००.००
५	पूर्ण अपाङ्गता	३६	१४	०	५०	५९२६४८.००
६	अति अशक्त अपाङ्गता	८५	५८	०	१४३	९०४४००.००
७	दलित बालबालिका	९७	७५	०	१७२	२६६२५६.००
जम्मा		**८९५**	**१५८६**	**०**	२४८१	२३८२०७६९.००

श्रोतः पूर्वखोला गाउँपालिका, सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण शाखा-२०७९

प्रमुख चाडपर्वहरू

यस गाउँपालिकाका मानिसहरू आफ्नो धर्म, संस्कृति र आस्था अनुसार विभिन्न खालका चाडपर्वहरु मनाउदछन् । यस्ता चाडपर्वहरुमा सबै समुदाय बीच आपसी सद्भाव र खुसी साटासाट गर्ने परम्परा पनि विद्यमान रहेको छ । यस पालिकामा रहेका हिन्दू धर्मावलम्बीहरुले मनाउने चाडपर्वहरुमा विशेषगरी दशैं, तिहार, माघे सङ्क्रान्ति, होली, श्रीपञ्चमी, शिवरात्रि, चैत्राष्टमी, रामनवमी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, तीज, ऋषिपञ्चमी, कुशे औंसी आदि पर्वहरु मनाउने गर्दछन् ।

१.२.६ भौतिक पूर्वाधार

सडक सञ्जालको वर्तमान अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिकाको समृद्धिको लागि सडक पूर्वाधार विकासलाई मूल आधार मानिएको छ । सबै वडा केन्द्रमा सडकको पहूँच पुगे पनि वडाको केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्र सम्म नियमित सार्वजनिक यातायातको सुविधा भने छैन । गाउँपालिकामा तानसेन तथा बुटवलबाट आउने केही बस र जीप बाहेक अन्य सार्वजनिक सवारी साधनहरु सञ्चालनमा छैनन् । वर्षातको समयमा ठाउँ-ठाउँमा हिलो र पहिरोको कारण सडक अवरुद्ध हुन जादा मुख्य सडकमा बाहेक अन्य सडकमा बाह्रै महिना सडक यातायात सुचारु हुन सक्ने स्थिति छैन । गाउँपालिका भित्र हाल कूल २८२ कि.मी सडक निर्माण भएको छ । उक्त सडक मद्ये कालो पत्रे सडक १६ कि.मी, ग्राभेल सडक १८ कि..मी र कच्ची सडकको लम्वाई २४८. कि.मी रहेको छ । यसरी पालिका भित्र २८२ कि.मी सडक संजाल तयार भएता पनि बाह्रै महिना सुचारु हुने सडकको लम्वाई भने केवल १६ कि.मी मात्र रहेको छ । पूर्वखोला गाउँपालिका भित्र प्रमुख सडकहरु, तीनको लम्बाई तालिका नं १.२७ मा उल्लेख गरिएको छ ।

गाउँपालिकामा निर्माण भइसकेका, निर्माणाधीन पक्की पुलहरुको विवरण

१. निर्माण सम्पन्न भइसकेका पक्की पुलहरु

- कोन्द्रेखोला पक्की पुल (वडा नं.२-४) - कोन्द्रेखोलामा
- पूर्वखोला पक्की पुल (वडा नं.२-३) - पूर्वखोलामा
- रेचेघाट पक्की पुल (वडा नं.१-२) -पूर्वखोलामा

२. निर्माणाधीन पक्की पुलहरु

- निस्दी खोला पुल वडा नं १, जमलेघाट) -निस्दी खोला

४. पूर्वखोला गाउँपालिकामा निर्माण सम्पन्न भइसकेका र निर्माणाधीन झोलुङ्गे पुलहरुको बिबरण

१. निर्माण सम्पन्न भई चालु रहेका झोलुङ्गे पुल संख्या-१२

२. निर्माणाधीन झोलुङ्गे पुलहरु -

- मंगला झो.पु (वडा नं ४ र ५)
- लाबे झो.पु (वडा नं २ र ५)
- निस्दी खोला झो.पु -पूर्वखोला १ र निस्दी)

विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

इन्धन उपयोग सम्वन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाका ८३.४३ % परिवारले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा दाउरा प्रयोग गर्ने गरेको अवस्था छ। खाना पकाउने इन्धन प्रयोगको श्रोतको आधारमा परिवारको विवरण निम्न तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं १.२५ : खाना पकाउने इन्धनको आधारमा परिवार संख्या

खाना पकाउने इन्धनको श्रोत	परिवार संख्या	प्रतिशत
काठ दाउरा	३४३८	८३.४३
एल.पी. ग्यास	६५६	१५.९२
विद्युत	३	०.०७
वायोग्यास	६	०.१५
गोवर गुइढा	१८	०.४३
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

विद्युत सेवा

जलविद्युत राष्ट्रको पूर्वाधार विकासको महत्वपूर्ण आधार मानिएको छ। पूर्वखोला गाउँपालिकामा प्रयोग भएको प्रकाश उर्जामा सबैभन्दा धैरै विद्युत उर्जा र त्यसपछि सोलार उर्जा प्रयोग भएको अवस्था छ। राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार ९८.८६% परिवार विद्युतको पहूँचमा पुगेको अवस्था छ। अझैपनि केही घरपरिवार विद्युत पहूँचबाट बाहिर छन्। बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनका श्रोतहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १.२६: बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धन अनुसार परिवार संख्या

बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको श्रोत	परिवार संख्या	प्रतिशत
विद्युत	३९९२	९६.८६
सोलार	१०८	२.६३
मट्टीतेल	१४	०.३४
वायोग्यास	२	०.०५
अन्य	५	०.१२
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

तालिका नं.१.२७ मुख्य सडकको नाम र लम्बाई तथा बर्तमानको स्तर सम्वन्धी विवरण

क.सं	सडकको नाम	लम्बाई कि.मी	हालको स्तर	छोएर जाने वस्तीहरु	कस्को लगानीमा	वडा नं	कैफियत
१	आलोक मार्ग (बिरकोट खण्ड)	१६.००	कालो पत्रे	वडा नं ५ र १ का बस्तिहरु	प्रदेश सरकार	५ र १	
२	हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक	१६.६२ ०.५८	कच्ची कालो पत्रे	हुमिन,खिर्राभन्ज्याङ्ग, सिमल्दी, चेवा, लावे, रिङ्नेरह	प्रदेश सरकार	४, २, ३, १	
३	बिर्ताबजार - खल्लु भन्ज्याङ्ग सडक	४.२५	कच्ची	बिर्ता, आठबिसे, खनालटोल, भञ्ज्याङ्ग	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	३ र ५	
४	हुमिन-देबिनगर-जल्पा-बहादुरपुर सडक	१५.२०	कच्ची	खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग - देबिनगर, जल्पा,	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	४ र २	
५	सर्केवास- हेक्लाङ्ग-चानलिन सडक	७.७९	कच्ची	सर्केवास,हेक्लाङ,खुमडाँडा, चानलिन	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	६	
६	दार्सि भन्ज्याङ्ग- ढाक्रेवास-रिङ्नेरह सडक	७.९८	कच्ची	दार्सि भन्ज्याङ्ग, सिलुवा, रोमान्द्री, ढाक्रेवास, रिङ्नेरह	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	१ र ३	
७	जल्पा- खैरेनी सडक	७.४२	कच्ची	जल्पा-ढाँड-बार्मु-छब्दी,खैरेनी	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	२	
८	देबिनगर- सिमल्दी सडक	२.६०	कच्ची	देबिनगर, सिमल्दी	स्थानीय सरकार	४	
९	सिउनडाँडा-साँध भन्ज्याङ्ग-गेजा बर्दले सडक	५.७५	कच्ची	हुलाकी भञ्ज्याङ्ग, आफरडाँडा , साद भञ्ज्याङ्ग, बर्दले	प्रदेश+ स्थानीय	५	
१०	हटिया- रेचे सडक	४.९४	कच्ची	हटिया बजार, सिलुवा, तालखोला, डोडे गाउँ, रेचे	स्थानीय सरकार	१	
११	काफलडाँडा-केरौली सडक	२.७७	कच्ची	काफलडाँडा, केरौली	प्रदेश+ स्थानीय	४	
१२	सैफाँटदेउराली- अल्कीचौर सडक	५.५६	कच्ची	सैफाँटदेउराली,अर्खलडाँडा,अल्कीचौर	स्थानीय सरकार	३	
१३	खुमडाँडा-झमना खोला सडक	३.६२	कच्ची	झेमरुन, लिक्या, चेबुङ, झमना खोला	स्थानीय सरकार	६	
१४	देउराली-तामाखानी सडक	४.८३	कच्ची	देउराली, अल्कीचौर, तामाखानी	स्थानीय सरकार	१	
१५	देबिनगर-बलिपोखरा-रघु भञ्ज्याङ-नेवारडाँडा	४.४८	कच्ची	देबिनगर, बलिपोखरा, रघु भञ्ज्याङ,बेसर्घा,नेवारडाँडा	स्थानीय सरकार	४	
१६	मदन आश्रृत जनमार्ग	७.९०	कच्ची	जल्पा, साठीकोल, थानसिंखर्क	स्थानीय सरकार	२	
१७	रिङ्नेरह-रोङड्याङ सडक	४.५०	कच्ची	रिङ्नेरह, भल्कुन देउराली रोङड्याङ	स्थानीय सरकार	३	
१८	लप्सी भञ्ज्याङ-अर्खलडाँडा सडक	३.७४	कच्ची	लप्सी भञ्ज्याङ, सिखर, अर्खलडाँडा, सिफूर्क गैरा	स्थानीय सरकार	३	
१९	जल्पा-तल्लो झेरुदी-लावे सडक	५.६३	कच्ची	जल्पा,तल्लो झेरुदी,लावे	स्थानीय सरकार	२	
२०	देविनगर-बोली पोखरा-महाँकाल- ढाक्रेबास	६.१०	कच्ची	देविनगर,बोलीपोखरा,महाँकाल-ढाक्रेपास	स्थानीय सरकार	४	
२१	ठाँटीगौंडा- लेमदेम-उड्डण्डा सडक,	३.२३	कच्ची	ठाँटीगौंडा,तल्लोलेमदेन,उड्डण्डा	स्थानीय सरकार		
२२	खल्लु भञ्ज्याङ-थुमवास-गेजा सडक,	५.७३	कच्ची	खल्लुभञ्ज्याङ, धापडाँडा, थूमबास, गेजा	स्थानीय सरकार	५	
२३	दार्सिभञ्ज्याङ - शिसाघाट	३.००	कच्ची	दार्सिभञ्ज्याङ, मन्जुन, शिसाघाट	स्थानीय सरकार	१	
२४	पल्लो भन्ज्याङ्ग-थानटुङ खोला सडक,	५.००	कच्ची	पल्लो भन्ज्याङ्ग, , थानटुङ खोला	स्थानीय सरकार	२	
२५	तल्लो लाकुरी- वडा कार्यालय,	३.२०	कच्ची	तल्लो लाकुरी, वडा कार्यालय	स्थानीय सरकार	२	
२६	सिलिङ भञ्ज्याङ-कर्नेडाँढा-लावे सडक	५.२०	कच्ची	सिलिङ भञ्ज्याङ, कर्नेडाँढा, लावे	स्थानीय सरकार	५ र ३	

श्रोत : CEGODEM सर्भेक्षण-२०८०

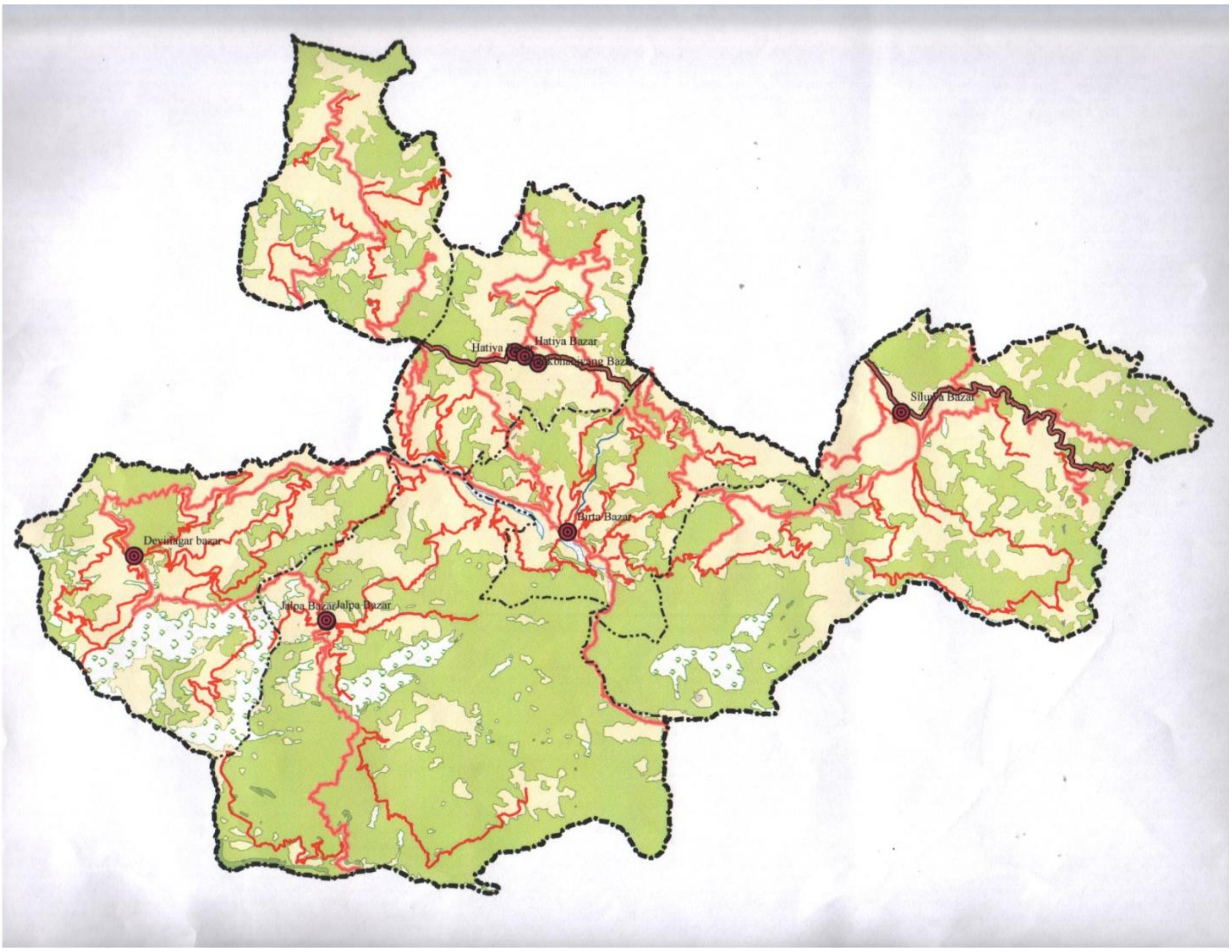

चित्र नं.१.७ : सडक सञ्जाल

भवन तथा आवास

पूर्वखोला गाउँपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७९/०८० को वार्षिक निति तथा कार्यक्रममा बढ्दै गएको बजारिकरणलाई ध्यान दिदै नयाँ निर्माण गरिने भवनहरुमा भवन निर्माण मापदण्ड तयार गरी नक्शापासको आवश्यक व्यवस्था मिलाइने र नयाँ निर्माण हुने घरहरुको लागि भवन निर्माण आचार संहिता लागु गर्ने गरी आर्थिक ऐनमा दर रेट समेत निर्धारण गरिएको छ । भवन निर्माण तर्फ बिर्ता बजारमा बन्दै गरेको गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन तथा बिकोटको १५ शैया अस्पतालको निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिने कार्यक्रम रहेको छ ।

पालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी योजना तर्जुमा भै नसकेको र वस्ती बढ्दै जाँदा जनतालाई भौतिक, आर्थिक र सामाजिक पूर्वाधार जुटाउन गाह्रो पर्ने हुन्छ । दीर्घकालीन सोँचका आधारमा पालिका क्षेत्रको भू-उपयोगका लागि आवास क्षेत्र, बजार क्षेत्र, खुल्ला चउर, पार्क, खेलमैदान, बालउद्यान, कृषि क्षेत्र र हरित क्षेत्र वर्गीकरण गरी सोही अनुसारको भू-उपयोग योजना बनाउन जरुरी छ ।

- ६ वटा वडा कार्यालय मध्ये वडा नं.१, ६ र ४ बाहेकमा वडा कार्यालयहरु निर्माण भैसकेको ।
- देबिनगर बाहेक ५ वटै वडामा स्वास्थ्य चौकी भवनहरु निर्माण भएको/प्रकृयामा रहेको ।
- १५ शैया अस्पताल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको ।
- प्रशासकीय भवन निर्मार्णाधीन अवस्थामा रहेको छ ।
- स्थानीय बजारहरु व्यवस्थित हुदै गएका ।

हरेक नागरिकको आवास, सामुदायिक भवनहरु तथा सरकारी भवनहरु सुरक्षित, स्वास्थ्यकर, वातावरणमैत्री, भूकम्प प्रतिरोधी तथा किफायती हुनुपर्दछ । त्यस्तै स्थानीय भवनहरु परम्परागत शैली झल्कने पहिचान सहितको हुनु पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ । गाउँपालिकाले राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितालाई ध्यानमा राखेर भवन निर्माण कार्यविधि बनाई

कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ। छरिएर रहेका घरवस्ती र पहिरो एवं नदी कटानबाट जोखिममा रहेका वस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गरी एकीकृत वस्ती निर्माण भू-उपयोगको योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक छ।

घरको छानाको अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिकामा ८३.०९% घर परिवार जस्ता पाताको छाना भएको घरमा बस्दछन् भने अझै पनि १९४ (११.०१%) परिवार खरले छाएको छाना मुनि बस्ने गरेको देखिन्छ। खरका छाना बिस्थापन गर्न बाँकी रहेका घरहरुमा आ.व २०७९/८० मा प्रदेश सरकार संगको समन्वयमा सम्पन्न गर्ने गरी कार्य अगाडी बढाइएको छ। घरको छानाको आधारमा परिवारहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं १.२८ : घरको छानाको आधारमा परिवार संख्या

घरको छानाको प्रकार	परिवार संख्या	प्रतिशत
जस्ता पाताले छाएको	३४२४	८३.०९
आर.सि.सि.ढलान छत	४९१	११.०१
खर/फुसले छाएको	१९४	४.७०
टायलले छाएको	६	०.१५
ढुङ्गा/स्लेटले छाएको	६	०.१५
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

घरको जग बनोटको अवस्था

यस पूर्वखोला गाउँपालिकाका ३५३९ (८५.८७%) परिवारहरु माटोको जोडाई (इट्टा/ढुङ्गा) बाट बनाइएको जगको घरमा बस्दछन्। घरको जगको बनोट अनुसारको परिवार संख्या तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. १.२९ : घरको जग बनोटको अवस्था अनुसार परिवार संख्या

घरको जगको प्रकार	परिवार संख्या	प्रतिशत
माटोको जोडाई (इट्टा/ढुङ्गा) भएको	३५३९	८५.८७
सिमेण्टको जोडाई (इट्टा/ढुङ्गा) भएको	३११	७.५५
ढलान पिलर सहितको	२५१	६.०९
काठको पिलर	१८	०.४४
अन्य	२	०.०५
जम्मा	**४१२१**	**१००**

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८

१.२.७ वन तथा वातावरण

वन क्षेत्रको अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिकाको कूल भू-भागको ५०.०१ प्रतिशत जमिन वन क्षेत्रले ढाकिएको छ। ४४.०७ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य रहेको छ। पोखरी, नदी, खोला क्षेत्र ०.४१ प्रतिशत, आवादी क्षेत्र ०.२० प्रतिशत, अन्य (झाडी, घासे मैदान र चट्टान क्षेत्र ५.३१ प्रतिशत रहेको छ। यस गाउँपालिकाको ६ वटा वडाहरुमा ३८ वटा सामुदायिक वन तथा बडा नं २ जल्पामा चुलिडाँडामा एक कबुलियति बन रहेको छ। यी सामुदायिक वनहरुका अतिरिक्त निजी वन, घाँसे मैदान र वन क्षेत्र भित्र रहेका खुला चउर तथा नाङ्गा डाँडाँहरु समेत रहेका छन्।

तालिका नं. १.३० : सामुदायिक बनहरुको संख्या तथा ओगटेको क्षेत्रफल

वडा नं	सामुदायिक बनहरुको संख्या	ओगटेको क्षेत्रफल हे
१	११	५०२.९१
२	६	६७९.७९
३	७	३१२.१७
४	९	२००.७९
५	४	९४.३९
६	१	२२.७२

श्रोत : डिभिजन वन कार्यालय, पाल्पा

जलाधर क्षेत्र

पूर्वखोलामा केहि जलाधार क्षेत्रहरु रहेका छन् । हात्तिलेकको काखमा सपाहा खोला रहेको छ । यसैगरी मस्याङी खोला, मंगला खोल र वाङ्दी खोला पालिकाका विभिन्न जलाधार क्षेत्रहरुवाट वगेर आउने गर्दछन् । गाउँपालिका, संधीय तथा प्रदेश कार्यालयहरुको सहकार्यमा पूर्वखोला जलाधार, निस्दी जलाधार क्षेत्र संगै अन्य जलाधार क्षेत्रमा संरक्षणका कामहरु भएका छन् । पालिका भित्र भएका खानेपानीका मुहान, कुवाहरु संरक्षण गर्न र मुहान संरक्षणको लागि घेरवार गर्ने विरुवा रोप्न जस्ता कार्यहरु आगामी दिनमा गर्नुपर्ने आवश्यक छ ।

यी खोलाहरु बाह्रै महिना अटुट रुपमा बगिरहने हुँदा यीनीहरुको उपयोगिता महत्वपूर्ण छ । यसका साथै केही सार्वजनिक पोखरीहरु, विभिन्न सीमसार क्षेत्र र पानीका मूलहरु पनि यस पालिकामा विद्यमान रहेका छन् । जैविक विविधता संरक्षण र वातावरण सन्तुलनमा यी श्रोतहरुको ठूलो योगदान रहेको छ ।

प्रमुख नदी, खोला र अवस्था

हात्तिलेकको काखमा सपाहा खोला, मस्याङी खोला, मंगला खोला र वम्दी खोला यस गाउँपालिकाका प्रमुख खोला तथा नदीहरु हुन् ।

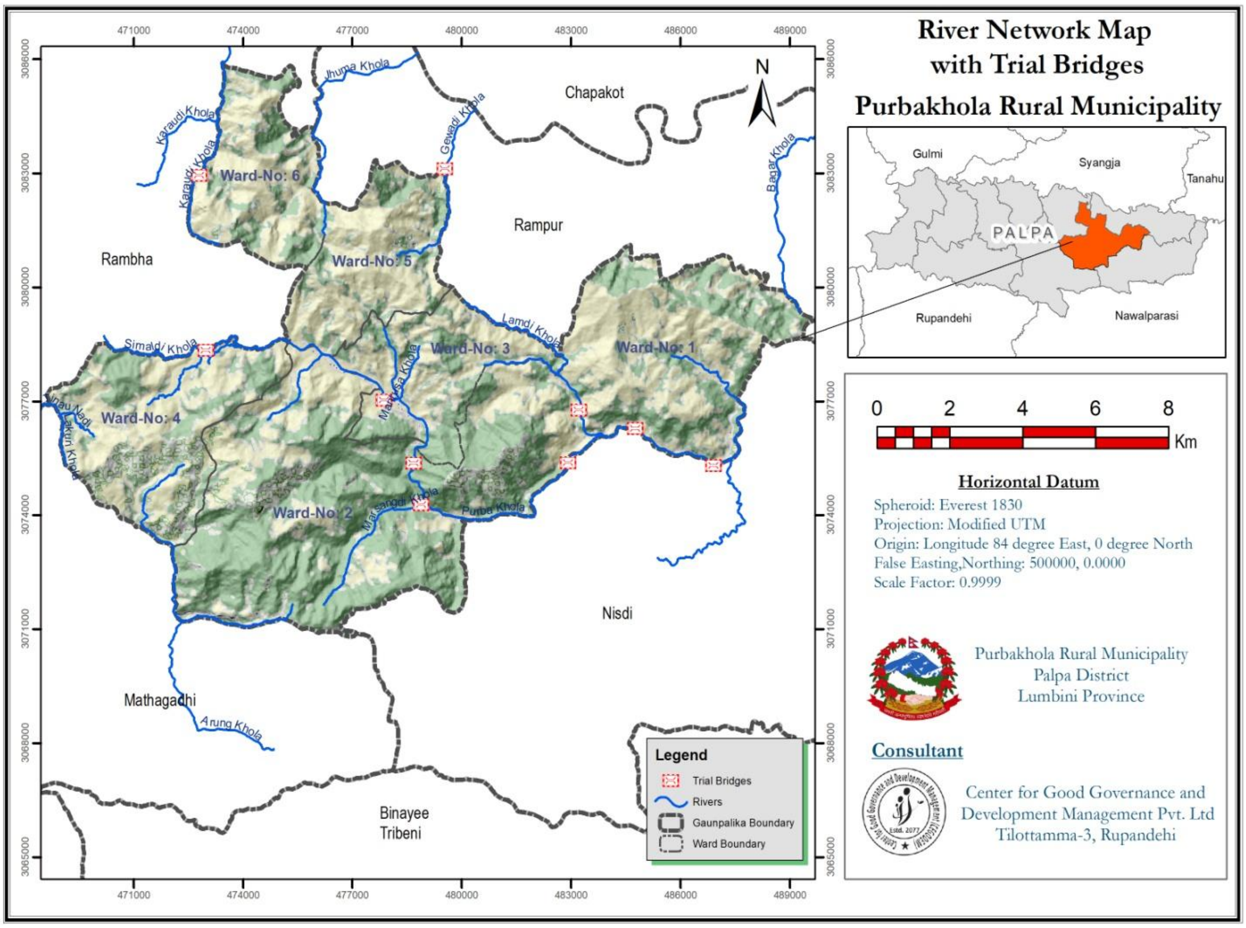

चित्रः १.८ नदि तथा जलाधार क्षेत्र

जैविक विविधता

यस गाउँपालिकाको आधाभन्दा धेरै क्षेत्रमा वनक्षेत्रले ढाकेको र यहां विविध प्रजातीका जनावर, चराचुरुङ्गी तथा वनस्पतीहरु पाइने हुनाले यो पालिका जैवि विविधताको धनी छ भन्न सकिन्छ । यहाँ मृग, चितुवा, स्याल, वदेल, लंगुर, बाँदर, स्लाल, खरायो, दुम्सी आदि जस्ता जंगली जनावरहरुका साथै धेरै प्रजातीका चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् । वनस्पती तथा औषधीजन्य जडिबुटी तर्फ सल्लो, अल्लो, पाखनवेत, हडचुर, खिरम्ला, लालीगुराँस, टिमुर, बिभिन्न प्रकारका च्याउहरु जस्ता महत्वपूर्ण वनस्पति र जडिबुटीहरु यहाँ उपलब्ध छन् ।

विपद् व्यवस्थापन

यस पालिकामा भूकम्प, चट्याङ, बाढी-पहिरो, डढेलो तथा आगलागी, सुख्खा खडेरी, हावाहुरी, भूक्षय, सडक दुर्घटना, समय-समयमा देखापर्ने विभिन्न प्रकृतिका महामारी जस्ता प्रकोपहरु विपतको रुपमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको ऐन, २०७७ र विपद् जोखिम न्यर्सनिकरण तथा व्यवस्थापन गर्न वनेको ऐन, २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ । जोखिमयुक्त घर टहरा वनाउन न्यून आय भएका विपन्न व्यक्तिको खरको छानो क्रमशः हटाउने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । पुर्वखोला संगै अन्य खोलाहरु त्था वाढी प्रभावित क्षेत्रको पहिचान गरेर संरक्षण र नियन्त्रणका प्रयासहरु भएका छन् । यस पालिकामा बिगतमा भएका विपदका घटनाहरुलाई विश्लेषण गर्दा घर, गोठ भत्किएको र आगलागीका घटनाहरु बाहेक ठूला बिपद सम्वन्धी घटनाहरु देखिदैनन् ।

विपद् व्यवस्थापनका लागि पालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ । त्यसैगरी विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण सहित विपद् व्यवस्थापन कोष बनेको छ । आगामी दिनमा पालिकाले विपद् व्यवस्थापनका लागि पूर्व तयारी, उद्धार तथा राहत, पुनर्स्थापना र पुनर्निर्माण जस्ता कार्यहरुमा विशेष ध्यान दिन जरुरी छ । यसका लागि विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी कार्ययोजना सहित अघि बढ्न आवश्यक देखिएको छ । पहाडी भू-धरातलीय स्वरुप र भिराला पाखा पखेराहरुको कारणबाट बाढी, पहिरोको जोखिममा रहेको छ । अतः विपद् न्यूनीकरणका लागि विपद् व्यवस्थापन योजना र प्रतिकार्य योजना सहित तयारी अवस्थामा रहन जरुरी छ ।

१.२.८ संस्थागत व्यवस्था

ऐन, नियम, निर्देशिका र कार्यविधी निर्माणको अवस्था

उपलब्ध श्रोत तथा साधनको अधिकतम परिचालन गरी सहज सेवा प्रवाहको माध्यमबाट स्थानीय जनतालाई सुशासनको प्रत्याभुती दिलाउनु स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व हुन आउछ । गाउँपालिकाबाट हुने सेवा प्रवाहको प्रभावकारीता र गुणस्तरीयताको प्रतिबिम्ब प्रत्यक्ष सेवा प्रवाहमा संलग्न पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुको कार्यदक्षता तथा कार्यशैलीमा देखिने गर्दछ ।

स्थानीय सरकारहरुको एकल अधिकार क्षेत्र अन्तरगतका बिषयहरुमा आवश्यकता अनुसार आफ्नै ऐन, नियम तथा कार्यबिधिहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्ने संवैधानिक व्यवस्था अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकाले हाल सम्म ३८ वटा कानूनहरु निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

बिभिन्न समितिहरुको गठन तथा परिचालनको अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिकाले नेपालको संबिधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिम बिभिन्न समितिहरु गठन गरी परिचालन गरेको अवस्था छ । हाल गाउँ कार्यपालिका अन्तर्गत तपशिल बमोजिमका समितिहरु कृयाशील रहेको अवस्था छ ।

- न्यायिक समिति
- राजस्व परामर्श समिति
- श्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समिति
- बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति
- लेखा समिति
- बिधायन समिति
- सुशासन समिति

त्यसै गरी गाउँ कार्यपालिकाले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रकृयालाई व्यवस्थित तथा सरल गर्नको लागि तपशिल अनुसारका बिषयगत समितिहरु गठन गरि परिचालन गरेको अवस्था छ ।

- आर्थिक बिकास समिति
- सामाजिक बिकास समिति
- पूर्वाधार बिकास समिति
- वातावरण र बिपद व्यवस्थापन समिति
- संस्थागत विकास तथा सुशासन समिति

कार्यालयको स्वीकृत दरवन्दी तथा पदपूर्तिको अवस्था

स्थानीय सरकारहरुले संबैधानिक एवं कानूनी अधिकारको कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसारको जनशक्ति व्यवस्था गर्नुपर्दछ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय विकास तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी नयाँ अवधारणा, सोँच, अभ्यास तथा स्थानीय तहको अधिकार तथा जिम्मेवारीमा वढोत्तरी र नीति नियममा समेत परिमार्जन भइरहेको अवस्थामा स्थानीय सरकार सन्चालन ऐनको दफा ८३ बमोजिम गाउँपालिकाको आफ्नो कार्यबोझ, राजश्व क्षमता, खर्चको आकार, स्थानीय आवश्यकता र विशिष्टता समेतलाई ध्यानमा राखी संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका आधारमा विषयगत शाखा तथा इकाईहरु रहेको संगठन संरचना कायम गर्ने र उक्त संगठन संरचनामा हरेक वडाको संगठन संरचना समेत समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाले संघियता कार्यान्वयन गर्ने समयमा नेपाल सरकार बाट स्वीकृत साँगठनिक संरचनालाई पुनरावलोकन गरी नयाँ संरचना स्विकृत गरेको छ । गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयको स्वीकृत दरबन्दी अनुसार गाउँ कार्यपालिका तथा वडा कार्यालय तर्फ जम्मा ४० जनाको दरबन्दी रहेकोमा हाल केवल २० जना मात्र कार्यरत छन् । हाल पदपूर्ति भएका २० जना मद्ये केवल १३ जना स्थायी तथा ७ जना करारमा कार्यरत रहेको अवस्था छ । हालको कर्मचारीको दरवन्दी तथा पदपूर्तिको अवस्था निंनानुसार रहेको छ ।

तालिकाः १.३१ सांगठनिक संरचना अनुसारको कर्मचारी विवरण तथा स्थायी पदपूर्तिको अवस्था

क्र. सं	गाउँपालिका तथा वडा तहको स्थायी दरवन्दी तर्फको				कैफियत
	प्रस्तावित तहगत दरवन्दीहरु	दरवन्दी संख्या	पदपुर्ति संख्या	स्थायी/करार	
	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	**१**	**१**	**स्थायी**	
१	अधिकृत सातौं (प्र)	१	१	स्थायी	
२	अधिकृत (प्र) छैठौ	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
३	अधिकृत (लेखा) छैठौ)	१	१	स्थायी	
४	ईन्जिनियर (छैठौं/सातौं) (इन्जि./सिभिल/जनरल)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
५	ईन्जिनियर (छैठौं) (इन्जि./सिभिल/जनरल)	१	१	करार	
५	अधिकृत (छैठौं) शिक्षा	१	०	खाली	हाल शिक्षकलाई संयोजक तोकेको ।
६	अधिकृत (छैठौं) (सि.अ.हे.व/हे.अ-हे.ई)	१	१	स्थायी	
७	कृषि बिकास अधिकृत (छैठौं)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
८	सहायक (लेखा) पाचौं)	१	१	स्थायी	
९	सहायक पाचौं (प्र)	९	३	स्थायी, वडा सचिब	६ दरवन्दी खाली
१०	सहायक पाचौं (कानुन)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
१२	क.अपरेटर पाँचौ (विविध)	१	१	स्थायी	
१३	सब-ईन्जिनियर(पाँचौं) (इन्जि./सिभिल)	३	२	करार	१ दरवन्दी खाली
१४	प्राविधिक सहायक पाँचौ (शिक्षा)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
१५	स्टाफ नर्स (पाँचौं)- प.हे.न	१	१	करार	
१६	हे.अ/सि.अहेब पाचौ	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
१७	सहायक पाचौं (कृषि)	१	०	हाल सहायक चौथो कार्यरत	
१८	सहायक पाचौं (पशु)	१	०	हाल सहायक चौथो कार्यरत	
१९	आलेप पाँचौं	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
२०	सहायक चौथो (प्र)	५	२	स्थायी, वडा सचिव	३ दरवन्दी खाली
२१	खा.पा.स.टे चौथो - (इ.सिभिल. स्यानिटरी)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
२२	अमिन चौथो (प्रा)	१	१	करार	
२३	अ सब-ईन्जिनियर(चाथौं) इन्जि./सिभिल	४	४	२ स्थायी, २ करार	
	कुल जम्मा स्थायी दरवन्दी संख्या	**४१**	**२०**	**२० मद्ये १३ स्थायी ७ करार**	

स्वास्थ्य चौकीहरु तर्फ					
१	सि.अ.हे.व/हे.अ (छैठौं)	६	२	स्थायी	४ दरवन्दी खाली
२	सि.अ.हे.व/हे.अ (पाचौं)	६	२	१ स्थायी, १ करार	२ दरवन्दी खाली
३	अ.हे.व (चौथो)	६	३	२ स्थायी, १ करार	३ दरवन्दी खाली
४	अ.न.मी (पाचौं)	६	४	२ स्थायी, २ करार	२ दरवन्दी खाली
५	अ.न.मी (चौथो)	७	४	२ स्थायी २ करार	३ दरवन्दी खाली
६	का.स	२	२	स्थायी	
	स्वास्थ्य चौकी जम्मा	**३३**	**१७**	**९ जना स्थायी, ८ जना करार**	
आयुर्वेद औषधालय तर्फ					
१	कविराज)छैठौं)	१	१	स्थायी	
२	बैद्य (चौथो)	१	०	खाली	१ दरवन्दी खाली
	आयुर्वेद औषधालय तर्फ जम्मा	२	**१**	**१ रिक्त**	
	कुल दरवन्दीको अवस्था	**७६**	**३८**	**२३ जना स्थायी, १५ जना करार**	

संस्थागत क्षमता स्व-मूल्यांकनको अवस्था

आ.व २०७७/७८ तथा २०७८/७९ को स्थानीय सरकार संस्थागत स्व-मूल्याङ्कनको नतिजामा पूर्वखोला गाउँपालिकाले क्रमस ५०.७५% र ४१.२५% अंक प्राप्त गरेको छ । उक्त मूल्याङ्कनमा मुख्यतया शासकीय प्रवन्ध, संगठन तथा प्रशासन, बजेट तथा योजना तर्जुमा, वित्तीय तथा आर्थिक व्यवस्थापन, भौतिक पुर्वाधार, सेवा प्रवाह लगायत अन्तर सम्वन्धित विषयहरु समावेश गरिएको छ । प्राप्त नतिजालाई आधार लिदा गाउँपालिकाले आ.व २०७७/७८ को तुलनामा आ.व २०७८/७९ मा ९.५०% अंक कम ल्याएको छ । स्व-मूल्याङ्कनको नतिजामा कमजोर अंक प्राप्त गरेकोमा आगामी बर्षमा आफ्नो कार्य दक्षता एवंक्षमतामा ब्यापक सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । शासकीय प्रवन्ध, बित्तिय तथा आर्थिक व्यवस्थापन, सेवा प्रवाह जस्ता क्षेत्रहरु तुलनात्मक रुपमा सन्तोषजनक रहेता पनि बाँकी क्षेत्र जस्तै संगठन तथा प्रशासन, बार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन, न्यायीक कार्य सम्पादन, सामाजिक समाबेशिकरण, भौतिक पूर्वाधार, वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन र समन्वय र सहकार्य जस्ता क्षेत्रमा व्यापक सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । लेखाजोखा तथा विश्लेषणवाट आएको नतिजा तलको तालिका तथा माकुरे जालोमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं.१.३२ : संस्थागत क्षमता स्व-मूल्यांकन (०७७/०७८ तथा ०७८/०७९) विवरण

क्र.स	**बिषयगत क्षेत्रहरु**	**सूचकको अङ्कभार**	**प्राप्त अङ्क**		**कैफियत**
			०७७/०७८	**०७८/०७९**	
१	शासकीय प्रवन्ध	९.००	८	८	
२	संगठन तथा प्रशासन	८.००	५	४	
३	बार्षिक बजेट तथा योजना व्यवस्थापन	११.००	६.५	३.५	
४	बित्तीय तथा आर्थिक व्यवस्थापन	११.००	७.५	६.५	
५	सेवा प्रवाह	१६.००	१२.२५	११.७५	
६	न्यायिक कार्य सम्पादन	७.००	२	३	
७	भौतिक पूर्वाधार	१३.००	३	०.५	
८	सामाजिक समावेशीकरण	१०.००	३	१.५	
९	वातावरण संरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापन	९.००	१.५	१.५	
१०	सहकार्य र समन्वय	६.००	२	१	
जम्मा		**१००.००**	**५०.७५**	**४१.२५**	

Source: lisa.mofaga.gov.np/report

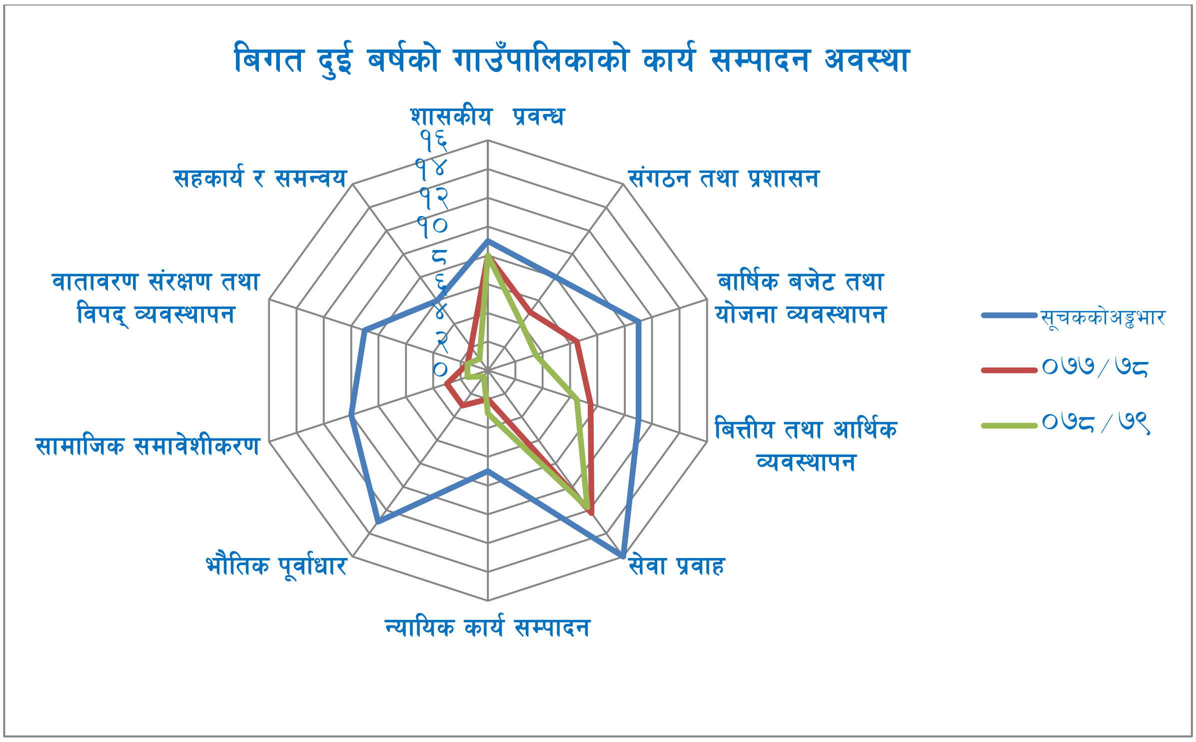

चित्र नं.१.९ : संस्थागत क्षमता स्व-मूल्याङ्कनको लेखाजोखावाट प्राप्त नतिजा माकुरेजालोमा

सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था

यस पालिकामा अन्तरगतको रिङ्नेरहमा रहेको इलाका प्रहरी कार्यालयले पालिकाका वडा नं १-४ को क्षेत्रमा शान्ती सुरक्षाको बन्दोवस्त मिलाएको छ भने रम्भा गाउँपालिकामा रहेको ताँहु प्रहरी चौकीले वडा नं ५ र ६ को सुरक्षा प्रदान गर्ने गरी व्यवस्था मिलाइएको छ । समाजमा शान्ति सु-व्यवस्था कायम राख्न र विभिन्न अपराधिक गतिविधिहरु नियन्त्रण गर्न स्थानीय निर्वाचित प्रतिनिधिहरुसँग आवश्यक समन्वय गरी यी इकाईहरु आ-आफ्नो क्षेत्रमा कृयाशिल रहेका छन् । यस पालिका संबद्ध रहेको प्रहरी इकाईहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं १.३३: गाउँपालिका संग सम्वद्ध रहेका प्रहरी इकाईहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रहरी इकाई	ठेगाना	सेवा पुर्‍याउने बडाहरु
१.	इलाका प्रहरी कार्यालय	पूर्वखोला-३, बिर्ता , रिङ्नेरह	१,२,३ र ४ वडाहरु
२.	प्रहरी चौकी	ताँहु,, रम्भा	५ र ६ वडाहरु

१.३ पालिका समृद्धिको आधार

पूर्वखोला गाउँपालिकाको भू-बनोट, विविधतायुक्त प्रकृति तथा संस्कृति, प्राकृतिक श्रोत/साधन, उर्वर कृषि भूमि, प्राकृतिक सौन्दर्यता तथा जैविक विविधता, विभिन्न सम्पदाहरुको व्यवसायिक उत्पादनको सम्भाव्यता, क्रियाशील जनशक्ति, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको राजनैतिक अठोट र इच्छाशक्ति, संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार बीचको विकास प्रतिको आपसी तादाम्यता र सहयोग जस्ता पक्षहरु यस पालिकाको आर्थिक समृद्धिको आधारको रुपमा रहेका छन् । यी आधार र अवसरहरुको कुशल परिचालनबाट मात्र यो पालिका समृद्धि तर्फ अघि बढ्न सक्ने देखिएको छ । **"समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता"** भन्ने दीर्घकालीन सोंच लिएको यस पालिकाले समृद्धिका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक तथा कृषि पर्यटनको क्षेत्रमा जोड दिनेगरी आफ्नो नारा तय गरेको छ । गुणस्तरीय पूर्वाधार निर्माण गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन पालिकाको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । प्रस्तुत सोंचलाइ नै परिलक्षित गरी यस योजनमा विषय क्षेत्रगत कार्यक्रमहरु तय गरिएका छन् ।

१.४ योजना तर्जुमाका मार्गदर्शक आधारहरु

पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बमोजिम प्रक्रियागत तथा नीतिगत आधार लिइएको छ ।

प्रक्रियागत आधार

- बर्तमान अवस्थाको अध्ययन, स्थानीय समुदायसँगको छलफल, प्रत्यक्ष स्थलगत अवलोकन तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु एवं कर्मचारीहरुसंगको छलफल तथा अर्न्तकृयाको आधारमा क्षेत्रगत अवसर र चुनौतीहरुको विश्लेषण गरिएको छ ।
- स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तरक्रिया र विभिन्न विषयगत समितिहरुसँगको व्यापक छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट प्राप्त निष्कर्षलाई आधार बनाइएको छ ।
- आवधिक योजनाको बजेट अनुमान गर्दा गाउँपालिकाको विगतको वित्तीय अवस्था र श्रोत परिचालनको विश्लेषण सहित अगामी ५ वर्षका लागि बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ । विकास योजनाहरुको क्षेत्रगत बाँडफाँड र सन्तुलनलाई ध्यानमा राखिएको छ ।
- गाउँपालिकाले आफ्नो समृद्धिका लागि लिएको सौँच, लक्ष्य र रणनीतिहरुलाई यस आवधिक योजनामा पनि मार्गदर्शक आधारको रुपमा राखिएको छ ।
- दीगो विकासका लक्ष्यहरु र संघ तथा प्रदेशका योजना तथा कार्यक्रमहरुसँग तादात्म्यता कायम गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।
- ऐतिहासिक स्थल तथा मठ मन्दिरहरुको लिखित दस्तावेज उपलब्ध नहुनाले पुस्तान्तरण कथनलाई आधार मानिएको छ ।
- भू-उपयोग सम्वन्धी विश्लेषण गर्दा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरिएको छ ।
- भौतिक संरचनाहरुको अनुमानित लागत राख्दा वर्तमान दररेटलाई आधार मानी तयार गरिएको छ ।
- मुख्य-मुख्य आयोजनाहरु सरोकारवालहरुसँगको छलफल, साक्षात्कारबाट पहिचान गरिएको छ ।
- यो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा सहभागीतामूलक पद्धतिलाई अवलम्बन गरिएको छ ।

नीतिगत आधार

- नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार स्थानीय तहका लागि व्यवस्थित गरिएका अधिकार र दायित्व सम्बन्धी व्यवस्थालाई मुख्य मार्गदर्शक आधारमा लिएको छ ।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद-६, दफा २४ को व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहलाई निक्षेपित अधिकारहरुको कार्यान्वयनका लागि योजना निर्माण गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई मार्गदर्शक आधार मानिएको ।
- पन्धौं योजना (०७६/७७-०८०/८१), राष्ट्रिय योजना आयोग ।
- प्रथम आवधिक योजना (०७६/७७-०८०/८१), प्रदेश योजना आयोग, लुम्बिनी प्रदेश ।
- दिगो विकासका लक्ष्यहरू (२०१६-२०३०)
- राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याकंन दिग्दर्शन, २०७५

- राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०७२
- भू-उपयोग ऐन, २०७६
- भू-उपयोग नियमावली, २०७९
- विषयगत ऐन तथा नीतिहरू
- नेपाल पक्ष भएका सन्धी सम्झौताहरु
- राष्ट्रिय योजनाबाट जारी भएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दीग्दर्शन २०७८ ।
- पूर्वखोला गाउँपालिकाका विगत ३ वर्षका वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरु ।

१.५ योजना तर्जुमा विधि

आवधिक विकास योजना निर्माणको मूल उद्देश्य गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाको अध्ययन गरी पालिकाले तय गरेका सोँच, लक्ष्य, रणनीति समेतलाई आधार मानी सहभागितात्मक प्रक्रियाबाट आगामी ५ बर्षको लागि योजनाको दस्तावेज तयार गर्नु रहेको छ। योजना तर्जुमामा अवलम्वन गरिएका विधि र प्रक्रियाहरु निम्न बमोजिम छन् ।

१.५.१ सवद्ध दस्तावेजको अध्ययन

आवधिक योजना तर्जुमाको क्रममा पूर्वखोला गाउँपालिकाको डिजिटल प्रोफाइल-२०७६, विगत ३ वर्षको वार्षिक बजेट, नीति तथा कार्यक्रमहरु, पालिकाका विभिन्न क्षेत्रगत योजनाहरु, लुम्बिनी प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण-२०७५, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन-२०७८, प्रदेश योजना आयोगले तयार गरेको प्रदेश अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन-२०७५, पन्ध्रौ योजना (०७६/७७-०८०/८१), लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (०७६/७७-०८०/८१), दीगो विकासका लक्ष्यहरु जस्ता दस्तावेजहरु सुक्ष्म रुपमा अध्ययन गरिएको छ । यो योजना निर्माणका क्रममा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन सम्बन्धी विभिन्न नीतिगत व्यवस्थाहरु, प्रतिवेदनहरु, लेखहरु र सन्दर्भ पुस्तकहरुको समेत सिंहावलोकन गरिएको छ ।

१.५.२ तथ्यांङ्क संकलन

आवधिक योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक प्राथमिक तथा द्धितीय तहका तथ्यांङ्कहरु देहायका विधिबाट संकलन गरिएको छ ।

- विशेष गरी भू-उपयोगको अवस्था, विद्यमान सडक तथा भौतिक पूर्वाधारको अवस्था, आवासीय क्षेत्र, वातावरणीय अवस्था, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक एवं साँस्कृतिक महत्वका स्थल जस्ता विषयमा न्क्ष्क ⁊बउष्लन, स्थलगत अवलोकन तथा परीक्षण, स्थानीय समुदायसँगको साक्षात्कारबाट संकलन गरिएको छ ।
- प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गर्दा लक्षित समूहसँग छलफल, मुख्य सूचना कर्तासँग साक्षात्कार, स्थलगत अवलोकन जस्ता विधि अपनाइएको छ ।
- राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ को विवरणहरुलाई द्धितीय श्रोतको रुपमा प्रयोग गरिएको छ ।
- गाउँपालिकाका शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, सामाजिक विकास, प्राविधिक, आर्थिक, राजश्व समेतका शाखाहरुबाट सम्बन्धित विषयका द्धितीय स्तरका तथ्यांङ्कहरु लिइएको छ ।
- राष्ट्रिय योजना आयोगको पन्ध्रौ योजना, सन् २०३० सम्मको दीगो विकास लक्ष्य, लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना र पालिकाबाट प्रकाशित विभिन्न प्रकाशनहरु समेतबाट द्धितीय स्तरका तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको छ ।
- यस्तै गुगल अर्थ, गुगल म्याप, इन्टरनेट, विभिन्न वेवसाइट जस्ता सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी द्धितीय स्तरका तथ्याङकहरु प्रयोगमा ल्याइएको छ ।
- पालिकाका विभिन्न प्रतिवेदन, राजपत्र, निर्णयहरु, विगतका योजनाहरु, पालिकाबाट तर्जुमा भएका कानूनहरु, नेपाल सरकारका विभिन्न निकायबाट लागू गरिएका मापदण्ड तथा निर्देशिका समेतलाई द्धितीय तथ्यांकको आधार मानिएको छ ।

१.५.३ अध्ययन क्षेत्रको भ्रमण तथा स्थलगत सर्वेक्षण

अध्ययन टोलीले पूर्वखोला गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाहरुमा स्थलगत भ्रमण गरी स्थलगत सर्वेक्षण, अवलोकन तथा समुदायहरुसंगको छलफलका माध्यमबाट तथ्याङ्क तथा जानकारी संकलन गरेको छ । नापी विभागबाट तयार गरिएको स्थलरुप नक्सालाई आधार नक्साको रुपमा लिई Arc GIS Software बाट स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकनबाट प्राप्त सूचनाको आधारमा स्रोत नक्साहरु तयार गरिएको छ । स्थलगत भ्रमण तथा सर्वेक्षणबाट वडागत आवश्यकता तथा समस्याको पहिचानका साथै विभिन्न विषयगत समितिहरुको वृहत भेलामा छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्ने कार्य भएको छ ।

१.५.४ योजना अवधारणा निर्माण

पूर्वखोला गाउँपालिकाको आयोजनामा २०८० साल बैसाख ५ र ६ गते आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा कार्यशाला गोष्ठी सञ्चालन गरीएको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रममा आवधिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य, आवश्यकता एवं औचित्यता र योजना तर्जुमा प्रक्रिया बारे विषय विज्ञहरुबाट प्रस्तुती एवं सहजीकरण गर्नुका साथै पालिकाका पदाधिकारी तथा राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरुले योजना तर्जुमाको औचित्यता माथि प्रकाश पार्नुभएको थियो । सोही दिनको दोस्रो सत्रमा विज्ञ समूहका टोली नेता र विषय विज्ञहरु समेतबाट योजना तर्जुमाका मूल्य मान्यता एवं प्रक्रियाहरुको बारेमा सहभागिहरुलाई अभिमुखीकरण गरिएको थियो । गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयमा सहयोगका लागि गठन गरी हाल कृयाशिल रहेका विभिन्न विषयगत समितिहरुलाई निरन्तरता दिदै कार्य अगाडी बढाइएको थियो । कार्यशाला गोष्ठीमा विषयगत विज्ञको सहजीकरणमा दीर्घकालिन सोच, गाउँ विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, अवसर तथा चुनौती विश्लेषण, प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरुको पहिचान, योजनाको नतिजा तालिका जस्ता विषयहरु सामुहिक छलफलबाट निर्क्यौल गरिएको थियो । त्यसैगरी क्षेत्रगत विकासका सौँच, लक्ष्य, रणनीति र कार्यक्रमहरु सहितको मस्यौदा सम्बन्धित समितिको अन्तरक्रिया तथा छलफलबाट तयार भई उक्त मस्यौदालाई संयुक्त बैठकमा समूहगत प्रस्तुती गरी व्यापक छलफलबाट आवधिक योजनाको प्रारुप तयार पार्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो ।

१.५.५ विश्लेषण

१.५.५.१ तथ्यांक विश्लेषण

स्थलगत अवलोकन तथा अध्ययन, समूहगत छलफल, मुख्य सूचना प्रदायकसँगको साक्षात्कार, विभिन्न दस्तावेजहरुको अध्ययन र पालिकाको तथ्यांक बैंकबाट द्धितीय स्तरका तथ्याङ्कहरु प्राप्त गरी तथ्यांङ्क भण्डारण, प्रशोधन गरी तथ्याङ्क विश्लेषण गरिएको छ । यसरी तथ्यांङ्क विश्लेषण गर्दा Microsoft Excel जस्ता तथ्याङ्कीय प्रबिधिहरुको प्रयोगमा ल्याइएको छ । परिमाणात्मक तथ्याङ्कलाई चित्र, ग्राफ्स, कथनात्मक साराँश जस्ता विधिहरु प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

१.५.५.२ नक्सांकन तथा विश्लेषण

गाउँपालिकाको भौतिक पूर्वाधारहरु-सडक पूर्वाधारहरु नक्साङ्कनद्धारा प्रस्तुत गरिएको छ भने सामाजिक पूर्वाधारहरु जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, धार्मिक मठमन्दिर तथा ऐतिहासिक स्थलहरुको नक्सांकन गरिएको छ । साथै भौगोलिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरुको पहिचानको नक्सांकन र वर्तमान भू-उपयोगको स्थितिलाई नक्सांकन सहितको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.५.६ अन्तर तथा अपेक्षा पहिचान

विकास योजना तर्जुमाको क्रममा अवसर तथा चुनौतीको पहिचान गरी क्रमबद्ध रुपमा विश्लेषण गरिएको छ । योजना मान्यतामा प्राप्त अवसरहरुको अधिकतम उपयोग गर्ने र विद्यामान चुनौतीहरुलाई न्यूनीकरण गर्दै अघि बढ्ने रणनीति अपनाइन्छ । माथि प्रकरण १.५.५ अन्तरगत गरिएको विभिन्न पक्षको विश्लेषण र विद्यमान अवसर तथा चुनौतीहरु समेतको आधारमा पालिकाको विद्यमान अवस्थाबाट पालिकावासीको आकांक्षा तथा आवश्यकता र यी आवश्यकता परिपूर्तिका लागि उपलब्ध हुन सक्ने (सम्भाव्य) श्रोत साधन समेतको विश्लेषण गरी अन्तर तथा अपेक्षा पहिचान गरिएको छ । छलफल तथा अन्तरक्रियाको क्रममा गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरु तथा जनप्रतिनिधिहरु, कर्मचारीहरु, विज्ञ समूहहरु, समाजसेवी, प्राध्यापक, शिक्षक, सामाजिक कार्यकर्ता, महिला, पछाडि

परेका/पारिएका विभिन्न वर्ग, समूहसँगको छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट स्थानीय आवश्यकता, सम्भावना, अवसर तथा चुनौतीको पहिचान भएको छ । यो छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट वास्तविक आवश्यकता पहिचान सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग पुगेको छ ।

१.५.७ योजना दस्तावेज प्रस्तुती, छलफल तथा अन्तरक्रिया

१.५.७.१ योजना मस्यौदा प्रस्तुती छलफल तथा अन्तरक्रिया

योजना तर्जुमाका विभिन्न चरणहरुबाट प्राप्त विवरण तथा सूचनाहरु, सुझाव एवं निचोडका आधारमा आवधिक योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरी २०८० आषाढ ६ गते आयोजना गरिएको आवधिक योजनाको प्रस्तुती तथा छलफल कार्यक्रममा परामर्शदातृ संस्थाका विज्ञहरुको तर्फबाट उक्त मस्यौदा प्रस्तुती भई व्यापक अन्तरक्रिया एवं छलफल गरिएको थियो । यस गोष्ठीमा योजना मस्यौदामा छुटेका विषयहरुलाई उपलब्ध हुन सक्ने सम्भावित साधन श्रोतको आधारमा समेट्न र योजनालाई यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य बनाउन सुझाव प्राप्त भएको थियो । यी सुझाबहरुलाई समाबेश गरी आबधिक योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

१.५.७.२ आवधिक योजनाको अन्तिम दस्तावेज तयारी

योजना मस्यौदा प्रस्तुतिको समयमा प्राप्त भएका विभिन्न सुझाव एवं पृष्टपोषणलाई समावेश गरी पूर्वखोला गाउँपालिकाको पाँच वर्षे आवधिक योजनाको अन्तिम दस्तावेज तयार पारिएको छ । यस दस्तावेजलाई मुख्य रुपमा दश परिच्छेदमा विभाजन गरी सबै क्षेत्रगत विषयका विभिन्न उप-क्षेत्रहरुलाई समेत समेट्ने प्रयास भएको छ । गाउँपालिकाका विभिन्न सरोकारवाला पक्षहरुको सहभागीतामा तर्जुमा गरिएको आवधिक योजनाको कार्यान्वयनमा पनि सम्बद्ध सबै पक्षको अपनत्व हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिच्छेद-२
विगतका योजनाको क्षेत्रगत समीक्षा तथा स्थिति विश्लेषण

पृष्ठभूमि

साढे छ दशक लामो योजनाबद्ध विकासको अवधिमा राष्ट्रिय स्तरमा दश वटा पञ्चवर्षीय योजना र पाँचवटा त्रिवर्षीय योजना कार्यान्वयनमा आएका छन् । चालु पन्ध्रौं योजनाको दीर्घकालीन सोँच **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** अन्तरगत चारवटा समृद्धिका लक्ष्य र ६ वटा सुखका लक्ष्य निर्धारण गरिएका छन् । उपरोक्त लक्ष्यहरु पूरा गर्न आठवटा रणनीति तय भएका छन् । योजनालाई परिणाममुखी बनाउन योजनाको अवधिमा परिमाणात्मक लक्ष्यहरु निर्धारण गरिएका छन् । दीर्घकालीन सोँचका राष्ट्रिय लक्ष्यहरु पूरा गर्न उच्च आर्थिक वृद्धिदरका लागि कृषि क्षेत्रमा रहेको ठूलो जनशक्तिलाई उद्योग र सेवा क्षेत्र तर्फ रुपान्तरण गर्ने उद्देश्य रहेको छ । पन्ध्रौं पञ्च वर्षीय योजनाको आधार वर्ष २०७५/०७६ मा नेपालको प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय १०४७ अमेरिकी डलर रहेकोमा वि.सं.२१०० सम्म प्रति व्यक्ति आय १२ हजार १ सय अमेरिकी डलरमा पुऱ्याई नेपाललाई उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्थापित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ ।

राष्ट्रिय योजनाले राखेका लक्ष्यहरु प्राप्तीका लागि प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले बनाएका आवधिक योजनाका लक्ष्यहरु पनि त्यसै तर्फ उन्मुख हुनु आवश्यक छ । नेपालको संविधान, २०७२ बमोजिम राज्यको पुनर्संरचना पश्चात लुम्बिनी प्रदेश सरकारले प्रथम आवधिक योजना (०७६/७७-०८०/०८१) कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । **"समृद्ध प्रदेश, खुसी जनता"** भन्ने लुम्बिनी प्रदेश सरकारको को दीर्घकालीन सोँचलाई साकार गर्न प्रादेशिक लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र परिमाणात्मक लक्ष्यहरु निर्धारण भएका छन् । पुर्वखोला गाउँपालिका आफ्नो क्षेत्रको सन्तुलित विकासका लागि प्रदेश र संघले राखेका लक्ष्यहरुलाई आत्मसात गर्दै जन-आवश्यकताको पहिचान, प्राथमिकीकरण, श्रोत साधनको खोज र परिचालन मार्फत यहाँका जनताको आय र जीवनस्तरमा सुधार गर्न प्रतिवद्ध रही स्वही अनुरुपको दिर्घकालिन सोचको परिकल्पना गरेको छ । । त्यसका लागि विकासका हरेक क्रियाकलापमा पारदर्शीता, जवाफदेहिता र सुशासन कायम गर्नमा आवश्यक छ जो स्थानीय सरकारको दायित्व समेत हुन्छ । बिगतका योजनाहरुको बिश्लेषण गर्दा पालिकाबाट उपलब्ध बिगत आर्थिक बर्षहरुका वार्षिक विकास योजना तथा प्रगति बिबरणहरुलाई आधार मानी विगत ३ वर्षका योजनाको निम्नानुसारको क्षेत्रगत समीक्षा र स्थिति विश्लेषण गरिएको छ ।

२.१ जनसंख्या विश्लेषण

विकासको स्तर मापन गर्ने प्रमुख सूचक मानव विकास सूचकांक हो । आधार आर्थिक वर्षमा पूर्वखोला गाउँपालिकाका जनताहरुको औषत आयु, पालिकाका जनताहरुको शिक्षाको स्तर र त्यहाँका जनताहरुको वार्षिक आम्दानीको यथार्थ चित्रणबाट मानव विकास सूचकांक निकाल्न सकिन्छ । विकास योजनाका समग्र पक्षहरुको विश्लेषण सहित आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा विद्यमान जनसंख्या, बसाइसराईबाट जनसंख्या परिवर्तनमा पर्ने चाँप, जनसंख्या वृद्धिदर र माग र आपूर्ती समेतलाई विश्लेषण गरी योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने हुन्छ । राष्ट्रिय जनगणना-२०६८ र राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ को जनसंख्या सम्बन्धी तथ्यांकलाई आधारमानी जनसंख्या वृद्धिदर निकाल्दा -१.८०% वृद्धिदर प्रति वर्ष हुन आउँछ ।

उपरोक्त तथ्यांकले पूर्वखोला गाउँपालिकाको जनसंख्याको घट्दो प्रवृति देखाउँछ । यसको मुख्य कारण शिक्षा, स्वास्थ्य रोजगारी तथा विविध सुविधाको खोजीमा केहि घरपरिवारको तराई तिरको बसाइसराई, विदेश पलायन र पढालेखा व्यक्तिहरु निजामती सेवामा आवद्ध भई पालिकाबाट बाहिर भएको हुन सक्ने आंकलन गरिएको छ । क्रमश घटिरहेको जनसंख्यालाई आवश्यक खाद्य सुरक्षा, आवास, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सडक जस्ता सेवा तथा पूर्वाधारहरुको सहज व्यवस्थापन र आपूर्ति गरी बसाइसराई प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नुपर्ने चुनौती देखिन्छ । साथ-साथै वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, सामाजिक समावेशीकरण, संस्थागत क्षमता विकास जस्ता पक्षहरुमा योजनाबद्ध ढङ्गले अघि बढी व्यवस्थापन गर्नु पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ । तसर्थ गाउँपालिकाले न्यूनतम रुपमा उक्त जनसंख्याको माग र बसाइसराईको प्रवृति विश्लेषण गरी योजना तर्जुमा

गर्दा बढी व्यवहारिक हुनेछ । गाउँपालिकाको विगत ३ वर्षको क्षेत्रगत योजनाहरुको समीक्षा तथा स्थिति विश्लेषण निम्नानुसार गरिएको छ ।

२.२ आर्थिक विकास

नेपालको संविधान २०७२ ले प्रत्येक नेपालीलाई खाद्य सम्प्रभूताको हक हुने उल्लेख गरेपनि लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना अनुसार प्रदेशका १०.२% घर परिवार गम्भिर खाद्य असुरक्षामा रहेको उल्लेख गरिएको छ । दीगो विकास लक्ष्यमा नेपाल पक्षबाट हस्ताक्षर भएको २०३० सम्म शून्य भोकमरीको प्रतिबद्धता पूरा गर्न मद्दत हुन्छ भन्ने अपेक्षा गरिन्छ ।
पूर्वखोला गाउँपालिकामा अधिकांश मानिसहरु कृषि तथा पशुपालनमा निर्भर छन् । कृषिलाई यान्त्रिकरण गर्न मिनीटिलर, प्लास्टिक टनेल, र प्लास्टिकका पोखरी वितरण गरिएको छ । पालिकाले वीउ विजन वितरण कार्यक्रम अन्तर्गत हरेक वर्ष आलु, मकै, गहुं, तरकारी र च्याउको वीउ वितरण गरेको छ । घांस उत्पादनमा घांसका वीउ र विरुवा वितरण गरिएको छ । ६०० भन्दा धेरै कृषकहरुलाई तालिम प्रदान गरिएको छ । पूर्वखोला कृषि तथा पशु उत्मशीलता विकास परियोजना सञ्चालन गरिएको छ । त्यसमार्फत पशु वीमा कार्यक्रम अगाडी वढाईएको छ । यसैगरी घरघरमा करेसावारी कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । वीउ विजन र फलफूलको विरुवाहरु वितरण गरिएको छ । विरकोटमा कागती खेती, जल्पाको मैदानमा अम्लिसो खेती, रिङ्नेरहको रोङ्ढेङ् पशुपालन, र हेक्लाङ्मा सामुहिक कृषि र पशुपालन व्यवसाय सञ्चालन गरिएको छ । कृषि तर्फ रासायनिक मलको वितरण, अदुवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम जस्ता सहकारीहरु प्रकृति र कार्य सक्षमताको आधारमा पालिकाले समन्वय र सहकार्य गरिएको छ ।

विगतका वर्षहरुमा युवाहरुलाई स्वरोजगार वनाउनेको लागि कृषि र पशुपालन, हाउस वायरिङ, प्लम्बिङ, सिकर्मी, डकर्मी, सिलाईकटाई, सुइटर वुनाई, लगायत तालिममा ६०० भन्दा धेरै युवाको सहभागित भएको थियो र केही संख्यामा सहभागि युवाहरुले स्वरोजगार उद्यम व्यवसाय र रोजगारी गरेको अवस्था छ । प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकरण कार्यक्रम अन्तर्गत वेसार, अदुवा, कोदो, मकै पकेट क्षेत्र समूह र सहकारी मार्फत सञ्चालन गरिएको छ । तरकारी चक्लावन्दी कार्यक्रम सञ्चालन भएको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिका पर्यटन विकासको सम्भावना भएको क्षेत्र हो । वडा स्तरमा रहेका पर्यटकीय स्थलहरुमा मोटरवाटो, विजुली, पैदलमार्ग र खानेपानी जस्ता पूर्वाधार निर्माण गरिएको छ । सिलुवाको रुद्रे चुरामण्डली वराजु, जल्पाको मादले गुफा, खाँणदेवी गुफा, र चुलीडाडां, रिङ्नेरहको लोकेश्वर महादेव मन्दिर, देवीनगरको भानुमाता पार्क, वीरकोटको वुढीलेक, हेक्लाङ्को बाकुमगढीमा पर्यटकमैत्री पुर्वाधार निर्माण कार्य थालनी गरिएको छ । पालिकास्तरमा संस्कृति पहिचान र पर्यटकीय गन्तव्य झल्किने वृत्तचित्र निर्माण गरिएको छ । जल्पामा होमस्टेको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ । धार्मिक, साँस्कृतिक र प्राकृतिक सौन्दर्यता, पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि घरवास (होमस्टे) जस्ता पर्यटनसँग सम्बद्ध सम्पदा तथा सम्भावना भएको यस गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा पर्यटन क्षेत्रले महत्वपूर्ण योगदान दिन सक्दछ । यिनै कुराहरुलाई मध्यनजर गरी पालिकाले धार्मिक धरोहरहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम र होमस्टे सञ्चालनका लागि प्राथमितिका दिएको देखिन्छ । आउने दिनमा पर्यटन गुरुयोजना बनाई मुख्य-मुख्य क्षेत्रको पर्यटन विकासका लागि सम्भावना तथा अवसरहरु बारे अन्तरक्रिया, महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थलहरुको छनौट, पर्यटन विकास तथा प्रचार प्रसार, पर्यटन गुरुयोजना निर्माण, पर्यटन सूचना केन्द्रहरुको स्थापना, पर्यटन जनशक्तिको उत्पादन, पर्यटकीय वस्तुहरुको उत्पादन, कोशेली घर निर्माण, पर्या-पर्यटनको विकास, स्तरीय होमस्टे तथा होटलहरु सञ्चालन, अर्गानिक खेतीको उत्पादन र प्रचार प्रसार, कृषि पर्यटनको विकास र स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको विकास गरी स्थानीय उद्योगहरुलाई पर्यटनसँग जोड्ने अवधारणा निर्माण गरी विकास गर्न सकेमा कृषि तर्फको निर्भरता घटाई पर्यटन उद्योगमा रुपान्तरण गरी प्रसस्त आय आर्जन गर्न सक्ने संभावना देखिन्छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा १४ वटा सहकारीहरु छन् । कृषि सहकारी संस्था तथा समूह मार्फत कृषि, पशुपालन र आयआर्जनका कियाकलापहरु गरिएका छन् । यी सहकारीहरुले कृषि, पशुपालन तथा व्यापार-व्यवसाय प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा सेवा दिइरहेका छन् । सहकारीहरुमा बचत तथा ऋण सहकारी, बहुउद्देश्यीय सहकारी, कृषि र पशुपालन सम्बन्धी महिला उद्यमी सहकारी, तथा साना किसान कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारीहरु छन् । अधिकांश सहकारीहरुमा महिला तथा दलित, जनजातीहरुको आबद्धता रहेकोले रोजगारी र लगानीबाट सहकारी मार्फत आत्मनिर्भर हुँदै जान सकिने अवस्था बिद्यमान छ ।

विगत तीन वर्षको योजनामा स्थानीय श्रोत र कच्चा पदार्थ, सीप, श्रम र प्रविधिको उपयोग गरी लघु तथा साना उद्योग स्थापना गर्ने नीति, सञ्चालित उद्योगहरुको प्रवर्द्धन कार्यक्रम, निजी क्षेत्रलाई लगानीमैत्री बनाई प्रतिस्पर्धी औद्योगिक वातावरण कायम गरी औद्योगिक वस्तुको उत्पादन र रोजगारी बढाउन निजी क्षेत्रलई आकर्षित गर्ने कार्यक्रम, हस्तकला, काष्ठकला, शील्पकलाको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी परम्परागत सीपलाई जर्गेना गर्ने कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रमहरुमा पालिकाले सामान्य बजेट छुट्याइएको देखिन्छ । लघुउद्यम कार्यक्रम अन्तर्गत विभिन्न उद्यमीहरुहको पहिचाहन गर्ने, उद्यमशिलता सम्वन्धी तालिमको आयोजन ागर्ने तथा व्यवसाय संचालनमा सहयोग गर्ने जस्ता कृयाकलापहरु संचालन गरिएको भएतापनि ति पर्याप्त भने छैनन् ।

समग्र रुपमा विगतका आर्थिक विकास योजनामा पालिकाले केही सकारात्मक कार्यक्रमहरु अघि बढाएको छ, तर पनि निम्न विषयहरुमा ध्यान पुऱ्याउन सकिएको छैन ।

- भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सकिएको छैन ।
- लगानी प्रतिफल विश्लेषण गरिएको छैन ।
- पर्यटन योजना निर्माण हुन सकेको छैन ।
- व्यापार तथा बाणिज्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित विशिष्टीकृत अभिलेख राख्न सकिएको छैन ।
- गरिबी निवारण र रोजगारी सिर्जना गर्ने ठोस योजना तर्जुमा भएको छैन ।
- सहकारी तथा उद्योग क्षेत्रको विकासका लागि ठोस कार्यक्रम ल्याउन सकिएको छैन ।
- बेरोजगार युवाहरु रोजगार हुन चाहाने तर आवश्यक पूँजीका लागि सहयोग पुग्ने बिउ पूँजीको व्यवस्थापन गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु राख्न सकिएको छैन ।

२.३ सामाजिक विकास

पूर्वखोला गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच **"समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता"** रहेको र त्यसको आधारको रुपमा **"पूर्वखोला बिकासको आधार, शिक्षा,स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितको पूर्वाधार"** नारा तय गरिएको छ । समृद्धि प्राप्तीको लागि गाउँपालिकाले शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक लगायत कृषि पर्यटनलाई उत्तिकै महत्वका साथ हेरेको देखिन्छ । जब सम्म शिक्षा, स्वास्थ्य, सरसफाई लगायतका क्षेत्रमा सामाजिक रुपमा बञ्चितिमा परेका तथा आर्थिक रुपमा पछाडि परेका समुदायलाई विकासको मूलधारमा ल्याउन सकिदैन, तब सम्म दीगो विकासको लक्ष्य पूरा हुन सक्दैन ।

यस पालिकाको स्वास्य तर्फको विगतका वर्षहरुको अवस्था विश्लेषण गर्दा आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरेको छ । नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने औषधी वाहेक थप औषधीको व्यवस्था गरेको छ । प्रत्येक वडाहरुमा प्रसुति सेवा, प्रयोगशाला सेवा सहितका स्वास्थ्य चौकीको अलवा वडा नं १ को तामाखानी, वडा नं २ को लावे र साठीकोल, वडा नं ३ को अर्खलेडाँडा, वडा नं ५ भोर्सेमा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइहर्रु सञ्चालन गरी स्वास्थ सेवा उपलव्ध गरिएको छ । वडा नं ५ को विरकोटमा १५ सैयाको अस्पताल निमाण भईरहेको छ । विपन्न र अपाङ्लाई १०० प्रतिशत र दलित परिवारलाई ५० प्रतिशत वीमा प्रिमियम पालिकाले प्रदान गरेर स्वास्थ्य विमा गर्न प्रोत्साहन गरिएको छ । वार्षिक रुपमा असक्त, असाहय, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र जेष्ठ नागरिकलाई घरदैलो मै स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने, आवश्यकता अनुसार औषधी र पोषकतत्व वितरण गर्ने कार्य गर्दै आएको छ । विद्यालयस्तरमा चेतनावृद्धि गरेर मद्यपान तथा सुर्तीजन्य पदार्थको विकी वितरणलाई निरुत्साहित गर्ने कार्य पनि निरन्तर गरिएको छ । वडा नं ५ विरकोट पूर्ण पोषणयुक्त वडा घोषणा भएको छ भने यहि २०८० जेष्ठ २२ गते पालिकालाई पूर्ण खोपयुक्त पालिका घोषणा समेत गरिएको छ । पालिकाको ६ वटै स्वास्थ्य संस्थामा नियममित विद्युत सहित इन्टरनेटको प्रवन्ध व्यवस्था गरिएको छ । पालिक भित्र २ वटा एम्वुलेन्स सञ्चालनमा रहेका छन् ।

करिव ७५ प्रतिशत घर परिवारमा एक घर एक धारा जडान भएको छ । विद्यालयमा ईन्टरनेट र कम्प्यूटर ल्यावको व्यवस्था भएको र माध्यमिक विद्यालयमा प्रोजेक्टरको माध्ययवाट पठनपाठन भएको छ । विद्यालयमा शिक्षण सिकाईमा वालमैत्री अभ्यासको थालनी भएको र विद्यालयको अतिरिक्त वडा हुँदै पालिकालाई वालमैत्री वनाउने गरी काम अगाडी वढाईको छ । शिक्षक दरवन्दी मिलान कार्यविधी २०७७ निर्माण गरी शिक्षक दरवन्दी मिलान सकिएको छ । विद्यालयहरुमा राष्टिय भूकम्प पुन: निर्माण प्राधिकरण मार्फत ४ कोठे विद्यायय भवन वनेका छन् । वालवालिकाहरुलाई भूई वसाईको व्यवस्थापन भईसकेको छ । विद्यालयहरुमा खानेपानी र शौचालयहरु निर्माण भएका छन् । जेहेन्दार विद्यार्थिलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यकम एसईई परीक्षामा सर्वेत्कृष्ट हुने विद्यार्थिहरुसंगै कक्षा ११ र १२ मा पढ्ने विद्यार्थिहरुलाई पनि गरिएको छ । वालविकास केन्द्रमा अध्ययनरत सहयोगी कार्यकर्ताहरुलाई प्रोत्साहन स्वरुप पोषक उपलब्ध गराईएको छ । उदवुद्ध माध्यमिक विद्यालयमा कृषि वाली विज्ञान विषयको पढाई भईरहेको छ । शिक्षकहरुलाई विषयगत तालिमहरु, कम्प्यूटर र लेखा व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गरिएको छ ।

पालिका भित्र रहेका स्थानीय कला संस्कृति भेषभुषाको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्ने कार्यकम वडा र पालिकास्तरवाट लक्षित वर्ग अन्तर्गत वजेट विनियोजन गरिएको छ । सामाजिक सुरक्षा सम्वन्धी रकमहरु वैंक खाता मार्फत उपलब्ध गराइएको छ । परंपरागत भेषभूषा र सहनसहनको जगेर्ना गर्न कार्यकम सञ्चालन भएका छन् । लैगिक हिंसा विरुद्ध १६ दिने अभियान, लक्षित समूदाय र वर्गका कार्यकमहरु वडास्तरमा राखेर जातीय मौलिकतालाई सम्मान गर्दै पालिकाभित्रका कार्यालयहरुमा समावेशीकराणलाई जोड दिइएको छ ।

बिभिन्न लक्षित बर्गहरुमा सामाजिक न्यायको सुनिश्चितता कायम गर्न पूर्वखोला गाउँपालिकाले महिला, बालवालिका, जेष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका नागरिक, दलित, आदिवासी/जनजाति लगायत बिपन्न तथा सामाजिक रुपमा बञ्चितीमा रहेका समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक बिकासका लागि बिभिन्न कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । युवाहरुको शारीरिक तन्दुरुस्ती र युवा उर्जालाई गतिशील बनाउन पालिकाका विभिन्न वडाहरुमा खेलमैदान निर्माण गर्न बजेट विनियोजन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल भएको छ । वडा नं २ को जल्पामा वहुउद्धेश्यीय खेल मैदान निर्माण कार्य संचालनमा रहेको तथा वडास्तरमा साना ठूला भलिवल खेल मैदान निर्माण भएका छन् । पछाडी परेको बर्गको उत्थानका लागि विशेषत उनीहरुको क्षमतामा अभिबृद्धि गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा लगायतका क्षेत्रहरुमा उनीहरुको पहूँच अभिबृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२.४ भौतिक पूर्वाधार

सडक तथा यातायात क्षेत्र

पूर्वाखोला गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सौँचले दीगो पूर्वाधार विकासमा जोड दिएको छ । भैतिक पुर्वाधारको विस्लेषण पालिका केन्द्र विर्तावजारमा ५८० मिटरको सडक कालोपत्रे गरिएको छ । प्रदेश सरकार मार्फत हुमिन पुर्वखोला ज्यामिरे सडकको १६.६२ कि.मि निर्माणकार्य भइरहेको छ । नयां सडक निर्माण र स्तर उन्नती गर्दा अनिवार्य रुपमा वजेटको ५ प्रतिशत सडक संरक्षणमा विनियोजन गर्ने नीति वनाईएको छ । सडक छेउछाउमा वृक्षारोपण गरी हरीयाली प्रवर्द्धन प्रोत्साहन गरिएको छ । बिगत बर्षहरुमा १२ वटा झलुङ्गे पुल एवं ट्रस पुल निर्माण भएका छन् । पालिका केन्द्र जोड्ने पहंच सडक अन्तरगत प्रदेश सरकारबाट कोन्देखोला, पूर्वखोला र जमलेघाटमा ३ वटा सडक पुलको निर्माण सम्पन्न भएको छ ।

सिचाई तर्फ वडा नं ३ मा ५.५ कि.मि, वडा नं २ मा १ कि.मि, वडा नं ४ मा ७५ मि., वडा नं ५ मा २०० मि., वडा नं ६ मा ३०० मि. सिंचाई कुलोहरु मर्मत र नयां वनेका छन् । माटो परिक्षण कार्य केही वडामा भएपनि सवै वडाहमा सञ्चालन हुन सकेका छैनन् ।

नेपाल विद्युत प्राधिकरणसंगको समन्वयमा हालसम्म विद्युत नपुगेका छिस्स, थाङ्सिङ्, खरक र धुसेनी वस्तीहरुमा विद्युतिकरण भईरहेको छ । काठेपोललाई विस्थापन गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ । पालिकाको प्रशासकीय भवन निर्माणाधिन छ ।

वर्तमान युग सूचना तथा सञ्चारको युग हो । सूचना तथा सञ्चारमा भएको भूमण्डलीकरणले विश्वलाई एउटा सानो गाउँ बनाएको छ । सर्वसाधारणको चेतना जगाउन र सूचना प्रवाह गर्न सञ्चार जगतले महत्वपूर्ण भूमिका

निर्वाह गर्दछ । आम सञ्चारका माध्यमका रुपमा रहेको रेडियो, टि.भी., पत्रपत्रिका, फोन, इमेल र इन्टरनेटको विस्तारले बहु-आयामिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ । सञ्चारमैत्री सरकार र विकासमैत्री सञ्चारको अवधारणा अनुरुप पूर्वखोला गाउँपालिकाले कृषि, वातावरण, महिला, बालबालिका तथा समावेशी विकासमैत्री सामाग्री प्रकाशन र एफ.एम. रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका लगायतका सञ्चार माध्यमसँगको सहकार्यमा जोड दिदै आएको छ र स्थानीय सञ्चारकर्मीलाई त्यस्ता सामाग्री तयार गर्न प्रोत्साहन दिदै आएको छ । सूचना प्रविधि अन्तर्गत अनलाईन घटनादर्ता, स्वास्थ्यको अनलाईन रिपोटिङ प्रणालीको विकास भएको छ । पालिकाको कतिपय स्थानहरुका दुरसञ्चार सेवा अर्थत मोवाइल सेवाको गुणस्तर सुधारको लागि नेपाल टेलिकमसंगको समन्वयमा रिपिटर टावरहरु र व्याट्री व्याकअपको व्यवस्था गरिएको छ । योजना कार्यान्वयनका लागि पालिकाका शाखा अनुसार कार्ययोजना तय गरि कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने गरिएको छ । योजना कार्यान्वयन अघि उपभोक्ता समितिलाई तालिम दिइने गरिएको छ ।

दीगो विकास लक्ष्यले समावेशी र दीगो शहरीकरण गर्ने, सबैलाई सुरक्षित, प्रयाप्त र क्षमता भित्र रहने गरी आवासको व्यवस्था गर्ने, शहरी गरिबीलाई कम गर्ने, सबैलाई हरियाली र खुला ठाउँ उपलब्ध गराउने विषयहरु उल्लेख गरेको छ ।

निम्न विषयहरुमा बिषेश ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक देखिन्छ ।

- पालिकाको भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- पालिकाको केन्द्रसम्म बाह्रै महिना यातायात सञ्चालन हुने गरी सडक व्यवस्थापन गर्ने ।
- गाउँपालिकाको बस्ती बिकास योजना तर्जुमा गर्ने ।
- स्थानीय भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

वन विकास, वातावरण संरक्षण एवं सन्तुलन, जैविक विविधता संरक्षण तथा प्रवर्द्धन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता जस्ता अति सम्वेदनशील र महत्वपूर्ण सवालहरुमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपालले प्रतिबद्धता जनाएको छ । सोही अनुसार राष्ट्रिय स्तरमा दीर्घकालीन सौँच तथा लक्ष्य, आवधिक योजनाहरु, नीति तथा रणनीतिहरु यस दिशा तर्फ परिलक्षित छन् । सन् २०३० सम्म पूरा गर्नुपर्ने दीगो विकासका लक्ष्य तथा सूचकहरुले पनि यी पक्षहरुमा विशेष ध्यान केन्द्रित गरेको देखिन्छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको ऐन २०७७ र विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्था गर्न वनेको ऐन २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ । एक घर एक विरुवा कार्यक्म सञ्चालन गरिएता पनि त्यसको यो अभियान आंशिक रुपमा मात्र कार्यान्वयनमा आएको छ । संघीय र प्रदेश सरकारसंगको समन्वयमा पूर्वखोला जलाधार, निस्दी जलाधार क्षेत्रसंगै अन्य जलाधार क्षेत्रहरुमा बभिन्न संरक्षणका काम भएका छन् । पालिकामा प्रकोप व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी जोखिमयुक्त घर टहरा सुरक्षित वनाउन न्यून आय भएका व्यक्तिको खरको छाने क्रमशः हटाई जस्तापाता राख्ने कार्य जारी छ । पालिका भित्र भएका खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षणको लागि घेरावार गर्ने र विरुवाहरु रोप्ने लगायतका कार्यहरु भएका छन् । यो गाउँपालिका खुला दिसामुक्त घोषणा भइसकेको छ । वडा नं ४ देवीनगर र वडा नं ६ हेक्लाङ् लाई पूर्ण सरसफाइयुक्त वडा घोषणा अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिका वनजंगल, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको दृष्टिले अति सम्पन्न मानिन्छ, यसमा पालिकाले आफूलाई गौरबको महसूस गर्नुपर्दछ । ५१ प्रतिशत भू-भाग वनजंगलले ढाकिएको यो पालिकामा ३८ वटा सामुदायिक वन तथा एक कबुलियती बन रहेको अवस्था छ । यहाँ विभिन्न प्रजातिका वनस्पति र वन्यजन्तु पाइन्छन् । यही पृष्ठभूमिमा पालिकाले वन, वातावरण एवं जैविक विविधताको संरक्षण र प्रकोप उत्थानशीलता कार्यक्रम मार्फत सन्तुलित विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । पालिकाले वन, वातावरण एवं जैविक विविधता संरक्षणमा जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ । वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन, क्षमता विकास, विपद् संकटासन्नता नक्सांकन तालिम र नक्सांकन, सबै वडाको विपद् संकटासन्नता तथा क्षमता विश्लेषण, स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील योजना निर्माण, विपद् सम्बन्धी जनचेतनाको लागि रेडियो

जिङ्गल प्रसारण, वडा विपद् व्यवस्थापन समितिहरुलाई पूर्व सूचना प्रणाली सञ्चालनका लागि सामाग्री र सूचना बोर्ड निर्माण, बहुउद्देश्यीय आपत्कालीन आश्रयस्थल निर्माण, पहिरो क्षेत्रमा बाँस, कास, कुश, नेपियर जातका विरुवाहरुको वृक्षारोपण, सामुदायिक वनलाई बहुमूल्य विरुवा वृक्षारोपण जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी विपद् व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यसैगरी वन तथा वन्यजन्तु संरक्षणका लागि सामुदायिक वन उपभोक्त समितिहरुसँग समन्वय गरी प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम, वन, वनस्पति तथा जडिबुटीको दीर्घकालीन संरक्षण नीति तर्जुमा, जंगली जनावरबाट हुने वालीनाली क्षति नियन्त्रण गर्ने ठोस योजना तर्जुमा, विपद् व्यवस्थापन रणनैतिक योजना तर्जुमा जस्ता कार्यहरुमा पालिकाले विशेष ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक देखिएको छ । वन उपभोक्ता समतिहरु विचमा आपसमा सिकाई कार्यक्रम र क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु खासै भएको देखिदैन ।

२.६ संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन

गाउँपालिकावाट गरिने सेवा प्रवाहमा जनताको समान र सहज पहूँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गराउन समय समयमा सामाजिक परिक्षण, योजनाहरुको सार्वजनिक लेखा परिक्षण जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएको छ । गाउँपालिकाबाट सञ्चालन गरिने गतिविधिको वारेमा गाउँपालिकाको वेवसाईट, बुलेटिन तथा प्रत्यक्ष जनताहरुसँग छलफलका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी जानकारी गराउने गरिएको छ । पालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुबिधालाई कानून सम्मत ढंगले सरल, सहज र पारदर्शी बनाई जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुलाई जनमुखी, उत्तरदायी र जिम्मेवार बनाउन र सुशासनको प्रत्याभूती दिन गाउँपालिका अग्रसर छ । सञ्चारका माध्यमको रुपमा कार्यालयको सूचना पाटी, कार्यालयबाट प्रकाशन गरिने पूर्वखोला विकास दर्पण तथा गाउँपालिकाकै वेभसाईट जस्ता सूचना प्रवाहका प्रमुख माध्यमहरुबाट पालिकामा भए गरेका गतिविधिहरु जनसमक्ष पुऱ्याउने गरिएको छ ।

जनतालाई सहज र सर्वसुलभ, छिटो छरितो सेवा प्रावहको व्यवस्था मिलाउन वडा र पालिका स्तरमा नागरिक वडापत्र र सेवाहरुको जानकारी सूचनापाटीमा राख्ने गरिएको छ । वेवसाईट्स, फेसवुक पेज मार्फत पालिकाका सुचनाहरु सार्वजनिक गर्ने गरिएको छ ।

उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा रहेको अनुगमन समितिले ३ लाख भन्दा माथिको सवै योजनाको अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । पालिका भित्रका विभिन्न संघ संस्थाहरुसंग कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनको लागि समन्वय र सहकार्य गर्ने गरिएको छ । वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी र विद्यालयहरु प्रविधिमैत्री बनाउन बिशेष पहल गरिएको छ ।

पालिकाको वृहत्तर विकासको लागि अन्य साझेदार संस्था, लगानी क्षेत्र र नविनतम योजनाहरुको खोजी भएका छन् । कृषि र पशुपालन क्षेत्रको विकासमा हेफर ईन्टरनेशनल नेपाल, खानेपानी विकासमा गोर्खा वेलफेयर ट्रस्ट सहित अन्य दातृ निकायसंग समेत सहकार्यको थालनी भएको छ ।

यस पालिकामा पालिकाको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरिएको र यसैको आधारमा केही करारका प्राविधिक कर्मचारहिरु भर्ना गरिएको छ । यसैगरी पालिकाको संस्थागत र मानविय क्षमता विकासको लागि क्षमता विकास योजना र पालिकाको आन्तरिक राजश्व वृद्धि र राजश्व प्रशासनमा सुधार गर्ने हेतुले राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्न लागिएको छ । यस पालिकाले गत आ.व को संस्थागत स्वमुल्याङ्कनमा प्राप्त नतिजा भने त्यतिसन्तोषजनक रहेको छैन ।

मानव स्रोत विकासका लागि जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको सीप, क्षमता, ज्ञान, तालिम सहितको दक्षता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ । सीप, क्षमता, ज्ञान एवं दक्षता भएको खण्डमा समूहमा वसेर काम गर्न सक्ने र लक्ष्य तर्फ संगठनलाई सहज रुपमा डोऱ्याउन सकिने हुन्छ । हरेक वर्ष क्षमता विकासको निम्ति केही रकम वार्षिक वजेटवाट छुट्याइएको देखिन्छ र सो बजेटवाट क्षमता अभिबृद्धि सम्वन्धी केही कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिएको पनि छ तर यो पर्याप्त भने छैन । गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता पहिचान गरी क्षमता विकास योजनाले मार्गदर्शन गरेअनुसार क्षमता अभिबृद्धिका तालिमलाई प्रविधियुक्त बनाई उनीहरुको कार्यदक्षता अभिवृद्धि गर्न सकेमा सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो, निष्पक्ष, पारदर्शी एवं प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ ।

पालिकामा सेवा प्रवाहका लागि पर्याप्त कार्यकक्षको व्यवस्थापन नभएता पनि न्यूनतम भौतिक उपकरणहरुको भने व्यवस्थापन भएको देखिन्छ । वित्तीय सुशासन आर्थिक अनुशासन एवं सभ्य समाजको द्योतक हो । छनौट भएका

कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको खर्चको व्यवस्थापन, आयोजनाको ठेक्का पट्टामा हुने अस्वस्थ प्रतिस्पर्धालाई नियन्त्रण गरी पारदर्शी र प्रविधिमैत्री प्रतिस्पर्धाको व्यवस्था, प्रभावकारी आन्तरिक लेखापरीक्षण, नियमितता, मितव्ययिता, औचित्यता र प्रभावकारीताको आधारमा आन्तरिक लेखापरीक्षण, समयमै बेरुजु फछ्र्यौट, पारदर्शी खरिद प्रक्रिया, आम्दानी खर्चको विवरण सावर्जनिकीकरण तथा पारदर्शीता, राजश्व र व्ययको अनुमान तथा स्वीकृति, बैकिङ प्रणाली मार्फत भुक्तानी जस्ता औजारहरु वित्तीय सुशासनका लागि अपरिहार्य छन् । सार्वजनिक लेखा, सामान्य प्रशासन, शिक्षा, स्वास्थ्य, भौतिक पूर्वाधार, राजश्व र अन्य विभिन्न क्षेत्रको डिजिटल तथ्यांक राख्न गाउँपालिकाले बिभिन्न सफ्टवेयरहरुको प्रयोग गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाले आफ्नै वेवसाइट निर्माण गरी पालिकाका मुख्य नीति, कार्यक्रम र सूचनाहरु राख्ने व्यवस्था गरेको छ ।

समृद्ध पुर्वखोलको परिकल्पनालाई सार्थक वनाउनका लागि नागरिक सुरक्षा सहितको शान्तिपूर्ण बातावरण आवश्यक पर्दछ । गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्न, शान्तिपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चिताका साथै स्थानीय स्तरमा सञ्चालन हुने विकास निर्माणका गतिविधिहरुलाई सुचारु गराउने दायित्व समेत स्थानीय सरकारको हुने हुँदा गाउँपालिका भित्रका ईलाका प्रहरी कार्यालयले सेवा प्रदान गरिरहेको छ । प्रहरी कार्यालयहरुसँगको सहयोग र समन्वयमा शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी कार्यलाई सुझबुझका साथ अगाडी बढाइरहेको अवस्था छ ।

विकास निर्माणका कामहरुको अनुगमन तथा गुणस्तर परीक्षण गर्न मूल्यांकन गरी आवश्यक सुधार ल्याउन योजनाको प्रकृति हेरी उपभोक्ता समिति गठन गर्ने, सार्वजनिक सुनुवाई र सार्वजनिक लेखा परीक्षण गर्ने, प्राविधिकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी कामको गुणस्तर परीक्षण गर्ने आदि कार्यको लागि पालिकाले आवश्यक बजेट विनियोजन गरी नियमित रुपमा कार्य अगाडी बढाइरहेको अवस्था छ ।

हाल पूर्वखोला गाउँपालिकालाई कार्य क्षेत्र बनाई विभिन्न गैससहरु कार्यरत रहेका छन् । गाउँपालिकासँग ती संघ संस्थाहरुको समन्वय तथा सहकार्यको अवस्था राम्रो रहेको छ । गैर सरकारी संस्थाहरुले आफ्ना बार्षिक कार्यक्रमहरु गाउँ सभामा पेश गरी स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्ने प्रावधान रहेता पनि हालसम्म त्यस्तो भने हुन सकेको छैन । गाउँपालिकाले सवै वडाहरुका टोल बस्तीहरु समेटी टोल विकास संस्थाहरु गठन प्रकृया अगाडी बढाइएको छ । त्यस्तै गाउँपालिकामा क्रियाशील रहेका परम्परागत समूहहरु तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु, युवा क्लब तथा आमा समूहहरुसँगको सहकार्यलाई निरन्तरता दिनुपर्ने हुन्छ । यस्ता समुदायमा आधारित संस्थाहरु गाउँपालिकाको सामाजिक पुँजी मानिन्छन् । संस्थाहरुसंगको सहकार्यको वातावरणलाई अझ बढी सुदृढ र मजवुत पार्दै ती संस्थाहरु मार्फत विभिन्न राष्ट्रिय अभियान लगायतका सामाजिक रुपान्तरणका कार्यहरुमा परिचालन गर्न सकिन्छ । विगतमा समुदाय स्तरमा गठन भएका सामुदायिक संस्थाहरु र सहकारी संस्थाहरुसंग संकलित आर्थिक पूँजीलाई साझेदारीमा उत्पादनमुखी कार्यक्रममा परिचालन गर्न सकिएमा यसबाट आर्थिक, सामाजिक क्षेत्रमा सकारात्मक योगदान पुग्ने हुँदा पालिकाले त्यस तर्फ ध्यान दिन आवश्यक छ ।

परिच्छेद-३
आवधिक योजना खाका

३.१ पृष्ठभूमि

पूर्वखोला गाउँपालिकाले नेपालको संविधान २०७२ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन-२०७४ ले निर्देशित गरेको अधिकारको परिधि भित्र रहेर प्रस्तुत आवधिक योजना तयार गरिएको छ । नेपालका अन्य ग्रामीण क्षेत्रहरु जस्तै पूर्वखोला गाउँपालिका क्षेत्रमा पनि विभिन्न भौतिक पूर्वाधारहरुको कमी, परम्परागत उत्पादन पद्धती, न्यून उत्पादन र उत्पादकत्व, कृषि तथा गैर कृषि आर्थिक कियाकलापहरुमा पछौटेपना, निरपेक्ष गरिवी, सामाजिक पूर्वाधारको क्षेत्रमा रहेको पछौटेपनालाई अन्त गरी अघि बढ्नु आजको आवश्यकता हो । जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता र निगरानीमा सहभागितामूलक, समावेशी, आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि विकासका उद्देश्यहरु, रणनीतिक कार्यकमहरु र आयोजनाहरुको छनौट गर्ने, योजना कार्यान्वयनको कार्ययोजना र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको ढाँचा प्रस्तुत गर्नु यस आवधिक योजनाको निर्माणको मुख्य जिम्मेवारी रहेको छ । यस आवधिक योजनाले विकास निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई स्थानीय जनताको निकट पहूँचमा राखी उनीहरुको सम्बृद्धिको रेखा आफै कोर्ने सहभागितामूलक रणनीति अवलम्वन गरेको छ । स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष संलग्नतामा दीगो विकासका लक्ष्य, संघीय, प्रादेशिक सरकारका नीति तथा कार्यकम, गैरसरकारी संघ संस्थाहरु तथा निजी क्षेत्रको कियाकलाप समेतलाई साझेदार क्रियाकलापका रुपमा ग्रहण गरी गाउँपालिकालाई समन्वयात्मक भूमिका र विकासको केन्द्रका रुपमा सुदृढ गर्ने अवधारणा यस योजनामा राखिएको छ ।

गरिबी, वातावरणीय ह्रास, छरिएका बस्तीहरु, बेरोजगारी र आवश्यक पूर्वाधारहरुको अभाव जस्ता समस्याहरु वर्तमानमा बढ्दै गइरहेका छन् । कमजोर संस्थागत क्षमता र दीर्घकालीन विकास अवधारणाको अभावमा गाउँपालिकाको विकासमा संलग्न सरोकारवालाहरुलाई समन्वयात्मक ढंगले अगाडी बढाउन सकिने अवस्था रहदैन । राज्यको पुनर्संरचना पश्चात स्थानीय तहहरु समृद्धिको अग्रपंक्तिमा रहेका छन् । **सिंहदरबारको अधिकार जनताको घर आँगनमा** भन्ने भनाईलाई चरितार्थ गर्नका लागि यी स्थानीय तहहरु योजनाबद्ध ढङ्गले अघि बढ्नु पर्ने हुन्छ । यसै सन्दर्भमा पूर्वखोला गाउँपालिकाले आफ्नो समग्र विकासका लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्न लागेको हो । आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा पालिकाको विद्यमान अवस्था आँकलन गर्ने, स्थान विशेषको विश्लेषण गर्ने, बिषयगत क्षेत्र अनुसारका संभावना तथा चुनौतिहरुको बिश्लेषण गर्ने श्रोतको आँकलन गर्ने जस्ता विषयहरुमा ध्यान केन्द्रित गरिएको छ ।

त्यसैगरी योजना तर्जुमाको प्रक्रियामा वस्तीस्तरमा जाँदा जनआकांक्षाको वास्तविक प्रतिबिम्ब योजनामा झल्कने यथार्थतालाई समेत ध्यान दिई पूर्वखोला गाउँपालिकाको यो आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ । **समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** भन्ने राष्ट्रिय नारालाई साकार पार्ने सन्दर्भमा आ.व.२०७६/०७७ देखि लागु भएको संघीय सरकारको पन्ध्रौ राष्ट्रिय योजना र लुम्बिनी प्रदेश सरकारका प्रथम आवधिक योजनाले अंगिकार गरेका सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा सन् २०३० सम्मको दीगो विकासको लक्ष्य समेतमा तादाम्यता कायम गर्ने गरी यो आवधिक विकास योजनाका लक्ष्य तथा नीतिहरु किटान गरिएका छन्, कार्यक्रमहरु यही दिशामा केन्द्रित गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

३.२ अवसर र चुनौती

"समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता" भन्ने सोंच सहित अघि बढेको यस पालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा विभिन्न श्रोतबाट प्राप्त तथ्यांक र सूचनाहरुको विश्लेषण गरी विभिन्न क्षेत्रगत विषयका अवसर र चुनौतीहरु पहिचान गरिएको छ । वर्तमान जनसांख्यिक स्थिति, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध साधन श्रोत, वस्तु तथा सेवाको विद्यमान अवस्था, तीनै तहका सरकार बीचको अन्तर सम्बन्ध र विकासका लागि सहयोग जस्ता पक्षहरु विश्लेषण गरी अवसर र चुनौती निर्धारण गरिएको छ ।

आर्थिक बिकास

अवसर

- कृषिका लागि उत्पादनशील उर्वर भूमिमा सिँचाईको भरपर्दो व्यवस्था गरी खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल तथा नगदे बाली उत्पादनमा वृद्धिका साथै व्यवसायिकरण गर्न सकिने ।
- पशुपंक्षीपालन, फलफुल खेती जस्ता व्यवसायबाट स्वरोजगार श्रृजना गरि अर्थोपार्जन गर्न सकिने ।
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थान, वनजन्य वस्तु उत्पादन तथा यसमा आधारित उद्योगका साथै जडिबुटी उत्पादन/ प्रशोधनबाट लाभ लिन सकिने ।
- पालिकामा उत्पादित वस्तुहरु आलोकमार्ग हुँदै देशका विभिन्न भागहरुमा निर्यात गर्न सकिने ।
- सडक सञ्जालको विस्तारित अवस्थाले आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने ।
- प्राकृतिक सौन्दर्यता र जैविक विविधताको दृष्टिले महत्वपूर्ण हात्तिलेक, चुलिडाँडा तथा अन्य महत्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुलाई समेटी एकीकृत रुपमा विकास गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- गाउँपालिकाका रमणीय क्षेत्रहरु, साँस्कृतिक विविधता र पहिचानको उपयोग गरी बहु-आयामिक पर्यटनको विकास गर्न सकिने ।
- पालिका क्षेत्रमा विद्यमान श्रोतहरु-जल, जंगल, जडिबुटी, नदीजन्य वस्तु तथो सिलुवाको तामाखानी, बिरकोटको धाउखानी तथा देविनगरको बालुवा खानी र कोइलाखानी जस्ता श्रोतहरुको पहिचान गरी उत्खनन र संरक्षण गर्दै विकास कार्यमा उपयोग गर्न सकिने ।
- युवाशक्तिलाई मानवीय पूँजीको रुपमा विकास र परिचालन गरी आर्थिक रुपान्तरणका क्षेत्रमा सहभागी गराउन सकिने ।
- राज्यको पुनर्संरचना पश्चात स्थानीय तहमा उल्लेख्य जिम्मेवारी र बजेट प्रवाह भएको अवस्थामा यसलाई उत्साहका साथ सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धिमा थप टेवा पुऱ्याउन सकिने ।
- मेहनती र विकासप्रेमी जनताहरुको बसोबास भएकोले उत्पादकत्व बढाई स्थानीय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्न सकिने

चुनौती

- आवश्यक साधन श्रोतको अभावमा बढ्दो जन आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ।
- जमिनको खण्डिकरण, युवाशक्ति पलायन र आन्तरिक बसाइसराई जस्ता गतिविधिले कृषि उत्पादनमा आइरहेको ह्रासलाई व्यवस्थित गर्न ।
- भौगोलिक अवस्थाको कारणले कृषिलाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण र व्यवसायीकरण गर्न ।
- परम्परागत कृषि प्रणाली बिस्थापन र प्रयाप्त सिँचाईको व्यवस्थापन गरी कृषिको व्यवसायिकीकरण गर्न
- बाँदर, बदेल, दुम्सी जस्ता बन्यजन्तुबाट हुने कृषि बाली नोक्सानीको न्युनीकरण गर्न ।

सामाजिक बिकास

अवसर

- विद्यालयहरुको संख्यात्मक हिसाबले सबैको पहुँच पुग्ने अवस्था र गुणस्तरीय पठनपाठनबाट असल नागरिक तयार गर्न सकिने ।
- शिक्षा क्षेत्रमा पालिकाको विशेष ध्यान केन्द्रित हुँदा यो क्षेत्रले बढी लाभ लिन सक्ने अवस्था रहेको ।
- उत्पादित शैक्षिक जनशक्तिको प्रयोगबाट आर्थिक/सामाजिक क्षेत्रमा अधिकतम लाभ लिन सकिने ।
- हाल गाउँपालिकाको सबै बिद्यालयहरु सामुदायिक बिद्यालयमा रुपान्तरण भएकोले शैक्षिक गुणस्तरमा एकरुपता कायम गर्न सहज हुने ।
- हाल संचालनमा रहेको जिवन पर्यन्त सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट बिभिन्न बर्गले लाभ प्राप्त गरिरहेको अवस्था ।
- विभिन्न आमा समूह, महिला समूह, सहकारी संस्था गठन र स्थापना भई महिला जागरण र विकासमा परिचालन गर्न सकिने अवस्था रहेको ।

- स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका उदाहरणिय नतिजालाई उपयोग गर्न सकिने ।
- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणबाट जनताहरु बढी उत्साहित भएको ।

चुनौती

- शैक्षिक संस्थाहरुको पठनपाठनमा गुणस्तरीयता कायम गर्ने ।
- बालमैत्री/अपाङ्गमैत्री संरचनाहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाउने ।
- घरेलु हिंसा, लैङ्गिक, जातीय र धार्मिक विभेदलाई बल पुऱ्याउने अन्धविश्वास, कु-संस्कार, कु-प्रथा एवं परम्पराबाट समाजलाई मुक्त गर्ने ।
- शिक्षित युवाहरुको वैदेशिक पलायनलाई रोक्न उपयुक्त विकल्पद्वारा व्यवस्थापन गर्ने ।
- महिला तथा उत्पीडित बर्गहरुलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउने ।
- पालिका भित्र रहेका ऐतिहासिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका साँस्कृतिक स्थलहरु तथा मठ मन्दिर संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्न ।

भौतिक पूर्वाधार बिकास

अवसर

- भू-उपयोग योजना बनाई कार्यन्वयन गर्न सकिने अवस्था विद्यमान रहेको ।
- सुन्दर पालिका निर्माणका लागि योजनाबद्ध प्रतिबद्धता अघि बढेको ।
- आर्यभन्ज्याङ्ग-रामपुर सडक (आलोक मार्ग), हुमिन-पूर्वखोला-ज्यामिरे सडक लगाायत विभिन्न सडक सञ्जालबाट आवागमनमा सहजता एवं बजार विस्तारबाट विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी लाभ लिने सकिने ।
- राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट पालिकाको सबै वडा/क्षेत्रमा विद्युत पहुँच भएको ।
- बाह्रै महिना अबिरल बग्ने नदी/खोलाबाट सिंचाई सुबिधा व्यवस्थापन गर्न सकिने ।

चुनौती

- आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन गरी जन आकांक्षा अनुरुप भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।
- पालिकामा बाह्रै महिना चल्ने सडक सञ्जालको विकास तथा बिस्तार गर्ने ।
- सडक, नाली निर्माण र भवन निर्माण जस्ता पूर्वाधारहरुमा विद्यमान राष्ट्रिय मापदण्ड प्रणालीलाई अवलम्बन गर्ने ।
- सडक निर्माणमा अत्यधिक प्रयोगमा ल्याइने डोजरलाई उपयुक्त व्यवस्थापन गर्ने ।
- सार्वजनिक तथा निजी सवारी साधनको पार्किङ्ग तथा उपयुक्त बसपार्कको व्यवस्थापन गर्ने ।।

वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

अवसर

- एक कबुलियती र ३८ वटा सामुदायिक वनहरु समेत गरी ५१% बढी भू-भाग वन क्षेत्रले ढाकेकोले हरियाली प्रवर्द्धन भएको ।
- हरियाली भूभाग र अबिरल बग्ने बिभिन्न खोलाहरुको कारणले वातावरण संरक्षण र पर्यावरणीय सन्तुलनमा सकारात्मक अवस्था रहेको ।
- प्राकृतिक सौन्दर्यता तथा जैविक विविधताको दृष्टिले सबल रहेको ।
- खाली स्थान तथा रमणीय पार्क निर्माणका लागि सबै वडामा सार्वजनिक जग्गा उपलब्ध हुन सक्ने अवस्था विद्यमान भएको ।
- गाउँपालिका खुला दिशामुक्त भई कार्यान्वयनमा आएको ।
- पालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन र विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गरी क्रियाशील रहेको

चुनौती

- यातायातका साधन दिनानुदिन बढिरहेको अवस्थाले वातावरण प्रदुषण र मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असर नियन्त्रण गर्ने ।
- प्लाष्टिकजन्य वस्तुको अत्यधिक प्रयोगबाट मानव स्वास्थ्य र कृषि योग्य भूमिमा पर्ने असरलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- वन क्षेत्रको अतिक्रमण, वन विनास तथा डढेलो नियन्त्रण गर्ने ।
- अत्यधिक डोजर प्रयोगबाट हुने भूक्षय नियन्त्रण गर्ने ।
- बिभिन्न खोलाहरुबाट हुने कटान नियन्त्रण गर्ने ।
- वन्यजन्तु र मानव बीचको सम्बन्धलाई अनुकूल बनाउने ।

संस्थागत बिकास , सेवा प्रवाह तथा सुशासन

अवसर

- नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन अनुसार पालिकालाई प्राप्त अधिकार एवं दायित्वलाई व्यवस्थित गर्ने सन्दर्भमा हाल ३८ वटा कानूनहरु तर्जुमा भै कार्यान्वयनमा आएको ।
- निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु जन आकांक्षा अनुरुप कार्य गर्न आत्मविश्वासका साथ उत्साहित रहेको ।
- विद्युतीय शासन पद्धति अन्तरगत सूचना र प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्ने अवस्था रहेको ।
- विकास निर्माणमा जन सहभागिता परिचालन गर्ने अवस्था रहेको ।
- पालिकाको संस्थागत विकास गरी सेवा प्रवाहलाई चुस्त, दुरुस्त, सहज र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूति दिन सकिने अवस्था रहेको ।

चुनौती

- दुर्गमका कारण कर्मचारीलाई कार्य क्षेत्रमा टिकाई राख्ने तथा समयमै दरवन्दी अनुसारको पदपूर्ति गर्ने ।
- आधुनिक प्रविधियुक्त जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
- पालिकाका हरेक गतिविधिहरुलाई पारदर्शी बनाउने कार्य र कार्यरत जनशक्तिलाई जनमुखी/सेवामुखी बनाउने
- परम्परामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई नतिजा मा आधारित बनाई कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- गाउँपालिकालाई वित्तीय श्रोत साधनबाट आत्मनिर्भर बनाउने ।

३.३ पन्धौ योजनाको दीर्घकालीन सोच र लक्ष्य

पन्धौ योजनामा तीब्र आर्थिक विकास र समृद्धिको दूरगामी सोँच सहितको राष्ट्रिय लक्ष्यहरु निर्धारण गरिएको छ ।

योजनाको दीर्घकालीन सोँच

पन्धौ योजनाको दीर्घकालीन सोँच "**समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** " रहेको छ ।

दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य :

दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यमा समृद्धि र सुख प्राप्तीका लागि महत्वपूर्ण लक्ष्यहरु किटान गरिएको छ । सर्वसुलभ पूर्वाधार तथा सघन अन्तर आबद्धता, मानव पूँजी निर्माण र यसको पूर्ण उपयोग, उच्च र दीगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व र समतामूलक राष्ट्रिय आय समृद्धि तर्फका प्रमुख लक्ष्यहरु हुन भने मर्यादित जीवन, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज, स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण, सुशासन, सबल लोकतन्त्र र राष्ट्रिय एकता, सुरक्षा र सम्मान जस्ता लक्ष्यहरु सुख तर्फका प्रमुख लक्ष्यहरु हुन् । दीर्घकालीन सोँच र लक्ष्य प्राप्तिका लागि राष्ट्रिय रणनीतिहरु तय गरिएको छ भने कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको अंश २७% बाट घटेर ९%, उद्योग क्षेत्रको अंश १५.२% बाट बृद्धि भई ३०% र सेवा क्षेत्रको अंश ५७.८% बाट ६१% पुग्ने परिणात्मक लक्ष्यहरु र यस अवधिमा वार्षिक औषत १०.५% आर्थिक बृद्धिदरको अनुमान सहित वि.सं.२१०० मा उद्योग र सेवा क्षेत्रको व्यापक विस्तार भई अर्थतन्त्रमा ठूलो

संरचनागत एवं गुणात्मक परिवर्तन हुने अनुमान गरिएको छ । योजनाको आधार वर्ष २०७५/०७६ मा नेपालको प्रति व्यक्ति आय १०४७ अमेरिकी डलर रहेकोमा वि.सं.२१०० मा १२१०० अमेरिकी डलर प्रति व्यक्ति आय सहित नेपाल उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने अनुमान रहेको छ ।

यहि राष्ट्रिय सोँच, लक्ष्य तथा परिमाणात्मक लक्ष्यहरुसँग तादाम्यता कायम गर्दै पूर्वखोला गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने सन्दर्भमा १५ औं योजनालाई महत्वपूर्ण मार्गदर्शक आधारको रुपमा लिइएको छ ।

३.४ लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम योजनाको सोच र लक्ष्य

दीर्घकालीन सोँच :

समृद्ध प्रदेश, खुशी जनता भन्ने दीर्घकालीन सोँच प्रथम प्रादेशिक योजनाको रहेको छ । जस अनुसार उच्च आर्थिक वृद्धि सहितको समृद्ध अर्थतन्त्र, जीवन निर्वाहका लागि रोजगारी र स्वच्छ वातावरण एवं आधारभूत भौतिक सुविधाहरुको उपलब्धता मार्फत समृद्ध प्रदेश खुशी जनता बनाउने सोँच राखिएको छ ।

लक्ष्य

लुम्बिनी प्रद्श सरकारको प्रथम आवधिक योजनामा आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ को अन्त्य सम्ममा कूल ग्राहस्थ उत्पादनको वृद्धि दर ७.४ प्रतिशतबाट ९.५ प्रतिशत (औषत) मा पुऱ्याउने, गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्यामा १८.२ प्रतिशतबाट १० प्रतिशतमा झार्ने, प्रतिव्यक्ति आय अमेरिकी डलर ८०३ बाट १६०० मा पुऱ्याउने, वेरोजगारी दर ११.२ प्रतिशतबाट ६ प्रतिशतमा झार्ने, ५८ प्रतिशत साक्षारताबाट ८५ प्रतिशत पुऱ्याउने, बाल मृत्युदर प्रतिहजार ४५ बाट २५ मा ल्याउने, माध्यमिक (९-१२) तहमा कूल भर्नादर ७४.७ प्रतिशतबाट ९३ प्रतिशतमा पुऱ्याउने, खानेपानी सुविधा पुगेको परिवार ८९.८३ प्रतिशतबाट १०० प्रतिशत पुऱ्याउने, विद्युत सेवा ८१.०३ प्रतिशतबाट १०० प्रतिशत पुऱ्याउने, सिंचित क्षेत्र ५१ प्रतिशतबाट ७० प्रतिशत पुऱ्याउने, इन्टरनेटको पहूँच भएका परिवार ४९.४ प्रतिशतबाट ८५ प्रतिशत पुऱ्याउने परिमाणात्मक लक्ष्यहरु यस योजनामा राखिएका छन् ।

जसरी राष्ट्रिय योजनाका सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिलाई प्रादेशिक योजनाले आत्मसात गरी अघि बढेको अवस्था छ, पूर्वखोला गाउँपालिकाको यो प्रथम योजनामा पनि यीनै दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीतिसँग तादाम्यता कायम गर्ने गरी योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

३.५ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोँच

पृष्ठभूमि

पूर्वखोला गाउँपालिकाको यस आवधिक विकास योजनामा गाउँपालिकाले आगामी ५ वर्षमा सम्पन्न गर्ने आफ्नो क्षेत्र भित्रका विभिन्न क्षेत्रगत विकासका रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरु समेटिएका छन् । यी विषयहरु पालिकाको दीर्घकालीन सोँच र लक्ष्यलाई प्राप्ती गर्ने दिशा तर्फ उन्मुख छन् ।

आवधिक विकास योजना तयार गर्दा आर्थिक विकास र समृद्धिको लागि दूरगामी सोँच सहितको लक्ष्य, उद्देश्यहरु निर्धारण गर्न जरुरी हुन्छ । राष्ट्रले लिएको दीर्घकालीन सोँच **समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली** को नारालाई व्यवहारमा उतार्न सबै स्थानीय तहहरु त्यही दिशा तर्फ लक्षोन्मुख हुन आवश्यक छ । गाउँपालिकाको समष्टिगत अवस्थालाई दृष्टिगत गरी विकासका विभिन्न क्षेत्रहरुमा रहेको सम्भाव्यता र प्रतिबद्धतामा आधारित भै आगामी २०/२५ वर्षका लागि दीर्घकालीन सोँच निर्धारण गरिन्छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा पहिलो कार्याशाला गोष्ठीका सहभागीहरु बीचको छलफल तथा विषय विज्ञको राय सुझावका आधारमा स्थानीय जनताको आवश्यकता, विकासको सम्भावना र अग्रणी क्षेत्रको अवस्थालाई केन्द्रमा राखी बिगतमा निर्धारण गरिएकै दीर्घकालीन सोँच लाई यथावत राख्ने निर्णय गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सोँचः "समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता"

पूर्वखोला गाउँपालिकाले परिकल्पना गरेको दीर्घकालीन सोँचः **"समृद्ध पूर्वखोला, खुसी जनता"** लाइ सार्थक तुल्याउन **"पूर्वखोला बिकासको आधार, शिक्षा,स्वास्थ्य, सडक, कृषि पर्यटन सहितको पूर्वाधार"** सहितको बिकासका आधारहरुको परिकल्पना गरेको छ ।

पुष्ट्याइका आधारहरु

- **शिक्षा, स्वास्थ्य विकास : गाउँपालिकाले** सामाजिक विकास अन्तरगतको शिक्षा तथा स्वास्थ्य क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ । शिक्षा प्राप्त गर्ने प्रत्येक व्यक्तिको आधारभूत मानव अधिकारलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न शिक्षामा सबैको सहज एवं समतामूलक पहुँच सुनिश्चितताका लागि शिक्षालाई जीवनपयोगी, प्रतिस्पर्धी एवं गुणस्तरीय बनाई नैतिकवान, सदाचारयुक्त तथा प्रविधियुक्त जनशक्ति स्थानीय स्तरमै उत्पादन गरी सामाजिक समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन शिक्षालाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ । त्यसैगरी नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको निशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पाउने हक कार्यान्वयन गर्न र स्वास्थ्य सेवालाई नियमित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ बनाई स्थानीय वासीहरुको स्वास्थ्य सेवामा सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सामाजिक समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउन स्वास्थ्य सेवालाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ ।
- **सडक पूर्वाधार :** कृषि, पर्यटन लगायतका आर्थिक विकासमा अन्य उप क्षेत्रहरु र सामाजिक विकासका क्षेत्रहरु समेत सडक, पुल-पुलेसा जस्ता पूर्वाधारहरुको आवश्यक व्यवस्थापन र सञ्जालीकरणबाट मात्र विकासका विभिन्न क्रियाकलापमा सहजता हुने र यसबाट आर्थिक समृद्धि तर्फको यात्रामा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने भएकोले सडक पूर्वाधार क्षेत्रलाई विशेष महत्व दिइएको छ ।
- **कृषि :** अधिकांश पालिकावासीहरुको जीविकाको आधार कृषि र पशुपालन भएकोले यस क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण गर्नका लागि आवश्यक सेवा सुविधाहरुको सुनिश्चितता गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत रोजगारी सिर्जना, गरिबी न्यूनीकरण र जनताको जीवन स्तरमा सुधार सहित आर्थिक समृद्धिमा टेवा पुग्ने भएकोले कृषि क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ ।
- **पर्यटन :** प्राकृतिक सौन्दर्यता, जैविक विविधता र मूर्त अमूर्त सम्पदाहरुको धनी यस पालिकामा पर्यटन विकासको प्रचूर सम्भावना छ । जैविक विविधताले भरिपूर्ण यो पालिका कृषि क्षेत्रको बिकासका प्रचुर संभावना बोकेकोले कषि तथा पर्यटनलाई एकिकृत रुपमा अगाडी बढाउन सकिने संभावना रहेको, पालिकामा रहेका विभिन्न सामुदायिक वनहरु तथा कबुलियती बन, ऐतिहासिक गढी-गुफाहरु एवं प्राकृतिक तथा सास्कृतिक क्षेत्रहरुलाई समेत समेटी एकीकृत पर्यटन विकास र प्रवर्द्धन गर्न सकेमा रोजगारी तथा आय आर्जन गरी आर्थिक लाभ लिन सकिने देखिएकोले यो क्षेत्रलाई पनि प्राथमिकतामा राखिएको छ ।
- **समृद्धताको आधार :** माथि उल्लेखित विषयहरु समृद्ध पालिका निर्माणका प्रमुख आधारहरु हुन् । दीर्घकालीन सोँचलाई निश्चित समय सीमा भित्र साकार पार्नका लागि उपलब्ध साधन श्रोतलाई सोही अनुरुप प्रवाहित गर्नुपर्ने हुन्छ । विकास प्रतिफलमा समतामूलक हिस्सेदारी र न्यायपूर्ण वितरण भए मात्र दीगो विकास र समृद्धिले सार्थकता पाउने हुँदा यस योजनामा यस पक्षलाई पनि समृद्धि हासिल गर्ने आधारको रुपमा समावेश गरिएको छ ।

३.६ लक्ष्य

"रोजगारी र आयमा वृद्धि गरी पूर्वखोलावासीको जीवनस्तरमा दीगो तथा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने" प्रमुख लक्ष्य यस योजनाको रहेको छ । यो लक्ष्यले योजनाका उद्देश्य, प्राथमिकता, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरुलाई निर्देश गर्दछ ।

३.७ उद्देश्य

माथि उल्लेखित प्रमुख लक्ष्य प्राप्तीका लागि यस योजनामा देहाय अनुसारका उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छ ।

- **कृषि, पर्यटन, उद्योग लगायतका क्षेत्रहरुको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत दीगो तथा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने ।**

- **समुन्नत र मर्यादित जीवनका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका सामाजिक पूर्वाधारहरुको समुचित विकास गर्ने ।**
- **गुणस्तरिय भौतिक पूर्वाधारहरुको विकास मार्फत आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा सहज पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।**
- **वातावरण र विकास बीच सन्तुलित सम्बन्ध बनाई दीगो विकासमा जोड दिने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षती न्यूनीकरण गर्ने ।**
- **सहज तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह र जवाफदेही सार्वजनिक सेवा मार्फत पूर्वखोलावासीलाई सुशासनको प्रत्याभूति गराउने ।**

३.८ प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य

तालिका नं. ३.१ : पाँच वर्षको प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं	लक्ष्य सूचकको विवरण	परिमाणात्मक इकाई	योजना प्रारम्भ हुंदाको अवस्था	योजनाको अन्तमा अपेक्षित लक्ष्यहरु	कैफियत
क	**आर्थिक विकास**				
१	आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	५.८*	७	*के.त.बि.-२०७८
२	प्रति व्यक्ति कूल आय	अमेरिकी डलर	१३६२*	१४५०	*के.त.बि.-२०७८
३	गरिबीको रेखा मुनीको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१७*	११	*के.त.बि-२०७८
४	बेरोजगारीको दर	प्रतिशत	११.२**	७.००	** प्रादेशिक योजना
५	कृषि उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मे.ट/प्रति हेक्टर	१.९७	३	
६	अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	७०	६०	
७	अर्थतन्त्रमा गैर कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३०	४०	
ख	**सामाजिक बिकास**				
१	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	८१	९३	
२	बालविकास केन्द्रबाट कक्षा १ मा भर्ना	प्रतिशत	९९	१००	
३	बिद्यालय छाड्ने दर (कक्षा ९-१२)	प्रतिशत			
४	५ वर्ष मुनिका बाल मृत्यु दर	संख्या	०	०	
५	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने गर्भबती	प्रतिशत	१००	१००	
६	मातृ मृत्यु दर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	संख्या	०	०	
७	औषत आयु	वर्ष	६९.३**	७५	**प्रादेशिक योजना
८	शुद्ध खानेपानीको उपलब्धता	प्रतिशत	९६	१००	
ग	**पूर्वाधार विकास**				
१	नाली सहितको कालोपत्रे सडक	कि.मी.	१६.५०	३६.८२	
२	३० मिनेटको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	४५	७५	
३	विद्युत उपलब्धता	प्रतिशत	९८.८६	१००	
४	मोवाइल प्रयोगकर्ता (परिवार)	प्रतिशत	७३.६७	९८	
५	इन्टरनेट सेवामा पहुँच (परिवार)	प्रतिशत	५१.५२	६५	
६	खरको छाना भएका परिवार	प्रतिशत	४.७०	०	
घ	**बन बातावरण तथा बिपद ब्यबस्थापन**				
१	सामुदायिक वन	संख्या	३८	४५	
२	पक्की शौचालय भएका घर	प्रतिशत	९२.८७	९५	
३	खाना पकाउने इन्धन-दाउराको प्रयोग	प्रतिशत	८३.४५	७०	

क.सं	लक्ष्य सूचकको विवरण	परिमाणात्मक इकाई	योजना प्रारम्भ हुंदाको अवस्था	योजनाको अन्तमा अपेक्षित लक्ष्यहरु	कैफियत
ङ	**सुशासन तथा सेवा प्रवाह**				
१	बेरुजु फछ्यौंट	प्रतिशत			
२	कुल बार्षिक बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	१.००	२.००	
३	संस्थागत स्वमूल्यांकनमा पालिकाको अंक	प्रतिशत	४१.२५	८५	

*** राष्ट्रिय आधार **प्रादेशिक आधार**

३.९ रणनीति तथा कार्यनीति

माथि उल्लेखित लक्ष्य तथा उद्देश्यलाई साकार पार्न यस योजनामा देहाय अनुसारको रणनीति एवं कार्यनीति अख्तियार गरिएको छ ।

उद्देश्य १: कृषि, पर्यटन, उद्योग लगायतका क्षेत्रहरुको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत दीगो तथा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
• कृषि, पशुपालन तथा बनजन्य बस्तुमा आधारित उद्योग/व्यवसायलाई व्यवसायीकरण गर्ने ।	• कृषि तथा पशुपालनका लागि पकेट क्षेत्रहरु निर्धारण गरी आवश्यक प्रविधि, प्राविधिक सेवा र वित्तीय सहायता उपलब्ध गराइनेछ । • कृषि, वन र खनिजमा आधारित उद्योगको विकास र उत्पादनमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराउन सहजीकरण गरिने छ । • स्थानीय श्रोत साधनको पहिचान र नक्सांकन गरी यस्ता श्रोतमा आधारित उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय प्रबर्द्धन गरिने छ । • सडक, सिँचाई, विद्युत, शीत-भण्डार जस्ता पूर्वाधारहरुको संस्थागत व्यवस्था मिलाइने छ ।
• पर्यटन क्षेत्रको विकास र प्रर्वद्धनबाट आय स्तर बढाउने ।	• निजी क्षेत्रसँगको साझेदारी तथा सहकार्यमा पर्यटन प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • प्राकृतिक सौन्दर्यता, साँस्कृतिक तथा जैविक विविधताको उपयोग हुनेगरी आकर्षक गन्तब्यहरुको बिकास गरिनेछ ।
• श्रमको उचित प्रयोग गरी रोजगारी श्रृजना मार्फत गरिबी न्यूनीकरण गर्ने	• वेरोजगार युवाहरुको तथ्यांक लिई रोजगारीका अवसरहरु उपलब्ध गराउन उद्यमशीलता तालिम र सहुलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्था गरिने छ । • महिला तथा विपन्न वर्गहरुलाई उद्यमशीलताको माध्यमबाट स्वरोजगार तथा आत्मनिर्भर बनाउन बिशेष कार्यक्रम संचालन गरिने छ । • प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई उत्पादनसँग जोडी व्यवस्थित गरिने छ ।

उद्देश्य २ : समुन्नत र मर्यादित जीवनका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका सामाजिक पूर्वाधारहरुको समुचित विकास गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
• गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहूँचको व्यवस्था गर्ने ।	• विद्यालयहरुको भौतिक सुधार, शिक्षक व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा सुधार गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाइने छ । • स्थानीय स्तरमा कृषि क्षेत्रमा मध्यम स्तरका प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न उदबुद्ध माध्यमिक बिद्यालयमा प्राबिधिक धारको शिक्षा सञ्चालनमा निरन्तरता दिइने छ । • शिक्षालाई सहज तथा गुणस्तीरय बनाउन नमुना बिद्यालयको अवधारण कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । • १५ शैयाको नयाँ अस्पताल निर्माण सम्पन्न गर्ने र विद्यमान स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरवृद्धि गरी स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र सहज

	बनाइने छ ।
• स्वच्छ खानेपानीको उपलब्धता र सरसफाइ सेवाको सुनिश्चित गर्ने ।	• एक घर, एक खानेपानी धारा कार्यक्रमलाई सम्पन्न गरिने छ । • प्रत्येक टोल वस्तीमा नियमित सरसफाइ अभियान चलाइने छ ।
• मौलिक भाषा, संस्कृति र परम्पराको संरक्षण गर्ने ।	• विभिन्न भाषा, कला र संस्कृतिको संरक्षण, सम्वर्द्धका लागि समुदायलाई जागरुक गराइने छ ।
• खेलकूदको माध्यमबाट युवाहरुलाई आत्मसम्मान हुनेगरी राष्ट्रिय गौरब वृद्धिमा सरिक बनाउने ।	• स्थानीय युवा क्लबहरुलाई प्रोत्साहन सहित खेल मैदान तथा भौतिक संरचना निर्माणमा सहयोग गरिने छ । • खेलकूदलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाइ आवश्यकता अनुसार विद्यालयमा खेलकूद मैदानको व्यवस्था गरिने छ ।
• सेवा, सुविधा र अवसर वितरणमा समन्यायिक सिद्धान्तको अवलम्बन गरी सामाजिक समावेशिता र समानतामा आधारित विकास प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै सामाजिक सुरक्षा र न्याय प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने ।	• जेष्ठ नागरिक, बालबालिका, शारीरिक असक्त, असहाय, पिछडिएका जातजाति तथा श्रमिकहरुका लागि जीवन पर्यन्त सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चितता गरिने छ । • न्याय प्रणालीलाई पहूँचयोग्य र भरपर्दो बनाइने छ । • वार्षिक बजेटलाई लैंगिकमैत्री बनाई कार्यान्वयन गरिने छ । • बिकास कार्यमा सहभागितामूलक एवं समावेशी प्रक्रिया अवलम्वन गरी प्राप्त उपलब्धीको समन्यायिक वितरण गरिने छ ।

उद्देश्य ३ : स्तरयुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकास मार्फत आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा सहज पहूँच सुनिश्चित गर्ने

रणनीति	कार्यनीति
• भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि दीर्घकालीन नीति र भू-उपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	• समग्र भौतिक विकासको गुरुयोजना तयार गरी सो अनुसारका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिने छ । • भू-उपयोग नीति-२०७२, भू-उपयोग ऐन-२०७६ र भू-उपयोग नियमावली-२०७९ अनुसार भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
• प्रमुख सडक तथा पुल, भवन निर्माण, सिंचाई तथा तटबन्ध जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	• प्रमुख सडक कालोपत्रे तथा मोटरेबल पुल निर्माण, भवन निर्माण र सिंचाई/तटवन्धनका लागि बिस्तृत कार्ययोजना सहितको प्रस्ताव तयार गरी केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा लगानी सुनिश्चित गरिने छ । • स्थानीय पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सुधारमा स्थानीय श्रोत साधन तथा जन सहभागिताको अधिकतम परिचालन गरिने छ । • वडा कार्यालय देखि पालिका सदरमुकामसम्म पुग्ने सडकहरुमा बाह्रै महिना यातायात साधन चल्न सक्ने अवस्थामा राखिनेछ ।
• भवन, वस्ती विकास तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने ।	• भू-उपयोग योजना अनुसार आवश्यक पूर्वाधारको सुनिश्चितता सहित वस्ती विकास तथा बजारीकरणको व्यवस्था गरिने छ । • भवन निर्माण संहितालाई मध्यनजर गर्दै सुरक्षित भवन निर्माणमा ध्यान पुऱ्याइनेछ ।

उद्देश्य ४ : वातावरण र विकास बीच सन्तुलित सम्बन्ध बनाई दीगो विकासमा जोड दिने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षती न्यूनीकरण गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
• विभिन्न पूर्वाधार तथा आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा दीगो विकासको मान्यता अवलम्बन गर्ने र प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षणमा स्थानीय प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने ।	• दीगो विकासको अवधारणा अनुसार प्राकृतिक श्रोत तथा जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिने छ । • पूर्वाधार तथा आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरुमा स्थानीय श्रोत साधन, प्रविधि र ज्ञानको अधिकतम उपयोग गरिने छ । • प्राकृतिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुलाई पर्यटन र आर्थिक विकास कार्यक्रमहरुसँग आवद्ध गरिने छ ।
• प्राकृतिक सम्पदाहरु र जैविक	• प्राकृतिक तथा वातावरणीय श्रोतहरुको नक्सांकन गरी संरक्षणका

विविधताको संरक्षण तथा संम्बर्द्धन गर्ने ।	कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । • पूर्वखोला गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न प्राकृतिक सम्पदाहरु र जैविक विविधताका श्रोतहरुको सूची तैयारी र अद्यावधिक गरिने छ
• विपद् व्यवस्थापनका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	• विद्यालय स्तरमा समेत प्राकृतिक विपत्ति र विपद् व्यवस्थापन बारे कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । • सम्भावित विपद् र विपद् न्यूनीकरण बारे जनचेतना सम्वन्धी कार्यक्रम संचालन गरिने छ । • वडा स्तरमा समेत विपद् कोषको स्थापना गरी आवश्यकतानुसार परिचालन गरिने छ । • वडा स्तरसम्म विपद् प्रतिकार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

उद्देश्य ५ : सहज तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह मार्फत पूर्वखोलावासीहरुलाई सुशासनको प्रत्याभूति गराउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र समय सीमा भित्र आवद्ध गरी नतिजामूलक बनाउने ।	• सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जनमुखी बनाउन सरोकारवालाहरुको निगरानी बढाइने छ । • उपलब्ध श्रोतको उपयोगमा मितव्ययिता, जवाफदेहिता र पारदर्शीता जस्ता सुशासनका औजारहरुको प्रयोगबाट जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीलाई जिम्मेवार बनाइने छ । • डिजिटल प्रविधिको प्रयोगबाट सेवा प्रवाहमा सरलीकरण र प्रभावकारीता ल्याइने छ । • राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरुको सबै तहमा कार्य सम्पादन सम्झौता लागु गरी राम्रो काम गर्ने कर्मचारीलाई पुरस्कृत गरिने छ ।
• गाउँपालिकालाई नीति निर्माण, नियमन तथा सहजीकरण गर्ने केन्द्रको रुपमा विकास गरी सेवा प्रवाह लगायतका मुख्य कार्यहरुमा वडा कार्यालयलाई जिम्मेवार बनाउने ।	• गाउँपालिकालाई नीति, योजना तर्जुमा र नियमन, समन्वय तथा सहजीकरण कार्यमा केन्द्रित गरी मुख्य कार्यहरु वडाबाटै सम्पादन गर्न संगठनात्मक व्यवस्था मिलाइने छ । • गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा एकद्वार प्रणालीबाट सेवा प्रवाह गरिने छ ।
• संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तथा नेतृत्व विकासलाई प्राथमिकता दिने ।	• क्षमता विकास योजना तर्जुमा गरी कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिलाई नेतृत्व तथा क्षमता विकास सम्बन्धी तालिम दिइने छ • गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा प्रविधिमैत्री जनशक्तिको व्यवस्थापन गरिने छ ।

३.१० पालिकाका गौरब तथा रुपान्तरणकारी योजना

गौरबका योजना

- १५ शैयाको अस्पताल निर्माण तथा संचालन- बिरकोट
- आर्यभञ्जयाङ-रामपुर सडक -आलोक मार्ग.
- हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक-नाली सहित १६.६२ कि.मी (प्रदेश सरकार) ।
- वडा नं २ को जल्पा डांडामा अवस्थित खेलकुद मैदानको निर्माण र आवश्यक भौतिक पुर्वाधार व्यवस्थापन ।
- हात्तिलेकको काखमा रहेको सपाह सोला, मंगला र वाम्दी खोलामा ड्याम निर्माण गरी वहुउद्धेश्यीय जलासय निर्माण ।

रुपान्तरणकारी योजना

- बिर्ताबजार - खल्लु भन्ज्याङ्ग सडक
- हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग -देबिनगर-जल्पा-बहादुरपुर सडक
- दार्सि भन्ज्याङ्ग- ढाक्रेवास-रिङ्नेरह सडक ७.९८ कि.मी वडा नं १
- व्यवसायीक बाख्रापालन कार्यक्रम ।
- अमिलो जातको फलफुल खेती कार्यक्रम ।
- अभियानमुखी अम्रिसो रोपण कार्यक्रम ।

३.१२ नतिजा खाका

पूर्वखोला गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रयासहरुलाई एकीकृत गरी स्थानीय जनताको समृद्धिको मूल लक्ष्य प्राप्ती तर्फ अग्रसर हुन एकीकृत स्वरुपको आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ । योजना तर्जुमाका प्रमुख क्षेत्रहरुलाइ एकीकृत गरी यो आवधिक योजना प्रारुप तयार गरिएको छ । लक्ष्य अनुसारको उपलब्धी तथा नतिजाको सुनिश्चिततताका लागि योजनाको कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्यांकन सम्बन्धी पक्षलाई नतिजा मूलक बनाउने उद्देश्यबाट तयार गरिएको यस आवधिक योजनाको समष्टिगत विकासको एकीकृत नतिजा खाका देहाय अनुसार छ ।

तालिका नं. ३.२ : पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजनाको एकीकृत नतिजा खाका

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
लक्ष्य : रोजगारी र आयमा वृद्धि गरी पूर्वखोलावासीको जीवनस्तरमा दीगो तथा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने ।	आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	५.८*	६.५	७	• गाउँ वस्तुगत विवरण • अध्ययन प्रतिवेदन • मूल्याङ्कन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• तीनै तहका सरकारको स्थायित्व हुनेछ । • पालिका तहमा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ • विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापमा निजी क्षेत्रको सक्रीय सहभागीता रहनेछ ।
	प्रति व्यक्ति कूल आय	अमेरिकी डलर	१३६२*	१४५०	१५००		
	गरिबीको रेखा मुनीको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१७*	१५	११		
	बेरोजगारीको दर	प्रतिशत	११.२**	९.०	७.०		
	कृषि उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मे.ट/प्रति हेक्टर	३.२०	४.०	४.५		
	कृषि भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्धता	प्रतिशत	३६.५	५०	६०		
	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	८१.००	९०	९३		
	बालविकास केन्द्रबाट कक्षा १ मा भर्ना	प्रतिशत	९९	१००	१००		
	बिद्यालय छाड्ने दर (कक्षा ९-१२)	प्रतिशत					
	५ वर्ष मुनिका बाल मृत्यु दर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	संख्या	०	०	०		
	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने गर्भबती	प्रतिशत	१००	१००	१००		
	मातृ मृत्यु दर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	संख्या	०	०	०		
	औषत आयु	वर्ष	६९.३**	७२	७५		
	शुद्ध खानेपानीको उपलब्धता	प्रतिशत	९६.००.	९८	१००		
	३० मिनेटको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार संख्ण	प्रतिशत	४५	६०	७५		
	नाली सहितको कालोपत्रे सडक	कि.मी.	१६.५०	२५.००	३६.८२		
	विद्युत उपलब्धता	प्रतिशत	९८.८६	९९	१००		
	मोवाइल प्रयोगकर्ता (परिवार)	प्रतिशत	७३.६७	९२	९८		
	इन्टरनेट सेवामा पहुँच (परिवार)	प्रतिशत	५१.५२	५५	६५		
	खरको छाना भएका परिवार	प्रतिशत	४.७०	००	००		
	सामुदायिक वन	संख्या	३८	४०	४५		
	पक्की शौचालय भएका घर	प्रतिशत	९२.८७	९४	९५		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
	खाना पकाउने इन्धन-दाउराको प्रयोग	प्रतिशत	८३.४३	८०	७०		
	बेरुजु फछ्र्यौट	प्रतिशत					
	कुल बार्षिक बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	१.००	१.८	२.००		
	संस्थागत स्वमूल्यांकनमा पालिकाको अंक	प्रतिशत	४१.२५	७५.००	८५.००		
असर १ : कृषि, पर्यटन, उद्योग लगायतका क्षेत्रहरुको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत दीगो तथा उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने ।	कूल खाद्यान्न उत्पादन	मे.ट.	१३४५५.५	१५५००	१७५००	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। • जलवायु परिवर्तन र विपदको असर न्यून हुने छ।
	मासु उत्पादन	मे.ट.	४२	७५	९०		
	उद्योग, वन र खनिज सम्पदाबाट रोजगारी	संख्या					
	दूध उत्पादन (वार्षिक लिटर हजारमा)	लिटर	२६६	३००	३३०		
	दलहन उत्पादन	मे.ट	१७.५	२१	२४		
	तेलहन	मे.ट.	६.१	१०	१४		
प्रतिफल १.१ : कृषि, पशुपालन तथा बन्यजन्य बस्तुमा आधारित उद्योग/व्यवसायलाई व्यवसायीकरण गर्ने ।	धान पकेट क्षेत्र	संख्या	२	३	३	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• कृषि विकास रणनीतिको कार्यान्वयन हुनेछ। • कृषि सेवा प्रवाह तथा प्रविधिको प्रयोग हुनेछ। • बजार अवधारणा अनुसार कृषि अनुसन्धान र प्रविधि हस्तान्तरण हुनेछ। • सरकारी, गैसस र निजी क्षेत्रको कार्यक्रम र लगानीमा बृद्धि हुनेछ • जलवायु परिवर्तन तथा विपदको असर न्यून हुनेछ।
	मकै उत्पादन पकेट क्षेत्र	संख्या	३	४	५		
	तरकारी पकेट क्षेत्र	संख्या	२	६	६		
	फलफूल पकेट क्षेत्र	संख्या	४	४	४		
	अण्डा उत्पादन (वार्षिक)	क्यारेट	४८१५	५२००	५५००		
	सुधारिएको गोठ र खोरहरु	संख्या	८०९	९००	१०००		
	घरेलु तथा साना उद्योग (सेवा समेत)	संख्या	१०८	१५०	१८०		
	दहत्तर बहत्तरबाट हुने वार्षिक आम्दानी	रु (हजारमा)	३५००				
	महत्वपूर्ण जडिबुटीको तथ्यांक अभिलेखांकन	संख्या	०	१	२		
	उद्योग ग्रामको स्थापना	संख्या	०	०	१		
	दुग्ध संकलन केन्द्र	संख्या	०	१	२		
	खाद्यान्न वाली वीउ उत्पादन	हे.	५०८	७५०	१०००		
	आलु उत्पादन	मे. टन	१००.५	१३०	१६०		
	फलपूल उत्पादन	मे. टन	९८	२३५	३२५		
	फलफूल वालीको क्षेत्रफल	हे.	१३	२०	२५		
	नगदेवालीको क्षेत्रफल	हे.	६०	९०	१५०		
	खाद्यान्न वाली वीउ उत्पादन	हे.	५०८	७५०	१०००		
	माटो परिक्षण शिविर	संख्या	१	४	६		
	तरकारीको व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	प्रतिशत	०.३	०.९	१.५		
	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	५	६	६		
	सहकारीमा आवद्ध कृषक	संख्या	१३१९	१५००	१६५०		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
	कृषि उपज संकलन केन्द्र	संख्या	२	४	६		
	कृषि टनेल संख्या	संख्या	४७५	५४०	६००		
	व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्म	संख्या	७७	११०	१३०		
	अण्डामा आत्मनिर्भर	प्रतिशत	२.६	४	६		
	डालेघांस उत्पादन	रोपनी	१२	२०	२५		
	फलफुल तथा तरकारी चिस्यान केन्द्र निर्माण	संख्या	०	०	१		
प्रतिफल १.२ : पर्यटन क्षेत्रको विकास र प्रर्वद्धनबाट आयस्तर बढाउने ।	स्तरीय होटल, मोटल, रेष्टुरेण्ट र रिसोर्ट	संख्या	०	२	३	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• पर्यटन प्रवर्द्धनसँग सम्बन्धित नीति कानून तर्जुमा हुनेछ । • तीनै तहका सरकार, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रबाट पर्यटन विकासमा लगानी हुनेछ
	होमस्टे संचालन	संख्या	१	२	३		
	पर्यटन मार्ग	संख्या	०	६	६		
	पर्यटकीय सूचना केन्द्र	संख्या	०	१	१		
	पर्यटन प्रचार सामाग्री (अडियो, भिडियो, श्रव्यदृश्य आदि)	प्रकाशन संख्या	०	१	१		
प्रतिफल १.३ : श्रमको उचित प्रयोग गरी रोजगारी श्रृजना मार्फत गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।	घरेलु तथा साना उद्यममा संलग्न परिवार	संख्या	२३८	२७५	३००	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• उद्यम तथा व्यापार प्रवर्द्धन सम्बन्धी स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ । • आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि निजी क्षेत्रमैत्री वातावरण कायम हुनेछ ।
	६ महिना भन्दा बढी रोजगार प्राप्त जनशक्ति	संख्या	३९३१	४२००	४५००		
	अति विपन्न परिवार राहत कार्यक्रमबाट रोजगारी सिर्जना	संख्या	१२६४	१४००	१५००		
	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट रोजगारी	संख्या	१९४६	२५००	३२००		
	आयआर्जनमा संलग्न (कृषि पशुपंक्षी लगायत विभिन्न उद्यम समूह)	समूह संख्या	२५२	२७५	३००		
	कृषि तथा पशुपालन महिला उद्यमी सहकारी	संख्या	५	१०	१२		
असर २ : समुन्नत र मर्यादित जीवनका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका सामाजिक पूर्वाधारहरुको समुचित विकास गर्ने ।	गाउँपलिकाको शिक्षामा लगानी	प्रतिशत				• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• राजनीतिक स्थिरता सहित संघीय शासन व्यवस्था संस्थागत हुनेछ । • स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ ।
	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (माध्यमिक तह)	अनुपात					
	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा भएका वडा	संख्या	०	२	४		
	बि.सि.जी. खोप कभरेज	प्रतिशत	६७.१०	९२	१००		
	डि.पि.टी., हेपाटाइटिस बि खोप कभरेज	प्रतिशत	७५.९	१००	१००		
	रुबेला खोप (९-११ महिना)	प्रतिशत	७५.९०	९८	१००		
	जन्मदा २.५ के.जी. < तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	१.८०	१.८	१.५		
	१८० दिन आइरन च क्की प्रयोग गर्ने गर्भवती	प्रतिशत	७३.००	८५	९२		
	भिटामिन ए प्रयोग गर्नृ महिला	प्रतिशत	१००	१००	१००		
	पहिलो पटक स्वास्थ्य संस्थामा जाने गर्भवती	प्रतिशत	७६.५०	९०	९५		
	४ पटकसम्म स्वा. संस्था मा जाँच गराउने गर्भवती	प्रतिशत	७३.२०	८५	९०		
प्रतिफल २.१ : गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य	नमूना सामुदायिक विद्याल	संख्या	०	१	२	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन	• अभिभावक तथा स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिबद्धता र
	प्राविधिक धारका विद्यालय	संख्या	१	१	१		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
सेवामा सहज पहूँचको व्यवस्था गर्ने ।	विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	७	९	१५	• अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	सहभागीतामा बृद्धि हुनेछ । • सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । • स्थानीय स्तरमा सहकार्य र साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	ICT ल्याब भएका विद्यालय	संख्या	१०	१३	१५		
	इन्टरनेट सेवा उपलब्ध विद्यालय	संख्या	१५	२५	३५		
	अपाङ्गमैत्री पूर्वाधार भएका विद्यालय	संख्या	०	७	१२		
	पक्की शौचालय भएका विद्यालय	संख्या	३८	३८	३८		
	खेल मैदान भएका विद्यालय	संख्या	१८	२२	२६		
	एम्बुलेन्स सेवा	संख्या	२	३	३		
प्रतिफल २.२ : स्वच्छ खानेपानीको उपलब्धता र सरसफाइ सेवाको सुनिश्चित गर्ने ।	बालमैत्री शौचालय भएका विद्यालयहरु	प्रतिशत	५०	८०	१००	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• संघ, प्रदेश, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । • सबै पक्षको सहभागीता, समन्वय तथा सहकार्य र साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	वडा तहमा फोहोर संकलन केन्द	संख्या	०	४	६		
	एक घर एक धारा उपलब्ध घर परिवार	प्रतिशत	७०.२८	९०	१००		
	पक्की शौचालय भएका घरघुरी	संख्या	९२.८७	९५	९७		
प्रतिफल २.३ : मौलिक संस्कृति, भाषा र परम्पराको संरक्षण गर्ने ।	बहु साँस्कृतिक संग्राहलय	संख्या	०	१	१	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिबद्धता र सहभागीतामा अभिबृद्धि हुनेछ ।
प्रतिफल २.४ : खेलकूदको माध्यमबाट युवाहरुलाई आत्मसम्मान तथा राष्ट्रिय गौरब वृद्धिमा सरिक बनाउने ।	मुख्य खेल मैदान	संख्या	०	१	१	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता, सहभागीता, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ । • युवामैत्री वातावरण र लगानीमा बृद्धि हुनेछ ।
	प्रशिक्षण प्राप्त खेलाडी	संख्या	१०	४०	६०		
प्रतिफल २.५ : सेवा, सुविधा र अवसर वितरणमा समन्यायिक सिद्धान्तको अवलम्बन गरी सामाजिक समावेशिता र समानतामा आधारित विकास प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै सामाजिक सुरक्षा र न्याय प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने ।	जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	२	• गाउँ वस्तुगत विवरण सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • संघ, प्रदेश, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । • सामाजिक सुरक्षा तथा सकारात्मक विभेद नीति र लक्षित वर्ग कार्यक्रमको निरन्तरता हुनेछ
	बालक्लब परिचालन	संख्या	२५	३०	६०		
	बालश्रम मुक्त वडा	संख्या	०	४	६		
	अति विपन्न महिला समूह गठन तथा परिचालन	संख्या	०	६	६		
	शारीरिक अशक्तहरुको सञ्जाल निर्माण तथा परिचालन	संख्या	०	१	१		
	लैंगिक उत्तरदायि बजेट परीक्षण (वार्षिक)	संख्या	१	३	५		
	लैससास नीति तर्जुमा	पटक	०	१	१		
असर ३ : स्तरयुक्त भौतिक पूर्वाधारको	बाह्रै महिना यातायात सुचारु सडक	कि.मी.	१६	१००	१७५	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन	• संघ, प्रदेश र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ
	व्यवस्थित नमूना शहर	संख्या	०	०	१		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
विकास मार्फत आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा सहज पहूँच सुनिश्चित गर्ने।	आधुनिक व्यवस्थित बस पार्क	संख्या	०	१	१	• अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• समुदायको सहभागीता, योगदान र निगरानीमा बृद्धि हुनेछ।
	पहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	१	३		
प्रतिफल ३.१ : भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि दीर्घकालीन नीति र भू-उपयोग योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।	ग्रामिण यातायात गुरु योजना अध्यावधिक	संख्या	१	१	१	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता, सहभागीता, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ। • संघ, प्रदेश र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ
	भू-उपयोग नीति अनुसार जग्गाको वर्गीकरण	पटक	०	१	१		
	भू-उपयोग योजना तर्जुमा	संख्या	०	१	१		
प्रतिफल ३.२ : प्रमुख सडक तथा पुल, भवन निर्माण, सिंचाई तथा तटबन्ध जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।	कच्ची सडक लम्वाई	कि.मी.	२८२	१८२	१०७	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• तीनै तहका सरकारको स्थायित्व हुनेछ। • स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • सबै पक्षको सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	बसपार्क अध्ययन तथा निर्माण	संख्या	०	१	१		
	पक्की पुल निर्माण	संख्या	३	६	९		
	झोलुङ्गे पुल निर्माण	संख्या	१२	१८	२०		
	विद्युत उर्जा खपतका लागि विद्युत चुल्हो अनुदान	संख्या	०	१००	२००		
प्रतिफल ३.३ : भवन, वस्ती विकास तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने।	भवन मापदण्ड/संहिता निर्माण	संख्या	०	१	१	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता, सहभागीता, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	१५ शैयाको अस्पताल निर्माण	संख्या	०	१	१		
	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	३	५	६		
	गाउँपालिकाको प्रशासकीय भवन	संख्या	०	१	१		
	सामुदायिक भवन	संख्या	५४	५८	६०		
	आधुनिक वस्ती विकासका लागि बिस्तृत परियोजना तयारी	संख्या	०	०	१		
असर ४ : वातावरण र विकास बीच सन्तुलित सम्बन्ध बनाई दीगो विकासमा जोड दिने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षती न्यूनीकरण गर्ने।	खुल्ला चउर, बुट्यान, नदी किनार र चरन क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रर्वद्धन गर्ने	हेक्टर	२०	२३	२७	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • तीनै तहका सरकार, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको सहभागिता बृद्धि हुनेछ • वन, वातावरण नीतिको पालना हुनेछ।
	सन्तुलित तथा दीगो विकासमा जनचेतना स्तर अभिवृद्धि	प्रतिशत	५०	७०	८५		
प्रतिफल ४.१ : विभिन्न पूर्वाधार तथा आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा दीगो विकासको मान्यता अवलम्बन	नदी कटान क्षेत्रमा वायो इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग	कि.मी	१	२	३	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • वन, वातावरण नीतिको पालना हुनेछ।
	सडकका दुवै किनारा र पहिरो प्रभावित क्षेत्रमा वृक्षारोपण	हेक्टर	१	३	४		
	वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित स्थानीय कानून निर्माण	संख्या	२	३	४		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
गर्ने र प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षणमा स्थानीय प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने ।							• वातावरण संरक्षण र प्रवर्द्धनमा स्थानीय समुदायको सक्रीय सहभागीता रहनेछ ।
प्रतिफल ४.२ : प्राकृतिक सम्पदाहरु र जैविक विविधताको संरक्षण तथा संम्बर्द्धन गर्ने ।	जोखिममा रहेका दुर्लभ वनस्पति र वन्यजन्तु संरक्षणका लागि इकोलोजिकल कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या	०	१	१	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• वन, वातावरण नीतिको पालना हुनेछ । • वातावरण संरक्षण र प्रवर्द्धनमा स्थानीय समुदायको सक्रीय सहभागीता रहनेछ ।
	जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा	संख्या	०	१	१		
	पोखरी, जलाशयको निर्माण तथा संरक्षण	संख्या	१०	१४	१६		
	पालिका स्तरीय वन ईकाईको स्थापन	संख्या	०	०	१		
	वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी र जडिबुटीको तथ्यांक संकलन र अभिलेखीकरण	संख्या	०	१	१		
	वनमा आधारित स्थानीय फर्निचर उद्योग	संख्या	६	९	१२		
प्रतिफल ४.३ : विपद् व्यवस्थापनका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	वडा स्तरमा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना	संख्या	०	४	६	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • विपद जोखिम न्यूनीकरणमा जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ
	वन्यजन्तुबाट बालीनाली क्षति	हेक्टर	१००	८०	५०		
	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या	१	१	१		
	विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा	संख्या	०	१	१		
	वडागत विपद् प्रतिकार्य योजना	संख्या	६	६	६		
	खोला/ठाडा खोलामा तटबन्ध निर्माण	कि.मी.	१	२	३		
	सम्भावित विपद् क्षेत्र नक्सांकन	पटक	०	१	०		
असर ५ : सहज तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह मार्फत पालिकावासीहरुलाई सुशासनको प्रत्याभूति गराइनेछ ।	सार्बजनिक लेखापरीक्षण भएका योजना	प्रतिशत	१००	१००	१००	८०	५०
	इन्टरनेट सुबिधा भएका वडा कार्यालयहरु	संख्या	६	६	१	१	१
	न्यायिक समितिमा आएका मुद्धाहरुको फछ्र्यौट	प्रतिशत	७५	९०	०	१	१
	वस्तुगत विवरण अद्यावधिक	पटक	०	१	६	६	६
	लैससास स्थानीय रणनीति तर्जुमा	संख्या	०	१	१	२	३
	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परीक्षण (बार्षिक)	पटक	१	३	०	१	१
	निर्णय प्रक्रियामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३३	३८	४०		
प्रतिफल ५.१ : सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र समय सीमा भित्र आवद्ध गरी नतिजामूलक बनाउने ।	आम्दानी खर्चको सार्वजनिकीकरण (चौमासिक)	पटक	१	९	१५	• सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • स्थानीय सरकारको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ । • सेवाग्राहीमैत्री वातावरणमा सेवाहरु प्रवाह हुनेछ ।
	सार्वजनिक सुनुवाई (चौमासिक)	पटक	३	९	१५		
	सामाजिक परिक्षण भएको योजना/कार्यक्रम (बार्षिक)	संख्या	०	३	५		
	संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन	पटक	१	१	२		
	करका दर र दायरा बारे बिस्तृत अध्ययन	संख्या	१	२	२		
	मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा	पटक	०	३	५		
	शाखा तथा इकाईहरु एवं कर्मचारीहरुको कार्य बिबरण	पटक	१	२	२		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			
				०८२/८३	०८४/८५		
	तैयारी तथा परिमार्जन						
	कर्मचारीहरुको कार्य सम्पादन सम्झौता (शाखा प्रमुख संग)	प्रतिशत	१००	१००	१००		
प्रतिफल ५.२:: गाउँपालिकालाई नीति निर्माण, नियमन तथा सहजीकरण गर्ने केन्द्रको रुपमा विकास गरी सेवा प्रवाह लगायतका मुख्य कार्यहरुमा वडा कार्यालयलाई जिम्मेवार बनाउने ।	पालिका र वडा कार्यालय बीच नेटवर्किङ्ग	संख्या	६	६	६	• गाउँ वस्तुगत विवरण • सर्वेक्षण प्रतिवेदन • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• स्थानीय नीति कानून तर्जुमा हुनेछ • स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता, सहभागीता, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	सुविधायुक्त वडा कार्यालय	संख्या	१	४	६		
	कानून तर्जुमा	संख्या	३८	६५	८०		
प्रतिफल ५.३ : संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तथा नेतृत्व विकासलाई प्राथमिकता दिने । :	पालिकाको क्षमता बिकास योजना तर्जुमा	संख्या	१	२	२	• गाउँ वस्तुगत विवरण • अध्ययन प्रतिवेदन • प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	• क्षमता बिकास योजना तर्जुमा भएको हुनेछ । • स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता, सहभागीता, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	क्षमता विकासबाट लाभान्वीत कर्मचारी	प्रतिशत	४०	१००	१००		
	क्षमता विकासबाट लाभान्वीत जनप्रतिनिधि	प्रतिशत	२०	१००	१००		

३.१३ अपेक्षित उपलब्धी

यो आवधिक विकास योजना कार्यान्वयन पश्चात पूर्वखोला गाउँपालिकाले निम्न उपलब्धी हासिल गरेको हुनेछ ।

- पालिकामा विभिन्न आर्थिक गतिविधि सञ्चालन/प्रवर्द्धन भई ७ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि हासिल हुनेछ ।
- निरुपेक्ष गरिबीको रेखामुनीको जनसंख्या ११ प्रतिशतमा झरेको हुनेछ ।
- कृषि उत्पादकत्व वृद्धि भई प्रति हेक्टर ४.५ मे.ट. उत्पादन हुनेछ ।
- पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि निजी क्षेत्र तथा स्थानीय समुदाय संगको समन्वयमा होटल, मोटल, रेष्टुरेन्ट तथा होमस्टेहरु संचालनमा आएका हुनेछन् ।
- पाँच वर्ष माथिको साक्षरता दर ९३ प्रतिशत पुगेको हुनेछ ।
- बिद्यालयहरुको शैक्षिक वातावरणमा सुधार भई पठन पाठनमा गुणस्तरीयता कायम भएको हुनेछ ।
- योजना अवधिमा २ वटा बिद्याललाई नमुना बिद्यालयमा परिणत गरिएको हुनेछ ।
- बिरकोटमा १५ शैयाको अस्पातलको निर्माण सम्पन्न भएको हुनेछ । स्वास्थ्य चौकीहरु स्तरोन्नती भई आधारभूत स्तरका सेवामा सहजता भएको हुनेछ ।
- शत प्रतिशत पूर्वखोलाबासीलाई पाइपबाट घर आगनमै स्वच्छ खानेपानी सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण पक्ष विकासका सबै अबयबहरुमा आन्तरिकीकरण भई विभिन्न वर्गहरुले यसको अनुभूति गरेका हुनेछन् ।
- पालिका स्तरीय बहु-साँस्कृतिक संग्रहालयको निर्माण भएको हुनेछ ।
- योजना अवधिमा पालिका क्षेत्र भित्र थप २०.३७ कि.मी कालो पत्रे तथा ७१.०० कि.मी नाली सहितको ग्राभेल सडक तथा ६८.०० कि.मी ग्राभेल सडक निर्माण भएको हुनेछ ।
- सबै वडा/क्षेत्रमा इन्टरनेट सञ्जालको विस्तार भएको हुनेछ । थप टेलिफोन टावरको व्यवस्थापन भई सञ्चार सेवा भरपर्दो भएको हुनेछ ।
- पालिकावासी सबैको घर-घरमा र विभिन्न प्रतिष्ठानहरुमा विद्युत आपूर्ति सहज भएको हुनेछ ।
- फोहरमैलाको अन्तिम विसर्जनको लागि अध्ययन भएको हुनेछ ।
- विद्यमान जडिबुटी तथा वन्यजन्तु एवं पंक्षी प्रजातीको अध्ययन र अभिलेखीकरणको कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ ।
- सामुदायिक बनहरुको संख्या हालको ३८ बाट ४५ पूगेको हुनेछ ।
- पालिका तथा वडा कार्यालयहरु सूचना प्रविधिमैत्री भई छिटो छरितो एवं चुस्त सेवाहरु प्रवाह गरिएको हुनेछ ।
- जिम्मेवारी, पारदर्शीता र जवाफदेहिता जस्ता पक्षहरुमा स्थानीय सरकार थप संवेदनशील भएको हुनेछ र जनताले सुशासनको अनुभूति गरेका हुनेछन् ।

परिच्छेद-४
आर्थिक विकास

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित र सुरक्षित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारका साथै स्थानीय सरकारको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसलाई मुर्तरुप दिन संवैधानिक व्यवस्था, बर्तमान निति, कानून, योजना र लक्ष्यको आधारमा स्थानीय सरकारले योजनाबद्ध प्रयास गर्नु आवश्यक छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाको आर्थिक विकासको अग्रणी क्षेत्रका रुपमा कृषि, पशु, उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय, जलविद्युत, वन पैदावार, सहकारी एवं कृषि पर्यटन रहेका छन् ।

४.१ कृषि विकास

४.१.१ विद्यमान अवस्था

नेपालको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २७% रहेको र कुल जनसंख्याको ६०.४% कृषि क्षेत्रमा आवद्धता रहेकोले कृषिलाई आर्थिक समृद्धिको पूर्ण आधार मान्न सकिन्छ। कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लागि २० वर्षे कृषि विकास रणनीति र दीगो विकास लक्ष्यलाई मार्गदर्शनको रुपमा लिइएको छ। कृषि उत्पादनको व्यवसायीकरण, यान्त्रीकरण र विविधिकरण गरी यस क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी बनाउने र भोकमरीको अन्त्यका लागि खाद्य सुरक्षा तथा पोषणको सुनिश्चितता गर्दै दीगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने दीगो विकासको लक्ष्य यस आवधिक विकास योजनाले अंङ्गिकार गरेको छ।

खाद्य सम्प्रभुता सहितको दीगो, प्रतिस्पर्धी एवं समृद्ध कृषि अर्थतन्त्र भन्ने सौँच सहित प्रतिस्पर्धी, जलवायु अनुकूलन, आत्मनिर्भर एवं निर्यातमुखी उद्योगको रुपमा कृषि क्षेत्रलाई रुपान्तरण गर्दै समावेशी र दीगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य १५ औं राष्ट्रिय योजनाले लिएको छ । त्यसैगरी **कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र औद्योगिकीकरणबाट प्रदेशको समृद्धिमा योगदान** भन्ने सौँच र कृषि क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी, व्यवसायिक र सम्मानजनक पेशाको रुपमा रुपान्तरण गर्ने लक्ष्य लुम्विनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजानले लिएको छ।

पन्ध्रौ राष्ट्रिय योजनाले आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ सम्म ९.६% को वार्षिक आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने लक्ष्य राखेको भएता पनि सो प्राप्त हुने संभावना नरहेको अवस्था छ । लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले पनि प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदर बढाउन कृषिलाई नै पहिलो प्राथमिकतामा राखी रणनीतिहरु निर्धारण गरेको छ।
राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकामा कृषि पेशामा संलग्न जनसंख्या ८२.२ प्रतिशत रहेको छ। यस मध्ये पुरुषको ७६.५ प्रतिशत छ भने महिलाको ८६.४ प्रतिशत छ। यो तथ्यांकले अधिकांश कृषकहरु वर्षै भरी कृषि पेशामा संलग्न नभएको देखाउँछ। जसको कारण कृषि उत्पादनमा दिन प्रति दिन ह्रास हुँदै गइरहेको छ।

गाउँपालिकाको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा कृषिमा निर्भर भए पनि निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली विद्यमान छ । कृषिको आधुनिकीकरण नहुदा कृषकहरुले आधुनिक उपकरणहरु उपयोग गर्न पाएका छैनन् । कृषि उपजहरुको व्यवसायीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधिकरण नहुदा खाद्य सुरक्षा र पोषणको सुनिश्चितता गर्न सकिएको छैन ।कृषि योग्य जग्गाको संरक्षण, खण्डीकरण नियन्त्रण, चक्लाबन्दी कार्यक्रम मार्फत कृषि उत्पादन वृद्धि र खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारले भू-उपयोग नीति-२०७२ जारी गरेको छ। भू-उपयोग ऐन-२०७६, भू-उपयोग नियमावली-२०७९ र भू-उपयोग नीति-२०७२ मा स्थानीय तहलाई भूमिको वर्गिकरण, भू-उपयोग योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने अधिकार तोकिएको छ। सो अनुसार प्रत्येक स्थानीय तहले आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको जग्गालाई २०७९ मंसिर २३ गते भित्र कम्तिमा कृषि क्षेत्र र गैर कृषि क्षेत्रमा छुटट्याउन केन्द्र सरकारले निर्देश गरकोमा पूर्वखोला गाउँपालिकाले यस कार्यको थालनी मात्र गरिएको छ । कृषिको आधुनिकीकरण गरी यस क्षेत्रको दीगो विकास गर्न कृषि पेशालाई सम्मानजनक पेशाको रुपमा रुपान्तरण गर्न आवश्यक छ । प्रभावकारी सिंचाई प्रणालीको अभाव, परम्परागत निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली, उन्नत बिउ विजनको अभाव, प्राविधिक जनशक्ति र प्रविधिको अभाव, सुलभ कृषि ऋृण र कृषि बिमाको पहुँचमा कमी, कृषि प्रति युवाशक्तिको विकर्षण आदि कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वका बाधक पक्षहरु हुन् । यी व्यवधानहरु हटाई प्रयाप्त सिँचाईको व्यवस्था, कृषिमा व्यवसायीकरण र आधुनिकीकरण, प्राविधिक सहयोग, उन्नत बिउ विजनको व्यवस्था, कृषि उत्पादनमा विशिष्टीकरण, भण्डारण, प्याकेजिङ्ग, ब्राण्डिङको व्यवस्था गरी बजारीकरण गर्न युवाशक्तिलाई उत्प्रेरणा जगाई उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न जरुरी छ।

कृषिको परम्परागत उत्पादन प्रणालीलाई आधुनिक तथा बैज्ञानिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्न पालिकाले विभिन्न नीतिगत व्यवस्थाका साथै विविध कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ । उन्नत बीउ विजनको प्रयोग गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्ने, रैथाने जातका बाली संरक्षण र मौसमी तथा बेमौसमी कृषि उपज उत्पादनमा आधुनिक यन्त्र उपकरणको प्रयोग गर्ने, अनुदानमा उन्नत बीउ बितरण, हिउँदे र वर्षे तरकारी कम्पोजिट विउ खरीद तथा वितरण कार्यकमहरुलाई गाउँपालिकाले प्राथमिकता दिएको छ ।
राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार मध्य पहाडमा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष २०१ के.जी. खाद्यान्न आवश्यक पर्दछ । यस गाउँपालिको स्थिति विश्लेषण गर्दा हरेक वर्ष नजिकका शहरहरु वुटवल र पाल्पावाट विभिन्न अन्नहरु, दलहन र तरकारी र फलफूल एवं मासुजन्य पदार्थको आयात हुने गर्दछ । स्थानीय पसलहरुमा स्थानीय उत्पादन भन्दा पनि आयातित बस्तुहरुको विक्रिवितरण गर्ने गरेको पाईन्छ । गाउँका विभिन्न सांस्कृति, धार्मिक एवं चाडवाडहरुमा स्थानीय उत्पादन कम र वहिरी उत्पादनको खपत अधिक मात्रामा हुने गर्दछ । यो अवस्थाले यस गाउँपालिका खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर वन्न सकेको अवस्था छैन भन्ने कुरा प्रस्ट वुभ्न सकिन्छ । यसैगरी जनसंख्याको वसाईसाराई वढ्दै जानु, युवाहरुको संख्या कम हुनु र कृषकहरुलाई वांदरले सताउनु कृषि उत्पादनका थप समस्या रहेका छन् ।

अत्यन्त महत्व बोकेका यस पालिकाका परम्परागत रैथाने बालीहरु कोदो, फापर, गहत, मास, सिल्टुङ, भटमासको उत्पादन न्यून हुँदै गएकोले यस्ता बालीहरुको संरक्षण र बिस्तारका लागि गोठे मल-मुत्र तथा प्राङ्गारिक मलको उचित व्यवस्थापन र प्रयोग गरी माटोको उर्वराशक्ति ह्रास हुनवाट जोगाउँदै कृषि प्रणालीमा सुधार गर्ने नीति अवलम्वन गर्न जरुरी छ । हावापानी र मौसममा विविधताको अवस्था र माटोको उर्वराशक्तीलाई मध्यनजर राखी बिशेष बाली उत्पादनका लागि गाउँपालिकाका बिभिन्न क्षेत्रको Micro Climatic Zone को शुक्ष्म अध्ययन गर्न जरुरी छ । यही अध्ययनको आधारमा बिभिन्न बालीहरुलाई क्षेत्रगत कलष्टरिङ्ग गरी नगदे बाली तथा फलफूलहरुको व्यवसायिक उद्यम योजना निर्माण गरी युवाहरुलाई यस्ता व्यवसायमा अभियानको रुपमा आवद्ध गराउन सकेमा आयआर्जन, स्वरोजगारका साथै कृषि पर्यटन प्रवर्द्धनमा समेत टेवा पुग्ने छ ।

यस पालिकामा एक वडा एक उत्पादन र पकेट क्षेत्रको विकास कार्यक्रम निरन्तर रुपमा चलेको छ । घर एक फलफूल वोट अनेक अन्तरर्गत पालिकामा विभिन्न फलफुल पकेट क्षेत्रको विस्तार गरिएको छ । कृषकहरुलाई विउ विजन, जैविक मल सहुलियत दरमा वितरण गरि उत्पादन वृद्धिमा जोड दिईएको छ । कृषिको लागि प्रविधियुक्त टनेलहरुको प्रयोग र कृषक समुहलाई कृषि एम्वुलेन्सको अनुदान प्रदान गरिएको छ ।

अवसर

- हावापानी, माटो र भू-बनोटको अवस्था अनुसार विभिन्न बाली तथा बस्तुका सुपरजोन, ब्लक तथा पकेट क्षेत्रको निर्धारण गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- सडक पूर्वाधारको विकाससँगै निर्यातमूखी कृषि उत्पादन बृद्धि र बजारीकरण गर्न सकिने ।
- कामको खोजीमा रहेका र वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरुलाई कृषि पेशा तर्फ आकर्षित गरी युवा पलायनलाई रोक्न सकिने ।
- प्राङ्गारिक मलको प्रयोग र अर्गानिक उपज प्रति चासो बढ्दै गएकोले पर्या-पर्यटन र कृषि पर्यटनमा लाभ लिन सकिने ।
- परम्परागत कृषि प्रणाली लाई यन्त्रिकरण तथा व्यवसायिक रुपमा रुपान्तरण गर्न सकिने ।
- वाँफो जमिन तथा बन्य जन्तुको समस्या भएका क्षेत्रमा अदुवा तथा वेसार खेति क्षेत्र विस्तार गर्न सकिने ।
- कृषि पर्यटन संगै आय आर्जन तथा स्वरोजगारीमा बृद्धि गर्न सकिने ।
- सामुहिक कृषि खेति तर्फ बढ्दै गएको मोहलाई व्यवस्थापन गर्न सकिने ।

चुनौती

- वन्यजन्तुबाट हुने कृषि बाली क्षतीलाई न्यूनीकरण गर्ने ।
- समयमा मल, बिउ र प्रविधि आवश्यक मात्रामा उपलब्ध गराउन ।
- कृषिकर्मीहरुलाई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट सहुलियतपूर्ण कर्जामा पहुँच पुऱ्याउन ।
- कृषि पेशालाई सम्मानित तथा मर्यादित बनाई आर्थिक रुपमा क्रियाशील जनशक्तिलाई त्यस तर्फ आकर्षण गर्ने ।
- जग्गाको खण्डीकरण र जग्गा बाँफो राख्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- कृषकहरुमा आधुनिक कृषि ज्ञानको प्रवर्द्धन गर्ने र बिकट भौगोलिक अवस्थितिमा यान्त्रीकरणको प्रयोग गर्ने ।
- युवाहरुको विदेश मोहलाई निरुत्साहित गर्न ।

- श्रमशक्तीको उपलव्धता कम हुदै गैरहेको अवस्थामा बढ्दो स्थायी/अस्थायी बसाइसराईलाई रोक्ने ।
- आवश्यकता अनुसारको कृषि प्राविधिक सेवा उपलव्ध गराउन ।

दीर्घकालीन सोँच :- सुदृढ अर्थतन्त्रको आधार; कृषिमा स्वरोजगार तथा जीवन स्तरमा सुधार

लक्ष्य :- कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता सहित निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने

उद्देश्य :-

- कृषि उत्पादनमा आत्मर्निभर हुँदै आयात प्रतिस्थापन र निर्यात वृद्धि गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य १ : कृषि उत्पादनमा आत्मर्निभर हुँदै आयात प्रतिस्थापन र निर्यात वृद्धि गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• प्रतिस्पर्धी क्षमता विकास गरी व्यवसायिकीकरणको माध्यमवाट खाद्य उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।	• भूमिको वर्गिकरण र भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ • कृषि क्षेत्रको विशिष्टिकरणका लागि माटो तथा हावापानी सुहाउँदो बाली पकेट क्षेत्र बनाई उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ । • प्राङ्गारिक मलको प्रयोगद्वारा अर्गानिक तरकारी र फलफूल उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । • कृषिका आधुनिक प्रविधि तथा यन्त्र-उपरणहरुको प्रयोग तथा यान्त्रीकरण गर्न तथा सूचना प्रविधिवाट वढी भन्दा वढी लाभान्वित गराउन कृषकहरुलाई सहयोग उपलव्ध गराइनेछ । • कृषि उपजको बजारीकरण, व्यवसायीकरण र यान्त्रिकीकरणमा पालिकाबाट सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । • निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई अन्त्य गरी एक गाउँ एक उत्पादन मार्फत कृषिको व्यवसायीकरण र विस्तार गरिनेछ । • कृषि उत्पादनमा निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई उत्प्रेरित गरिनेछ । सहकारी खेती प्रणालीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । • वित्तीय संस्था र सहकारीबाट कृषकहरुलाई सहुलियत दरमा ऋण उपलब्ध गराउन सहजिकरण गरिने छ । • व्यवसायिक फर्म सञ्चालन गर्न चाहने व्यक्ति वा समूहलाई पूर्वाधार निर्माण लगायत प्रविधि र प्राविधिक सहयोगमा सहुलियत दिइनेछ । • कृषक, कृषि उद्यमी, कृषक समूह तथा कृषि सहकारीलाई विविधिकरणको आधारमा वर्गीकरण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- भूमिको वर्गिकरण र भू-उपयोग योजना तर्जुमा
- कृषि तथा पशुपंक्षी सम्वन्धी तथ्यांङ्क अद्यावधिक कार्यक्रम ।
- कृषक बर्गिकरण तथा परिचय पत्र वितरण कार्यक्रम ।
- माटो परीक्षणका लागि मिनि ल्याब (प्रयोगशाला) स्थापना कार्यक्रम ।)पालिका तहमा)
- अमिलोजात फलफूल क्षेत्र विस्तार(सिलुवा,विरकोट ,जल्पा, देविनगर
- अदुवा तथा वेसार खेति क्षेत्र विस्तार । पालिका तहमा
- सामुहिक कृषि खेति बिस्तार कार्यक्रम(हेक्लाङ्ग, जल्पा
- तरकारी क्षेत्र बिस्तार कार्यक्रम । पालिका स्तर
- खुर्सानी खेति क्षेत्र विस्तार तथा प्रसोधन-देविनगर
- कोल्ड स्टोर निर्माण (वडा नं २ वा ३ संभाव्यताको आधारमा)
- किवि खेती बिस्तार वडा नं २ जल्पा ।
- च्याउ खेती बिस्तार कार्यक्रम (विरकोटको मौलाथर र जल्पाको छाम्दीमा) ।
- टिमुर उत्पादन कार्यक्रम (सामुदायिक वनमा) ।
- एक वडा एक कृषि संकलन केन्द्र स्थापना । सबै वडा

- उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम । सबै वडा
- कृषि एम्वुलेन्स सञ्चालन (क्रमागत कार्यक्रम)
- अभियानमुखी अम्रिसो रोपण कार्यक्रम (बारीको ढीक काल्नामा । सबै वडा
- बीउ उत्पादन कार्यक्रम (रायो, मुला, सिमी, केराउ)। सबै वडा
- धान खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम- पालिका स्तर
- उन्नत बिउ बिजन बितरण कार्यक्रम । (पालिका स्तर)
- कृषि प्रबिधि हस्तान्तरण कार्यक्रम (पालिका स्तर)
- प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा विषादी नियमन कार्यक्रम । सबै वडा
- वन्यजन्तुबाट वाली संरक्षण कार्यक्रम । सबै वडा
- उत्कृष्ट कृषक तथा कृषक समुह सम्मान कार्यक्रम)पालिका स्तर)
- घाँसको विउ विरुवाको श्रोत केन्द्र स्थापना- सबै वडा
- कृषकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम (पालिका स्तर) ।
- माहुरीपालन कार्यक्रम, पालिका स्तर
- कृषि बिमा कार्यक्रम, पालिका स्तर
- आलु उत्पादन कार्यक्रम, पालिका स्तर

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना कार्यान्वयन अवधिमा कृषि तथ्यांक अद्यावधिक भएको हुनेछ ।
- कृषक पहिचान तथा वर्गीकरण गरी कृषक परिचय पत्र वितरण भएको हुनेछ ।
- कृषिमैत्री नीति, नियम र निर्देशिकाहरु निर्माण भई लागु भएको हुनेछ ।
- कृषिलाई सम्मानित पेशा बनाई आधुनिकीकरण, यान्त्रिकीकरण र व्यवसायीकरण गरिएको हुनेछ ।
- कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि भई आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।
- कृषि व्यवासायीकरण मार्फत आयआर्जन र स्वरोजगारमा वृद्धि भई केही हदसम्म युवा पलायन रोकिएको हुनेछ ।

४.२ पशुपंक्षी विकास

विद्यमान अवस्था

लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **आधुनिक र व्यवसायिक पशुपंक्षीपालनबाट प्रदेशको आर्थिक समृद्धि** भन्ने सोँच सहित स्वच्छ र गुणस्तरीय पशुपंक्षीजन्य उत्पादन वृद्धि गरी आत्मनिर्भर हुँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने लक्ष्य लिएको छ । नेपाल कृषि प्रधान देश भए पनि वर्तमान अवस्थामा दक्षिण एशियाको सबभन्दा कम कृषि उपज हुने देश भएको छ । राष्ट्रिय आंकडामा औसतमा ५.८ वटा पशुपंक्षी प्रति घर पालिएको भएपनि प्रयाप्त पशु आहाराको कमी, उत्पादनशिल नश्लको कमी, समय समयमा पशुपंक्षी लाई लाग्ने संक्रामक रोगहरुको नियन्त्रण तथा सुरक्षित सेड र खोरहरुको कमीले गर्दा पशु सुरक्षामा चुनौती भएको अध्ययनहरुले देखाएका छन् । लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाको तथ्यांक अनुसार दुध ६४ लिटर प्रतिव्यक्ति प्रति वर्ष, मासु १२ किलो प्रति व्यक्ति प्रतिवर्ष र अण्डा ३१ गोटा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष पुग्न सकेको देखिन्छ । राष्ट्रिय तथ्यांक बमोजिम मासु १४ किलो प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति, दुध ७२ लिटर प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति र अण्डा ५५ गोटा प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति उत्पादन भएको देखिन्छ । कुपोषण हटाउन र सन्तुलित आहाराको लागि मासु १८ किलो प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति, दुध ९१ लिटर प्रतिवर्ष प्रतिव्यक्ति र अण्डा न्यूनतम ४८ गोटा प्रतिवर्ष प्रति व्यक्ति उपभोग गर्नु जरुरी हुन्छ । यस तथ्यांकले देशमा दुध र मासुको आयात अझै विस्थापित गर्न नसकिएको देखाउँछ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा परम्परागत पशुपालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण गरी उत्पादनमा बृद्धि गर्न उन्नत जातका पशुपालन, पशुको नश्ल सुधारका लागि राँगा, बोका वितरण, आधुनिक गोठ तथा खोर सुधार, पशु औषधी उपचारको व्यवस्था, डाले घाँस तथा अन्य पोषिला घाँसहरुको व्यवस्थापन तथा बिरुवा बितरण, पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन, उत्पादनका आधारमा अनुदान वितरण जस्ता प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु सालवसाली रुपमा सञ्चालन गरिएका छन् । यस पालिकाको वडा नं १, २ , ४ र ५ वाखापालनको लागि प्रसिद्ध छन् । यहांका खसि वाखाहरु पोखरा तथा वुटवल बजार सम्म विकी वितरण गर्ने गरिन्छ । कुखराको मासुको हकमा भने वाहिरवाट मासु नभिकाई चल्ला

झिकाइ स्थानीय स्तरमै हुर्काइ बिक्री बितरण गर्ने गरिएको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्मको संख्या ७७ रहेको छ । यसमध्ये भैसिको फर्मको संख्या ४ वटा, वाखा फर्म ४८, कुखुरा फर्म ६, र वंगुर फर्मको संख्या १९ रहेको छ । दुधको वार्षिक उत्पादन २६६४५० लिटर रहेको छ जुन आवश्यकता भन्दा धेरै कम देखिन्छ । दुध डेरीको संख्या २ रहेको छ । यसैगरी गाउँपालिका भित्र मासुको वार्षिक उत्पादन ४२ मे.टन छ ।

अवसर

- हावापानीको विविधताको कारण विभिन्न प्रकारका पशुपंक्षीपालन गर्न सकिने ।
- पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको विविधिकरण र बजारीकरण गर्न सकिने ।
- बारीका ढीक काल्ना एवं सामुदायिक वन तथा चरण क्षेत्रमा घाँस खेतिको विकास गरी व्यवसायिक पशुपालन गर्न सकिने ।
- विदेशबाट फर्किएका युवाहरुको ज्ञान, सीप र प्रविधि तथा आर्थिक पूँजीको प्रयोग गरी व्यवसायिक पशुपालन गर्न सकिने ।

चुनौती

- पशुपालनलाई मर्यादित पेशाको रुपमा ग्रहण गर्ने ।
- उन्नत जातको पशु नश्लको सहज पहूँच र सन्तुलित पशुपंक्षी आहाराको व्यवस्थापन गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन र संक्रामक रोगबाट हुने क्षती न्यूनीकरण गर्ने ।
- युवाहरुको विदेश मोहलाई निरुत्साहित गर्ने ।
- श्रमशक्तीको उपलब्धता कम हुदै गैरहेको अवस्थामा वढ्दो स्थायी/अस्थायी वसाइसराईलाई रोक्ने ।
- आवश्यकता अनुसारको प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।

दीर्घकालीन सोँच :- स्वच्छ र गुणस्तरीय पशुपंक्षी उत्पादन, सुदृढ अर्थतन्त्रका लागि आत्मनिर्भर अभियान

लक्ष्य :- पशुपंक्षीजन्य उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि मार्फत खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य :-पशुपंक्षी उत्पादनमा पालिकालाई आत्मनिर्भर बनाई आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य १ : पशुपंक्षी उत्पादनमा पालिकालाई आत्मनिर्भर बनाई आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• पशुपालन व्यवसायमा प्रतिस्पर्धी क्षमताको विकास गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्दै निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने	• उन्नत प्रविधि र प्राविधिकको सहज पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । • पशुपालन व्यवसायको विशिष्टिकरणका लागि हावापानी सुहाउँदो पकेट क्षेत्र बनाई उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ । • कम लागतमा पशुपंक्षीजन्य वस्तुको उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ • पशुपंक्षीजन्य पदार्थको बजारीकरण, व्यवसायीकरण र यान्त्रिकीकरणमा पालिकाबाट सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । • पशुपंक्षीहरुमा लाग्ने रोग तथा महामारी नियन्त्रणका लागि आवश्यक पर्ने खोप, औषधी, परजिवी नियन्त्रणको व्यवस्था मिलाउदै पशुपंक्षी चिकित्सा सेवाको व्यवस्थापन गरिनेछ । • पशुपंक्षीको नश्ल सुधार, आहारको व्यवस्था तथा स्वास्थ्य सेवा एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ । • पशुपालन व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न शुलभ कर्जा तथा पशुपंक्षी बीमाको व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
• पशुपालन व्यवसायमा निजी तथा सार्वजनिक क्षेत्रको लगानी अभिवृद्धि गरी उत्पादनमा विविधिकरण र विशिष्टिकृत गर्ने ।	• लगानी सुनिश्चितताका लागि जोखिम न्यूनीकरण गर्न विशेष ध्यान पुऱ्याइनेछ । • पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको वजार प्रवर्द्धनका लागि नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न पशु सहकारी संस्था एवं अगुवा कृषकहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ । • व्यवसायिक फर्म सञ्चालन गर्न चाहने व्यक्ति वा समूहलाई पूर्वाधार निर्माण लगायत प्रविधि र प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराइने छ । • पशुपंक्षीपालन व्यवसायलाई नमूना व्यवसायको रुपमा सञ्चालन गरी अवलोकन योग्य बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु :

- उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम ।
- पशुपंक्षी बीमा कार्यक्रम ।
- पशु शिविर सञ्चालन कार्यक्रम ।
- उन्नत घाँसको विउ वितरण कार्यक्रम (एक बर्षे र बहु वर्षे)
- डाले तथा पोषिलो घाँसको श्रोत केन्द्र स्थापना, सबै वडाहरुमा
- पशु रोग प्रयोगशाला स्थापना (पालिका स्तर)
- पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको प्रशोधन, विविधिकरण र बजारीकरण कार्यक्रम ।
- बाखापालन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम , (वडा नं १, २ र ५)
- भैसीपालन पकेट तथा दुधमा आत्मनिर्भर कार्यक्रम (वडा नं २ र ३)
- सामुहिक साइलेज उद्योग स्थापनामा अनुदान सहयोग ।
- व्यवसायिक कुखुरा पालन कार्यक्रम (पालिका स्तर)
- माछापालन कार्यक्रम, (वडा नं २, ३ र ४)
- मासु पसल सुधार कार्यक्रम (पालिका स्तर)
- दुध संकलन तथा बितरणमा प्रोत्साहन कार्यकम (एक वडा एक स्थान)
- अनुगमन र नियमन कार्यक्रम ।
- उत्कृष्ट पशुपालक कृषक सम्मान कार्यक्रम ।
- पशुपालक कृषकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम ।
- पशुरोग नियन्त्रण कार्यक्रम ।
- पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम।

अपेक्षित उपलब्धी

- पशुपालक कृषकमैत्री नीति निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- हरेक वडामा नमूना पशुपालन फर्म सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
- लगानी सुनिश्चितताका लागि पशुपंक्षी बीमा तथा न्यूनतम बिक्री मूल्य तोकिएको हुनेछ ।
- पशुपंक्षीपालकलाई सुलभ कर्जाको लागि पहल गरिएको हुनेछ ।
- सबै वडामा पशु सेवा प्राविधिकको पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।
- व्यवस्थित पशुपंक्षीपालन मार्फत युवाहरुमा स्वरोजगार र आयआर्जन भएको हुनेछ ।

४.३ घरेलु तथा साना उद्योग

विद्यमान अवस्था

आर्थिक विकासको प्रमुख आधार स्तम्भको रुपमा रहेको उद्योग क्षेत्रलाई संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी स्थानीय श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित लगानीलाई प्राथमिकता दिई औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा प्रोत्साहन र परिचालन गर्ने नीति लिन आवश्यक छ ।

आर्थिक समृद्धिका लागि दीगो, रोजगारमूलक र प्रतिफलयुक्त औद्योगिक विकास भन्ने सौँच सहित औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तारद्वारा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा उद्योग क्षेत्रको योगदान बढाउने लक्ष्य १५ औं योजनाले निर्दिष्ट गरेको छ । लुम्बिनी प्रदेशको आवधिक योजनामा स्थानीय तहको समन्वयमा स्थानीय स्तरमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने, पर्यटकीय वस्तु उत्पादन गर्ने, घरेलु उद्योगको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने, वन्यजन्य तथा कृषिजन्य उद्योगहरु स्थापना गरी त्यस्ता उद्योगहरुलाई सहुलियत प्रदान गर्ने कार्यनीति अङ्गिकार गरिएको छ ।

नेपाल जस्ता विकासशील देशहरुको आर्थिक विकासको लागि साना तथा घरेलु उद्योगहरुको अत्यन्त महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । यस्ता उद्योगहरुले रोजगारी सिर्जना गर्न, स्थानीय क्षेत्रमा पाइने श्रोत साधनको उपयोग गर्न, ठूला उद्योग स्थापना गर्ने पूर्वाधार तयार गर्न, वेदेशी मुद्रा आर्जन गर्न तथा स्थानीय कला र संस्कृतिको संरक्षण गर्न मद्दत पुऱ्याउँछन् । नेपालमा रहेका कूल उद्योग मध्ये साना तथा घरेलु उद्योगहरुले ९८.१७% स्थान ओगटेका छन् र उद्योगमा काम गर्ने कूल कामदारको संख्या मध्ये ८१.७५% लाई रोजगारी दिएका छन् । थोरै पूँजी, कमजोर प्रविधि र निर्यात क्षमता कमजोर भएको मुलुकमा यस्ता उद्योगहरुको महत्व हुन्छ । नेपालको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा घरेलु तथा साना

उद्योगको योगदान १५% रहेको छ । पन्धौ योजना र लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले पनि उद्योग क्षेत्रबाट राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकास विस्तार गर्ने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको व्यापार व्यवसाय, उद्यम र अन्य पेशामा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, सेवा क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या २.१ प्रतिशत, अन्य प्रोफेसनल क्षेत्रमा संलग्न ३.३ प्रतिशत जनसंख्या रहेको छ । स्वही तथ्यांको आधारमा पालिकामा रहेका साना घरेलु उद्योग, यातायात र सेवा क्षेत्र गरी जम्मा २७३ उद्योगहरु दर्ता भएको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा महिला र पुरुष गरी जम्मा २७३ जनाले रोजगार प्राप्त गरेका छन् । वन तथा काठमा अधारित उद्योगको संख्या ११ रहेको छ । स्थानीय श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित लगानीलाई प्राथमिकता दिई पूर्वखोला गाउँपालिकामा घरेलु तथा साना उद्योगहरु स्थापना गर्न आवश्यक छ । पालिकामा धेरै सामुदायिक वन क्षेत्र भएकोले वन्यजन्य वस्तुबाट तुलनात्मक लाभ दिने घरेलु तथा साना उद्योग मार्फत वस्तु उत्पादन र प्रवर्द्धन गरी रोजगारी सिर्जना र आयआर्जन गर्ने सम्भावना प्रवल छ । स्थानीय सरकारले कृषि तथा वन्यजन्य श्रोतमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योगलाई सहुलियत प्रदान गर्ने कार्यनीति लिई श्रम बजारमा प्रवेश गर्न चाहने तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवा/श्रमिकलाई काम र रोजगारीको सुनिश्चितता गरेमा पालिकाले उत्थानशील अर्थतन्त्र निर्माण गर्न सक्दछ ।

अवसर

- घरेलु तथा साना उद्योगमैत्री नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सकिने ।
- वनजन्य वस्तुहरुको प्रयोग गरी उद्योग सञ्चालन गरी लाभ लिन सकिने ।
- पालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषिमा आधारित भएकोले कृषिजन्य उद्योगहरु सञ्चालन गर्न सकिने ।
- उद्यमशील महिला समूह गठन गरी विभिन्न खालका सामाग्री उत्पादन गरी उद्योग सञ्चालन गर्न सकिने ।
- उद्योगहरुको वर्गीकरण, विविधिकरण र ब्राण्डिङ गरी बाह्य निर्यातबाट आय आर्जन गर्न सकिने ।
- युवा जनशक्तिलाई औद्योगिक उत्पादनमा आकर्षण र परिचालन गर्न सकिने ।
- परम्परागत सीपहरुको जगेर्ना र विस्तार गर्न सकिने ।

चुनौती

- उद्योग सञ्चालनका लागि आवश्यक पूँजी र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
- उद्योग स्थापनामा निजी क्षेत्रलाई उत्प्रेरित गर्ने ।
- नवीनतम प्रविधिको प्रयोगमा सहज पहूँच पुऱ्याउने ।
- युवाहरुको विदेश मोहलाई निरुत्साहित गर्न ।
- श्रमशक्तीको उपलब्धता कम हुदै गैरहेको अवस्थामा वढ्दो स्थायी/अस्थायी वसाइसराईलाई रोक्ने ।
- स्थानिय उत्पादित कच्चा पदार्थको उचित प्रयोग गर्ने तर्फ सम्वन्धित निकायको ध्यान जान नसक्नु ।

दीर्घकालीन सोँच :- गैरकृषि क्षेत्रमा उत्पादन अभियान, स्थानीय अर्थतन्त्रमा उद्योग क्षेत्रको योगदान ।

लक्ष्य :- कृषि पेशामा रहेको अत्यधिक निर्भरतालाई उद्योग क्षेत्रमा रुपान्तरण गर्ने ।

उद्देश्य :- उपभोग्य वस्तुमा आत्मनिर्भर बनी रोजगारी तथा निर्यात मार्फत आय आर्जन गर्ने

णनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : उपभोग्य वस्तुमा आत्मनिर्भर बनी रोजगारी तथा निर्यात मार्फत आय आर्जन गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
	• पर्यटन, वन र खानीजन्य उद्योग सञ्चालन गर्न उद्योगीमैत्री नीति बनाई निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गरिनेछ । • सुविधायुक्त होटल, रिसोर्ट र रेष्टुरेण्ट निर्माणमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । • पुर्खौली सीप र ज्ञानलाई संरक्षण गरी वनजन्य वस्तुबाट विशिष्टिकृत वस्तुहरुको उत्पादनमा जोड दिइनेछ । • उद्योगहरुको वर्गीकरण गरी प्रतिस्पर्धाका आधारमा उत्कृष्ट उद्योगीलाई सम्मान गरिनेछ ।
• स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोत र सीपको सदुपयोग गर्दै पर्यटन, कृषि, वन्यजन्य तथा खनिजमा आधारित उद्योग	• स्थानीय स्तरमा उपलब्ध साधन, श्रोत, सीप प्रविधिमा आधारित लघु, घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायहरु संचालनका लागि सहकारी तथा निजी क्षेत्रसंग समन्वय, सहकार्य गरी स्थानीय

सञ्चालन र प्रवर्द्धन गरी रोजगारी तथा आयआर्जनमा वृद्धि गर्ने ।	स्तरमा रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना गरिनेछ । ● उद्यमशीलता बिकास तालिम प्रदान गरी क्षमताका आधारमा एकल तथा सामुहिक रुपमा उद्योग व्यवसाय संचालनका लागि प्रोत्साहित गर्दै स्वरोजगारीमा जोड दिइनेछ । ● स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायको व्यवसायिक बिकासका लागि आवश्यक सवै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण सहित उद्योग ग्रामको स्थापना गरिनेछ । ● गाउँपालिकाको वजार क्षेत्रमा विक्री कक्ष/प्रदर्शनी कक्ष स्थापना गरी स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- स्थानीय औद्योगिक नीति तर्जुमा ।
- औद्योगिक ग्रामको लागि जग्गा प्राप्ती तथा डि.पि.आर. निर्माण ।
- उद्यमशीलता विकास तालिम ।
- युवाहरुलाई उद्योग स्थापनाका लागि उत्प्रेरणा कार्यक्रम ।
- जडिबुटी प्रवर्द्धन कार्यक्रम । (व्यक्ति वा सामुदायिक बन)
- सिस्नुबाट उत्पादित बस्तुको प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।
- परम्परागत सीप तथा ज्ञान प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।
- स्थानीय उत्पादनहरुको प्रवर्द्धनका लागि कोसेली कर्नर स्थापना ।
- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।
    - कुचो निर्माण उधोग
    - ढाका /होजियारी उधोग
    - दुना, टपरी निर्माण उधोग
    - नेपाली कागज निर्माण उधोग ।
    - फर्निचर उधोग ।
    - अचार उद्योग ।
- उद्योगी तथा ब्यवसायी सम्मान कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- घरेलु तथा साना उद्योग नीति निर्माण भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- उद्योगबाट उत्पादित वस्तुहरु पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि सहयोगी भएका हुनेछन् ।
- गैर कृषि क्षेत्रका आर्थिक गतिविधिहरु सञ्चालनमा आएका हुनेछन् ।

४.४ वन पैदावार तथा खनिज सम्पदा

विद्यमान अवस्था

खनिज सम्पदाहरु नविकरण गर्न नपर्ने लुकेका प्राकृतिक सम्पदा हुन् । मानवजातीले आफ्ना आवश्यकताहरु पूरा गर्न प्राचिनकाल देखि यस्तो सम्पदाको उपयोग गर्दै आएको छ । हिमाल, मध्य पहाड र तराई जस्तो भौगोलिक बनौट भएको हाम्रो देशमा मूल्यवान रुख, वृक्ष र जडिबुटीहरु छन् । पूँजी, प्रविधि, सीप, यातायातको पहूँच र नीतिगत अठोट एवं संकल्पको कमीले यस्ता महत्वपूर्ण खनिज, वन पैदावर तथा जडिबुटीहरु उत्खनन् र उपयोग गर्न सकिएको छैन । पन्ध्रौ योजनाले आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ सम्म कृषि, वन र खानी क्षेत्रबाट २३% को योगदानको लक्ष्य पुरा हुने अपेक्षा गरेको छ भने कूल निर्यातमा वनजन्य तथा जडिबुटी उत्पादनको हिस्सा १०% र कम्तीमा १५ लाख रोजगारी सिर्जना गर्ने लक्ष्य लिएको छ । त्यसका लागि प्रतिवर्ष १३ करोड क्यूविक फिट काठ उत्पादन गरी काठजन्य उद्योगको विस्तार गर्ने लक्ष्य छ । प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले पनि वनपैदावार र जडिबुटीको उत्पादकत्व बढाई रोजगारी सिर्जना गर्ने लक्ष्य लिएको छ । त्यसैगरी प्रदेशको प्रथम योजनाले **खनिज क्षेत्रको योगदान वृद्धि गरी आर्थिक रुपान्तरण**

र सुदृढ अर्थतन्त्रको निर्माण भन्ने सोँच सहित वातावरणीय सन्तुलनमा खलल नपुग्ने गरी खनिज उद्योगको विकास र विस्तारद्वारा रोजगारी तथा औद्योगिक उत्पादन वृद्धि गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल १३८०२ हे. रहेकोमा वनले ढाकेको क्षेत्रफल ६९०२ हे. अर्थात ५१.०१ प्रतिशत रहेको छ । ३८ वटा सामुदायिक वनहरु रहेको यो पालिका वन्यजन्य श्रोतमा सम्पन्न छ तरपनि यि श्रोतहरुको उचित व्यवस्थापन भने गर्न सकिएको छैन । यस पालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरुको प्रचुर उपयोग गरी जनताहरुको आय स्तर वृद्धि गर्न सकिने अवस्था छ । विभिन्न वडाहरुको तथ्यांकले हरेक ४-५ वर्षमा गैरकाष्ठ वनको उत्पादनबाट प्रति सामुदायिक वन काठको छटानी गर्दा लाखौ लाख आम्दानी भएको देखिन्छ । अप्रत्यक्ष रुपमा ३८ वटा सामुदायिक वनले कृषकहरुलाई गाईवस्तु पालनका लागि चरीचरन, प्राङ्गारिक मल उत्पादनका लागि स्याउला सोत्तर, घरगोठमा आगलागी हुँदा सामुदायिक वनबाट काठ तथा खर, हलो-बलो जस्ता वन्यजन्य सामाग्रीहरु उपलब्ध गराई योगदान दिएको अवस्था छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिका क्षेत्रमा हालसम्म खानी तथा खनिज पदार्थहरुको उत्खनन् भएको छैन । खोलाले थुपारेका ढुङ्गा, ग्राभेलको सामान्य उत्खनन् गर्ने बाहेक अन्य खानी तथा खनिज पदार्थको उत्खनन् भएको छैन । गाउँपालिकामा भएको छलफल तथा स्थानीयको भनाई अनुसार ढापडाँडा विरकोटमा धाउ (फलाम) खानी, देविनगरमा कोइला खानी र सिलुवामा तामाखानी जस्ता महत्वपूर्ण खनिज श्रोतहरुको संभावना रहेकोमा हाल सम्म यस्ता खानी/खनिज पदार्थ एवं प्राकृतिक स्रोतको अध्ययन गर्ने कार्य बाँकी छ ।

यहांको प्रमुख नदिजन्य प्राकृति श्रोत भनेको पूर्वखोला हो । यस वाहेक लाम्दी खोला, मसार खोला र डाक्च खोलावाट समेत ढुंगा, गिट्टि र वालुवाको विकि वितरण गरी गाउँपालिकाले आफ्नो आन्तरिक आय वढाउन सक्दछ । नदीजन्य पदार्थ निकासीका लागि संक्षिप्त वातावरणीय मुल्याङ्न गरि ठेक्काको वन्दोवस्त गरिएको छ । यसको लागि थप वातवरणीय अध्ययन गर्न आवस्यक देखिन्छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- वन पैदावार निकासी तथा बिक्रीलाई व्यवस्थित गरी आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिने ।
- औषधीजन्य जडिबुटीको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी निर्यात बढाउन सकिने ।
- गैरकाष्ठ वनजन्य उत्पादनको निर्यात गरी आय आर्जन गर्न सकिने ।
- संघीय सरकारसँगको सहकार्यमा पहिचान भएका विभिन्न खनिजको उत्खनन् गरी स्थानीय अर्थतन्त्रमा समेत टेवा पुऱ्याउन सकिने ।

चुनौती

- वनपैदावार, जडिबुटी र खानीजन्य उत्पादन सहज उपयोगका लागि नीतिगत तादम्यता मिलाउने ।
- अमूल्य काठ तथा जडिबुटीहरुको पहिचान र संरक्षणको व्यवस्थापन गर्ने ।
- ढुङ्गा खानी तथा गिट्टी, ढुङ्गाको उपयोग गर्दा विपद् तथा वातावरण सन्तुलनको व्यवस्थापन गर्ने ।
- वातावरणीय सन्तुलन कायम गरी खानिजन्य वस्तुहरुको उपयोग गर्ने ।
- वालुवा ढुंगा लगायत वस्तुहरुको अव्यवस्थित उत्खनन तथा ओसार पसार रोक्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- वनपैदावार तथा खनिज पूर्वखोलाको पहिचान; आर्थिक वृद्धि एवं समृद्धिमा योगदान

लक्ष्य :- वन्यजन्य तथा खनिजजन्य वस्तुहरुको उत्पादनबाट रोजगारी सिर्जना तथा अर्थोपार्जन गर्ने ।

उद्देश्य :- वातावरण सन्तुलन कायम गर्दै नदी, खनिज र वनजन्य उद्योगहरु सञ्चालन गरी आय आर्जन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य १ : वातावरण सन्तुलन कायम गर्दै नदी, खनिज र वनजन्य उद्योगहरु सञ्चालन गरी आय आर्जन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• मापदण्ड बमोजिम वन, नदी र खनिजजन्य वस्तुहरुको उत्पादन गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने	• वन, खनिज र नदीजन्य वस्तुहरुको उत्पादन प्रशोधन तथा निर्यातका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा गरिनेछ । • वन, खनिज र नदीजन्य वस्तु उत्पादन गर्दा वातावरण संरक्षण र प्रकोप न्यूनीकरणमा ध्यान दिइनेछ । • औषधीजन्य जडिबुटीहरुको संरक्षण र विशिष्टीकरण गरी जडिबुटी उत्पादन, प्रशोधनबाट रोजगारी एवं आयस्तरमा वृद्धि गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- जडिबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान र अभिलेखांकन कार्यक्रम ।
- टिमुर,तथा तेजपात उत्पादन तथा बजारिकरण कार्यक्रम ।
- सामुदायिक बनमा अमृसो खेती विस्तार कार्यकम ।
- खनिज तथा खानीजन्य पदार्थको अध्ययन अनुसन्धान कार्यक्रम ।
    - ढापडाँडा विरकोट धाउखानी (फलामखानी)
    - देविनगरको बालुवा तथा कोइलाखानी ।
    - सिलुवाको तामाखानी

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना कार्यान्वयन पश्चात पूर्वखोला गाउँपालिकामा रहेका महत्वपूर्ण वनस्पति, खनिज तथा औषधीजन्य जडिबुटीको तथ्यांक संकलन र अभिलेखीकरण भएको हुनेछ ।
- वन पैदावार तथा नदीजन्य/खानीजन्य वस्तुको उत्पादन तथा निकासीबाट आय आर्जन भएको हुनेछ ।
- वन, खनिज तथा नदीजन्य वस्तुहरुको उत्पादन र निर्यातका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा भएको हुनेछ ।

४.५ पर्यटन विकास

विद्यमान अवस्था

प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदा र विविधताको कारण पर्यटन क्षेत्र नेपालको अर्थतन्त्रको लागि उच्च सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । यस्ता प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण एवं विविधिकरण गरी पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्ने नीति अंङ्गिकार गर्नु अपरिहार्य छ ।

नेपाल एक आकर्षक, सुरक्षित र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्य भन्ने सोँच र विश्व पर्यटन बजारमा नेपाललाई अग्रणी स्थानमा स्थापित गर्ने लक्ष्य लिएको १५ औं योजनाको सारलाई यस आवधिक विकास योजनामा पनि समानजस्यता गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

त्यसैगरी प्रदेशको प्रथम योजनाले **पर्यटन क्षेत्रको विकास एवं वृद्धि मार्फत आर्थिक समृद्धिमा योगदान** भन्ने सोँच सहित पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धनबाट रोजगारी एवं आय आर्जन वृद्धि गरी गरिबी निवारणमा योगदान गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

नेपालको अर्थतन्त्रमा पर्यटन उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका छ । सक्रीय जनसंख्याको २०% जनतालाई यसले रोजगारी दिनुका साथै यस क्षेत्रको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा ३% को योगदान छ । पर्यटन उद्योगलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित बनाउन सके परम्परागत कृषि क्षेलाई सेवा क्षेत्र तर्फ रुपान्तरण गर्दै प्रशस्त रोजगारी सिर्जना गरी आय आर्जन गर्न सकिन्छ । लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले यस प्रदेशलाई मुख्य पर्यटन केन्द्रको रुपमा विकास गरी वार्षिक न्यूनतम १५ लाख वाह्य पर्यटक भित्राउने लक्ष्य लिएको छ ।

कृषि र बनस्पतिको हिसाबले सम्पन्न पूर्वखोला गाउँपालिकामा प्राकृतिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक एवं कृषि पर्यटनको विकास गर्न सकिने प्रबल सम्भावना छ । यसको लागि पूर्वखोला गाउँपालिकाले छिमेकी गाउँपालिकाहरुसंग अन्तर पालिका समन्वय र सहकार्य गरी अन्तरपालिका स्तरको एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना बनाउँदै आफ्नो पालिकाको हात्तिलेक, चुलिडांडा क्षेत्र, ऐतिहासिक वाकुमगढी, सिलुवाको रुदेमण्डली चुरावराजु, मादले गुफा, खांडदेवी गुफा, छिसको चमेरे गुफा र जल्पा होमस्टे क्षेत्रलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिने प्रचुर संभावना रहेको छ । यहाँका सांस्कृतिक तथा धार्मिक स्थलहरुमा अकला देवी मन्दिर, गोली पाटन, कोटघर, रेचे मनकामना मन्दिर, माझकोट भिमसेन मन्दिर, र चापादी कालिका मन्दिर रहेका छन् । हत्तिलेकमा जैविक विविधता रहेको छ । पालिकामा यी प्राकृतिक, जैविक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरुको प्रचार प्रसार गरी आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक भित्राउन सकेमा रोजगारी सिर्जना र आयआर्जन गर्न सकिन्छ, । त्यसका लागि पालिकाले पर्यटन गुरुयोजना र पर्यटन पूर्वाधार निर्माण गर्न आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- जैविक विविधता भएकोले पर्या-पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्ने अवस्था रहेको ।
- कृषि पर्यटनको विकास गर्ने अवस्था रहेको ।
- धार्मिक तथा साँस्कृति पर्यटनको सम्भावना रहेको ।
- पर्यटकिय मार्गको विकास मार्फत दृष्यावलोकन सहित प्राकृतिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

- विविध साँस्कृतिक नृत्य तथा भेषभूषाको प्रदर्शन सहित होमस्टे सञ्चालनबाट पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- जल्पा क्षेत्रमा प्याराग्लाइडिङ्गको साहसिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

चुनौती

- पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु निर्माण गर्ने ।
- पर्यटन उद्योगलाई विशिष्टीकरण गरी प्रचार प्रसार गर्ने ।
- सार्वजनिक-निजी-सहकारी क्षेत्रको साझेदारीमा एकीकृत पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौंच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौंच :-पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत रोजगारी तथा अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याउने ।

लक्ष्य :- पर्यटनका बहु-आयामहरुको विकास गरी आय आर्जन गर्ने ।

उद्देश्य :-

- पूर्वखोलालाई सुरक्षित, गुणस्तरीय र आकर्षक पर्यटन गन्तव्य स्थलको रुपमा विकास गर्ने ।
- पर्यटन सेवालाई विविधिकरण र विशिष्टिकरण गरी प्राप्त लाभलाई समन्यायिक वितरण गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य १ : पूर्वखोलालाई सुरक्षित, गुणस्तरीय र आकर्षक पर्यटन गन्तव्य स्थलको रुपमा विकास गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• पालिकालाई आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकको आकर्षक गन्तव्य स्थल बनाउने ।	• एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । • सार्वजनिक-निजी-सहकारी साझेदारीमा पर्यटन पूर्वाधार विकास गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । • धार्मिक मठ, मन्दिरहरु तथा ऐतिहासिक स्थलहरुको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गरिनेछ । • गाउँपालिका भित्रका प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य क्षेत्रहरुमा पुग्न आवश्यक सवै प्रकारका भौतिक पूर्वाधारहरु निर्माण गरिनेछ । • सामाजिक सञ्जाल लगायत विभिन्न विद्युतीय माध्यमहरुवाट व्यापक प्रचार प्रसार गरी पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरुको वारेमा प्रचार प्रसार गरिनेछ । • छिमेकी पालिकाहरुसँगको सहकार्यमा पर्यटन प्याकेज बनाई कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।
उद्देश्य २ : पर्यटन सेवालाई विविधिकरण र विशिष्टिकरण गरी प्राप्त लाभलाई समन्यायिक वितरण गर्ने ।	
• पालिका भित्रका विभिन्न पर्यटकीय विधाहरुलाई एकीकृत रुपमा विकास र प्रवर्द्धन गरी लाभ लिने ।	• पालिका भित्रका विभिन्न पर्यटकीय विधाहरुलाई एकीकृत रुपमा विकास गर्न समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गरिनेछ । • पर्यटकीय उत्पादनलाई मूल्य श्रृंखलामा आवद्ध गरी प्राप्त हुने लाभलाई स्थानीय स्तरमा वितरण गरिनेछ । • पर्यटन क्षेत्रको विकासको लागि निजीक्षेत्रमैत्री नीति निर्माण गरी लगानी आकर्षित गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा कार्यक्रम ।
- हात्तीलेक क्षेत्र पर्यटन प्रवर्धन कार्यक्रम । वडा नं १,३,२
- चूलीडाँडा पर्यटन प्रवर्धन कार्यक्रम वडा नं ५
- होमस्टे प्रवर्द्धन कार्यक्रम । (जल्पा र छिस)
- गढी,गुफा, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्यक्रम ।
    - वाकुमगढी संरक्षण
    - मादले गुफा,
    - खांडदेवी गुफा,
    - छिसको चमेरे गुफा
- सपाह खोला, मंगला र वाङ्दी खोलामा वहुउद्धेश्यीय जलासय निर्माण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- एकीकृत पर्यटन गुरु योजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- पर्या-पर्यटन, धार्मिक तथा साँस्कृतिक पर्यटनको लागि सुरक्षित र आकर्षक पर्यटन गन्तव्य स्थल भएको हुनेछ
- पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत रोजगारी र आयआर्जनमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
- निजी क्षेत्रसँगको समन्वयमा पर्यटन पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।

४.६ सहकारी विकास

विद्यमान अवस्था

सहकारी क्षेत्रले आफ्नो सक्रीय सहभागिता र विकास मार्फत छरिएर रहेको श्रम, सीप, प्रविधि र पूँजीलाई एकत्रित गरी उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगारी बृद्धिबाट अर्थतन्त्रलाई योगदान दिन सक्ने भएकोले यस क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन र विकास गर्नु सान्दर्भिक छ ।

आर्थिक समृद्धि र सामाजिक रुपान्तरणका लागि गुणात्मक एवं दीगो सहकारी भन्ने सोँच र स्वाबलम्वन तथा पारस्पारिकताको आधारमा उत्पादनमुखी, दीगो एवं न्यायोचित आर्थिक सम्बन्धको विकास गर्ने लक्ष्य लिएको पन्ध्रौं योजना यस आवधिक विकास योजनाको पनि मार्गदर्शक छ ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **समाजवाद उन्मुख समृद्ध अर्थतन्त्र निर्माण** भन्ने सोँच सहित सहकारीको व्यवसायिकता अभिवृद्धि गरी सदस्यहरुको आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक उन्नति गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

सहकारीहरुले गरिबी न्यूनीकरणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछन् । लैङ्गिक तथा समतामूलक समाज निर्माण गर्न, वेरोजगारी समस्या न्यूनीकरण गर्न, कृषि, पशु तथा व्यापारका लागि पुँजी लगानी गरी जनताको आयस्तर वृद्धि गर्न यस क्षेत्रको अहम भूमिका हुन्छ । सहकारी क्षेत्रको वित्तीय दायित्व मात्र नभएर सामाजिक दायित्व समेत हुने भएकोले दीगो विकास लक्ष्य (२०१५-२०३०) ले पनि यस क्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण हुने बताएको छ । राज्यको श्रोत र साधनको पहूँच नपुगी पिछडिएको समाज र समुदायको सामाजिक, साँस्कृतिक र आर्थिक उन्नयनका लागि सहकारी क्षेत्र अझ महत्वपूर्ण साधन बन्न सक्छ । पन्ध्रौ योजनाले पनि समाजको सामाजिक, साँस्कृतिक र समावेशी अर्थतन्त्रको प्रवर्द्धनका लागि सहकारी क्षेत्रको भूमिका सहायक हुने उल्लेख गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ बमोजिम अर्थतन्त्रका तीन खम्बा मध्ये सहकारी क्षेत्र एक खम्बा हो । त्यसैले लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले पनि सहस्राब्दी लक्ष्य, दीगो विकास लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाको लक्ष्य पूरा गर्ने परिपुरक लक्ष्यको रुपमा सहकारी क्षेत्रको भूमिका अहं हुने उल्लेख गरेको छ ।

यस पूर्वखोला गाउँपालिकामा वहुउद्धेश्यीय सहकारी संस्थाको संख्या ३, महिला सहकारी संस्था लिमिटेड संख्या ५, र वचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको संख्या ३ गरी जम्मा ११ वटा सहकारी संस्थाहरु दर्ता भई संचालनमा आएका छन्

सहकारी क्षेत्रले कृषि, पशुपंक्षी, घरेलु तथा साना उद्योग, व्यापार र पर्यटन विकासमा ठूलो योगदान पुऱ्याउन सक्छ । सहकारी मार्फत छरिएर रहेको पुँजीलाई बचत गरी सहुलियत दरमा ऋण उपलब्ध गराई उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्दै सहकारीका सदस्यहरुको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ । सदस्यहरुमा सहकारी तथा वित्तीय साक्षरताको कमी, व्यवस्थापकीय र नेतृत्व क्षमताको कमी जस्ता कारणले गाउँपालिकाले सहकारी क्षेत्रबाट अपेक्षित लाभ लिन सकेको अवस्था छैन । दीगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौ योजनाका लक्ष्य तथा प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाको लक्ष्य पूरा गरी सहकारीलाई आर्थिक विकासको एक खम्बाको रुपमा उत्पादनमुखी बनाउँदै गाउँपालिकामा सहकारीको संख्या वृद्धि गरी एक सहकारी एक उत्पादनको नीति लागु गर्नु र उत्पादित सामाग्रीको बजारीकरण गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- सहकारी मार्फत कृषि तथा पशुपंक्षी उत्पादनको व्यवस्थापन तथा बजारीकरण गरी लाभ लिन सकिने ।
- सहकारीको पूँजी परिचालन मार्फत महिला सशक्तिकरण र उद्यमशीलताको विकास गर्न सकिने ।
- सहकारी सदस्यहरुको क्षमता विकास र आयआर्जनमा अभिवृद्धि गर्न सकिने ।
- सहकारी मार्फत सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

चुनौती

- सहकारीले गर्ने लगानीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने ।
- सहकारी सिद्धान्त र प्रचलित कानून अनुसार प्रभावकारी नियमन गर्ने ।
- वित्तीय अनुशासन तथा सुशासन कायम राखी संकलित पुँजीको सुरक्षा गर्ने ।
- पालिकाको उपयुक्त निति तथा प्राथमिकता क्षेत्र ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- समृद्धिको आधार सहकारी; हात-हातमा सीप र जन-जनलाई रोजगारी

लक्ष्य :- सहकारी विकासको माध्यमबाट स्थानीय अर्थतन्त्रलाई टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्य :- सहकारी संस्थाहरुलाई उत्पादन र बजारीकरणमा अग्रसर बनाई रोजगारी श्रृजना गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : सहकारी संस्थाहरुलाई उत्पादन र बजारीकरणमा अग्रसर बनाई रोजगारी श्रृजना गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सहकारीको पुँजीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गरी स्थानीय अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउने ।	• विद्यमान कानून अनुसारको विधि प्रक्रिया अवलम्बन गरी वित्तीय अनुशासन कायम राख्न प्रत्येक सहकारीको नियमित अनुगमन गरिनेछ । • सहकारी शिक्षा मार्फत सञ्चालक तथा सदस्यहरुको सहकारी सम्बन्धी ज्ञान, सीप र दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । • सदस्य वा समूहबाट उत्पादित विशिष्टीकृत वस्तुहरुको ब्राण्डिङ्ग, प्याकेजिङ्ग, भण्डारण र बजारीकरण गर्न सहकारी संस्थालाई उत्प्रेरित गरिनेछ । • सहकारीमा महिलाहरुको आवद्धता अभिवृद्धि गर्दै सहकारी मार्फत एक घर एक रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । • ग्रामिण उत्पादनलाई बजारसँग जोड्ने मुख्य कडीका रुपमा सहकारी संस्थालाई परिचालन गरिनेछ । • शुलभ कर्जा तथा उधोग स्थापना प्रोत्साहनको लागि व्याज अनुदान सहयोग गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- एक वडा एक सहकारी एक उत्पादन कार्यक्रम
- उत्पादनमा संलग्न उत्कृष्ट सहकारीलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम (पालिका स्तर)
- सहकारीहरुको संयुक्त लगानीमा स्थानीय स्तरमा उत्पादित वस्तुहरुको एकै स्थानमा संकलन, ब्राण्डिङ, प्याकेजिङ तथा बजारीकरण कार्यक्रम ।
- सहकारी शिक्षा तथा वित्तीय सुशासन सम्वन्धी कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना कार्यान्वयन पश्चात सहकारी संस्थाहरु सुदृढ भएका हुनेछन् ।
- सहकारी मार्फत उत्पादनको विविधिकरण, ब्राण्डिङ, प्याकेजिङ्ग र बजारीकरण भएको हुनेछ ।
- सहकारी मार्फत महिला, उत्पीडित तथा पिछडिएका वर्गहरुको सशक्तिकरण भएको हुनेछ ।
- सहकारी मार्फत उद्यमशीलताको विकास र रोजगारी सिर्जना भएको हुनेछ ।

४.७ वाणिज्य तथा आपूर्ति

विद्यमान अवस्था

१५औं योजनाले वाणिज्य तर्फ **आर्थिक समृद्धिका लागि निर्यात प्रवर्द्धन, आयात व्यवस्थापन र व्यापार सन्तुलन** भन्ने दीर्घकालीन सौँच र अर्थतन्त्रमा वाणिज्य क्षेत्रको योगदान अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य लिएको छ । त्यसैगरी आपूर्ति तर्फ **प्रभावकारी, सहज आपूर्ति प्रणाली तथा उपभोक्ता हकको संरक्षण** भन्ने सौँचका साथ गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवाको सहज, सर्वसुलभ आपूर्ति गरी आपूर्ति प्रणालीमा नागरिकको पहूँच सहज बनाउने लक्ष्य लिएको छ ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **वाणिज्य क्षेत्रको विस्तार र सहज आपूर्तिको व्यवस्था मार्फत आर्थिक समृद्धिमा सहयोग** भन्ने सौँच सहित प्रादेशिक व्यापार प्रवर्द्धन गरी गुणस्तरीय वस्तुहरुको सर्वसुलभ रुपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाउने लक्ष्य लिएको छ ।
पूर्वखोला गाउँपालिकामा आन्तरिक यातायातको सुविधा र पालिकासँग नजिक रहेका वजारहरुमा आर्यभन्ज्याङ र रामपुर साथै कालिगण्डकी करीरोडमा आवद्ध वजारहरुवाट यस पालिकाले वाणिज्य तथा आपूर्तिको क्षेत्रमा लाभ लिइरहेको अवस्था छ । यस गाउँपालिकाको नवलपरासी जिल्लाका वजारसंग पनि आगामी दिनमा वजार अन्तरसम्वन्ध वढ्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाको कृषि र पशुजन्य उत्पादनको बिक्री पहिलो व्यापारको श्रोत हो । व्यापार व्यवसायलाई स्वच्छ र प्रतिस्पर्धी बनाउने, कालो बजारी, एकाधिकार, कृत्रिम अभाव श्रृजना जस्ता कार्यको पूर्ण अन्त्य गर्न नियमित बजार अनुगमन गर्ने, व्यापार पूर्वाधार तयार गरी कृषि तथा पशुजन्य उपजको प्रदर्शनी र बिक्री स्थलको निर्माण गर्ने, उत्पादनमा गुणस्तर नीति निर्माण गरी उपभोक्ता हीतको संरक्षण गर्ने, गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा उपलब्ध गराउने, अत्यावश्यक वस्तु र सेवाको सहज र निर्वाध आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने, व्यापार सञ्जाल निर्माण गर्ने जस्ता कार्यहरु व्यवस्थित हुन सकेमा मात्र वस्तु तथा सेवाको सहज उपलब्धताको साथै उत्पादनकर्ता, बिक्रेता र उपभोक्ता बीचको सम्बन्ध सुदृढ हुन सक्दछ, यसबाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा सकारात्मक योगदान पुग्न सक्दछ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित वस्तुहरु उत्पादन गरी व्यापार प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- विशिष्टिकृत वस्तुहरुको उत्पादन र निर्यातबाट व्यापार वृद्धि र आयात प्रतिस्थापन गर्न सकिने ।
- सडक तथा अन्य पूर्वाधारको विस्तारसँगै आपूर्ती तथा बजारीकरणमा सहजता ल्याउन सकिने ।
- फर्म, उधोग, पसलको दर्ता तथा सूचीकरण कार्यक्रमलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्न सकिने ।
- नियमित वजार अनुगमन तथा नियमनवाट वस्तु तथा सेवाको गुणस्तर कायम गर्न सकिने ।

चुनौती

- आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी नियमन गरी व्यवस्थित गर्ने ।
- वर्षातको समयमा सडक यातायात सुचारु नहुँदा गाउँ-गाउँमा अत्यावश्यक वस्तुहरुको आपूर्ति गर्ने ।
- स्थानीय तहमा उपलब्ध हुन सक्ने विशिष्टीकृत वस्तुहरुको पहिचान गरी उत्पादन, प्याकेजिङ, ब्राण्डिङ्ग समेतको व्यवस्थापन, प्रचार प्रसार र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- पालिकाको उपयुक्त निति तथा प्राथमिकता क्षेत्र निर्धारण गरी कार्यान्वन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- आपूर्ति व्यवस्थापनको बलियो आधार ; सुदृढ र सन्तुलित व्यापार ।

लक्ष्य :- आत्मर्निभर अर्थतन्त्रका लागि वाणिज्य क्षेत्र मार्फत रोजगारी र आय आर्जनमा अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य :- व्यापार तथा आपूर्ति व्यवस्थापनलाई भरपर्दो र गुणस्तरीय बनाउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : व्यापार तथा आपूर्ति व्यवस्थापनलाई भरपर्दो र गुणस्तरीय बनाउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• व्यापार तथा आपूर्ति व्यवस्थालाई सन्तुलित र भरपर्दो बनाई गुणस्तरीय उपभोग्य वस्तुहरुको सहज आपूर्ति गर्ने ।	• पूर्वखोलाको पहिचान हुने अर्गानिक खाद्यान्न, औषधीजन्य जडिबुटी तथा अन्य विशिष्टीकृत वस्तुहरु बजारको माग बमोजिम आपूर्ति गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ • सूचना प्रविधि मार्फत स्थानीय उत्पादनको प्रचार प्रसार र आपूर्ति गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । • कार्टेलिङ तथा विचौलिया प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गरी उत्पादकलाई प्रत्यक्ष फाइदा हुने नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • उपभोग्य वस्तुहरुको बाह्रै महिना सहज आपूर्तिका लागि वस्तुहरुको भण्डारण तथा बजारीकरणको भरपर्दो व्यवस्था मिलाइनेछ । • उपभोक्ताको हीत संरक्षण गर्ने नीति अवलम्वन गरिनेछ । • स्थानीय बजार केन्द्रहरुको नियमित अनुगमन गरी आपूर्ति व्यवस्थालाई भरपर्दो र गुणस्तरीय बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- पालिकामा वार्षिक आयात निर्यात हुने वस्तुहरुको तथ्यांक अध्यावधिक कार्यक्रम ।
- मूल्य सूची निर्धारण तथा मापदण्ड तर्जुमा ।
- स्थानीय उद्योग एवं व्यापार संघ स्थापनाका लागि सहजीकरण कार्यक्रम ।
- बजार अनुगमन तथा नियमन कार्यक्रम ।
- स्थानीय उत्पादनको प्रचार प्रसार कार्यक्रम
- फर्म, उद्योग, ब्यपार ब्यवसाय दर्ता तथा नबिकरण शिबिर संचालन

अपेक्षित उपलब्धी

- स्थानीय कृषि तथा औद्योगिक उत्पादनका वस्तुहरुको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।
- उपभोक्ताहरुले गुणस्तरीय वस्तुहरु सर्वसुलभ रुपमा प्राप्त गरेका हुनेछन् ।

४.८ श्रम तथा रोजगार र गरिबी निवारण

विद्यमान अवस्था

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हकको व्यवस्था गर्नुका साथै सामाजिक सुरक्षा तथा रोजगारीलाई संघ र प्रदेशको साझा अधिकार सूचिमा राखेको छ । स्थानीय तहलाई बेरोजगारीको तथ्यांक संकलनको जिम्मेवारी समेत दिएको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषि व्यवसायमा (८२.२%) आवद्ध भई रोजगारमा रहेको देखिन्छ । कृषि पेशामा अत्यधिक निर्भरता रहे पनि यो पेशालाई व्यवसायीकरण गर्न नसकिदा बाह्रै महिना रोजगारी पाउने अवस्था भने छैन । पालिकाले गरिब लक्षित कार्यक्रमहरु लक्षित वर्गमा पुऱ्याउन गरिब घरपरिवार पहिचान गरी कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । दीगो विकासको लक्ष्यमा उल्लेख गरिए अनुसार सबै ठाउँबाट सबै प्रकारको गरिबी अन्त्य गर्नु तीनै तहका सरकारको दायित्व हो । गरिबी न्यूनीकरण अन्तर सम्बन्धित विषय भएकोले यस क्षेत्रमा सरकारी, सहकारी, सामुदायिक, निजी र गैर सरकारी क्षेत्र एवं विकास साझेदारहरुको समन्वयनात्मक भूमिका आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अवसरहरु

- बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरुलाई उद्यमशील कार्यमा उत्प्रेरित गरी गाउँमा नै बस्ने बातावरण सिर्जना गर्न सकिने ।
- गरिब तथा बेरोजगार र सक्रीय उमेर समूहका व्यक्तिहरुलाई सीपमूलक तालिम, प्रविधि र पुँजी उपलब्ध गराई आत्मनिर्भर बनाउन सकिने ।
- गाउँपालिकाबाट गरिवी निवारण सम्बन्धी बिशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरी रोजगारी प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- उपलब्ध स्रोत साधन र सुबिधामा गरिवको पहूँच सुनिश्चित गरी गरिवी न्यूनीकरण गर्न सकिने ।
- पालिका स्तरवाट संचालित पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरुमा स्थानीय जनतालाई रोजगार दिन सकिने ।
- दक्ष,अर्धदक्ष जनशक्तिलाई समय सापेक्ष स्तर बृद्धि तालिम प्रदान गरी पालिका भित्र रहेर काम गर्न सक्ने वातावरण सिर्जना गर्न सकिने ।

चुनौतीहरु

- बेरोजगारीको यथार्थ तथ्यांक नहुँदा जनशक्ति व्यवस्थापन योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- बेरोजगारहरुलाई व्यवसायिक तालिम, सीप र प्रविधि उपलब्ध गराई उद्यमशील बनाउने ।
- स्रोत साधनको न्यायोचित वितरणमा गरिब परिवारको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- युवाहरुको विदेश मोहलाई निरुत्साहित गर्न ।
- स्थायी/अस्थायी वसाइसलाई रोक्ने ।

दीर्घकालीन सौंच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौंच : गरिबी निवारणको भरपर्दो आधार ; स्थानीय स्तरमै रोजगार ।

लक्ष्य : आन्तरिक रोजगारीको प्रवर्द्धन मार्फत गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।

उद्देश्य : श्रमको मर्यादा र रोजगारी प्रवर्द्धन मार्फत गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुऱ्याउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : श्रमको मर्यादा र रोजगारी प्रवर्द्धन मार्फत गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुऱ्याउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• श्रममूलक जनशक्तिलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा स्थापित गरी स्वरोजगार बनाउने ।	• सक्रीय उमेर समूहका बेरोजगारहरुको तथ्यांक अद्यावधिक गरिनेछ । • क्षेत्रगत जनशक्तिको आँकलन सहितको मानव श्रोत विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । • प्राविधिक धारका सामुदायिक विद्यालयहरु थप विस्तार गरी कृषि, पशुपालन, पर्यटन तथा अन्य व्यवसायका लागि आवश्यक जनशक्ति तयार गरिनेछ । • समानतामा आधारित श्रम अनुसारको मूल्य निर्धारण गर्ने नीति अवलम्वन गरिनेछ ।
• गरिबी न्यूनीकरणका लागि बेरोजगार जनशक्तिलाई विकास निर्माणका गतिविधिहरु र उत्पादनसँग आवद्ध गर्दै रोजगारीका अवसरहरुको श्रृजना गर्ने ।	• रोजगार सेवा केन्द्र मार्फत गरिबी न्यूनीकरण सम्वन्धी नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • गाउँपालिकामा सञ्चालन गरिने सबै खाले विकास निर्माणका गतिविधिहरुमा विपन्न परिवारहरुलाई प्राथमिकता दिइनेछ । • श्रम तथा रोजगारलाई पूर्वधार, कृषि, पर्यटन र उद्योगमा आबद्धता गर्दै विकास निर्माणका गतिविधिहरुमा श्रममूलक प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिइनेछ । • केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय स्तरवाट सञ्चालन गरिने गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरु एकीकृत रुपमा सञ्चालन गरिनेछ । • कृषि, पशुपालन तथा पर्यटन व्यवसायलाई गरिबी न्यूनीकरणको मुख्य आधार क्षेत्रको रुपमा स्थापित गरिनेछ । • गरिवी निवारणका लागि स्थानीय स्तरमा उपलव्ध ज्ञान सीप, पेशा एवं व्यवसायको प्रवर्द्धन गरिनेछ । • उद्यमशीलता तालिम, सीप तथा प्रविधि हस्तान्तरण मार्फत स्वरोजगारमूलक व्यवसाय स्थापनामा सहयोग गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- अति विपन्न घरपरिवारको पहिचान तथा अभिलेखीकरण ।
- अति विपन्न परिवारमा एक परिवार एक रोजगार कार्यक्रम ।
- संघ संस्थाहरुको सहकार्यमा उद्यमशीलता र स्वरोजगारमूलक तालिम संचालन ।
- मागमा आधारित क्षमता अभिवृद्धि तथा सिपमूलक तालिम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- जनशक्ति योजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- विकास निर्माण तथा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा रोजगारीका अवसरहरु श्रृजना भएका हुनेछन् ।
- श्रम शक्तिको मर्यादा र समानतामा आधारित ज्याला निर्धारण भएको हुनेछ ।
- अति विपन्न परिवारहरु पहिचान भई परिचय पत्र बितरण भएको हुनेछ ।
- गरिव लक्षित बिशेष कार्यक्रम सञ्चालन भई गरिवी न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।
- उपलब्ध स्रोत साधन र सेवा सुबिधामा गरिवको पहुँच बृद्धि भएको हुनेछ ।
- तालिम, सीप र प्रबिधि मार्फत रोजगारी र उद्यमशीलताको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ ।

परिच्छेद-५
सामाजिक विकास

५.१ शिक्षा

विद्यमान अवस्था

नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरी आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा पहूँच सुनिश्चित गर्न आधारभूत तहलाई अनिवार्य एवं निशुल्क गरेको छ भने माध्यमिक तहसम्म निशुल्क शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ ।

सामाजिक, आर्थिक रुपान्तरणका लागि मानव संसाधनको विकास भन्ने सोँच र गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत सिर्जनशील, दक्ष, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनशील मानव श्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य १५ औं योजानले लिएको छ । त्यसैगरी प्रथम प्रादेशिक योजनाले **समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको माध्यमबाट सक्षम, नैतिकवान र समर्पित जनशक्तिको विकास** गर्ने सोँचका साथ आफ्ना गतिविधिहरु सञ्चालनमा ल्याएको छ ।

त्यस्तै दिगो विकासको लक्ष्यले समेत समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षाका साथै सबैलाई जीवनभर अध्ययनको अवसर उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिएको छ । यीनै लक्ष्य, उद्देश्यसँग तादाम्यता राख्दै यस पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा शिक्षा विकास तर्फका लक्ष्य, उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ । नेपालको संबिधानले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई र उच्च तथा प्राविधिक शिक्षाको व्यवस्थापनको अधिकार प्रदेश सरकारलाई दिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकाको कूल साक्षरता दर ८१.००% रहेको छ । जस मध्ये पुरुष साक्षरता ८७.ने अवस्थामा छन् । गाउँपालिकाको शिक्षा शाखामा भएको तथ्यांक अनुसार पाँच वर्ष देखि १५ वर्ष उमेरका बालबालिका अहिले पनि बिद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका छन् । यसरी बिद्यालयको पहुँच बाहिर रहेका बालवालिकाको सङ्ख्या करिव ५% रहेको छ । त्यस्तै राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार ५ देखि २५ बर्ष उमेरका बालबालिका तथा युबा युवतीहरुको संख्या ४८२३ रहेकोमा करिव ७६% बालबालिका तथा युबा युवतीले आफ्नो पढाईलाई निरन्तरता दिएको देखिन्छ । आगामी बर्षमा गाउँपालिकाले बिशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरी कम्तिमा पनि ५ देखि १५ बर्ष उमेरका बिद्यालय बाहिर रहेका सबै बालवालिकालाई शिक्षाको मूलधारमा ल्याउनु आवश्यक छ ।

हाल पूर्वखोला गाउँपालिकामा ४३ वटा बालबिकास केन्द्र, ३८ वटा सामुदायिक बिद्यालयहरु तथा एक मात्र उच्च शिक्षा पढाई हुने क्याम्पस संचालनमा रहेको छन् । साथै यस गाँउपालिकाको एक मात्र उदबुद्ध माध्यमिक बिद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा तर्फ कृषि बिषयको पढाई भैरहेको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाले संस्थागत बिद्यालय तथा सामुदायिक बिद्यालय समायोजन गर्ने नीति अनुसार पालिकामा संचालित ५ वटा संस्थागत बिद्यालयहरुलाई सामुदायिक बिद्यालयहरुमा समायोजन गरिएको छ । समायोजन पछि दुई धारको शिक्षा प्रणालीबाट समाजमा देखिएको सामाजिक तथा आर्थिक बिभेद कम हुने अपेक्षा लिइएको छ ।

गाउँपालिकाको वर्तमान शैक्षिक अवस्थालाई मध्यनजर गर्दा आगामी दिनहरुमा शिक्षा क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने प्रसस्तै विषयहरु छन् । शिक्षा पद्धतिलाई प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा पालिकाको लगानी अभिवृद्धि गर्ने, खोज र अनुसन्धानमा आधारित उच्च शिक्षाको विकास गर्ने र पालिकाले यसको नियमन एवं सहजीकरण गरी आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने नीति अंङ्गिकार गरिनु पर्दछ । राष्ट्रपति र मुख्यमन्त्री शैक्षिक सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि-२०७८ अन्तरगत रही आगामी वर्षमा गरिब परिवारबाट पढ्ने विद्यार्थीलाई **पढ्दै कमाउदै** जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरी शिक्षालाई सीपसँग, सीपलाई श्रमसँग, श्रमलाई उत्पादनसँग र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सके भविष्यका ती विद्यार्थीहरु उद्यमी, व्यवसायीक, सीपयुक्त र स्वावलम्बी नागरिक बन्न सक्ने छन् ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- नेपालको संबिधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको ।
- नेपालको संबिधानले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन स्थानीय तहलाई दिइएको ।
- शिक्षामा राज्यको लगानी बढ्दै गएको ।
- संस्थागत तथा सामुदायिक बिद्यालय समायोजन गर्ने नीति अनुसार पालिकामा संचालित ५ वटा संस्थागत बिद्यालयहरुलाई सामुदायिक बिद्यालयहरुमा समायोजन गरिएको ।

- अभिभावकमा शिक्षाको जागरण रहेको, व्यवसायिक शिक्षा तर्फ अभिभावक तथा विद्यार्थीको अभिरुचि बढ्दै गएको ।
- बिद्यालयमा गुणस्तरिय भौतिक पूर्वाधार विकासलाई प्राथमिकता दिइएको ।
- शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा नविनतम प्रविधिको प्रयोगले शिक्षालाई सहज बनाएको ।
- नक्सांकनको आधारमा विद्यालय सञ्चालन गर्ने गरिएको ।

चुनौती

- विद्यालय छाड्ने दरमा कमी ल्याउने ।
- गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि उपयुक्त मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने ।
- बालमैत्री सिकाई वातावरण तयार गर्ने तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षामा सहज पहुँच पुऱ्याउने
- समन्यायीक श्रोत साधन वितरण गरी समतामूलक पहुँच सुनिश्चितता गर्ने ।
- समावेशी तथा लैङ्गिकमैत्री शिक्षण तथा सिकाईको बातावरण कायम गर्ने ।
- नविनतम प्रविधि उपयोगका लागि अनुकूल भौतिक पूर्वाधार र सोही अनुरुपको जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।
- अनुगमन पद्धतिलाई प्रभावकारी बनाउदै कमजोर विद्यालय व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित र सुदृढ गराउने ।
- बिद्यालय समायोजन पछि निशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- सामाजिक तथा आर्थिक रुपान्तरणका लागि गुणस्तरीय शिक्षा ।

लक्ष्य :- दक्ष तथा नैतिकवान जनशक्ति विकास गर्ने ।

उद्देश्य :- सबै तहको शिक्षामा बालबालिकाहरुको पहूँच बृद्धि गरी गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : सबै तहको शिक्षामा बालबालिकाहरुको पहूँचमा बृद्धि गरी गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सबै तहको शिक्षामा बालबालिकाहरुको पहूँचमा बृद्धि गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने ।	• शिक्षाको गुणस्तर कायम राख्न शिक्षकहरुलाई मागका आधारमा शिक्षाका विविध विधामा तालिम तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • सवै विद्यालयहरुमा आवश्यक न्यूनतम मापदण्ड सहितका (पुस्तकालय, प्रयोगशाला, खेल मैदान, पानी सहितको शौचालय) भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था मिलाइनेछ । • सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथ लागु गरिनेछ । • हाल उदबुद्ध माध्यमिक बिद्यालयमा संचालीत कृषि विषयको शिक्षणलाई केन्द्रित गरी कमाउदै पढ्दै कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाईनेछ • नमुना बिद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा अपाङ्ग मैत्री/छात्र छात्रा मैत्री पूर्वाधारको विकासका गरिनेछ तथा निर्माण भैसकेका पूर्वाधारहरुमा क्रमस स्वही अनुसारको व्यवस्था मिलाइनेछ । • माध्यमिक बिद्यालयहरुमा क्रमस प्राथमिक उपचारमा केन्द्रित नर्सिङ्ग शिक्षा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । • अति विपन्न विद्यार्थीका लागि विशष प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । • कक्षा ११-१२ मा पढ्ने छात्राहरुलाई प्रौत्साहन स्वरुप छात्रबृति प्रदान गरिनेछ । • बिद्यार्थिहरुको मुटु परिक्षण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिक्नेछ ।
• शैक्षिक सुशासनका न्यूनतम मापदण्डहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	• शिक्षामा सवैको पहूँच अभिबृद्धि गर्न र गुणस्तरीय शिक्षा सर्वसुलभ बनाउन कानून तथा कार्यविधि/मापदण्डको आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी लागु गरिनेछ । • शैक्षिक सूचना प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । • कार्य क्षमता मूल्यांकनको आधारमा शिक्षकहरुलाई पुरस्कृत गरिनेछ । • विद्यालयहरुको अनुगमन प्रणालीलाई सुदृढ गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- गाउँ शिक्षा योजना तर्जुमा ।
- नमुना बिद्यालय कार्यक्रम (२ बिद्यालय) ।
- शैक्षिक गुणस्तर परिक्षण कार्यक्रम ।
- विद्यालय शैक्षिक सुधार कार्यक्रम ।
- विद्यालय नर्सिङ शिक्षा कार्यक्रम । (२ माध्यमिक बिद्यालय)
- उदबुद्ध मा.वि. (९-१२) मा सिक्दै कमाउदै कार्यक्रम ।
- अति विपन्न विद्यार्थीका लागि विशष प्याकेज कार्यक्रम ।
- कक्षा ११-१२ मा पढ्ने छात्राहरुको लागि छात्रबृति कार्यक्रम ।
- शैक्षिक सचेतना (अभिभावक शिक्षा) कार्यक्रम ।
- उत्कृष्ट शिक्षक, बिद्यार्थि तथा उत्कृष्ट विद्यालय सम्मान कार्यक्रम ।
- विद्यालयमा खानेपानी तथा लैङ्गिकमैत्री शौचालय व्यवस्थापन ।
- क्श्रत ल्याब स्तरोन्नती कार्यक्रम ।
- बिद्यालयमा पुस्तकालय व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- बिद्यालय कक्षा कोठा निर्माण कार्यक्रम ।
- बिद्यालय भवन मर्मत संभार तथा फर्निचर व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- बालविकास केन्द्रहरुलाई शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- विद्यालयहरुको खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नती कार्यक्रम ।
- शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम ।
- व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी संग छलफल तथा अन्तरकृया कार्यक्रम ।
- द्यष्न क्अजयर्या कार्यक्रम सन्चालनकम लागि तयारी ।
- बिद्यार्थिहरुको स्वास्थ्य परिक्षण कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धी

- आधारभूत सुविधा सहितका विद्यालय भवन (पुस्तकालय, शौचालय, कक्षाकोठा, विद्युत, खानेपानी, खेल मैदान, बिज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशाला, पुस्तकालय, प्राथमिक उपचार सेवा) निर्माण तथा मर्मत सुधार भै शिक्षणका लागि अनुकूल वातावरणको श्रृजना भएको हुनेछ ।
- अति विपन्न लक्षित विद्यार्थीहरुको लागि सञ्चालित विशष प्याकेज कार्यक्रमबाट विद्यालय छाड्ने दरमा कमी आएको हुनेछ ।
- योजना अवधिमा पालिकाका दुई बिद्यालयलहरु नमुना बिद्यालयको अवधारणामा संचालन भएका हुनेछन् ।
- शैक्षिक सुशासनका न्यूनतम मापदण्डहरुको विकास तथा कार्यान्वयन मार्फत शिक्षाको गुणस्तर कायम गरिएको हुनेछ ।

५.२ स्वास्थ्य सेवा

विद्यमान अवस्था

हाम्रो संबिधानले नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । स्वस्थ तथा उत्पादनशील मानव संसाधनको महत्वलाई दृष्टिगत गरी गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहूँचको लागि तीनै तहको सरकारले आफ्नो दायित्व लिई यस क्षेत्रमा लगानी समेत गर्दै आइरहेको अवस्था छ ।

स्वस्थ, उत्पादनशील, जिम्मेवार र सुखी नागरिक भन्ने सोँच र सबै तहमा सबल स्वास्थ्य प्रणालीको विकास र विस्तार गर्दै जनस्तरमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहूँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य १५ औं योजनाले लिएको छ भने प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाले सवै नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाहरु सर्वसुलभ रुपमा उपलब्ध गराउने लक्ष्य रहेको छ । त्यसैगरी दीगो विकासका लक्ष्य-३ अनुसार सन् २०३० सम्ममा सवै उमेर समूहका मानिसहरुको स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने रहेको छ । यी माथिका लक्ष्यहरुलाई दृष्टिगत गरी पूर्वखोला गाउँपालिकाले आफ्नो लक्ष निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संबिधानले आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई स्थानीय तहको अधिकार सूची भित्र र स्वास्थ्य सेवालाई प्रदेशको अधिकार सूची भित्र राखेको छ । हाल पूर्वखोला गाउँपालिकाले ६ वटै वडाहरुमा रहेका प्राथमिक स्वास्थ्य चौकीहरु, ५ वटा सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र, १ वटा आयुर्वेद औषधालय,, १६ वटा गाउँघर क्लिनिक, २४ वटा खोप केन्द्र मार्फत आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्वन्धी सेवा प्रवाह गर्दै आइरहेको छ । १५ शैयाको अस्पतालको

निर्माण कार्य द्रुत गतिमा संचालन भएको छ । पालिकाको योजनामा रिङ्नेरह स्वास्थ्य चौकीमा एम.बि.बि.एस. डाक्टर उपलब्ध गराउने भनिए पनि हालसम्म उपलब्ध गराउन नसकिएता पनि काँकी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा हाल स्थायी पदपूर्ति गर्न नसकिएका दरवन्दीहरुमा समेत करार सेवामा नियुक्त गरी सेवा प्रवाह गरिएको अवस्था छ । पछिल्ला दिनहरुमा स्वास्थ्य चेतनामा आएको परिवर्तन तथा स्वास्थ्य सेवाका क्षेत्रमा भएको लगानी तथा सेवा विस्तारले जनताको स्वास्थ्य अवस्थामा सकारात्मक परिवर्तनहरु आइरहेको पाईन्छ ।

गाउँपालिकाको तथ्यांक अनुसार बिगत तिन बर्ष देखि सबै गर्भवति महिलाहरु स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने गरेकाछन् । प्रत्येक बार्डहरुमा स्वास्थ्य चौकीहरुले सेवा प्रदान गरेका छन्, तर जटिल प्रकृतिका रोगको उपचारको लागि जिल्ला सदरमुकाम तानसेन र बुटवल धाउनुपर्ने बाध्यता भने अहिले पनि विद्यमान छ । पालिकामा १५ शैयाको अस्पतालको निर्माण सम्पन्न गरी सेवा संचालन भएमा जनस्वास्थ्यमा आउने कठिनाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- स्वास्थ्य चौकीहरुको व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानीय सरकारलाई दिइएको तथा सबै वडाहरुमा स्वास्थ्य संस्थाहरु स्थापना भैसकेको ।
- वडा नं ५ को बिरकोटमा १५ शैयाको अस्पतालको निर्माण कार्य भैरहेको ।
- जनताहरुमा स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतना अभिबृद्धि हुदै गरेको ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा सरकारको लगानी बृद्धि हुदै गएको ।
- स्थानीय स्तरमा रहेका विभिन्न संघ संस्थाहरुको सहयोगमा स्वास्थ्य सचेतना जस्ता प्रचार प्रसारका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने गरेको ।
- स्थानीय क्षेत्रमा उपलब्ध जडिबुटीहरुको व्यवस्थापन गरी आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीलाई समेत विस्तार गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- समुदाय स्तरमा संस्थागत सञ्जाल व्यवस्थाले काममा सहजता भएको ।
- स्वास्थ्य तथ्यांक व्यवस्थापनमा क्ष्ऋत को प्रयोगले तथ्यांक व्यवस्थापनमा सहज भएको छ ।

चुनौती

- आवश्यक दक्ष जनशक्ति तथा आधुनिक उपकरण सहितको सेवा उपलव्ध गराउन ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा समातामूलक पहुँच स्थापित गर्न ।
- भौगोलिक विकटताका कारण बर्षातको समयमा स्वास्थ्य चौकीहरुबाट प्रसुती सेवा लगायतका अन्य सेवा सुलभ रुपमा प्रदान गर्न ।
- स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउन ।
- अन्धविश्वास तथा रुढीवादी परम्पराको अन्त्य गर्न ।
- निशुल्क वितरण गरिने औषधीहरु आवश्यकता अनुसार उपलब्ध गराउन ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाह सम्वन्धी नियमन तथा अनुगमनमा प्रभावकारीता ल्याउन ।
- विपन्न तथा पछाडि परेका बर्गहरुमा सुरक्षित मातृत्व तथा परिवार नियोजन जस्ता कार्यक्रमको सेवा पुऱ्याउन ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :-समृद्ध समाजको लागि स्वास्थ्य नै पहिलो आधार; स्वस्थ्य नागरिक पूर्वखोला को पूर्वाधार ।

लक्ष्य :- सर्वसुलभ एवं गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मार्फत पूर्वखोलावासीको स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार ल्याउने ।

उद्देश्य :- पूर्वखोलावासीलाई सहज तथा सर्वसुलभ रुपमा स्वास्थ्य सेवाहरु उपलव्ध गराउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य १: पूर्वखोलावासीलाई सहज तथा सर्वसुलभ रुपमा स्वास्थ्य सेवाहरु उपलव्ध गराउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	• स्वास्थ्य सम्वन्धी आवश्यक कानून/कार्यविधि तथा मापदण्ड तैयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा दरवन्दी अनुसारको जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । • आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य शिविरहरु सञ्चालन गरिनेछ । • प्रजनन् स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व एवं बाल तथा शिशु सेवाहरु प्रभावकारी

• जनतालाई आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने ।	रुपमा सञ्चालन गरिनेछ । • गाउँ तहमा कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई प्रोत्साहन तथा क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • बालवालिका, गर्भवती महिला तथा जेष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा प्राथमिकता दिइनेछ । • आयुर्बेद चिकित्सा, प्राकृतिक योग जस्ता चिकित्सा पद्दतिलाई समन्वयात्मक रुपमा अगाडी बढाइनेछ । • बिरकोटमा निर्माणधिन १५ शैयाको अस्पतालबाट आगामी दिनहरुमा विशिष्टिकृत सेवा प्रवाह गरिनेछ । • स्वास्थ्य संस्थाहरुमा भौतिक पूर्वाधारका साथै आधुनिक स्वास्थ्य उपकरणहरुको व्यवस्थापनबाट स्वास्थ्य सेवालाई थप प्रविधिमैत्री बनाइनेछ । • स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीहरुको दक्षता अभिबृद्धिका लागि विभिन्न तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • विभिन्न प्रकारका महामारी तथा सर्ने तथा नसर्ने रोग बारे जनचेतना अभिबृद्धिका साथै उपचारात्मक सेवालाई प्रभावकारी बनाइनेछ । • सरकारी, गैह्र सरकारी र निजी क्षेत्रको समन्वयमा गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सम्वन्धी लगानीको वातावरण सिर्जना गरिनेछ । • स्वास्थ्य, सरसफाई, आहार बिहार, खानेपानी तथा सरसफाई जस्ता कार्यक्रमहरुलाई स्वास्थ्य सेवा सँग एकीकृत गरी जनजागरणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ
• गर्भवती तथा प्रसुती सेवालाई थप प्रभावकारी बनाउने ।	• नियमित गर्भ जाँच गराउने, तोकिएको तालिका अनुसार खोप तथा पोषण सेवा लिने आमाहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । • सबै वडाहरुका बर्थिङ सेन्टरबाट गुणस्तरिय सेवा प्रवाह गरिनेछ । • एम्बुलेन्स सेवालाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यकताको आधारमा संख्या थप गरिनेछ । • सुत्केरी तथा नवजात शिशुको पोषण सुधार ल्याउन सुत्केरी पोषण कार्यक्रमलाई थप ब्यवस्थित गर्न सुत्केरी संग उपाध्यक्ष कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- पालिका स्तरीय १५ शैयाको अस्पताल निर्माण कार्यक्रम ।
- देबिनगर स्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण ।
- पूर्वखोलाको १,२ र ४ को सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको भवन निर्माण ।
- स्वास्थ्य चौकीहरुका लागि कपडा धुने मेसिन खरिद ।
- पालिका स्तरीय औषधी भण्डारण केन्द्र तथा ऋयमिअजबष्ल च्यक को व्यवस्थापन ।
- प्रोटोकल अनुसार ब्ल्क्ष्रएल्क्ष् सेवा लिने आमाहरुलाई यातायात तथा पोषण भत्ताका लागि सहयोग कार्यक्रम ।
- सामुदायिक महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरुलाई थप प्रोत्साहन कार्यक्रम ।
- महामारी तथा सरुवाजन्य रोग नियन्त्रणका लागि सचेतना कार्यक्रम ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरुमा गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री प्रयोगशाला व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- जेष्ठ नागरिक, असहाय, शारीरिक असक्त तथा दीर्घ रोगीको उपचारका लागि निशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन ।
- दीर्घ रोगीका लागि निशुल्क औषधीको व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- गम्भिर खालका रोगको उपचारको लागि अति विपन्न वर्गलाई आर्थिक सहयोग कार्यक्रम ।
- सुत्केरी संग उपाध्यक्ष कार्यक्रम ।
- योग केन्द्रको स्थापना तथा संचालन ।
- स्वास्थ्य चौकीमा फोहर जलाउने मेसिन खरिद ।
- १५ शैयाको अस्पताल संचालन ब्यवस्थापन (२० लाख प्रति बर्ष)
- ख्मभय ह(च्बथ :मेसिन खरिद
- समुदाय तथा बिद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मी परिचालन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- गाउँपालिकाको बार्ड नं ५ स्थित बिरकोटमा आगामी ३ वर्ष भित्रमा १५ शैयाको अस्पताल सञ्चालन भई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।
- भवन निर्माण हुन बाँकी रहेका स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको भवनहरु निर्माण भएका हुनेछन् ।
- स्वास्थ्य चौकीहरुमा आवश्यक उपकरण तथा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था भै गुणस्तरिय सेवा प्रबाह भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकामा ३ वटा एम्वुलेन्स सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ ।
- वि.सि.जी. कभरेज, डि.पि.टी., हेपाटाइटिस बि र रुबेला जस्ता खोपहरु ७५% प्रतिशतबाट वृद्धि भई ९५% मा पुगेको हुनेछ ।
- असाहाय, असक्त, ५ बर्ष मुनीका बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिकहरुलाई प्राथमिकता दिई स्वास्थ्य सेवा प्रदान भएको हुनेछ ।

५.३ महिला, जेष्ठ नागरिक तथा फरक क्षमता

५.३.१ महिला

हाम्रो संविधानले लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्प सहित महिलालाई बिना भेदभाव समान वंशीय हक, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी हक, समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक लगायत मौलिक हकको प्रत्याभूति गरेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार पालिकाको कूल जनसंख्या १६०५२ मध्ये महिलाको जनसंख्या ८९५९ रहेको छ, यो कूल जनसंख्याको ५५.८१% हो । सोही सर्भेक्षण अनुसार पाँच बर्ष र सो भन्दा माथिको जनसंख्याको साक्षरता दर ८१.००% मध्ये महिला साक्षरता ७६.००% तथा पुरुष साक्षरता दर ८७.८% रहेको छ ।

महिलालाई संविधान प्रदत्त हक, अधिकारको प्रत्याभूति दिलाउन गाउँपालिकाले महिला सशक्तिकरणका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ । गाउँपालिकाबाट आयोजना गर्ने विभिन्न कार्यक्रमहरुमा महिलाको उपस्थिति संख्यात्मक रुपमा उल्लेख्य देखिएता पनि निर्णय प्रक्रियामा महिलाहरुको सहभागीता अहिले पनि कमजोर छ । अर्थपूर्ण सहभागिता बिना केवल गणपूरक संख्या पुऱ्याउन महिलाहरुलाई विभिन्न कार्यक्रमहरुमा सहभागी गराउने गरिएकोले पनि महिला सशक्तिकरणको पाटोमा उल्लेख्य प्रगति हुन नसकेको यथार्थ हो । पालिकामा भएको छलफल अनुसार अझै पनि महिलाहरु विभिन्न प्रकारका हिंसाको सामना गर्न बाध्य भएको अवस्था बिद्यमान छ ।

लैङ्गिक समतामूलक राष्ट्र भन्ने सोँच र महिलाको समान तथा अर्थपूर्ण सहभागीता सहित सारभूत समानता कायम गर्ने लक्ष्य १५ औं योजनाले अंङ्गिकार गरेको छ भने लुम्बिनी प्रदेशसरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **विकासका हरेक क्रियाकलापहरुमा महिला र पुरुषको समान सहभागीता सुनिश्चित** गर्ने लक्ष्य लिएकोछ । यीनै लक्ष्यहरुसँग तादाम्यता राखी यस योजनामा महिला विकास सम्बन्धी लक्ष्य, उद्देश्य निर्धारण गरिएको छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- नेपालको संबिधानमा महिलाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरिएको ।
- कानूनी रुपमै स्थानीय तहदेखि केन्द्रसम्म महिला प्रतिनिधित्वको सुनिश्चित गरिएको ।
- महिलाहरुको नेतृत्वमा स्थानीय स्तरमा सामाजिक तथा आर्थिक गतिविधिहरु सञ्चालन हुने गरेको ।
- लैङ्गिक विकास, महिला सशक्तिकरण, समाबेशी र समतामूलक बिकास जस्ता बिषयहरु राष्ट्रिय नीतिको रुपमा कार्यान्वयन भैसकेको ।
- गाउँपालिकाबाट आर्थिक सामाजिक रुपले पछाडी परेका बर्ग तथा समुदायका लागि लक्षित कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरिएको ।

चुनौती

- अझै पनि समाजमा बिद्यमान रहेका अन्धविश्वास, कुप्रथा, महिला हिंसा जस्ता गलत संस्कार तथा कार्यको अन्त्य गर्ने ।
- अति बिपन्न तथा सीमान्तकृत बर्गका महिलाहरुलाई शिक्षा, स्वास्थ्य तथा रोजगारीको क्षेत्रमा पहूँच अभिबृद्धि गरी विकासका गतिविधिहरुमा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :" पूर्वखोलाको मुल मन्त्; लैंगिक विभेदको अन्त्य" ।

लक्ष्य : सबै गतिबिधिहरुमा महिला पुरुषको समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य : सशक्तिकरणको माध्यमबाट हरेक क्रियाकलापहरुमा महिलाहरुको अर्थपूर्ण सहभागीतालाई सुनिश्चित गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्यः सशक्तिकरणको माध्यमबाट हरेक क्रियाकलापहरुमा महिलाहरुको अर्थपूर्ण सहभागीतालाई सुनिश्चित गर्ने ।	
रणनीतिहरु	**कार्यनीतिहरु**
• महिला सशक्तिकरण सम्वन्धी बिभिन्न गतिबिधि संचालन गरी महिलाहरुको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने ।	• योजनाको अन्त्य सम्म प्रत्येक निर्णायक तहमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिलाहरुको सहभागीता सुनिश्चित गरिनेछ । • सकारात्मक विभेद मार्फत विकासका विविध गतिविधिहरुमा महिला सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । • विपन्नता स्तरीकरणका आधारमा प्रत्येक वडामा अति बिपन्न महिलाहरुका समूह गठन गरी परिचालन गरिनेछ । • महिलाहरुका लागि सेवा प्रवेश सम्वन्धी कक्षाहरु सञ्चालन गरिनेछ । • महिला सशक्तिकरण तथा नेतृत्व विकास सम्वन्धी क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • महिला सहकारीहरुको सुदृढीकरण गरी बिभिन्न रोजगारमूलक तालिमहरु संचालन गरिनेछ ।
• महिला हिंसा न्यूनिकरण गर्ने ।	• अति बिपन्न तथा पछाडि परेका महिलाहरुलाई लक्षित गरी वडा तहमा सामुदायिक मेलमिलापकर्ता मार्फत कानूनी साक्षरता अभियान सञ्चालन गरिनेछ । • हिंसामा परेका महिलाहरुको उद्धारका लागि आपतकालीन कोष स्थापना गरिनेछ । • बिद्यमान अन्धबिश्वास, कुप्रथा तथा बिभेदकारी कुसंस्कारहरु न्यूनीकरण गर्न जनचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- महिला अधिकार तथा कानूनी साक्षरता कार्यक्रम ।
- बिपन्न महिला लक्षित आय आर्जन कार्यक्रम ।
- महिलाहरुका लागि नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन ।
- महिला हिंसा न्यूनीकरण कार्यक्रम ।
- महिलाहरुका लागि उद्यमशीलता तथा स्वरोजगार सम्वन्धी तालिम सञ्चालन ।
- महिलाहरुका लागि सरकारी सेवा प्रवेश सम्वन्धी कक्षा सञ्चालन ।
- बिद्यमान बिभेदकारी कुसंस्कारहरु न्यूनीकरणका लागि जनचेतना कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- स्थानीय नेतृत्वमा महिलाको पहूँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
- विभिन्न सचेतनामूलक कार्यक्रमबाट महिला हिंसाका घटनामा उल्लेख्य कमी आएको हुनेछ ।
- महिला उद्यमशीलताको बिकास भई स्वरोजगारमा बृद्धि भएको हुनेछ ।

५.३.२ जेष्ठ नागरिक

विद्यमान अवस्था

संविधानले राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुने गरी जेष्ठ नागरिकको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको छ । यस अनुसार सामाजिक सुरक्षा भत्ता लगाएतका अन्य सेवाहरु सरकारबाट प्रदान हुदै आएको छ । जेष्ठ नागरिकको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय प्रदान गर्ने कार्यमा तीनै तहका सरकारको समन्वयात्मक भूमिका आवश्यक रहन्छ ।

जेष्ठ नागरिकको संरक्षण र सम्मानित जीवनको प्रत्याभूति भन्ने सोँच र जेष्ठ नागरिकको जीवन सम्मानित, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाई उनीहरुको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राष्ट्रले उपयोग गर्ने लक्ष्य पन्धौ योजनाले निर्दिष्ट गरेको छ भने प्रादेशिक योजनामा सबै जेष्ठ नागरिकहरुले आधारभुत सेवा प्राप्तगरी सम्मानपूर्वक जीवन निर्वाह गर्न सक्ने स्थिति सिर्जना गर्ने लक्ष लिएको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाले केन्द्रीय तथा प्रादेशिक सोँच तथा लक्ष्यहरुलाई यस आवधिक योजनामा आत्मसात गर्ने प्रयास गरेको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा ७० बर्ष भन्दा माथिका जेष्ठ नागरिकहरुको संख्या १३३४ रहेको छ । नेपाल सरकारले प्रदान गर्दै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको प्रावधानले अति विपन्न तथा पछाडि परेको समुदायका जेष्ठ नागरिकहरुलाई समेत जीविकोपार्जनमा अत्यन्तै सहयोग पुऱ्याएको छ । बदलिदो पारिवारिक परिवेशसँगै हिजोको संयुक्त परिवारको संस्कार हराउदै गएको र छोरा-छोरीहरुले जेष्ठ नागरिकहरुलाई रेखदेख तथा स्याहार सम्भार गर्ने प्रचलनमा कमी आएको देखिएको छ । जेष्ठ नागरिकहरुलाई अन्य नागरिक सरह समाजमा स्थापित गर्न र उनीहरुको शारीरिक, मानसिक एवं भावनात्मक विकासको लागि विशेष कार्यक्रम मार्फत सम्वोधन गर्नुपर्दछ । हाल गाउँपालिकाले जेष्ठ नागरिक संग अध्यक्ष कार्यक्रम मार्फत बिबिध गतिबिधिहरु संचालन गरेको छ । जेष्ठ नागरिकमा रहेको ज्ञान तथा सीपको उपयोग गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन गर्न सकेमा जेष्ठ नागरिकको सम्मान हुने तथा समृद्धिको यात्रामा समेत थप योगदान पुग्नेछ ।

अवसर

- राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुने गरी जेष्ठ नागरिकहरुको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको ।
- जेष्ठ नागरिकहरुमा भएको ज्ञान सीप तथा अनुभवलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणमा उपयोग गर्न सकिने ।
- हाल गाउँपालिकाले जेष्ठ नागरिक संग अध्यक्ष कार्यक्रम मार्फत बिबिध गतिबिधिहरु संचालन गरेको ।

चुनौती

- जोखिममा रहेका जेष्ठ नागरिकहरुलाई सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रदान गर्ने ।
- कम हुदै गएको पारिवारिक सद्भाव कायम गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- जेष्ठ नागरिकको सम्मान, मर्यादित जीवनयापन ।

लक्ष्य :- आधारभूत सेवा सहित सम्मानित जीवनयापनको अवस्था सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य :- जेष्ठ नागरिकको लागि समाजमा विभेदरहीत जीवनयापन गर्ने वातावरण तैयार गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : जेष्ठ नागरिकको लागि समाजमा विभेदरहीत जीवनयापनको वातावरण तयार गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• जेष्ठ नागरिकहरुलाई समाजमा सम्मानित जीवनयापन गर्न सामाजिक सुरक्षा सहितको संरक्षण प्रदान गर्ने ।	• विभिन्न निकायहरुको समन्वय तथा सहकार्यमा जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्रको स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । • जेष्ठ नागरिक केन्द्रित घरदैलोमा निशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण तथा परामर्श सेवा सञ्चालन गरिनेछ । • जेष्ठ नागरिकहरुमा भएको ज्ञान सीप तथा अनुभवलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणमा उपयोग गरिनेछ । • समाजमा विशेष योगदान पुऱ्याउने जेष्ठ नागरिकहरुलाई सम्मान गरिनेछ । • जेष्ठ नागरिकको पालन पोषण तथा हेरचाहमा उत्कृष्ट ठहरिएका बुहारीलाई सम्मान गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- जेष्ठ नागरिक संग अध्यक्ष कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक केन्द्रित घरदैलो स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम) ।
- जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन (वडा नं ३ र ५) ।
- जेष्ठ नागरिक तथा उत्कृष्ट बुहारी सम्मान कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- समाजमा जेष्ठ नागरिकहरुले सम्मानित जीवनयापन गर्ने वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ ।
- जेष्ठ नागरिकहरुमा भएको ज्ञान सीप तथा अनुभवलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणमा उपयोग गरिएको हुनेछ ।

५.३.३ फरक क्षमता

विद्यमान अवस्था

अपाङ्गता वा फरक क्षमता भएका व्यक्तिको नागरिक, राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार सहितको सम्मानजनक जीवन यापनको अधिकारलाई कानूनले संरक्षण र प्रवर्द्धन गरेको छ भने समानुपातिक समावेशी र सहभागीतामूलक सिद्धान्तको आधारमा राज्यको निकायमा सहभागीताको हक समेत संविधानले प्रत्याभूति गरेको छ । **शारीरिक असक्तता भएका व्यक्तिको मर्यादित र आत्मनिर्भर जीवन** भन्ने सोँच र सेवा, सुविधा, साधन र श्रोतमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहूँच स्थापित गरी आर्थिक, सामाजिक सशक्तिकरण गर्दै सम्मानपूर्वक जीवनयापनको वातावरण सिर्जना गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाको रहेको छ । त्यसैगरी प्रादेशिक योजनाले समेत अपाङ्ता भएका ब्यक्तिहरुलाई घर तथा समाजमा सम्मानजनक र सहज ढंगले जीवनयापन गर्ने वातावरण तैयार गर्ने लक्ष राखेको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकामा वर्तमानमा पूर्ण असक्तहरुको संख्या ५० तथा अति अशक्त अपाङ्गताको संख्या १४३ रहेको छ जसले राज्यको तर्फबाट सामाजिक सुरक्षा भत्ताा समेत प्राप्त गरिरहेकाछन् । नेपाल सरकारले प्रदान गर्दै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको प्रावधानले अति विपन्न तथा पछाडि परेको समुदायका अपाङ्गहरुलाई समेत जीविकोपार्जनमा अत्यन्तै सहयोग पुऱ्याएको छ । समाजमा अपाङ्गहरुले अहिले पनि अन्य नागरिक सरह सम्मानका साथ जीवनयापन गर्ने वातावरण छैन । आगामी दिनहरुमा फरक क्षमता भएकाहरुलाई अन्य नागरिक सरह समाजमा सम्मानपूर्वकको जीवनयापन गर्ने वातावरण श्रृजना गरी उनीहरुमा रहेको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई गाउँपालिकाको विकासमा लगाउनु आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- नेपालको संबिधानले अपाङ्गता भएका नागरिकहरुको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको ।
- राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुनेगरी सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था गरिएको ।
- फरक क्षमता भएका नागरिकहरुमा भएको ज्ञान सीप तथा अनुभवलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणमा उपयोग गर्न सकिने ।

चुनौती

- फरक क्षमता भएका व्यक्तिलाई समाजले हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तन गर्ने ।
- फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको जीवनयापनका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान तथा सीपमूलक तालिमको व्यवस्था गरी स्वरोजगार बनाउने ।
- फरक क्षमतामैत्री भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : फरक क्षमता भएका नागरिकहरुको सम्मान, मर्यादित जीवनयापन ।

लक्ष्य : फरक क्षमता भएका नागरिकहरुको विभेदरहीत जीवनयापनको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य : फरक क्षमता भएका नागरिकहरुको सम्मानित जीवनयापनको वातावरण तयार गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : फरक क्षमता भएका नागरिकहरुको सम्मानित जीवनयापनको वातावरण तयार गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• फरक क्षमता भएका नागरिकहरुको सहज जीवनयापनको वातावरण श्रृजना गर्ने ।	• विभिन्न सीपमूलक तालिमहरु सञ्चालन गरी फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुलाई स्वरोजगार बनाइनेछ । • फरक क्षमता भएका नागरिकहरुमा भएको ज्ञान सीप तथा अनुभवलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणमा उपयोग गरिनेछ । • पालिकामा रहेका अपाङ्गहरुको छुट्टै सञ्जाल गठन गरी कृयाशील

	बनाइनेछ । • समाजमा बिशेष योगदान पुऱ्याउने फरक क्षमता नागरिकहरुलाई सम्मान गरिनेछ । • फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुलाई सेवा प्राप्तीमा सहज पहुँचका लागि गाउँपालिकामा रहेका सवै पूर्वाधार संरचनालाई अपाङ्गमैत्री बनाउदै जाने नीति अवलम्वन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको सञ्जाल निर्माण तथा परिचालन ।
- फरक क्षमता भएका नागरिकहरुलाई योगदानको आधारमा सम्मान कार्यक्रम ।
- फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुलाई उद्यम स्थापनामा बिशेष सहयोग कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- गाउँपालिका स्तरमा अपाङ्गहरुको सञ्जाल निर्माण भै कृयाशील भएको हुनेछ ।
- उद्यमशीलता, स्वरोजगार मार्फत आयआर्जनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- निर्माण गरिने भौतिक संरचनाहरु अपाङ्गमैत्री हुनेछन् ।

५.४ आदिवासी तथा दलित/उत्पीडित वर्ग उत्थान

विद्यमान अवस्था

आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक एवं प्रशासनिक दृष्टिले पछाडि परेका **आदिवासी तथा उत्पीडित वर्गलाई** संविधानले समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको निकायमा सहभागिता हुन पाउने हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ । यी वर्गहरुको उत्थान र विकासका लागि संविधानतः बिभिन्न आयोगको समेत व्यवस्था गरिएको छ । आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक विकासका प्रत्येक गतिविधिहरुमा समावेश गर्न सकिए मात्र शक्ति, श्रोत र अवसरमा सवैको न्यायोचित साझेदारी हुन सक्दछ । नेपालको संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार राज्यका निर्देशक सिद्धान्तको सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्वन्धी नीतिले पनि पछाडि परेका जातजाती, बर्गलाई मूलप्रवाहीकरण र अधिकार सम्पन्न गराउने व्यवस्था गरेको छ ।

राज्यका सबै नागरिकको उपस्थिति र अर्थपूर्ण सहभागितामा समावेशी विकास भन्ने सोँच र मानव विकास सूचकांकको आधारमा पछाडि परेका समुदायको सशक्तिकरण र समानुपातिक विकासको लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ भने लुम्बिनी प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाले समेत समावेशी सिद्धान्त अवलम्वन गरी संमृद्धि हासिल गर्ने लक्ष लिएको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाले बहुलतायुक्त सामाजिक स्वरुपलाई पूँजीको रुपमा स्थापित गरी विकासमा अत्यधिक लाभ उठाउन सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रमुख माध्यमको रुपमा ग्रहण गर्न आवश्यक छ । यस गाउँपालिकामा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रहरुमा अन्य जातजातीहरुको तुलनामा ब्राहमण, क्षेत्रीहरुको पहुँच बढी देखिन्छ । आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडि परेको क्षेत्र तथा बर्गको उत्थानका लागि गरिबी न्यूनीकरण सम्वन्धी विशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी उनीहरुलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाबेश गर्न जरुरी छ । संविधानत नेपाल छुवाछुतमुक्त राज्य भएता पनि व्यवहारमा अझैपनि छुवाछुत प्रथा पूर्णरुपमा हटिसकेको अवस्था छैन । छुवाछुत जस्तो सामाजिक कुरीतिलाई हटाउनका लागि जनचेतना अभिबृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- राज्यकै मूल कानूनले समावेशी सिद्धान्तलाई अंगिकार गरेको ।
- कानूनहरु निर्माण गर्दा सामाजिक समावेशीतालाई प्राथमिकतामा राखी तर्जुमा गर्ने गरिएको ।
- तीनै तहको सरकारमा सामाजिक समाबेशीताका आधारमा प्रतिनिधिहरुको व्यवस्था गरिएको ।
- राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति हुने गरी दलित/उत्पीडित वर्गका लागि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था गरिएको ।

चुनौती

- समाजमा रहेको परम्परागत सोंच, चिन्तन र बिचारमा परिर्वतन गर्ने ।
- सामाजिक बिकृति, बिसंगति र बिभेदको अन्त्य गरी सभ्य समाजको निर्माण गर्ने ।
- विद्यमान आर्थिक तथा सामाजिक गरिवीलाई न्यूनीकरण गरी समतामूलक र समावेशी समाजको निर्माण गर्ने ।
- एउटै जाती भित्र पनि हुनेखानेहरुबाट अति विपन्न तथा असहाय माथि हुने दमनलाई निरुत्साहित गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : जातीय विभेदको अन्त्य गरी सभ्य समाजको निर्माण ।

लक्ष्य : आर्थिक, सामाजिक तथा राजनीतिक क्षेत्रका सवै क्रियाकलापहरुमा समतामूलक पहुँच स्थापना गर्ने ।

उद्देश्य : राज्यका श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सबै वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : राज्यका श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सबै वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• आदिवासी जनजाती तथा दलित/उत्पीडित बर्गलाई विकासका गतिविधिहरुमा मूलप्रबाहीकरण तथा सशक्तिकरण गर्ने ।	• श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सबै वर्गको पहूँच सुनिश्चित गर्न सकारात्मक बिभेद नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • सामाजिक रुपमा पछाडि परेका र पारिएकालाई स्वरोजगारमूलक कार्यक्रम मार्फत रोजगारीको अवसर श्रृजना गरिनेछ । • परम्परागत सीप तथा व्यवसायहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ । • आदिवासी जनजाती तथा दलित/उत्पीडित सञ्जाल निर्माण गरी स्थानीय स्तरमा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरुमा सहभागीता गराइनेछ । • अति विपन्न तथा पछाडि परेका समुदायहरुको बस्ती पहिचान गरी बिषेश कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सकारात्मक विभेद सहितको सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा ।
- आदिवासी जनजाती एवं दलित/उत्पीडित सञ्जाल निर्माण ।
- परम्परागत सीप तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।
- स्वरोजगारमूलक व्यवसाय छनौट तथा उद्यमशीलता तालिम ।
- अति विपन्न तथा पछाडि परेका समुदाय उत्थान बिशेष कार्यक्रम ।
- सेवा प्रबेश सम्वन्धी कक्षा सञ्चालन ।

अपेक्षित उपलब्धी

- आदिवासी जनजाती तथा दलित/उत्पीडित समुदाय लक्षित सकारात्मक विभेद नीति तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।
- परम्परागत सीप तथा ज्ञानको उपयोग गर्दै उद्यमशीलतामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
- अति विपन्न तथा पछाडि परेका समुदाय उत्थान बिशेष कार्यक्रम मार्फत स्थानीय स्तरमा स्व-रोजगारी श्रृजना भएको हुनेछ ।

५.५ बालबालिका, वाल अधिकार तथा बाल संरक्षण

विद्यमान अवस्था

संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरी बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बाल सहभागिता जस्ता विषय समेटी सर्वाङ्गीण विकासको प्रत्याभूत गरेको छ । दीगो विकास लक्ष्यमा गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य, सुरक्षित, पहूँचयोग्य हरित सार्वजनिक स्थलमा पहूँच, बालबालिका विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुर्व्यव्यहार र हिंसाको अन्त्य गरी सशक्त गर्ने जस्ता परिमाणात्मक लक्ष्य किटान गरिएको छ ।

बाल अधिकार सुनिश्चित भएको बालमैत्री समाज भन्ने सोँच र बालबालिकालाई सबै प्रकारको हिंसा, दुर्व्यव्यहार र शोषणबाट मुक्त गरी राष्ट्र निर्माणका लागि योग्य र सक्षम नागरिकको रुपमा विकास गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौं योजनाले निर्दिष्ट गरेको छ । त्यसैगरी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले **बाल अधिकारको पूर्ण सुनिश्चितता प्रदान गर्दै सक्षम र**

सबल नागरिक तयार भन्ने सोँच सहित सबैको सहकार्यमा बालबचाउ, संरक्षण, विकास र अर्थपूर्ण सहभागीता सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकामा १९ बर्ष मुनिका बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरुको जनसंख्या करिव ३७% रहेको छ । बालबालिकाहरुलाई अन्य नागरिक सरह समाजमा स्थापित गर्नका लागि उनीहरुको शारीरिक, मानसिक एवं भावनात्मक विकास र उनीहरुको हक, अधिकार र हीतको सुनिश्चितता गरिनु पर्दछ । गाउँपालिकाले बिद्यालय तह तथा समुदायस्तरमा बालबालिकाहरुलाई विभिन्न क्लवहरुमा आबद्ध गराई उनीहरुको क्षमता विकास गर्दै आएको छ, बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरुका लागि बिभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरिरहेको छ, तर यी गतिबिधिहरु प्रयाप्त भने छैनन् । आजका बालबालिका भोलीका राष्ट्रका कर्णधारका रुपमा रहेका हुँदा उनीहरुलाई उचित बाताबरण तथा अवसर प्रदान गर्नु गाउँपालिकाको कर्तव्य तथा दायित्व हुनेछ । यसैलाई मध्यनजर गरी गाउँपालिकाले आगामी दिनमा तत् सम्वन्धी गतिबिधिहरु संचालन गर्न आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अबसर

- नेपालको संबिधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको ।
- गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रमहरुमा बालबालिकाको क्षेत्रमा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएको ।
- बिद्यालय लगायत समुदाय स्तरमा समेत बाल क्लवहरु गठन भई क्रियाशील रहेका ।
- अभिभावक तथा स्वयं बालबालिकाहरुमा बाल अधिकार प्रति चासो तथा जागरुकता बढिरहेको ।

चुनौती

- समाजमा बिद्यमान रहेको बाल बिबाह, बालयौन दुर्व्यबहार तथा बाल श्रमको प्रयोग जस्ता विकृति अन्त्य गर्ने
- अनाथ तथा असहाय एवं जोखिममा परेका बालबालिकाहरुको संरक्षण गर्ने ।
- बालवालिकाहरुको हीतमा संचालन हुने गतिविधिहरु (निर्णय प्रक्रिया देखि लाभ वितरण सम्मका कार्यक्रमहरु) मा बालबालिकाहरुको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्ने ।
- बालमैत्री पूर्वाधारहरु निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।
- धुम्रपान तथा मध्यपान जस्ता विकृतिबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : बाल अधिकारको सुनिश्चितता, पूर्वखोलाको प्रतिवद्धता ।

लक्ष्य : बालबालिकाहरुको अर्थपूर्ण सहभागीताको सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य : बालअधिकारको पूर्ण प्रत्याभूति हुने गरी बाल विकास सम्वन्धी क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : बालअधिकारको पूर्ण प्रत्याभूति हुने गरी बाल विकास सम्वन्धी क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• बालबालिकाहरुको हक हीत संरक्षण गर्दै बिबिध गतिबिधिहरुमा उनीहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।	• बालबालिकाहरुको हक हीत संरक्षणका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधिको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • स्थानीय तहमा कार्यरत विभिन्न संघ संस्थाहरुसँगको समन्वय तथा सहकार्यको वातावरणमा बालविकास सम्बन्धी कार्यहरु सञ्चालन गरिनेछ • बाल हिंसाबिरुद्ध निशुल्क कानूनी उपचारको व्यवस्था मिलाइनेछ । • बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणालाई कार्यान्वयन गरी आगामी ५ बर्ष भित्र बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा गरिनेछ । • अनाथ बालबालिकाहरुको पालन पोषण, शिक्षा तथा स्वास्थ्यको व्यवस्था मिलाइनेछ । • समुदाय तथा बिद्यालय तहमा थप बाल क्लबहरु गठन गरी स्थानीय बाल संजाल निर्माण गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- बाल बिकास कोषको स्थापना ।
- समुदाय तथा बिद्यालय तहमा बाल क्लब गठन तथा परिचालन ।
- अनाथ बाल बालिकालाई बिशेष सहयोग कार्यक्रम ।
- बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- पूर्वखोला गाउँपालिका आगामी ५ बर्ष भित्र बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा भएको हुनेछ ।
- शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण तथा मनोरञ्जन लगायतका सुविधाहरुमा बालबालिकाको पहूँच पुगेको हुनेछ ।
- पूर्वखोला गाउँपालिकामा नयाँ बन्ने सबै पूर्वाधारहरु बालमैत्री हुनेछन् ।
- गाउँपालिका स्तरमा बाल संजाल निर्माण भएको हुनेछ ।

५.६ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति

५.६.१ युवा

विद्यमान अवस्था

युवाको सर्वाङ्गीण विकास, सशक्तिकरण र युवा उद्यमशीलताका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगाएतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्ने संवैधानिक व्यवस्था अनुरुप राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागीताको वातावरण सुनिश्चितता गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

युवाको सर्वाङ्गीण विकास, राष्ट्र निर्माणको प्रमुख आधार भन्ने सोँच र स्वस्थ, सकारात्मक सोँचयुक्त, उद्यमशील, सिर्जनशील, अधिकार प्रति सचेत र कर्तव्य प्रति प्रतिबद्ध युवा शक्तिको विकास र परिचालन गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले अंङ्गिकार गरेको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले जनसांख्यिक लाभांश हासिल हुने गरी सक्रीय युवाशक्तिलाई प्रदेशको विकासमा अधिकतम परिचालन गर्ने प्रमुख उद्देश्य सहित रणनीति/कार्यनीति तय गरेको छ । राष्ट्रिय तथा प्रदेश योजनाका यीनै लक्ष्यसँग तादाम्यता राख्दै यस योजनामा युवा तर्फका लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रमहरु निर्देशित भएका छन् ।

आर्थिक रुपमा गाँउमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने अवसर नहुँदा बाहिर जाने र गाँउमा रोजगारीको अबसर नहुँदा पुन फर्केर गाँउमा नआउने समस्या शिक्षित युवाहरुमा पाइन्छ । राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकाबाट बाह्य मुलुकमा जानेको संख्या ३२६२ रहेको छ, यो संख्यामा अधिकांस युवा पंक्ति रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । गाँउमा रोजगारीको अवसर नहुँदा रोजगारीका लागि गाउँबाट पलायन हुने अवस्था अहिले पनि विद्यमान छ । युवाहरुमा रहेको सीप र लगनशीलताको उच्च कदर गर्दै उनीहरुलाई विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापहरुमा सहभागी गराउन सके मात्र गाउँको सामाजिक, आर्थिक विकासका साथै युवाशक्ति गाउँबाट पलायन हुनबाट रोक्न सकिनेछ ।

अवसर र चुनौती

अबसर

- विद्यमान युवा परिचालन नीति तथा सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न अनुदान तथा सहुलियतपूर्ण ऋणहरुबाट युवाहरुलाई आफ्नै गाउँ ठाउँको विकासमा परिचालित हुने अवस्था रहेको ।
- स्थानीय स्तरमा संचालन हुने बिकास निर्माण गतिबिधिहरुलाई श्रममुलक अवधारणमा संचालन गरी स्थानीय रोजगारीको श्रृजना गर्न सकिने ।
- बैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवाको अनुभव, ज्ञान र सीपलाई स्थानीय आर्थिक गतिविधिमा सदुपयोग गर्न सकिने ।

चुनौती

- युवाहरुलाई गाउँमै बसी आर्थिक उपार्जन सहितको सम्मानित जीवन विताउन सकिन्छ भन्ने बिश्वासको वातावरण तयार गर्ने ।
- युवा परिचालन, रोजगारी श्रृजना र बिकास गतिबिधिहरुलाई एकीकृत रुपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- युवाको सर्वाङ्गीण विकास, समृद्ध पूर्वखोलाको आधार ।

लक्ष्य :- यूवाहरुमा रहेको उद्यमशिलता, ज्ञान, सीपको अधिकतम उपयोग गरी रोजगारी श्रृजना गर्ने ।

उद्देश्य :- युवाहरुको क्षमता विकास गरी स्वरोजगार बनाउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : युवाहरुको क्षमता विकास गरी स्वरोजगार बनाउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• युवा लक्षित कार्यक्रम मार्फत उनीहरुको सीप बिकास गरी विकास निर्माणमा परिचालन गर्ने ।	• सिप बिकासको माध्यमबाट युवाहरुलाई दक्ष, उद्यमशील र आत्मनिर्भर बनाइनेछ । • युवाहरुलाई गाउँपालिकाको नीति निर्माण, निर्णय प्रक्रिया र बिभिन्न आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलापमा संलग्न गराई अपनत्वबोध गराइनेछ । • स्थानीय स्तरमा युवाहरुको संलग्नमा साझेदारीमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • दुर्व्यसनमा परेका युवाहरुलाई मनोसामाजिक चिकित्सा पद्दतिबाट सुधार गर्न पहल गरिने छ । • बैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवाको अनुभव, ज्ञान र सीपलाई स्थानीय आर्थिक गतिविधिमा सदुपयोग गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- युवा स्वरोजगार कोष स्थापना ।
- युवा साझेदारी कार्यक्रम ।
- मनोसामाजिक चिकित्सा सेवा कार्यक्रम ।
- युवा क्लवहरुको संरक्षण तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम मार्फत युवाहरुमा दक्षता एवं उद्यमशीलता अभिबृद्धि भई स्वरोजगार बनेका हुनेछन् ।
- गाउँपालिकाको नीति निर्माण तथा निर्णय प्रक्रियामा युवाहरुको अर्थपूर्ण सहभागीता भई युवामैत्री वातावरणको सिर्जना भएको हुनेछ ।

५.६.२ खेलकूद

विद्यमान अवस्था

राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय पहिचान कायम गर्ने माध्यमको रुपमा खेलकूद क्षेत्रको महत्वपूर्ण गरिमा हुन्छ । त्यसैगरी शारीरिक तन्दुरुस्ती, सामाजिक, मानसिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासमा समेत खेलकूदको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । खेलकूद विकासका लागि तीनै तहको लगानी आवश्यक छ । नेपालको संबिधानमा समेत खेलकूदलाई तीनै तहका सरकारको साझा सूचीमा राखिएकोछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय स्तरका खेलकूद संरचनाको निर्माण, सञ्चालन तथा विकासको जिम्मा स्थानीय तहलाई दिइएकोछ ।

स्वच्छ, व्यवसायिक र प्रविधिमैत्री खेलकूद अभिवृद्धि भन्ने सोँच र खेलकूदको विकास र विस्तार गरी स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तैयार पार्दै अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा राष्ट्रको सम्मान अभिवृद्धि र पहिचान गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले राखेको छ भने प्रादेशिक योजनाले **खेलकूद क्षेत्रको समग्र विकास गरी युवाहरुको व्यक्तित्व विकास तथा मुलुकको अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा पहिचान** भन्ने सोँच सहित राष्ट्रिय एवं अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीहरु उत्पादन गर्ने लक्ष्य लिएको छ । स्थानीय तह देखिनै खेलकूदको संस्थागत विकास एवं पूर्वाधार निर्माण गरी सबैका लागि खेलकूद अभियानलाई सार्थकता दिन आवश्यक छ ।

स्वस्थ्य, अनुशासित तथा सिर्जनशील नागरिक उत्पादन गर्नु तथा खेलकूदको माध्यमबाट प्रदेश तथा राष्ट्रिय स्तरमा गाउँपालिकालाई चिनाउन सक्ने अवसरको सदुपयोग गरिनु पर्दछ । गाउँपालिकामा स्तरीय खेल मैदान नहुदा आयोजना गरिने खेलकुदका कार्यक्रमहरु पनि व्यवस्थित तवरले सञ्चालन गर्न सकिएको अवस्था छैन । खेलकूदलाई छुट्टै बिधामा नहेरी स्वास्थ्य एवं पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आबद्ध गरी लैजान सके अझ बढी प्रभावकारी हुनेछ ।

अवसर र चुनौती

अबसर

- खेलकूदमा सरकारको लगानीमा क्रमशः बृद्धि भइरहेको ।
- खेलकूदमा बालबालिका तथा युवाको रुची बढ्दै गएको ।
- स्थानीय स्तरका युवाको जनसंख्या उल्लेख्य रहेको ।

चुनौती

- खेलकूदलाई अन्य क्षेत्रसँग आबद्ध गरी प्रवर्द्धन गर्ने ।
- खेलकूदको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : खेलकूदको माध्यमबाट पूर्वखोला को पहिचान ।

लक्ष्य : सिर्जनशील खेलाडी उत्पादन गरी खेलकूद विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्य : खेलकूद पूर्वाधारको विकासका साथै सिर्जनशील युवा खेलाडी तयार गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : खेलकूद पूर्वाधारको विकासका साथै स्वस्थ्य तथा सिर्जनशील युवा खेलाडी तयार गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• खेलकुदलाई अन्य क्रियाकलापहरुसँग आबद्ध गर्दै सिर्जनशील खेलाडी उत्पादन मार्फत पालिकाको पहिचान स्थापित गर्ने ।	• खेलकूद विकासका लागि संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरिनेछ । • पालिकाको वडा नं २ जल्पामा रहेको पालिका स्तरीय बहुउद्देश्यीय खेल मैदानको निर्माण कार्य सम्पन्न गरी संचालनमा ल्याइनेछ । • एक वडा एक खेल मैदानको अवधारणालाई जग्गाको उपलब्धताका आधारमा कार्यान्वयन गरिनेछ । • खेल मैदान नभएका बिद्यालयहरुमा जग्गाको उपलब्धता अनुसार खेल मैदान निर्माण गरिनेछ । • बालबालिका तथा युवाहरुको क्षमता पहिचान गरी प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । • शिक्षा शाखाको समन्वयमा बार्षिक रुपमा खेलकूद क्यालेण्डर बनाई विभिन्न खेलकूद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । • खेलकूदलाई स्वास्थ्य तथा आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आबद्ध गरिनेछ । • बिद्यालय तहमा खेलकूद शिक्षलाई अनिवार्य गरी बालबालिकालाई स्वस्थ्य अनुशासित बनाउन उत्प्रेरित गरिनेछ । • खेलकूदलाई दैनिक जीवनसँग आबद्ध गर्न विभिन्न छलफल तथा अन्तरक्रियाको आयोजना गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- खेलकुद बिकासका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास ।
- अध्यक्ष संग खेलकुद कार्यक्रम ।
- बिभिन्न विधाका खेल प्रशिक्षक उत्पादन कार्यक्रम ।
- पालिका स्तरीय बहुउद्देश्यीय खेल मैदान निर्माण । (वडा नं २ जल्पा)

अपेक्षित उपलब्धी

- खेलकूद पूर्वाधारको विकास भई नियमित रुपमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएको हुनेछन् ।
- खेलकुदको माध्यमबाट बालबालिका तथा युवाहरुको क्षमता विकास भएको हुनेछ ।

५.६.३ संस्कृति

विद्यमान अवस्था

नेपालको संबिधानले मौलिक हकको रुपमा भाषा र संस्कृति सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरेको छ । हाम्रा समृद्ध मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाहरु राष्ट्रिय एकता सवलीकरण गर्ने माध्यमका रुपमा रहेका छन् । परम्परागत संस्कृतिको जगेर्ना गरी हाम्रो संस्कृतिको मौलिकतालाई अक्षुण्ण राख्दै ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन

गर्नु हाम्रो दायित्व हो । **साँस्कृतिक विविधतामा गौरव गर्ने एकताबद्ध नेपाली समाज** भन्ने सोँच र सबै मौलिक संस्कृतिको संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास गर्दै राष्ट्रिय एकता मजबुद बनाउने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ । त्यसैगरी प्रादेशिक योजनाले समेत मुलुकमा बोलिने सबै भाषा तथा संस्कृतिको उचित संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकास गर्ने लक्ष लिएको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा ऐतिहासिक र साँस्कृतिक धरोहरको रुपमा रहेका बिद्यमान सम्पदाहरुको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरी भावी पुस्ताहरुलाई हस्तान्तरण गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो । यस पूर्वखोला गाउँपालिकामा बिभिन्न भाषा, संस्कृति, रीति रिवाज, रहन सहनका जातजातीको बसोवास रहेको छ । यहाँ बोलिने मुख्य भाषा नेपाली हो भने स्थानीय मगर जातीको आफ्नै मातृ भाषा पनि प्रचलनमा रहेको छ । यहाँ मनाइने मुख्य चाडपर्वहरुमा दशै, तिहार, माघी, होली, श्रीपञ्चमी, शिवरात्री, रामनवमी जस्ता पर्वहरु पर्दछन् । दशैंको अवसरमा पालिकाको बिभिन्न कोट तथा मन्दिरमा नाचिने सराएँ नाँच, तिहारमा नाचिने मारुनी तथा भैलो नाँच र बिभिन्न आजा पुजाहरुमा गाइने भजन कृतन यहाँका अमूर्त साँस्कृतिक निधि हुन् । यस्ता अमूर्त संस्कृतिको पालिकाले संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्न जरुरी छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- भाषा, संस्कृति र साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनका लागि तीनै तहका सरकारहरुको दायित्व रहेको ।
- समुदायहरुमा आफ्नो भाषा, संस्कृति तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा चाँसो बढ्दै गएको ।
- परम्परागत रीतिरिवाज, रहन सहन तथा संस्कृति एवं धार्मिक सम्पदाहरुको संरक्षण जस्ता कार्यहरुलाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग जोडेर लैजाने संस्कृतिको बिकास भएको ।

चुनौती

- ऐतिहासिक, साँस्कृतिक एवं धार्मिक सम्पदाहरुको संरक्षणका लागि आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
- विभिन्न भाषा, संस्कृति तथा रहन सहनलाई साझा सम्पत्तिको रुपमा प्रवर्द्धन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- पूर्वखोलाको शान; साँस्कृतिक विविधताको उत्कृष्ट पहिचान ।

लक्ष्य :- भाषा, संस्कृति एवं ऐतिहासिक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्ने ।

उद्देश्य :- भाषा, संस्कृति तथा ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान गरी संरक्षण गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्यः भाषा, संस्कृति तथा ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान गरी संरक्षण गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
• स्थानीय भाषा, संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्ने ।	• स्थानीय भाषा, संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनका लागि स्थानीय संघ संस्था एवं समुदायहरुसँग सहकार्य गरिनेछ । • लोक संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनका लागि विभिन्न प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गरिनेछ । • विभिन्न जातजातीहरुको मौलिकता झल्किने वस्तुहरु र ऐतिहासिक युद्ध सामाग्री सहितको साँस्कृतिक संग्राहलयको स्थापना गरिनेछ । • स्थानीय स्तरमा लाग्ने धार्मिक मेला तथा जात्राहरुको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
• ऐतिहासिक, धार्मिक एवं साँस्कृतिक स्थल तथा सम्पदाहरुको पहिचान तथा संरक्षण गर्ने ।	• सामुदायिक संघ संस्थाहरुको सहकार्यमा सम्पूर्ण ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान, अभिलेखिकरण गरी प्रचार प्रसार गरिनेछ । • ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण तथा आवश्यकता अनुसार पुनर्निर्माण समेत गरिनेछ । • सम्पदा स्थलको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी यस्ता सम्पदा स्थलहरुलाई पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास गरिनेछ । • दाहसंस्कार गरिने घाटहरुको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान, अभिलेखीकरण तथा प्रचार प्रसार कार्यक्रम ।
- विभिन्न धार्मिक स्थल तथा मठ मन्दिरहरुको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन कार्यक्रम ।
- बहु-साँस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना ।
- भाषा, संस्कृति सम्वर्द्धन कार्यक्रम ।
- लोक संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनका लागि साँस्कृतिक महोत्सव आयोजना ।
- घाट व्यवस्थापन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- पूर्वखोला गाउँपालिकामा रहेका सबै धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान, अभिलेखीकरण, प्रचार प्रसार तथा संरक्षण सम्वर्द्धन भएको हुनेछ ।
- स्थानीय स्तरमा बोलिने भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान, सरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा स्थानीय धार्मिक/सामुदायिक संघ संस्था सक्रीय रुपमा परिचालित भएका हुनेछन् ।

५.७ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

विद्यमान अवस्था

आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक एवं प्रशासनिक दृष्टिले पछाडि परेका विभिन्न लक्षित वर्गहरु (महिला, दलित, आदिवासी, जनजाती, पिछडा वर्ग, सीमान्तकृत, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, उत्पीडित वा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिक तथा आर्थिक रुपले विपन्नलाई संविधानले समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको निकायमा सहभागिता हुन पाउने हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ ।

राज्यका सबै नागरिकको उपस्थिति र अर्थपूर्ण सहभागितामा समावेशी विकास भन्ने सोँच र मानव विकास सूचकांकको आधारमा पछाडि परेका समुदायको सशक्तिकरण र समानुपातिक विकासको लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रादेशिक योजनाले समेत समावेशी सिद्धान्त अवलम्वन गरी प्रदेश एवं सबै नागरिकहरुको संमृद्धि हासिल गर्ने लक्ष लिएको देखिन्छ । दिगो विकास लक्षमा सन् २०३० सम्ममा सबै पुरुष तथा महिला विशेषगरी गरिब तथा जोखिमपूर्ण स्थितिमा रहेका व्यक्तिहरुको आर्थिक स्रोतहरूमाथि समान अधिकार सुनिश्चित गर्नुका साथै आधारभूत सेवामा पहुँच तथा भूमि र अन्य प्रकारका सम्पत्ति, उत्तराधिकार, प्राकृतिक स्रोतहरू, उपयुक्त नयाँ प्रविधि र वित्तीय सेवा, लघुवित्त लगायतमा स्वामित्व र नियन्त्रण सुनिश्चित गर्ने गरी लक्ष निर्धारण गरिएको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा बिभिन्न जातजातिहरुको बसोवास रहेको छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रहरुमा अन्य जातजातिहरुको तुलनामा बाहुन, क्षेत्रीको पहुँच बढी हुँदा पालिकामा बसोवास गर्ने आदिवासी तथा दलित/उत्पीडित जातजातिहरुको शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रमा पहूँच तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ । आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछाडी परेको क्षेत्र तथा बर्गको उत्थानका उनिहरुकै सहभागितामा आवश्यकता पहिचान गरी विशेष कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी उनीहरुलाई समेत विकासको मूलप्रवाहमा समाबेश गर्न सके मात्र समाबेशीकरणको अर्थ रहने हुन्छ । यही वास्तबिकतालाई ध्यानमा राखी ती बर्गहरुका लागि विभिन्न लक्षित कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा ल्याउन जरुरी छ । गाउँपालिकाको बहुलतायुक्त सामाजिक स्वरुपलाई पुँजीको रुपमा स्थापित गरी विकासमा अत्याधिक लाभ उठाउन लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रमुख माध्यमको रुपमा ग्रहण गर्न आवश्यक छ ।

चुनौती र अवसर

अवसरहरु

- राज्यकै मूल कानूनले समावेशी सिद्धान्तलाई अंगिकार गरेको ।
- बर्तमानमा विभिन्न ऐन, नीति, नियम र कानूनहरु सामाजिक समावेशीताका आधारमा तर्जुमा भएको ।
- तीनै तहको सरकारमा सामाजिक समाबेशीताका आधारमा जनप्रतिनिधिहरुको व्यवस्था गरिएको ।

चुनौतीहरु

- परम्परागत सोंच, चिन्तनबाट उत्पन्न बिकृति, बिसंगति र बिभेदको अन्त्य गरी सभ्य समाजको निर्माण गर्ने ।
- विद्यमान गरिवीलाई न्यूनीकरण गरी समतामूलक र समावेशी समाजको निर्माण गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- समतामुलक तथा समावेशी विकासको परिकल्पना, समृद्ध पूर्वखोलाको चाहाना ।
लक्ष्य :- सकारात्मक विभेद नीति अवलम्वन गरी सामाजिक समावेशीकरणको लक्ष हासिल गर्ने ।
उद्देश्य :- उपलब्ध श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सवैको पहुच सुनिश्चित गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : उपलब्ध श्रोत, साधन, अवसर तथा लाभमा सवैको पहुच सुनिश्चित गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा पछाडी परेका बर्गको उत्थानका लागि सकारात्मक विभेदको नीति अबलम्वन गरी उपलब्ध साधन, श्रोतमा उनीहरुको पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।	• लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धी रणनितिक योजना तर्जुमा गरिनेछ । • सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा पछाडि परेका बर्ग तथा समुदायका सदस्यहरुलाई क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ । • लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीको संस्थागत विकास गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा ।
- लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परिक्षण कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- पछाडि परेका, पारिएका समुदाय तथा व्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि सकारात्मक विभेद नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको हुनेछ ।
- सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा पछाडी परेका बर्ग तथा समुदायका सदस्यहरुको क्षमता अभिबृद्धि भएको हुनेछ
- स्थानीय तहको श्रोत, साधन र प्रवाह गरिने सेवा, सुविधामा सबै बर्ग, समुदायको पहूँच अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
- बार्षिक रुपमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परीक्षण भै प्राप्त सुझावहरु कार्यान्वयन भएका हुनेछन् ।

५.८ खानेपानी तथा सरसफाई

विद्यमान अवस्था

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई खानेपानी तथा सरसफाईको अधिकार मौलिक हककै रुपमा व्यवस्था गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई सेवाले मानव जीवनमा बहु-आयामिक प्रभाव पार्ने अवस्था त छ नै, यसबाट बाल मृत्युदर कम भै सरदर आयु बृद्धि गर्नमा मद्दत पुग्ने, नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भै उत्पादनशील मानव संसाधनको विकास हुने र सामाजिक रहन सहनमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान पुग्दछ ।

स्वच्छ, सुरक्षित, सर्वसुलभ र दीगो खानेपानी तथा सरसफाई सेवा भन्ने सोँच र सबैलाई आधारभूत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाई सेवाको पहूँच सुनिश्चित गर्दै गुणस्तरीय सेवा अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले अंङ्गिकार गरेको छ । त्यस्तै लुम्बिनी प्रदेशको प्रादेशिक योजनाले प्रदेशका सवै वस्तीहरुमा स्वच्छ र भरपर्दो खानेपानी पुर्‍याउने र सवै प्रकारका फोहरको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने लक्ष लिएको छ । दीगो विकासका लक्षमा सन् २०३० सम्ममा सबैलाई स्वच्छ खानेपानी र सरसफाई पुर्‍याउने लक्ष्य तोकिएको छ । पुर्वखोला गाउँपालिकाले समेत यीनै लक्ष्य, उद्देश्यलाई ध्यानमा राखी खानेपानी तथा सरसफाई सम्वन्धी खानेपानी तथा सरसफाई सम्वन्धी योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

खानेपानी र सरसफाई आधारभूत आवश्यकता भित्र पर्दछन् । अधिकांश रोगहरु पानी तथा पानीजन्य कारण र सरसफाईका कारणले हुने गर्दछन् । जनचेतनाको अभावमा अहिले पनि कतिपय गाउँ वस्तीहरुमा शुद्ध खानेपानीको अभावमा समय समयमा झाडापखला लगायतका रोगहरु लाग्ने गरेको पाइन्छ । वातावरण संरक्षण, सरसफाई र फोहरमैला व्यवस्थापन अन्योन्याश्रित छन् । फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापनबाट प्रदुषण नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । सड्ने र नसड्ने फोहरलाई श्रोतमै वर्गीकरण गरी सड्ने फोहरलाई प्राङ्गारिक मलको रुपमा कृषि कार्यमा पुनःप्रयोग गर्न सकिन्छ भने नसड्ने फोहरलाई पुनःचक्रीय विधिबाट पुनर्प्रयोग गर्न सकिन्छ । सरसफाई र फोहरमैलाको उचित

व्यवस्थापनका लागि जनचेतना अभिवृद्धिका साथै व्यापक रुपमा जनपरिचालन गर्न अपरिहार्य छ । स्वच्छ, स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने नागरिकको हकलाई प्रत्याभूत गर्न साझा प्रतिबद्धता, मानव वस्तीबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन, प्लाष्टिकजन्य फोहरको नियन्त्रण र व्यवस्थापन, प्रदुषण गर्नेबाट उचित दायित्व बहन जस्ता पक्षहरुमा ध्यान जान जरुरी छ । स्वच्छ, सफा वातावरण कायम गरी जनताको जीवन स्वस्थ बनाई सक्रिय, क्रियाशील र सिर्जनशील नागरिक तयार गर्न ग्रामीण क्षेत्र, साना बजार क्षेत्र र शहर उन्मुख क्षेत्रहरुमा पनि फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ । सङ्क्रामक महामारी हुन नदिन ठोस तथा तरल फोहरलाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ ।
पूर्वखोला गाउँपालिकाले आफ्ना नागरिकहरुलाई शुद्ध खानेपानी उपलव्ध गराउन प्रयत्नशील छ । राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ को तथ्यांक अनुसार ९५.४०% घरधुरीले शुद्ध पिउने पानी प्रयोग गरेको अवस्था छ भने ७०.२८% परिवारलाई घर परिसर भित्रै पाइप धाराबाट खानेपानीको उपलब्धता छ । यस गाउँपालिकामा ब्रिटिस गोर्खा वेलफेयरवाट विकास साझेदारको रुपमा पालिकाको ५ वटा वडाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रलाई कार्यक्षेत्र वनाई उपभोक्ता समितिहरु मार्फत काम गरेको अवस्था छ । घरधुरीको हिसावले हेर्दा करिव ४.६०% मात्र जनता शुद्ध खानेपानीको सुविधाबाट बञ्चित रहेको अवस्था छ । सरसफाई तर्फ गाउँपालिका खुल्ला दिशामुक्त गाउँपालिका घोषणा भइसकेको छ । तथापि यसको निरन्तरता तथा पूर्ण सरसफाईयुक्त गाउँपालिका बनाउने लक्ष्य भने त्यती सहज देखिदैन । शौचालयको विद्यमान स्थितिलाई हेर्दा ९१.५५% घरहरुमा पक्की शौचालय निर्माण भएको देखिन्छ । गाउँपालिकाले खानेपानी तथा स्वच्छता सम्वन्धी क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याई सकेको र आ.व २०८१/८२ सम्म एक घर एक धारा पालिका घोषणा गर्ने लक्ष लिएको छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- अधिकांश घरधुरीहरुमा कच्ची/पक्की शौचालय बनिसकेको ।
- तीन तहका सरकारको सहयोग र समन्वयमा खानेपानी तथा सरसफाई योजना सञ्चालनमा रहेको ।
- पालिकामा एक घर एक धाराको अवधारणामा आधारित खानेपानी योजनाहरुको निर्माण कार्य भइरहेको ।
- नसड्ने फोहर-बोत्तल, शिशा, प्लाष्टिकजन्य वस्तुहरु बिक्री गरी आय आर्जन गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- मानव वस्तीबाट टाढाको अनुत्पादक स्थानमा फोहरको अन्तिम विसर्जन स्थल बनाउन सकिने अवस्था रहेको

चुनौती

- बिद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी जस्ता संबेदनशील संस्थाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाईको उचित प्रवन्ध गर्ने ।
- पालिकाका प्रमुख बजार केन्द्रहरुमा ठोस फोहर विसर्जन र ढल निकासको लागि आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने ।
- प्लाष्टिकजन्य वस्तुको प्रयोगमा निरुत्साहन गर्ने ।
- सार्वजनिक स्थलमा निर्माण हुने शौचालयको उचित व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- "हाम्रो गौरवमय पूर्वखोला, स्वच्छ खानेपानी सहितको पूर्ण सरसफाईयुक्त पालिका" ।

लक्ष्य :- खानेपानी तथा सरसफाईको माध्यमबाट जनस्वास्थ्यमा सुधार गर्ने ।

उद्देश्य :- आधारभूत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाईमा सबैको पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : आधारभूत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाईमा सबैको पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सबै जनतामा आधारभूत तहको खानेपानी तथा सरसफाई सेवा पुऱ्याउने ।	• पानीको मुहानहरुको संरक्षण गरी खानेपानीको अभाव रहेका वस्तीहरुमा स्वच्छ खानेपानीको सुविधा पुऱ्याइनेछ । • एक घर एक धाराको अबधारणालाई मुर्तरुप दिन सञ्चालनमा रहेका खानेपानी योजनाहरुको निर्माणकार्य प्राथमिकताका साथ सम्पन्न गरिनेछ । • सम्पन्न भै संचालनमा रहेका तथा सम्पन्न हुने योजनाहरुको मर्मत सम्भारका लागि मर्मत संभार कोषको व्यवस्था गरिनेछ । • लिफ्ट खानेपानी प्रणाली अन्तरगतका खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुलाई बिध्युत बिलको आधारमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

	• स्थानीय स्तरमा रहेका कार्यालयहरुमा सेवाग्राहीले उपभोग गर्ने गरी स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था मिलाइनेछ । • प्रत्येक वडाको १/१ ठाउँमा फोहोर संकलन केन्द्र स्थापना गरी मुख्य बजार तथा बस्तिहरुको फोहोरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ । • आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थलहरुमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गरिनेछ । • पूर्ण सरसफाई हाम्रो अभियान, पूर्वखोलाको पहिचान भन्ने नारालाई सार्थक तुल्याउन जनपरिचालन सहितको बिशेष कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- खानेपानी मर्मत संभार कोष स्थापना तथा खानेपानी योजनाहरुको मर्मत सम्भार कार्यक्रम ।
- एक घर एक धारा कार्यक्रम अन्तरगतका योजनाहरु संचालन ।
- मुख्य बजार केन्द्र तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण ।
- पानी तथा पानीजन्य रोगबाट फैलने रोगहरु बारे जनचेतना कार्यक्रम ।
- पूर्ण सरसफाई बिशेष कार्यक्रम ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि ट्याक्टर खरिद कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना अवधिमा सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानीका धारा जडान भएका हुनेछन् ।
- योजना अवधिमा शत प्रतिशत घरधुरीमा शौचालय निर्माण भएका हुनेछन् ।
- जनचेतना अभिबृद्धि कार्यक्रम मार्फत पानी तथा पानीजन्य रोगबाट फैलने रोहरुमा उल्लेख्य ह्रास आएको हुनेछ ।
- पालिका स्तरमा खानेपानी मर्मत संभार कोष स्थापना भएको हुनेछ ।
- प्रत्येक वडामा फोहरमैला संकलन केन्द्रको स्थापना भएको हुनेछ ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि ट्याक्टर खरिद भई संचालनमा आएको हुनेछ ।
- मुख्य बजार केन्द्र तथा सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएका हुनेछन् ।
- योजना अवधिमा पूर्वखोला पूर्ण सरसफाई युक्त गाउँपालिका घोषणा भएको हुनेछ ।

परिच्छेद-६
भौतिक पूर्वाधार विकास

६.१ सडक तथा यातायत क्षेत्र

विद्यमान अवस्था

नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरे अनुसार तीनै तहका सरकारको अधिकार क्षेत्र भित्र रहने सडक सञ्जालको विकास तथा विस्तार गर्ने जिम्मेवारी तिनै तहका सरकारका हुने व्यवस्था छ। यातायात क्षेत्रको व्यवस्थित विकासबाट मात्र आर्थिक एवं सामाजिक बिकास तथा क्षेत्रीय सन्तुलन कायम राख्न सम्भव हुन्छ। पन्ध्रौ योजनाको **सघन, सन्तुलित, सुलभ, सुरक्षित, गुणस्तरीय एवं दीगो सडक पूर्वाधारको विकास** भन्ने सोँच र सडक सञ्जालको विस्तार गरी आर्थिक, सामाजिक विकास तथा व्यापार सहजीकरण मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी यस आवधिक योजनाको लक्ष किटान गरिएको छ भने लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड सहितका यातायात पूर्वाधारको सञ्जाल विकास सहितको समृद्ध प्रदेश** भन्ने दीर्घकालीन सोँच र सबै वस्तीहरुमा स्तरीय सडक सञ्जालसँगै सुलभ र भरपर्दो यातायात सुविधाको विस्तार गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

"सडक पूर्वाधारको विकास; सम्बृद्ध पूर्वखोलाको आधार" भन्ने यस गाउँपालिकाको पूर्वाधार बिकासको नारा रहेको छ। गाउँपालिकाले बिगतमा पालिका भित्रका सडकको अवस्था पहिचान यातायात गुरु योजना निर्माण गरिसकेको अवस्थनमा यसैलाई आधार मानी नियमित मर्मत, सम्भार तथा स्तरोन्नती गर्ने कार्य गर्दै आएको छ। हुमिन-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक पालिका पहुँच मार्गको रुपमा रहेकोले लुम्बिनी प्रदेश सरकारले उक्त सडक खण्डको हुमिन- बिर्ता बजार खण्ड (१७.२० कि.मी) कालो पत्रे गर्ने गरी कार्य थालनी भएको छ। बिर्ता बजार एरियाको ५८० मिटर सडक खण्ड पालिकाले आफ्नै बजेटबाट बिगतमा कालोपत्रे गरिसकेको छ। त्यस्तै दीगो विकासको लागि योजनाबद्ध र वातावरणमैत्री पूर्वाधार निर्माणमा प्राथमिकता दिदै पालिकाका रणनैतिक महत्वका सडकहरुलाई प्राथमिकता दिई वातावरणमैत्री संरचनाको निर्माणमा जोड दिने पूर्वखोला गाउँपालिकाको लक्ष्य रहेको छ। गाउँपालिकाले सबै वस्तीहरुमा सडकको पहूँच पुऱ्याई आर्थिक विकासलाई टेवा दिने लक्ष्यका साथ सडक निर्माणलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको छ।

पूर्वखोला गाउँपालिका भित्रका सबै स्तरका सडकहरुको हाल सम्मको जम्मा लम्बाई २८२.०० कि.मी. रहेको छ। प्रादेशिक राजमार्ग मध्ये आर्यभन्ज्याङ्ग-रामपुर सडकको (आलोक मार्ग) बिरकोट तथा सिलुवा खण्ड तथा पालिका पहुँच मार्गको रुपमा रहेको हुमिन-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडकको बिर्ता बजार क्षेत्रको ५८० मीटर कालोपत्रे भएको छ। गाउँपालिका भित्रका अन्य सबै सडकहरु कच्ची अवस्थामा छन्।

सबै वडा केन्द्रमा सडकको पहूँच पुगे पनि वडाको केन्द्र देखि गाउँपालिकाको केन्द्रसम्म सार्वजनिक यातायातको सुविधा भने छैन। वर्षातको समयमा ठाउँ-ठाउँमा हिलो र पहिरोको कारण सडक अवरुद्ध हुन जादा बाह्रै महिना सडक यातायात सुचारु हुन सक्ने स्थिति छैन। पूर्वखोला गाउँपालिका भित्र पर्ने विभिन्न प्राथमिकता प्राप्त प्रमुख सडकहरु, सडकको लम्बाई र अवस्थिति तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। अन्य सडकहरुको विवरण अनुसूचीमा समावेश गरिएको छ।

आवधिक योजना तर्जुमाको क्रममा गरिएको स्थलगत अवलोकन, वडा भेलामा भएको छलफल तथा कार्यशालामा भएको छलफल/अन्तरक्रियाबाट सडकहरुको प्राथमिकिरण गरिएको छ। आर्यभञ्ज्याङ-रामपुर सडक खण्ड पालिकाको गौरबका योजनामा पर्दछ भने पालिका पहुँच मार्ग र पालिकाबाट आलोक मार्ग जोड्ने सडक समेतलाई गौरबका योजना अन्तरगत राखिएको छ। त्यस पछिका १० वटा सडकहरु पहिलो् प्राथमिकत प्राप्त सडक र थप १३ वटा सडकहरु दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त सडकमा राखिएको छ। पहिलो तथा दोश्रो प्राथमिकता प्राप्त सडकहरुमा मुख्यतया पालिकाको केन्द्र देखि सबै वडा कार्यालय जोड्ने सडकहरु, तथा अन्य मुख्य सडक पर्दछन् र यी सडकहरुको लम्बाई करिव १२०.०० किलोमीटर रहेको छ। हाल गाउँपालिका भित्र तालिकामा उल्लेखित प्राथमिकता प्राप्त सडकहरुको अलावा करिव १२० वटा सडकहरु बिद्यमान रहेको अवस्था छ। गाउँपालिकाले पालिका पहुँच मार्ग (हुमिन-खिर्ल्हा भञ्ज्याङ्ग -रिडनेरह सम्मको सडक खण्ड) को १६.६२ तथा पालिकाको केन्द्रबाट आलोक मार्ग जोड्ने बिर्ताबजार-राके भञ्ज्याङ्ग सडक ४.२५ कि.मी गरी जम्मा २०.८७ की.मी सडक आगामी ५ बर्ष भित्र कालो पत्रे गर्ने गरी प्रस्ताव गरिएको छ। हाल सम्म उक्त सडक खण्डहरुको करिव ५८० मीटर कालो पत्रे भै सकेको छ। प्राथमिकतामा परेका पहिलो १० सडकको करिव ७१.०० कि.मी मा नाली सहित ग्राभेल गर्ने तथा करिव ६८.०० कि.मी लम्वाई भएका थप १३ सडकहरु ग्राभेल गर्ने गरी प्रस्ताव गरिएको छ। हाल निर्माण भएका अन्य सबै गाउँवस्ती जेडने सहायक सडकहरु (लिंकरोड) सालवसाली रुपमा मर्मत गरी सञ्चालन गरिने तथा प्राप्त श्रोत साधनको आधारमा क्रमश मापदण्ड सहित ग्राभेल स्तरमा स्तरोन्नती गर्ने गरी कार्यक्रम तर्जुका गरिएको छ। आगामी दिनहरुमा नयाँ सडकको ट्र्याक खोल्ने कामलाई भने अत्यावश्यक अवस्थामा बाहेक निरुत्साहित गरिने छ।

तालिका नं. ६.१ मुख्य सडकको बिवरण

क.सं	सडकको नाम	लम्बाई कि.मी	हालको स्तर	छोएर जाने वस्तीहरु	कस्को लगानीमा	वडा नं	कैफियत
१	आलोक मार्ग (बिरकोट खण्ड)	१६.००	कालो पत्रे	वडा नं ५ र १ का बस्तिहरु	प्रदेश सरकार	५ र १	
२	हुमिन-खिर्ल्हा भञ्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक	१६.६२ ०.५८	कच्ची कालो पत्रे	हुमिन,खिर्राभञ्ज्याङ्ग, सिमल्दी, चेवा, लावे, रिङ्नेरह	प्रदेश सरकार	४, २, ३, १	
३	बिर्ताबजार - खल्लु भञ्ज्याङ्ग सडक	४.२५	कच्ची	बिर्ता, आठबिसे, खनालटोल, भञ्ज्याङ्ग	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	३ र ५	
४	हुमिन-देबिनगर-जल्पा-बहादुरपुर सडक	१५.२०	कच्ची	खिर्ल्हा भञ्ज्याङ्ग - देबिनगर, जल्पा,	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	४ र २	
५	सर्केवास- हेक्लाङ्ग-चानलिन सडक	७.७९	कच्ची	सर्केवास,हेक्लाङ,खुमडाँडा, चानलिन	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	६	
६	दार्सि भन्ज्याङ्ग- ढाकेवास-रिङ्नेरह सडक	१२.००	कच्ची	दार्सि भन्ज्याङ्ग, सिलुवा, रोमान्द्री, ढाकेवास, रिङ्नेरह	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	१ र ३	
७	जल्पा- खैरेनी सडक	७.४२	कच्ची	जल्पा-ढाँड-बार्मु-छब्दी,खैरेनी	प्रदेश+ स्थानीय सरकार	२	
८	देबिनगर- सिमल्दी सडक	२.६०	कच्ची	देबिनगर, सिमल्दी	स्थानीय सरकार	४	
९	सिउनडाँडा-साँध भन्ज्याङ्ग-गेजा बर्दले सडक	५.७५	कच्ची	हुलाकी भन्ज्याङ्ग, आफरडाँडा , साद भन्ज्याङ्ग, बर्दले	प्रदेश+ स्थानीय	५	
१०	हटिया- रेचे सडक	६.८०	कच्ची	हटिया बजार, सिलुवा, तालखोला, डोडे गाउँ, रेचे	स्थानीय सरकार	१	
११	काफलडाँडा-केरौली सडक	२.७७	कच्ची	काफलडाँडा, केरौली	प्रदेश+ स्थानीय	४	
१२	सैफाँटदेउराली- अल्कीचौर सडक	५.५६	कच्ची	सैफाँटदेउराली,अर्खलडाँडा,अल्कीचौर	स्थानीय सरकार	३	
१३	खुमडाँडा-झमना खोला सडक	३.६२	कच्ची	झेमरुन, लिक्या, चेबुङ, झमना खोला	स्थानीय सरकार	६	
१४	देउराली-तामाखानी सडक	४.८३	कच्ची	देउराली, अल्कीचौर, तामाखानी	स्थानीय सरकार	१	
१५	देबिनगर-बलिपोखरा-रघु भञ्ज्याङ-नेवारडाँडा	४.४८	कच्ची	देबिनगर, बलिपोखरा, रघु भञ्ज्याङ,बेसर्घा,नेवारडाँडा	स्थानीय सरकार	४	
१६	मदन आश्रृत जनमार्ग	७.९०	कच्ची	जल्पा, साठीकोल, थानसिंखर्क	स्थानीय सरकार	२	
१७	रिङ्नेरह-रोङड्याङ सडक	४.५०	कच्ची	रिङ्नेरह, भल्कुन देउराली रोङड्याङ	स्थानीय सरकार	३	
१८	लप्सी भञ्ज्याङ-अर्खलडाँडा सडक	३.७४	कच्ची	लप्सी भञ्ज्याङ, सिखर, अर्खलडाँडा, सिफूर्क गैरा	स्थानीय सरकार	३	
१९	जल्पा-तल्लो झेरुदी-लावे सडक	५.६३	कच्ची	जल्पा,तल्लो झेरुदी,लावे	स्थानीय सरकार	२	
२०	देविनगर-बोली पोखरा-महाँकाल- ढाक्रेबास	६.१०	कच्ची	देविनगर,बोलीपोखरा,महाँकाल-ढाक्रेपास	स्थानीय सरकार	४	
२१	ठाँटीगौंडा- लेमदेम-उड्डण्डा सडक,	३.२३	कच्ची	ठाँटीगौंडा,तल्लोलेमदेन,उड्डण्डा	स्थानीय सरकार		
२२	खल्लु भञ्ज्याङ-थुमवास-गेजा सडक,	५.७३	कच्ची	खल्लुभञ्ज्याङ, धापडाँडा, थूमबास, गेजा	स्थानीय सरकार	५	
२३	दार्सिभञ्ज्याङ - शिसाघाट	३.००	कच्ची	दार्सिभञ्ज्याङ, मन्जुन, शिसाघाट	स्थानीय सरकार	१	
२४	पल्लो भन्ज्याङ्ग-थानटुङ खोला सडक,	५.००	कच्ची	पल्लो भन्ज्याङ्ग, , थानटुङ खोला	स्थानीय सरकार	२	
२५	तल्लो लाकुरी- वडा कार्यालय,	३.२०	कच्ची	तल्लो लाकुरी, वडा कार्यालय	स्थानीय सरकार	२	
२६	सिलिङ भञ्ज्याङ-कर्नेडाँढा-लावे सडक	५.२०	कच्ची	सिलिङ भञ्ज्याङ, कर्नेडाँढा, लावे	स्थानीय सरकार	५ र ३	

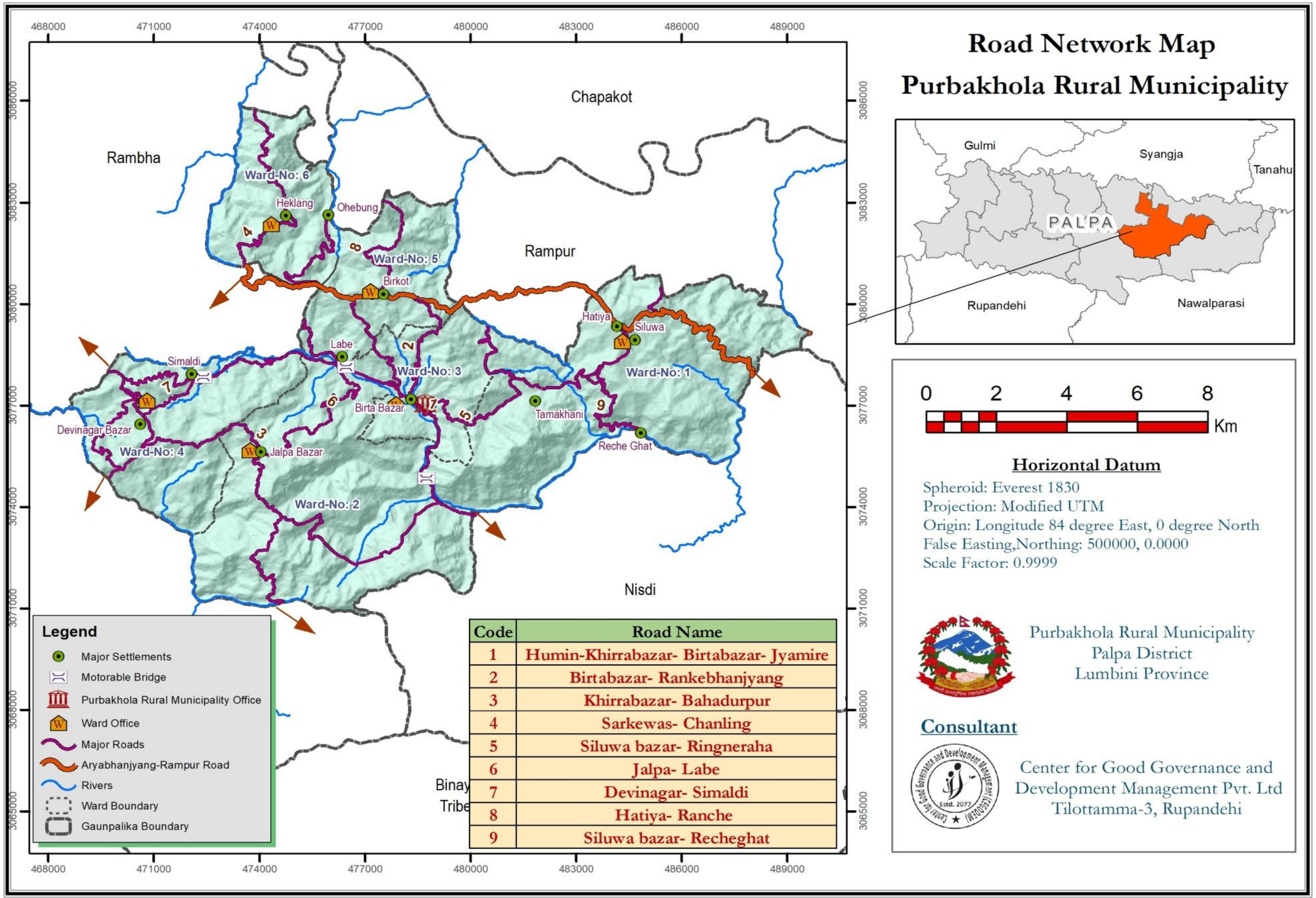

Code	Road Name
1	Humin-Khirrabazar- Birtabazar- Jyamire
2	Birtabazar- Rankebhanjyang
3	Khirrabazar- Bahadurpur
4	Sarkewas- Chanling
5	Siluwa bazar- Ringneraha
6	Jalpa- Labe
7	Devinagar- Simaldi
8	Hatiya- Ranche
9	Siluwa bazar- Recheghat

अवसर र चुनौती

अवसर

- आर्यभन्ज्याङ्ग-रामपुर सडक पालिकाको वडा नं ५ र वडा नं १ हुदै गएकोले यसबाट विभिन्न आर्थिक गतिविधि सञ्चालन गरी लाभ लिन सकिने अवस्था रहेको ।
- सबै वडाका मुख्य वस्तीहरुमा सडकको पहूँच पुगिसकेको ।
- सबै स्थानीय जनताको आवश्यकता र रुची समेत सडक निर्माणमा रहेको ।

चुनौती

- भू-बनोटका कारण सडक निर्माण कार्य खर्चिला हुने ।
- धेरै खोला खोल्सीहरु भएकोले पक्की पुल तथा कल्भर्ट बनाउन खर्चिलो हुने ।
- छरिएर रहेका गाउँ वस्तीहरुमा सडक पहूँच पुऱ्याउने ।
- सडक निर्माणमा जग्गाको विवाद भइरहने ।
- प्रकोप व्यवस्थापन र वातावरण संरक्षणका मापदण्ड पालना गरी सडक पुल निर्माण गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- "सडक पूर्वाधारको विकास; सम्बृद्ध पूर्वखोलाको आधार"

लक्ष्य :- गुणस्तरीय सडक सञ्जालको विकास तथा बिस्तारबाट पूर्वखोलावासीको आर्थिक, सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्य :- पूर्वखोलाकासीको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि सडक सञ्जालको विस्तार गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : पूर्वखोलाकासीको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि सडक सञ्जालको विस्तार गर्ने ।

रणनीति	कार्यनीति
• गाउँपालिका भित्रका मुख्य सडक तथा पुल पुलेसाहरुको निर्माण तथा स्तरोन्नतीका लागि केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने ।	• गाउँपालिकाको यातायात गुरुयोजना समेतलाई आधार लिई कार्य अगाडी बढाइनेछ । • यस गाउँपालिका भै जाने आलोक मार्गको १६ कि.मी सडक खण्डलाई स्तरोन्नती तथा सौर्न्दयीकरण गर्न प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरिनेछ । • हरेक सडकको छेउमा आवश्यकता अनुसार बस बिसौनि निर्माण गरिनेछ । • सडक निर्माण गर्दा नाली सहित स्तरयुक्त सडक निर्माण गरिनेछ । • सहक निमाण गर्दा सहक मापदण्डको पालना गरिने छ । • सडक निर्माण गर्दा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी दीगो, भरपर्दो र उचित भार वहन क्षमताको सडक, पुल, पुलेसा र दुर्घटना कम हुने सडक निर्माण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. सडक कालोपत्रे कार्यक्रम : २०.८२ कि.मी

- हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडक-नाली सहित १६.६२ कि.मी (प्रदेश सरकार) ।
- बिर्ताबजार - खल्लु भन्ज्याङ्ग-४.२५ कि.मी (केन्द्र/प्रदेश/स्थानीय तह)

२ नाली सहितको ग्राभेल सडक निर्माण ७१ कि.मी

- हुमिन-देबिनगर-जल्पा- बहादुरपुर सडकको १५.२० कि.मी वडा नं ४ र २
- सर्केवास- हेक्लाङ्ग-चानलिन सडक ७.७९ कि.मी वडा नं ६
- दार्सि भन्ज्याङ्ग- ढाक्रेवास-रिङ्नेरह सडक ७.९८ कि.मी वडा नं १
- जल्पा- खैरेनी सडक ७.४२ की.मी वडा नं २
- देबिनगर-सिमल्दी सडक २.५१ कि.मी वडा नं ४
- सिउनडाँडा-साँध भन्ज्याङ्ग-गेजा बर्दले सडक ५.७५ कि.मी वडा नं ५
- हटिया-रेचे सडक, ४.९४ कि.मी वडा नं १

- काफलडाँडा-केरौली सडक, २.७७ कि.मी वडा नं ४
- सैफाँटदेउराली- अल्कीचौर सडक, ५.५६ कि.मी वडा नं ३
- खुमडाँडा-झमना खोला सडक, ३.६२ कि.मी वडा नं ६

४. साधारण ग्राभेल सडक निर्माण :६८ कि.मी.

- देउराली-तामाखानी सडक, ४.८३ कि.मी वडा नं १
- देबिनगर-बलिपोखरा-रघु भञ्ज्याङ-बेसर्घा-नेवारडाँडा, ४.४८ कि.मी वडा नं ४
- मदन आश्रृत जनमार्ग, ७.९० कि.मी वडा नं २
- रिङ्नेरह-रोङड्याङ सडक, ४.५० कि.मी वडा नं ३
- लप्सी भञ्ज्याङ-अर्खलडाँडा सडक, ३.७४ कि.मी वडा नं ३
- जल्पा-तल्लो झेरुदी-लावे सडक, ५.६३ कि.मी वडा नं २
- देविनगर-बोली पोखरा-महाँकाल- ढाक्रेबास ६.१० कि.मी वडा नं ४
- ठाँटीगौंडा- लेमदेम-उड्डण्डा सडक, ३.२३ कि.मी वडा नं ४
- खल्लु भञ्ज्याङ-थुमवास-गेजा सडक, ५.७३ कि.मी वडा नं ५
- दार्सिभञ्ज्याङ - शिसाघाट, ८.६५ कि.मी वडा नं १
- पल्लो भन्ज्याङ्ग-थानटुङ खोला सडक, ५ कि..मी वडा नं २
- तल्लो लाकुरी- वडा कार्यालय, ३.२ कि.मी, वडा नं ६
- सिलिङ भञ्ज्याङ-कर्नेडाँढा-लावे सडक ५.२ कि.मी वडा नं ५ र ३

६. सडक मर्मत सम्भार : (अनुसूचीमा रहेका करिव १२० सडकहरु)

- अन्य सबै गाउँवस्ती जेडने सहायक सडकहरु (लिंकरोड) सालवसाली रुपमा मर्मत गरी सञ्चालन योग्य बनाउने तथा विद्यमान स्थिति अनुसार क्रमश मापदण्ड सहित ग्राभेल स्तरमा स्तरोन्नती गर्ने ।

७. प्राथमिकता प्राप्त पक्की पुलहरु ६ वटा

- सिमल्दी खोला पुल वडा नं ४, चेवा बेशी
- जल्पा खोला पुल, वडा नं २ लाबे
- मस्याङ्दी पुल, वडा नं
- खुङ खोला पुल, वडा नं
- मन्टुसा खोला पुल वडा नं ३
- बिरुवा खोला पुल वडा नं १

८. झोलुङ्गे पुल निर्माण १३ वटा

- गुधरीघाट झो.पु वडा नं १, निस्दी खोला
- कुईल्दी खोला झो.पु वडा नं १, कुईल्दी खोला
- झ्याङ्लेघाट झो.पु वडा नं १, पूर्वखोला
- कासेरह-हर्नाखोली झो.पु वडा नं ३, पूर्वखोला
- कुलगैरा -गरङ्गा झो.पु वडा नं ३, गरङ्गा खोला
- धारादीघाट झो.पु, वडा नं ४, गरङ्गा खोला
- लाकुरीखोला झो.पु, वडा नं ४, लाकुरीखोला
- निम्टुङघाट झो.पु, वडा नं ४, मसार खोला
- दोभानखोला झो.पु, वडा नं ६, करादीखोला
- तेसीखोला झो.पु, वडा नं ६, तेर्सोखोला
- झामखोला झो.पु, वडा नं ६, झामखोला
- खानीखोला झो.पु, वडा नं ६, खानीखोला
- मैदानखोला पुल, वडा नं २,

९. बस पार्क तथा बस प्रतिक्षालय निर्माण- १+२ वटा

- वडा नं.३ को उपयुक्त स्थानमा जग्गा प्राप्त गरी बस टर्मिनल निर्माण कार्यक्रम ।
- आलोक मार्गमा बस प्रतिक्षालय निर्माण (वडा नं ५ र १)

१०. पदमार्ग/ढुङ्गा छापेको सिडी संख्या ८

- चुलिडाँडा-सुके पोखरा पदमार्ग वडा नं ५
- बाकुमगढी हुदै ड्याक्चा रहाङडाँडा पर्यटकिय पदमार्ग निर्माण, वडा नं ६

- हात्तीलेक पर्यटकिय पदमार्ग निर्माण, वडा नं ३
- होम-स्टे पद मार्ग वडा नं २
- साकिने-मादले गुफा पदमार्ग वडा नं २
- भानुमाता पदमार्ग, वडा नं ४
- बराह मन्दिर पदमार्ग, वडा नं ६
- चुराबराजु मन्दिर पदमार्ग, वडा नं १

अपेक्षित उपलब्धी

- गाउँपालिकाको यातायात गुरु योजना परिमार्जन भई कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- ५ वर्ष भित्र २०.८२ कि.मि सडक नाली सहित कालोपत्रे भएको हुनेछ ।
- करिव ७१.०० कि.मी मुख्य सडक नाली सहित ग्राभेल सडकमा स्तरोन्नती भई बाह्रै महिना सहज रुपमा सवारी साधन चल्न योग्य हुनेछन् ।
- करिव ६८.०० कि.मी.सडक साधारण ग्राभेल स्तरका हुनेछन् ।
- थप ६ वटा पक्की पुल निर्माण भएका हुनेछन् ।
- १३ वटा झोलुङ्गे पुलहरु निर्माण सम्पन्न भएका हुनेछन् ॥
- वडा नं.३ को उपयुक्त स्थानमा जग्गा प्राप्त गरी बस पार्कको निर्माण भएको हुनेछ । यसैगरी आलोक मार्गमा वडा नं ५ को बिरकोट र नं १ मा एक एक वटा बस बिसौनी निर्माण भएका हुनेछन् ।
- पूर्वखोला गाउँपालिकाका सबै वडा/बस्तीका सडकहरु प्रत्येक बर्ष मर्मत संभारको कार्य भई यातायात सञ्चालन योग्य हुनेछन् ।

६.२ सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

विद्यमान अवस्था

वाक तथा प्रकाशन स्वतन्त्रता, सञ्चार तथा सूचनाको हकलाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको छ । सञ्चार तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रलाई मर्यादित, व्यवसायिक, सबल र सक्षम बनाउने दायित्व लिई जनतालाई सूचना तथा सञ्चारसँग सम्बन्धित अत्याधुनिक सेवा प्रवाह गर्ने र सूचना प्रविधि सम्बन्धी ज्ञान, शीप र क्षमताको विकास गरी सूचना प्रविधिलाई अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण अङ्गको रुपमा विकास गर्नु आजको आवश्यकता हो । **सूचना प्रविधियुक्त राष्ट्र** भन्ने सोँच र आम सञ्चार तथा सूचना प्रविधिमा सबै नागरिकको पहूँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आम नागरिकको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाको रहेको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले **सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा सहज पहूँच र उपयोग मार्फत आर्थिक र सामाजिक समुन्नति** भन्ने सोँच सहित सबै वस्तीहरुमा टेलिफोन र इन्टरनेटको सहज पहूँच पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ पूर्वखोला गाउँपालिकाले गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण कार्यालय, संस्था तथा समुदाय स्तरमा इन्टरनेट नेटवर्क बिस्तार गर्ने, कर दाताले घरमै बसी कर भुक्तानी गर्न सक्ने प्रणालीको विकास गर्ने नीति लिएको छ । त्यस बाहेक गाँउपालिका भित्रका मुख्य तथा संवेदनशिल क्षेत्रमा सि.सि.टि.भी. जडान गर्ने तथा क्रमस स्थानीय स्तरमा सबैलाई पायक पर्ने गरी बिभिन्न स्थानमा फ्रि वाईफाई जोनको बिस्तार गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने सोचका साथ अगाडी बढिरहेको अवस्था छ ।

यस गाउँपालिका भित्र एफ.एम. रेडियो स्टेशन नभएको, ६ वटै वडा कार्यालयमा इन्टरनेट सुविधा भएपनि स्तरीय र व्यवस्थित नभएको अवस्था छ । साथै गाँउपालिकामा गुनासो व्यवस्थापन तथा अन्य कार्यको लागि डिजिटल एपको सुविधा रहेको भएतापनि खासै प्रयोग भएको पाइदैन । त्यस बाहेक पालिकाका सेवा तथा सुचना सहज रुपमा नागरिक समक्ष पुऱ्याउन वेवसाईट, फेसबुक पेज, नोटिस बोर्ड जस्ता सूचना प्रवाहका माध्यमहरुको प्रयोग भएको छ । गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुवाट प्रदान गरिने सेवालाई भरपर्दो तथा विश्वसनिय वनाउनको लागि स्थानीय संचित कोष प्रणाली (सुत्र), सार्वजनिक सम्पती व्यवस्थापन प्रणाली (पि.ए.एम्.एस्.), अनलाईन घटना तथा सामाजिक सुरक्ष प्रणाली, स्थानीय तह आय लेखाङ्कन प्रणाली जस्ता सफ्टवेयर संचालन गरिएको छ । आ.व.२०७९/८० देखि पालिका स्तरमा राजश्व संकलन सफ्टवयर मार्फत सुरु गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना-२०७८ अनुसार यस गाउँपालिका भित्र २७ घरमा ल्याण्डलाईन टेलिफोन, २१२३ घरले इन्टरनेट सुविधा प्रयोग गरेको, कम्प्युटर/ल्यापटप २५८ थान रहेको, साधारण मोबाइल फोन ३०३६ थान र स्मार्ट मोवाइल फोन २८३३ थान रहेको देखिन्छ । त्यस्तै रेडियो प्रयोग गर्ने घरपरिवार २५५५ छ भने टि.भी. प्रयोग गर्नेको संख्या १६२३ घरपरिवार रहेको छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- नेपालको संबिधानमा नागरिकहरुलाई सञ्चारको हक र सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्था रहेको ।
- सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी विद्यमान नीति तथा कानूनहरु सूचनामैत्री रहेको ।
- एक ठाउँमा विकास/उत्पादन भएको सूचना प्रविधिलाई अर्को स्थानमा किफायती ढङ्गमा सजिलैसँग उपयोग गर्न सक्ने अवस्था रहेको ।
- पालिकाका कामहरु डिजिटल रुपमा व्यवस्थित हुँदै गएको ।
- डिजिटल साक्षरता बढ्दै गएको, युवाहरु सूचना प्रविधि प्रति उत्साहका साथ आकर्षित भइरहेको ।

चुनौती

- पालिकाका सम्पूर्ण विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा इन्टरनेट सुविधा विस्तार गरी प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाई र प्रविधिमैत्री उपचारको व्यवस्थापन गर्ने ।
- गाउँपालिका एवं वडा कार्यालयहरुका बीच नेटवर्किङ गर्ने र यी कार्यालयहरुको काम डिजिटल रुपमा सञ्चालन गर्ने ।
- गाउँपालिका भित्र सञ्चालित कार्यक्रमहरुलाई रेडियो, टेलिभिजन लगायत अन्य सञ्चार माध्यमद्धारा प्रचार प्रसार गरी स्थानीय जनतालाई सुसूचित गराउने ।
- सूचनामैत्री जनशक्तिको दक्षताको कमीको कारण सेवा प्रभावकारी प्रवाहमा कठिनाई ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच : सूचना प्रविधिको विकास, पूर्वखोलावासीको चेतनाको आधार ।

लक्ष्य : सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सुरक्षित, भरपर्दो र आकर्षण क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य :सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सबैको पहूँचमा पुऱ्याई जिवनयापनमा सहजता बनाउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सबैको पहूँचमा पुऱ्याई जिवनयापनमा सहजता बनाउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई सबैको पहूँचमा पुऱ्याउने ।	• गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा क्रमस द्रुत गतिको इन्टरनेट सेवा जडान गरी सेवा प्रवाहलाई व्यवस्थि गरिनेछ • गाउँपालिका र वडा केन्द्रका सम्पूर्ण कार्यालयहरु विच इन्टरनेटको नेटवर्किङ गरिनेछ । • युवा स्वरोजगार लक्षित सूचना प्रविधि तालिम र दक्षता अभिवृद्धि सम्वन्धी तालिम संचालन गरिनेछ । • नेपाल दूरसञ्चार कम्पनिको सहकार्यमा टेलिफोन टावर थप गरी मोबाइल नेटवर्कलाई भरपर्दो बनाइनेछ । • सहकारी तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा गाउँपालिकाका बिबिध गतिविधीको प्रचार प्रसार गरिनेछ । • कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिलाई प्रबिधिको प्रयोग सम्वन्धी दक्षता अभिवृद्धि गरी प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- इन्टरनेट सेवा विस्तार तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम ।
- सूचना प्रविधि सम्वन्धी स्थानीय यूवालाई दक्षता अभिवृद्धि तालिम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- गाउँपालिका भित्रका सबै बस्ती तथा बजार केन्द्रहरुमा द्रुत गतिको इन्टरनेट सेवा जडान भएको हुनेछ ।
- दक्षता अभिवृद्धि तालिमबाट स्थानीय युवाहरुमा क्षमता अभिवृद्धि भई स्वरोजगार भएका हुनेछन् ।

६.३ विद्युत्त तथा उर्जा

विद्यमान अवस्था

जल विद्युतलाई आर्थिक रुपान्तरणको एक महत्वपूर्ण साधनको रुपमा लिने गरिन्छ । अन्तर सरकार, सार्वजनिक निजी साझेदारीमा हुने लगानी यस क्षेत्रमा प्रवाह भै रहदा पछिल्ला दिनमा विद्युत उत्पादन उल्लेख्य रुपमा बढेको छ । हाल अधिकांश स्थानीय तहमा विद्युतीय पूर्वाधार पुगेको अवस्था छ । त्यसैगरी दीगो विकासका लक्ष्य प्राप्तिका लागि दीगो उर्जाको अवधारणा अनुसार हरिततन्त्रलाई प्रवर्द्धन गर्न बैकल्पिक/नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रको विकास हुन समेत आवश्यक छ । विद्युत प्रसारण लाइन नपुगेका ग्रामीण क्षेत्रमा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा समेत उर्जा सेवा पुऱ्याउन र आयातित उर्जा माथिको परनिर्भरता कम गर्न वैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन तथा विकास आवश्यक छ ।

जल विद्युतको दीगो र भरपर्दो विकास मार्फत मुलुकको समृद्धिमा योगदान भन्ने सोँच र जल विद्युतको तीव्र उत्पादन गरी उर्जा सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने तथा नवीकरणीय उर्जाको उत्पादन र उपयोगमा दक्षता बढाई स्वच्छ उर्जामा पहूँच पुऱ्याउने लक्ष्यका साथ पन्ध्रौ योजनाका कार्यक्रमहरु तय भएका छन् ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले स्वच्छ उर्जाको रुपमा जलविद्युतको उत्पादन र यसको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य सहित विद्युतमा सबै जनताको पहूँच पुऱ्याउने उद्देश्य राखेको छ । त्यसैगरी जैविक उर्जाको प्रवर्द्धन गर्ने सोँच राखेको यस योजनामा वायोग्यास, वायु उर्जा जस्ता नविकरणीय उर्जाको श्रोतमा अग्रणी बन्ने लक्ष्य समेत राखिएको छ ।

नविकरणीय उर्जाको विकास नभएको परिप्रेक्षमा पूर्वखोला गाउँपालिकामा जलविद्युत नै उर्जाको महत्वपूर्ण श्रोत हो । यस पालिकामा ३९९२ (९६.६८%) घरपरिवारले बत्तीको रुपमा विद्युतको प्रयोग गरेका छन्, १०८ (२.६३%) घरधुरीले सौर्य उर्जा (सोलार) तथा बाँकी घरपरिवारले वैकल्पिक उर्जाको रुपमा मट्टितेल, बायो ग्याँस प्रयोग गरेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा ३४३८ घरपरिवार (८३.४३%) ले खाना पकाउनको लागि इन्धनको रुपमा काठ दाउराको प्रयोग गरेका छन् भने ६५६ घरपरिवार (१५.९२%) ले एल.पि.ग्यास तथा अन्यले मट्टितेल र बायो ग्याँस प्रयोग गरेका छन् । हाल प्रयोग भई रहेको काठ दाउराको उपयोगमा कमी गर्न बिद्युतिय उर्जाको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिने रणनिति अवलम्वन गनुपर्ने हुन्छ ।

यस गाउँपालिकामा नेपाल बिध्युत प्राधिकरण प्रत्यक्ष रुपमा, बिध्युत उपभोक्ता तथा बुटवल पावर कम्पनीको संलग्नतामा बिध्युत बितरणको कार्य भै रहेको छ । विद्युत आपूर्तीलाई नियमित तथा भरपर्दो बनाउन माथिका निकायहरु संग आवश्यक समन्वय गरी बिद्युत पोलहरुको परिवर्तन तथा भार क्षमता समेत बृद्धि गर्न आवश्यक ब्यवस्था मिलाइन आवश्यक छ । आगामी ५ वर्ष भित्र पूर्वखोला गाउँपालिकाई उज्यालो गाउँपालिकाको रुपमा घोषणा गर्ने गरी कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ र यही पृष्ठभूमिमा यस योजनामा विद्युत तथा उर्जा विकास सम्बन्धी लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रमहरु तय भएका छन् ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- विद्युतको राष्ट्रिय उत्पादन क्रमश बढदै गई विद्युतमा आत्मनिर्भर हुने अवस्थामा रहेको ।
- स्थानीय स्तरमा उत्पादित भएका लघु जलबिद्युतको कारणले राष्ट्रिय प्रसारणमा अवरोध हुँदा पनि पूर्ण रुपमा बिद्युत अवरुद्ध नहुने ।
- विद्युत खपत बढाएर परनिर्भरता र कार्बन उत्सर्जन कम गर्ने ।
- विद्युत उर्जाको प्रयोगबाट लिफ्टिङ्ग सिँचाई, खानेपानी, चिस्यान केन्द्र र अन्य उद्योगको स्थापना गरी सेवा तथा उत्पादन बढाउन सकिने ।

चुनौती

- पालिकावासी सबैलाई भरपर्दो र गुणस्तरीय विद्युत सेवा उपलब्ध गराउने ।
- पुराना पोलहरुको विस्थापन गर्ने तथा नयाँ ट्रान्सफर्मर जडान गर्ने ।
- विद्युत खपतलाई बढाई उत्पादनशील कार्यमा लगाउने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- विद्युतको अधिकतम सदुपयोगवाट पूर्वखोलाको आर्थिक समृद्धि ।

लक्ष्य :- जलविद्युत प्रयोग क्षमतामा बिस्तार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउने ।

उद्देश्य : सबै जनताको पहूँचमा विद्युत सेवा पुऱ्याई विभिन्न आर्थिक गतिविधिहरु सञ्चालन मार्फत उत्पादन तथा रोजगारी वृद्धि गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : सबै जनताको पहूँचमा विद्युत सेवा पुऱ्याई विभिन्न आर्थिक गतिविधिहरु सञ्चालन मार्फत उत्पादन तथा रोजगारी वृद्धि गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• गुणस्तरीय विद्युत सेवाको विस्तार र व्यवस्थापन गर्ने	• संघीय र प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा गुणस्तरीय विद्युत पोलहरु र सव स्टेसनहरु निर्माण गर्न पहल गरिनेछ । • विद्युत सेवा नपुगेका सबै घरमा प्राथमिकताका साथ विद्युत सेवा उपलब्ध गराइनेछ । • गाउँपालिका केन्द्र, वडा केन्द, विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी र मुख्य मुख्य बजार केन्द्रहरु (Market center) मा उच्च क्षमताको सडक बत्ति जडान गरिनेछ । • बिद्युतीय उर्जाको प्रयोग मार्फत उद्योगहरु स्थापना गरि रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- विद्युत विस्तार/विद्युत पोल सुधार कार्यक्रम ।
- मुख्य चोकमा उच्च क्षमताको सडक बत्तिको व्यस्थापन ।
- अति बिपन्न परिवारको लागि विद्युत चुल्हो बितरण ।
- मुख्य बजारहरुमा सडक बत्ति ब्यवस्थापन
- विद्युत जडान तथा मर्मत सम्भार तालिम/स्वरोजगार श्रृजना ।

अपेक्षित उपलब्धी

- अगामी ५ वर्ष भित्र गाउँपालिकाका सम्पूर्ण घरहरुमा विद्युत सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।
- आगामी ३ वर्ष भित्र गाउँपालिकाका महत्वपूर्ण केन्द्रका सबै स्थानहरुमा सौर्य बत्ती जडान भएको हुनेछ ।
- विद्युत जडान तथा मर्मत सम्भार सम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराई युवाहरुको स्वरोजगारमा टेवा पुगेको हुनेछ
- विद्युत उपयोगको खपतको लागि २०० घरपरिवारलाई निशुल्क विद्युत चुल्हो अनुदान वितरण भएको हुनेछ ।

६.४ भवन तथा आवास

विद्यमान अवस्था

२०७२ सालको विनासकारी भूकम्प र यसबाट भएको क्षतिलाई दृष्टिगत गरी राष्ट्रिय भवन संहितालाई कार्यान्वयन गर्नु, विद्यमान घरहरु आवश्यकतानुसार सवलीकरण गर्नु, वातावरणीय दृष्टिले स्वच्छ, वित्तीय दृष्टिले सम्भाव्य र प्राविधिक दृष्टिले उपयुक्त र सुरक्षित भवन निर्माण प्रविधिको प्रयोग गर्नु, परम्परागत निर्माण प्रविधि र वास्तुकलाको जर्गेना गर्नु आजको आवश्यकता हो । नेपालको संविधानले आवासको हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरी सबै नागरिकलाई सुरक्षित र वातावरणमैत्री आवास अधिकारको सम्मान सहित आवास बिहीन नागरिकहरुलाई आवास सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छ । अव्यवस्थित बसोवासलाई योजनाबद्ध एवं व्यवस्थित वस्तीमा विकास गर्ने तथा जोखिमयुक्त स्थानमा बसेका घरपरिवारलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने कार्य घरदैलोको स्थानीय सरकारले हेर्नुपर्ने हुन्छ ।

सुरक्षित किफायति, वातावरणमैत्री भवन र एकीकृत आवास तथा वस्ती भन्ने सोँचका साथ किफायति, वातावरणमैत्री भवन निर्माण एवं एकीकृत योजनाबद्ध वस्ती विकासको माध्यमबाट दीगो आवास व्यवस्था गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ भने लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **सबैको लागि सुरक्षित तथा व्यवस्थित आवासको**

सुनिश्चितता भन्ने दीर्घकालीन सोँच सहित जोखिमपूर्ण वस्ती स्थानान्तरण, स्थानीय सामग्री तथा प्रविधिको समुचित प्रयोग र एकीकृत वस्ती विकास मार्फत सु-व्यवस्थित आवास र वस्ती विकास गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा ८३.०९% घर परिवार जस्ता पाताको छाना भएको घरमा बस्दछन् भने अझै पनि १९४ (११.०१%) परिवार खरले छाएको छाना मुनि बस्ने गरेको देखिन्छ। खरका छाना बिस्थापन गर्न बाँकी रहेका घरहरुमा आ.व २०७९/८० मा प्रदेश सरकार संगको समन्वयमा सम्पन्न गर्ने गरी कार्य अगाडी बढाइएको भएता पनि सो संभव भएन। बर्तमान अवस्थामा माटोको जोडाई भएका इट्टा/ढुङ्गका घरहरु ३५३९ (८५.८७%), सिमेण्टको जोडाई भएका ईट्टा/ढुङ्गाका घरहरु ३११ (७.५५%) र ढलान पिलर सहितका २५१ (६.०९%) रहेका छन्। हालसम्म गाउँपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी योजना तर्जुमा भई नसकेको अवस्था छ। गाउपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको भू-उपयोगका सम्वन्धी आवास क्षेत्र, बजार क्षेत्र, चउर, पार्क तथा उद्यान, खेलमैदान, कृषि क्षेत्र र हरित क्षेत्र वर्गीकरण गरी सोही अनुसारको भू-उपयोग योजना बनाउन जरुरी छ। गाउँपालिकाले आगामी दिनमा भू-उपयोग योजनाका आधारमा भवन निर्माण तथा वस्ती विकास गरिनुपर्दछ। यस पालिकामा सार्वजनिक भवनहरुको वर्तमान अवस्था निम्नानुसार रहेको छ।

- ६ वटा वडा कार्यालय मध्ये वडा नं.१, ६ र ४ बाहेकमा वडा कार्यालयहरु निर्माण भैसकेको।
- देबिनगर बाहेक ५ वटै वडामा नयाँ स्वास्थ्य चौकी भवनहरु निर्माण भैसकेको।
- १५ शैया अस्पताल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको।
- पालिकाको वडा नं ३ को बिर्तामा प्रशासकीय भवन निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ।
- स्थानीय बजारहरु व्यवस्थित हुदै गएका।
- मुख्य बस्तिहरुमा सामुदायिक भवनहरु निर्माण भई प्रयोगमा ल्याइएको।

हरेक नागरिकको आवास, सामुदायिक भवनहरु तथा सरकारी भवनहरु सुरक्षित, स्वास्थ्यकर, वातावरणमैत्री, भूकम्प प्रतिरोधी तथा किफायती हुनुपर्दछ। त्यस्तै स्थानीय भवनहरु परम्परागत शैली झल्कने पहिचान सहितको हुनु पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ। गाउँपालिकाले राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितालाई ध्यानमा राखेर भवन निर्माण कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ। छरिएर रहेका घरवस्ती र पहिरो, नदी कटानबाट जोखिममा रहेका वस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गरी एकीकृत वस्ती निर्माण गर्न उत्तिकै आवश्यक छ। भू-उपयोगको योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र वस्ती स्थानान्तरण तथा वस्ती विकासको सम्भाव्यता अध्ययन गरी केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्यमा एकीकृत वस्ती विकासको योजना कार्यक्रम अगाडि बढाउन आवश्यक देखिन्छ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- सरकारी भवनहरुको निर्माणमा संघ तथा प्रदेशहरुको साझेदारी रहेको।
- राष्ट्रिय सडक सञ्जालसँग जोडिएकोले निर्माण सामाग्रीहरु ल्याउन सजिलो भएको।
- जोखिमयुक्त वस्तीहरु बारे जनतामा सचेतता भएको।

चुनौती

- सडकहरु व्यवस्थित नहुँदा आवश्यक निर्माण सामाग्री समयमै ढुवानी गर्ने।
- छरिएर रहेको वस्तीलाई आवश्यक पूर्वाधार सहित एकीकृत बिकास गर्ने।
- राष्ट्रिय भवन निर्माण संहिता अनुरुप भवन निर्माण मापदण्ड लागु गर्ने।
- गरिबी र न्यून आयले गर्दा सुरक्षित र सुविधायुक्त घर बनाई आवास व्यवस्थापन गर्ने।
- पहाडको भिरालो भू-बनोट र भौगर्भिक अवस्थाले गर्दा ठूला भवनका संरचना निमार्ण गर्ने।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : सबैको लागि सुरक्षित आवासको प्रबन्ध ;यही छ पूर्वखोलाको मूलमन्त्र।

लक्ष्य : सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र प्रविधियुक्त भवन तथा आवास निर्माण गर्ने।

उद्देश्य : भवन मापदण्ड तयार गरी सुरक्षित, सुविधायुक्त र ठाँउ सुहाउदो आवास विकासको योजना तयार गर्ने।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : भवन मापदण्ड तयार गरी सुरक्षित, सुविधायुक्त र ठाँउ सुहाउदो आवास विकासको योजना तयार गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• भवन मापदण्ड स्विकृत गरी सुरक्षित आवास योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।	• भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • स्थानीय निर्माण सामाग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी भवन निर्माण गरिनेछ • स्थानीय कामदारको दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । • स्थानीय भू-उपयोग योजना निर्माण गरी सोही अनुरुप आवास क्षेत्रको व्यवस्थापन गरिनेछ । • जोखिमयुक्त र छरिएर रहेका घर/वस्तीहरुको पहिचान गरी एकीकृत वस्तीको लागि उपयुक्त जग्गाको व्यवस्थापन सहित सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । • आधुनिक सुविधा सहितको नमूना शहर विकासका लागि संभाव्यता अध्ययन गरिनेछ । • जस्ता पाताका छाना लगाइ खरका छानाहरु बिस्थापित गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सार्वजनिक, सामुदायिक तथा निजी भवन निर्माणको लागि भवन निर्माण मापदण्ड/संहिता तर्जुमा ।
- गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माण ।
- वडा नं.१ र ६ को वडा कार्यालय निर्माण ।
- वडा कार्यालयहरुको मर्मत सम्भार ।
- इलाका प्रहरी कार्यालय रिङ्नेरहको भवन निर्माण ।
- सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई (वडा नं. १, २ र ४) भवन निर्माण ।
- देबिनगर स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण, वडा नं. ४
- १५ शैयाको हस्पिटल निर्माण, वडा नं ५ ।
- जोखिमपूर्ण वस्तीहरु स्थानान्तरणका लागि अध्ययन र डि.पि.आर. तर्जुमा ।
- निर्माण कर्मीहरुको दक्षता अभिवद्धि तालिम ।
- खरका छानाहरु बिस्थापन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- पूर्वखोला गाउँपालिकाको भवन मापदण्ड/संहिता तयार भई लागु भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिका प्रशासनिक भवन, वडा कार्यालय लगायत अन्य सामुदायिक भवनहरु आगामी पाँच वर्ष भित्र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका हुनेछन् ।
- वडा नं.५ को बिरकोटमा १५ शैयाको अस्पताल निर्माण भएको हुनेछ ।
- नयाँ निर्माण हुने भवनहरु भूकम्प प्रतिरोधि, सुरक्षित, सुविधायुक्त, किफायती र वातावरणमैत्री हुनेछन् ।
- जोखिमयुक्त र छरिएर रहेका वस्तीहरुको पहिचान गरी एकीकृत वस्तीको सम्भाव्यता अध्ययन र त्यस्ता वस्तीहरुलाई स्थानान्तरण गर्ने योजना निर्माण भएको हुनेछ ।
- वडा नं.३ को बिर्ता बजारमा इलाका प्रहरी कार्यालयको निर्माण भएको हुनेछ ।

६.५ सिँचाई

विद्यमान अवस्था

कृषिको उत्पादकत्व र उत्पादन बढाउन सिँचाईको दीगो व्यवस्थापन गर्न जरुरी हुन्छ । कृषि योग्य भूमिमा बाह्रै महिना सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने व्यवस्थाका लागि तीनै तहको सरकार बीच आपसी सामन्जस्यता र लगानीको खाँचो छ । सिँचाई पूर्वाधार निर्माणमा रणनीतिक महत्वका ठूला सिँचाई संघीय सरकारबाट, मझौला सिँचाई प्रदेश सरकारबाट र साना सिँचाई आयोजना स्थानीय सरकारको लगानीबाट निर्माण तथा व्यवस्थित गरिनु पर्दछ ।

दीगो एवं भरपर्दो सिँचाई सुविधा उपलब्ध गराई कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा योगदान भन्ने सोँच र लक्ष्य सहित पन्ध्रौ योजना अघि बढेको अवस्था छ । त्यसैगरी **कृषि उत्पादकत्व वृद्धिको लागि प्रयाप्त सिँचाई सुविधा भएको प्रदेश** भन्ने सोँच सहित कृषियोग्य भूमिमा भरपर्दो एवं दीगो सिँचाईको व्यवस्थापन गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले लिएको छ । आधुनिक र

व्यवसायिक कृषिको विस्तार एवं उत्पादकत्व वृद्धिको लागि अन्य कुराको अतिरिक्त भरपर्दो सिँचाई सुविधाको आवश्यकता पर्दछ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाको कूल खेतीयोग्य जमिनको सिमित क्षेत्रफलकरिव ३६% जमिनमा मात्र सिंचाई सुविधा उपलब्ध छ । यस पालिका भित्र सिंचाईको श्रोत भएका साना खोला तथा खोल्सीहरुमा हिउँदमा पानी सुक्दै जाने भएकोले पूर्वखोला लगायतवाट लिफ्टिङ गरेर सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सकेमा उत्पादन तथा उत्पदकत्वमा परिवर्तन गर्न सकिने देखिन्छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- सिँचाईयोग्य जमिनमा सिँचाईको उपयुक्त व्यवस्थापन गरी कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- गाउँपालिका भित्र बाह्रै महिना बगिरहने पूर्वखोला, लगायतका खोलाहरु सिँचाईको श्रोतको रुपमा रहेको ।
- प्रशस्त कृषियोग्य जमिन विद्यमान रहेको र कृषिमा आश्रित जनसंख्याको बाहुल्यता रहेको ।

चुनौती

- ठाडा र साना खोलाहरुमा हिउँदमा पानी कम हुँदा वर्षैभरी सिँचाई सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- बसाईसराईको कारण नयाँ पिडीको बाहुल्यता नहुनाले जनसहभगितामा आधारित रही योजना सञ्चालन गर्ने
- निर्माण भइसेकका योजनाहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : सिँचाई प्रणालीको व्यवस्थापनवाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि ।

लक्ष्य : दीगो सिँचाई व्यवस्थापन मार्फत कृषकहरुको आय स्तरमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य : कृषियोग्य जमिनमा सिँचाईको विस्तार गरी सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने तथा सिँचाई प्रणालीको व्यवस्थापनलाई सुदृढ बनाउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्यः कृषियोग्य जमिनमा सिँचाईको विस्तार गरी सिँचाई सुविधा पुऱ्याउने तथा सिँचाई प्रणालीको व्यवस्थापनलाई सुदृढ बनाउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधाको विकास गर्दै सिँचाई प्रणालीको मर्मत सम्भार सहित दीगो व्यवस्थापन गर्ने ।	• सिँचाईको सम्भावना भएको खेतीयोग्य जमिनमा क्रमश सिँचाई सुविधा विस्तार गरिनेछ । • वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । • उपभोक्ता समितिको दक्षता अभिवृद्धि गरी जिम्मेवार बनाइनेछ । • कृषि र सिँचाई कार्यक्रमलाई एकीकृत रुपमा संचालन गरिनेछ । • निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा आएका सिँचाई प्रणालीलाई नियमित मर्मत, सम्भार र दीगो व्यवस्थापनका लागि समुदाय र उपभोक्ता समितिलाई जिम्मेवार बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सिंचाई योजना निर्माण/पुर्ननिर्माण कार्यक्रम ।
  - सोह्रबिसे खेत सिंचाई योजना, वडा नं ३
  - बिरुवा खोला सिंचाई योजना, वडा नं १
  - पचासे खेत सिंचाई योजना वडा नं ३
  - हर्नाखोली खेत सिंचाई योजना, वडा नं ३
  - भोटेघाट-लब्सीवारी सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - लाम्दी खोला सिंचाई योजना, वडा न. १
  - चेवा फाँट सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - लाकुरी-ज्ञानचौर सिंचाई योजना, वडा नं
  - लावे सिंचाई योजना, वडा नं २

- मुलकुलो सिंचाई योजना, वडा नं
  - नौबिसे सिंचाई योजना, वडा नं
  - खैरेनी सिंचाई योजना, वडा नं
  - खाण्डुखोला सिंचाई योजना, वडा नं
  - झम्मा खोला सिंचाई योजना, वडा नं ६
  - यारबुङ्ग सिंचाई योजना, वडा नं १
  - कुखुरे सिंचाई योजना, वडा नं २
  - खानी खोला सिंचाई योजना, वडा नं ६
  - भुटुकटारी सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - श्रीघाट सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - बिरौटा सिंचाई योजना, वडा नं २
  - रेचे सिंचाई योजना, वडा नं १
  - भ्यालखेत सिंचाई योजना, वडा नं १
  - कुडुले सिंचाई योजना, वडा नं १
- बिद्यमान अवस्थामा चालु रहेका ससाना कूलोहरुको नियमित मर्मत सम्भार कार्यक्रम ।
- पूर्वखोला उभार कार्यक्रम (पक्की चेक ड्याम निर्माण)
- वैकल्पिक सिँचाई प्रणाली सम्वन्धी अध्ययन
- वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको कार्यान्वयन ।

अपेक्षित उपलब्धी

- ५ वर्ष भित्र गाउँपालिकाको थप १०% खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाई सुविधा पुगेको हुनेछ ।
- वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको अध्ययन अनुसन्धान भएको हुनेछ ।
- निर्माण सम्पन्न भएका सिँचाई कूलोहरुको मर्मत, सम्भार लगायत सम्पूर्ण व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित उपभोक्ता समितिहरु सशक्त रुपले परिचालन भएका हुनेछन् ।
- उपभोक्ता समिति लगायत सरोकारवालालाई आवश्यक तालिम र प्रविधिबाट प्रशिक्षित गरिएको हुनेछ ।
- कृषि र सिँचाई कार्यक्रमको कार्यान्वयन एकीकृत रुपमा संचालन भएको हुनेछ ।

६.६ नदी तथा पहिरो नियन्त्रण

विद्यमान अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिका भित्रका अधिकांस गाउँवस्तीहरु भिरालो भू-बनोटमा अवस्थित छन् । हरेक वर्षको बर्षायाममा पहिरो गई भौतिक सम्पत्ति तथा भौतिक संरचनाहरुमा क्षती पुग्ने गरेको छ । सडक संरचनाहरुमा पानी निकासको उचित व्यवस्थापन नहुँदा ठूलो क्षती हुने गरेको छ । पालिकाको बिच भागबाट बग्ने पूर्वखोला, वाम्दी खोला, सपाहा तथा लाम्दी खोला लगायतका खोलाहरुले दायाँ बायाको जमिन कटान गर्री बर्षेनी खेतियोग्य जमिनमा ह्रास हुदै गएको र अत्यधिक बर्षका कारण भूक्षय भई माटोको उर्वराशक्ति समेत ह्रास हुदै गएको अवस्था छ ।

बाढी, पहिरो तथा नदी कटान समेतबाट हुने विपद्मा उद्धार तथा राहतका लागि पालिका स्तरमा र प्रत्येक वडामा विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गरीएको छ । कुनै बिपद सम्वन्धी घटना भएमा गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिबाट उद्धार, राहत तथा पुनर्संस्थापना सम्बन्धी कार्यमा स्थानीयबासी सँग समन्वय गरी राहत उपलब्ध गराउने ब्यवस्था मिलाईएको छ । नदी नियन्त्रण तथा पहिरो नियन्त्रण सम्बन्धी कार्यमा आवश्यक योजना सहित उल्लेख्य श्रोतको आवश्यकता पर्ने हुन्छ । अतः नदी नियन्त्रणका लागि गाउँपालिकाले संघ तथा प्रदेश सरकारसँग समेत समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गरी यस सम्बन्धी कार्यहरुलाई अगाडि बढाउन आवश्यक छ । नदी तथा पहिरो नियन्त्रण सम्बन्धी कार्य गर्दा प्रभावित परिवारलाई प्रतिस्थापन गर्ने र रोकथामको लागि वृक्षारोपण तथा वायो इन्जिनियरिङ्ग, ग्याभियन जाली तथा मेसिनरी पर्खाल निर्माण, तटबन्ध निर्माण जस्ता कार्यहरु गरिनु पर्दछ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- योजना तर्जुमाको समयमा बाढी पहिरो तथा नदि नियन्त्रण जस्ता कयाकलापहरुले प्राथमिकता पाउने गरेको ।
- जनतामा बातावरणमैत्री संरचना बनाई प्रकृतिलाई बचाउनु पर्छ भन्ने सौँचको विकास हुँदै गएको ।
- पालिका तहमा बिपद व्यवस्थापन कोषको स्थापना भएको ।

चुनौती

- नदी तथा पहिरो नियन्त्रण संरचना निर्माणका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्ने ।
- विपद् व्यवस्थापनलाई प्राथमिकतामा नराख्ने प्रवृत्ति रहेको ।
- बिना अध्ययन नदीजन्य पदार्थको उत्खनन् र ओसार पसारलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- भिरालो एवं कमजोर भू-भागमा सडकहरु निर्माण कार्य ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच : पूर्वखोलाको अभियान; पहिरो तथा नदी कटानको उचित व्यवस्थापन ।

लक्ष्य : पहिरो र कटानको जोखिम कम गरी जनधनको क्षती न्यूनीकरण गर्ने ।

उद्देश्य : जल उत्पन्न विपद्को समुचित व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : जल उत्पन्न विपद्को समुचित व्यवस्थापन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• जल उत्पन्नवाट हुने प्रकोपको रोकथाम तथा नियन्त्रणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	• प्रत्येक वर्ष वडामा विपद् न्यूनीकरण बारे सचेतना कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । • भू-उपयोग नीति निर्माण गरी जोखिम क्षेत्रको पहिचान तथा जोखिममा रहेको वस्तीहरुलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण सम्वन्धी योजना निर्माण गरिनेछ । • नदि नियन्त्रण सम्बन्धित निकाय तथा संस्थाहरु सँगको समन्वय र सहकार्यमा तत् सम्वन्धी कार्यहरु गरिनेछ । • विपद्को पूर्वानुमान सम्बन्धी सूचना प्रणालीको विकास तथा प्रचार प्रसार सम्वन्धी व्यवस्था मिलाइने छ । • विद्यालय तहको स्थानीय पाठ्यक्रममा प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद विषय समावेश गरी बिद्यार्थिहरुलाई सचेत बनाइनेछ । • नदि किनार तथा सडक छेउछाउका स्थानहरुमा बृक्षारोपण गरी संरक्षण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

नदि नियन्त्रण

- पूर्वखोला नदि नियन्त्रण कार्यक्रम (मंगला देखि बाङ्दीखोला दोभान सम्म) । वडा-नं २, ३, ४, ५

पहिरो नियन्त्रण

- डाक्चे खोला पहिरो नियन्त्रण । वडा नं २
- मसारे पहिरो नियन्त्रण । वडा नं ४
- नदि किनार तथा सडक छेउछाउका स्थानहरुमा बृक्षारोपण कार्यक्रम ।
- जोखिम बस्तिहरुको पहिचान तथा स्थानान्तरण सम्वन्धी अध्ययन ।
- प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद सम्वन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम ।
- विद्यालयको स्थानीय पाठ्यक्रममा प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धी विषय समावेश ।

अपेक्षित उपलब्धी

- बाढी तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि बिभिन्न निकायका एवं संघ संस्थाहरु बिच समन्वय तथा सहकार्य भएको हुनेछ ।
- स्थानीय समुदाय र विद्यार्थीहरुले प्राकृतिक प्रकोप र प्रकोप व्यवस्थापनका बारेमा ज्ञान प्राप्त गरी सचेत भएका हुनेछन् ।
- बढी जोखिमयुक्त नदी कटान क्षेत्र मध्ये .... स्थानमा नदी नियन्त्रण कार्य संचालन भएको हुनेछ ।
- पहिरोबाट बढी जोखिमयुक्त स्थानहरुमा पहिरो नियन्त्रण सम्वन्धी कृयाकलापहरु संचालन भएका हुनेछन् ।
- विपद् पछिको संस्थागत व्यवस्था र पुनर्स्थापनाको लागि पुनर्स्थापना कोष खडा भएको हुनेछ ।

परिच्छेद-७
वन, वातावरण संरक्षण एवं विपद् व्यवस्थापन

७.१ वन विकास तथा वातावरण संरक्षण

७.१.१ वन विकास

विद्यमान अवस्था

वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता र जलाधार व्यवस्थापनलाई समेट्ने वन क्षेत्र हाम्रो महत्वपूर्ण प्राकृतिक सम्पदा हो । काठ, दाउरा, जडिबुटी, हरित उद्यम तथा पर्या-पर्यटन समृद्धिको आधार भएकोले यस्तो महत्वपूर्ण प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायको सहभागिता, पहूँच र न्यायोचित वितरण आजका आवश्यकता हुन् । पन्ध्रौ योजनाले **वन क्षेत्रको दीगो व्यवस्थापन र उद्यमशीलताबाट समृद्धि र सुखमा योगदान** भन्ने सोँच सहित वन क्षेत्रको दीगो र सहभागितामूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन र दीगो विकास कायम राख्ने लक्ष्य किटान गरेको छ ।

त्यसैगरी **रोजगारी र आय आर्जन हुने गरी वनको दीगो व्यवस्थापन** भन्ने सोँच र वन पैदावारहरुको समुचित प्रयोगबाट रोजगारी र आय आर्जनमा वृद्धि गर्ने लक्ष्य लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले लिएको छ । वन अत्यन्त महत्वपूर्ण प्राकृतिक श्रोत हो । आजसम्म पनि वनबाट उपलब्ध उर्जाले सम्पूर्ण खपत उर्जाको ७५% स्थान ओगटेको छ । कृषि, पशुपालन, सिँचाई र कैयन वनमा आधारित उद्योगहरुका लागि वनको विकास, संरक्षण र प्रवर्द्धन अपरिहार्य छ । वनको विकासमा उचित व्यवस्थापन गर्न सके पर्या-पर्यटनमा टेवा पुगी आय आर्जन गर्न सकिन्छ । नेपालले वन विकास र यसको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि सन् २०१५ लाई आधार वर्ष मानेर सन् २०३० सम्म ३% जंगल क्षेत्र वृद्धि गर्ने प्रतिबद्धता गर्दै संयुक्त राष्ट्र संघ सामु हस्ताक्षर गरेको छ । वन क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन र वितरण सम्बन्धी नीतिगत/कानूनी समस्याले गर्दा हाल नेपालमा मलेसिया, इन्डोनेसिया, वर्मा, भियतनाम, न्यूजीलैंड, डेनमार्क, अफ्रिका र अष्ट्रेलियाबाट अरबौंका काठहरु आयात भइरहेकोले राष्ट्रको धन विदेशिएको अवस्था छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाको कूल भू-भागको ५०.०१ प्रतिशत जमिन वन क्षेत्रले ढाकिएको छ । ४४.०७ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य रहेको छ । पोखरी, नदी, खोला क्षेत्र ०.४१ प्रतिशत, आवादी क्षेत्र ०.२० प्रतिशत, अन्य (झाडी, घासे मैदान र चट्टान क्षेत्र ५.३१ प्रतिशत रहेको छ । यस गाउँपालिकाको ६ वटा वडाहरुमा ३८ वटा सामुदायिक वन तथा बडा नं २ जल्यामा चुलिडाँडामा एक कबुलियति बन रहेको छ । । वडा तहमा रहेका सामुदायिक वन अन्तर्गत वडा नं १ मा ११, , वडा नं २ मा ६ वटा, वडा नं ३ मा ७ वटा, वडा नं ४ मा ९ वटा, वडा नं ५ मा ४ वटा र वडा नं ६ मा १ वटा सामुदयिक वन रहेका छन् ।

वन संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा नेपालले गरेको प्रतिबद्धता र वन तथा वनजन्य सम्पदाहरुबाट आय आर्जन गरी समृद्धि ल्याउने राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तीको लागि पनि पूर्वखोला गाउँपालिकाले वन क्षेत्रको विस्तार, विकास, संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्न जरुरी छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल ३८ वटा सामुदायिक वन तथा एक कबुलियति बन रहेको ।
- गैरकाष्ट वन पैदावार जस्तो अमृसो, तेजपात, टिमुर, लप्सी खेती विकास र उद्यम विकास ।
- पर्यापर्यटन प्रवर्धन तथा होमस्टेहरुको प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।।
- वनजन्य उत्पादनमा आधारीत उद्यम स्थापना गरी रोजगारी र आय आर्जन गर्न सकिने ।
- पत्करको व्यवस्थापनबाट कम्पोस्ट मल उत्पादन गर्न सकिने ।
- कवुलियति वन व्यवस्थापन मार्फत विपन्न वर्गको आय आर्जनमा बृद्धि गर्न सकिने ।
- वन विकासको माध्यमबाट बाढी, पहिरो, भू-क्षय रोकथाम गरी वातावरणलाई संरक्षण गर्न सकिने ।
- जडिबुटी खेति, प्रशोधन तथा बजारीकरण गर्न सकिने ।
- यस पालिकाको ५.३१ % क्षेत्र झाडी तथा घासे मैदान भएकोले उक्त भू-भागमा वृक्षारोपण गरी १५ औं योजनाले परिलक्षित गरे अनुसार रुखहरु हुर्काउन सकिने ।

चुनौती

- चोरी सिकारी, वन्यजन्य वस्तुको अवैध निकासी नियन्त्रण गर्ने ।
- वन्यजन्तुबाट हुने बालिनाली क्षतिको रोकथाम गर्ने ।
- डडेलो तथा आगलागी नियन्त्रण गर्ने ।
- महत्वपूर्ण जडिबुटीको पहिचान र संरक्षण गर्ने ।
- डोजरको अत्यधिक प्रयोगबाट वन क्षेत्रमा हुने क्षति नियन्त्रण गर्ने ।

दीर्घकालीन सौंचः- हरियो वन; पूर्वखोलाको धन ।
लक्ष्यः- वन क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी आय आर्जनको दीगो श्रोत बनाउने ।
उद्देश्यः- वन क्षेत्रलाई आय आर्जनको प्रमुख श्रोतको रुपमा विकास गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : वन क्षेत्रलाई आय आर्जनको प्रमुख श्रोतको रुपमा विकास गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सार्वजनिक खाली जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने ।	• प्रत्येक वडामा सार्वजनिक खाली जग्गा वृक्षारोपण गरी वन र हरियाली क्षेत्र विस्तार गरिनेछ । • सडक तथा कुलोको दायाँवायाा, खोला किनार, विद्यालय, स्वास्थ्य तथा अन्य सार्वजनिक स्थानमा वृक्षारोपण गरी हरियाली कायम गरिनेछ । • स्थानीय स्तरमा नर्सरी स्थापना व्यवस्थापन गरी खाली सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गरिनेछ । • वातावरणीय परीक्षण मूल्यांकन र त्यसका सिफारिशहरुको कार्यान्वयन गरी संरचना निर्माणमा वातावरणीय पक्षको सुनिश्चिता गरिनेछ । • वन, हरियाली र वनमा आधारित उद्यम प्रवर्द्धन र विकासका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित कार्यालयसँग समन्वय र सहकार्यमा अभिबृद्धि गरिनेछ ।
• वनमा आधारित उद्यम सिर्जना र आयमूलक कार्यक्रम संचालन गरी रोजगारी र आम्दानीको श्रोत बृद्धि गर्ने ।	• स्थानीय लक्षित समुदायको साझेदारी र निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी अम्रिसो, तेज पत्ता, दालचिनी, अमला, हर्रो, बर्रो, टिमुर, भकिम्ले ,सिस्नो, अल्लो, लप्सी, बेल, लगायत प्राविधिक रुपमा संभाव्य जडिबुटी र अन्य वनजन्य प्रजातीहरुको खेती गरी वन्यजन्य उद्यमको विकास गरिनेछ । • सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा जडीबुटी अन्य वन प्रजातीको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन र विस्तार गरिनेछ । • वन तथा जडिबुटीमा आधारित आयमूलक कार्यक्रम संचालन गर्न महिला, युवा तथा लक्षित वर्गलाई प्रोत्साहन अनुदान मार्फत् आकर्षित गरिनेछ तथा राम्रो प्रतिफल प्रदर्शन गर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । • बन कार्यालय संगको सहकार्यमा गाउँपालिका क्षेत्रमा वहुउद्देश्यीय वन नर्सरी स्थापना गरी विरुवा उत्पादन र वितरणमा सहज बनाइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

- जडिबुटी प्रवर्द्धन कार्यक्रम (सामुदायिक वनहरुमा) ।
- डढेलो नियन्त्रण तथा जनचेतना कार्यक्रम (सबै वडाहरु) ।
- नर्सरी निर्माण कार्यक्रम (सबै वडा)
- महत्वपूर्ण जडिबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान र अभिलेखीकरण कार्यक्रम ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई क्षमता विकास कार्यक्रम ।
- निजी जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने व्यक्ति तथा समूहलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम ।
- नाँगा डाँडा, खाली चउर र बुट्यान क्षेत्रमा वृक्षारोपण कार्यक्रम ।
- एक वडा एक रिचार्ज पोखरी निर्माण ।
- वन क्षेत्रहरुमा आवश्यक फड्के निर्माण

अपेक्षित उपलब्धी

- काठजन्य वस्तु र वन्यजन्यमा आधारित उद्योगबाट उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि भई आय आर्जन हुनेछ ।
- वनको दीगो व्यवस्थापन र जडिबुटी जस्ता वन्यजन्य उत्पादनबाट रोजगारी सिर्जना भई गरिबी न्यूनीकरणमा सघाउ पुग्नेछ ।
- हरियाली क्षेत्रको विस्तार भई पर्यावरणीय सन्तुलन र पर्या-पर्यटनलाई टेवा पुगेको हुनेछ ।

७.१.२ वातावरण संरक्षण

विद्यमान अवस्था

प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक संविधानमा व्यवस्थित रहेको छ । वातावरण संरक्षण गर्ने कार्य तीनै तहका सरकारको जिम्मेवारी भित्र पर्ने भएकोले यसको उचित व्यवस्थापन पनि प्राथमिकताका साथ गरिनु पर्दछ । वातावरण संरक्षणमा जनचेतना अभिवृद्धि, फोहरमैला व्यवस्थापन, हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने कार्यका लागि विशेष योजना सहित व्यापक जनपरिचालनको त्यतिकै आवश्यकता हुन्छ । वातावरण व्यवस्थापन बहु-आयामिक विषय भएकोले यसमा विभिन्न क्षेत्रको सहयोग र सहकार्य जरुरी हुन्छ । पन्ध्रौ योजनाले **सफा, स्वच्छ र हरित वातावरण** भन्ने सोँच र प्रदुषण नियन्त्रण, फोहरमैला व्यवस्थापन र हरियाली प्रवर्द्धन गरी नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने लक्ष्य किटान गरेको छ ।

त्यसैगरी भू-स्खलन नियन्त्रण र भू-संरक्षण कायम गर्दै वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने प्रमुख उद्देश्य सहित हरियाली प्रवर्द्धन गर्ने, नदी तटको उचित व्यवस्थापन गर्ने, नाङ्गा डाँडाहरुमा वृक्षारोपण गर्ने, डढेलो नियन्त्रणका लागि अग्नी रेखा निर्माण गर्ने, चरन क्षेत्रको संरक्षण गर्ने जस्ता कार्यनीतिहरु लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनामा निर्दिष्ट गरिएका छन् ।

दीगो विकास लक्ष्य नं.६ ले सबै नागरिकलाई सफा र स्वच्छ पिउने पानी उपलब्ध गराउने र लक्ष्य नं.१५ ले वनको दीगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरणको विरुद्ध संघर्ष गर्ने र जैविक विविधतामा हानी हुन नदिने विषयहरुलाई प्राथमिकीकरण गरेको छ ।

वातावरण संरक्षणको मूल आधार वन विकास हो । पानीको श्रोत वन हो । वनको संरक्षण गर्न नसक्दा भू-स्खलन हुने, पानीको मूलहरु सुक्ने, जैविक विविधतामा ह्रास हुने गर्दछ । वातावरण संरक्षण र फोहरमैला व्यवस्थापन अन्योन्याश्रित छन् । फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापनबाट प्रदुषण नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । सड्ने र नसड्ने फोहरलाई श्रोतमै वर्गीकरण गरी सड्ने फोहरलाई प्राङ्गारिक मलको रुपमा कृषि कार्यमा पुनःप्रयोग गर्न सकिन्छ भने नसड्ने फोहरलाई पुनचक्रीय विधिबाट पुनर्प्रयोग गर्न सकिन्छ । फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापनका लागि जनचेतना अभिवृद्धिका साथै व्यापक रुपमा जनपरिचालन गर्न अपरिहार्य छ । स्वच्छ, स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने नागरिकको हकलाई प्रत्याभूत गर्न साझा प्रतिबद्धता, मानव वस्तीबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन, प्लाष्टिकजन्य फोहरको नियन्त्रण र व्यवस्थापन, प्रदुषण गर्नेबाट उचित दायित्व बहन जस्ता पक्षहरुमा ध्यान जान जरुरी छ ।

सफा स्वच्छ वातावरण भन्ने सोँच र फोहरमैला व्यवस्थापन गरी नागरिकको स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्ने भन्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ ।

स्वच्छ, सफा वातावरण कायम गरी जनताको जीवन स्वस्थ बनाई सक्रीय, क्रियाशील र सिर्जनशील नागरिक तयार गर्न ग्रामीण क्षेत्र, साना बजार क्षेत्र र शहर उन्मुख क्षेत्रहरुमा पनि फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न जरुरी छ । सङ्क्रामक महामारी हुन नदिन ठोस तथा तरल फोहरलाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाको ५०.०१ प्रतिशत जमिन कृषि र आवादी क्षेत्रले ढाकेको छ भने बाँकी क्षेत्रमा वन, घाँसे मैदान, पोखरी, खोला नाला र नाङ्गा डाँडाहरु छन् । यस पालिकाको कूल जनसंख्या १६०५२ रहेको छ । गाउँपालिकामा रहेका ३८ वटा सामुदायिक वनहरु तथा एउटा कबुलियती बन गाउँवस्तीको नजिक रहेका र समुदायस्तरबाट नै यी वनहरुको संरक्षण गरिएकोले वर्तमान अवस्थामा वातावरण संरक्षणमा सकारात्मक प्रभाव देखिन्छ, तर गाउँवस्तीका बीच र डाँडा पखेराहरुबाट बनाइएका कच्ची बाटाहरु तथा बर्षेनी लाग्ने/लगाइने डढेलोको कारणले भू-क्षय तथा वायु प्रदुषण भै वातावरणमा निश्चित रुपमा असर परेको छ ।

वर्तमान अवस्थामा पूर्वखोला गाउँपालिकाको फोहरमैलाको प्रदुषण त्यति ठूलो चुनौतीको रुपमा त छैन, तैपनि घनावस्ती र स-साना बजार क्षेत्रमा फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन तथा ढल निकासको व्यवस्थित विकास हुन

सकिएको छैन । बजार क्षेत्र तथा मनोरञ्जन क्षेत्र, विभिन्न मठ-मन्दिर तथा साँस्कृतिक स्थलहरुमा फ्याकिने सीशा र प्लास्टिकका बोतलहरु र अन्य थुप्रै प्लाष्टिकजन्य वस्तुहरुको व्यवस्थापन गर्न र नियमन गर्न सकिएको छैन । मेला लाग्ने स्थलहरु र मानिसको भेला हुने अन्य सार्वजनिक स्थानमा आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालयहरु पनि व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । बजार केन्द्रहरुको विस्तार र विभिन्न आर्थिक गतिविधिहरुको विस्तारबाट उत्सर्जन हुने फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त स्थानमा लैण्डफिल्ड साइट तोकी व्यवस्थापन हुन आवश्यक छ । स्वस्थ, स्वच्छ वातावरण सहितको सभ्य, सुसंस्कृत पूर्वखोलाका जनताको परिचय दिन पनि वातावरण संरक्षण र फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरिनु पर्दछ ।

अवसर तथा चुनौती

अवसर

- ३८ वटा सामुदायिक वन क्षेत्रबाट हरियाली प्रवर्द्धन गरी वातावरण संरक्षणमा सघाउ पुगेको ।
- सबै सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरु वन वातावरण संरक्षणमा परिचालित भइरहेको ।
- वन जंगल क्षेत्रमा डढेलो नियन्त्रण गर्ने संयन्त्र निर्माण गरी व्यवस्थापन गर्न सकिने ।
- नाङ्गा डाँडाहरु र सडक, बाटोको छेउँमा वृक्षारोपण गर्दा प्रदुषण कम भै स्वच्छ वातावरण कायम राख्न सकिने ।
- आयोजना सञ्चालन गर्नुपूर्व वातावरणीय प्रभावको मूल्यांकन गरी त्यसको प्रतिवेदन कार्यान्वयनबाट वातावरण सन्तुलनको दीगो व्यवस्थापन हुन सक्ने ।
- सड्ने खालका फोहरबाट अर्गानिक मल उत्पादन गरी कृषि क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- मानव वस्तीबाट टाढाको अनुत्पादक स्थानमा फोहरको अन्तिम विसर्जन स्थल बनाउन सकिने ।

चुनौती

- डोजर प्रयोग गरी अव्यवस्थित बाटो निर्माण गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- वातावरण संरक्षण र फोहरमैला व्यवस्थापनमा जनचेतनाको विकास गर्ने ।
- प्लाष्टिकजन्य पदार्थको अत्याधिक प्रयोगलाई नियन्त्रण र व्यवस्थापन गर्ने ।
- सार्वजनिक स्थलमा निर्माण हुने शौचालयको उचित व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- "पूर्वखोलाको सान; स्वच्छ, सफा तथा बातावरण मैत्री विकासको अभियान" ।

लक्ष्य :- पूर्वखोलावाासीको स्वच्छ, स्वास्थ र सुरक्षित वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य :- वातावरण संरक्षण र विकास व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : वातावरण संरक्षण र विकास व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
• वातावरण संरक्षण मापदण्ड बमोजिम प्रदुषण न्यूनीकरण गरी स्वस्थ नागरिक मार्फत आर्थिक, सामाजिक क्षेत्रमा सकारात्मक परिणाम प्राप्त गर्ने ।	• भू-उपयोग नीति/योजना तर्जुमा गरी सो अनुसार भूमिको उपयोग गरिनेछ • वातावरण नीति र वन तथा वातावरण सम्बन्धी आवश्यक कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । • नाङ्गाडाँडा, चउर, मोटर बाटोको छेउ, नदी-कटान र बुट्यान क्षेत्रमा आकर्षक विरुवाहरु रोपी हरियाली प्रवर्द्धन गरिनेछ । • वस्ती तथा बजारबाट उत्सर्जन हुने प्लाष्टिकजन्य फोहरहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ साथै प्लाष्टिकजन्य बस्तुको स्थानमा दुना टपरीजस्ता स्थानीय वस्तुहरूको प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ । • विद्युत, वायोग्यास, सोलार, सुधारिएको चुल्लो जस्ता उर्जाको प्रयोग, प्रदुषण कम गर्ने निर्माण प्रविधि र सामाग्रीको प्रयोग, जलवायु परिवर्तन र विपद् उत्थानशिल प्रयासहरुलाई स्थानीय विकास प्रक्रियामा एकीकृत गरिनेछ । • वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कानून बारे निर्वाचित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, निर्माण व्यवसायी, उपभोक्ता समिति, उद्यमी र व्यवसायी तथा स्थानीय समुदाय अभिमुखीकरण तथा सचेतना अभिबृद्धि गरिनेछ । • विषादीको प्रयोगलाई न्यूनीकरण गरिनेछ ।

• दीगो रुपमा फोहरमैलाको व्यवस्थापनबाट स्वच्छ, सफा वातावरण निर्माण गर्ने ।	• जनचेतना अभिवृद्धि गरी प्लाष्टिक र प्लाष्टिकजन्य पदार्थ जथाभावी फाल्ने प्रवृत्ति नियन्त्रण गरिनेछ । • फोहरमैला व्यवस्थापन नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ • फोहरमैला व्यवस्थापन समितिको गठन गरी क्रियाशील बनाइनेछ • कुहिने र नकुहिने फोहोरमैला छुट्याई कुहिने फोहोरबाट कम्पोष्ट मल र नकुहिने फोहोरको पुन:प्रयोग, प्रशोधन र खाडलमा व्यवस्थापन गरिनेछ । • टोल विकास संस्थाहरुलाई फोहरमैला व्यवस्थापनमा परिचालन गरिनेछ • वातावरण संरक्षण र फोहरमैला व्यवस्थापनमा जनचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । • भविष्यका लागि उपयुक्त स्थानमा ल्याण्ड फिल्ड साइटको अध्ययन गरिनेछ • प्रदूषणका (माटो, वायु, जल आदि) तथा यसको रोकथाम र व्यवस्थापन) उपायबारे स्थानीय स्तरमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । • विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- फोहरमैला व्यवस्थापन नीति तर्जुमा ।
- प्लास्टिकजन्य वस्तुहरूको प्रयोग न्यूनीकरण कार्यक्रम ।
- डढेलो नियन्त्रणका लागि जनशक्ति निर्माण कार्यक्रम ।
- वातावरण संरक्षण एवं फोहरमैला व्यवस्थापन सम्वन्धी सचेतना कार्यक्रम ।
- फोहरमैला संकलन केन्द्र व्यवस्थापन कार्यक्रम ।
- ल्याण्ड फिल्ड साइट अध्ययन कार्यक्रम ।
- निरन्तर सरसफाई अभियान कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- स्वच्छ, सफा र प्रदुषण रहित वातावरण कायम भएको हुनेछ ।
- प्लाष्टिकजन्य पदार्थको प्रयोग तथा यत्रतत्र फ्याँक्ने प्रवृत्तिमा उल्लेख्य रुपमा कमी आएको हुनेछ ।
- फोहरमैलाको अन्तिम विसर्जन स्थलको अध्ययन भएको हुनेछ ।

७.२ जैविक विविधता

विद्यमान अवस्था

जैविक विविधताको दृष्टिले हाम्रो देश सम्पन्न छ । विभिन्न संरक्षित क्षेत्र, बिबिध महत्वका सीमसार क्षेत्र, सामुदायिक वन क्षेत्र र निजी खेतवारीमा रहेका लाखौ वन तथा कृषि वन क्षेत्रबाट जैविक विविधताको संरक्षण भैरहेको छ । पन्ध्रौ योजनाले जैविक विविधताको दीगो र सहभागितामूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन तथा पर्या-पर्यटनको विकास गरी अर्थतन्त्रमा यस क्षेत्रको योगदानको वृद्धि गर्ने लक्ष्य राखेको छ भने लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले जैविक विविधताको दीगो व्यवस्थापन गरी पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने र जैविक प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने कार्यनीति लिएको देखिन्छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाको वडा नं ३ मा रहेको सपाह क्षेत्र जैविक विविधता युक्त क्षेत्रको रुपमा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको आधाभन्दा धेरै क्षेत्रमा वनक्षेत्रले ढाकेको र यहां विविध प्रजातीका जनावर, चराचुरुङ्गी तथा वनस्पतीहरु पाइने हुनाले यो पालिका जैविक विविधतामा धनी छ । यहाँ मृग, चितुवा, स्याल, वदेल, लंगुर, बाँदर, स्याल, खरायो, दुम्सी आदि जस्ता जंगली जनावरहरुका साथै धेरै प्रजातीका चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन् । वनस्पती तथा औषधीजन्य जडिबुटी तर्फसल्लो, अल्लो, पाखनवेत, हडचुर, खिरम्ला, लालीगुराँस, टिमुर, बिभिन्न प्रकारका च्याउहरु जस्ता महत्वपूर्ण वनस्पति र जडिबुटीहरु यहाँ उपलब्ध छन् ।

अवसर

- पूर्वखोलाको सामुदायिक वन क्षेत्र तथा यही क्षेत्रसँग सामिप्यता राख्ने विभिन्न सामुदायिक वनहरुमा वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीहरु, विभिन्न प्रजातीका वन वनस्पती एवं औषधीजन्य जडिबुटीको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी लाभ प्राप्त गर्न सकिने ।
- जैविक विविधताको संरक्षणबाट वातावरण संरक्षण तथा आय आर्जनमा सहयोग पुग्ने ।

- पर्या-पर्यटनलाई प्रवर्द्धन गरी आयआर्जन गर्न सकिने ।

चुनौती

- अवैध चोरी सिकारी र वन्यजन्य वस्तु तथा जडिबुटीहरुको अवैध निकासी रोक्ने ।
- जलाधार क्षेत्रको योजनाबद्ध संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।
- सुक्दै गरेका मूलहरुको पुर्नस्थापना गर्ने ।
- वन्यजन्तुबाट हुने बालीनालीको नोक्सानी नियन्त्रण तथा वन्यजन्तुहरु उपर मानवीय पक्षबाट हुने हानी नोक्सानी नियन्त्रण गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- वातावरण सन्तुलनका लागि जैविक विविधताको संरक्षण तथा संवर्द्धन ।

लक्ष्य :- जैविक विविधिताको संरक्षण गरी वातावरण सन्तुलन कायम गर्ने ।

उद्देश्य :- जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धनबाट पूर्वखोलावासीहरुलाई समुचित लाभ पुऱ्याउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धनबाट पूर्वखोलावासीहरुलाई समुचित लाभ पुऱ्याउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• वन क्षेत्रहरुलाई विभिन्न वनस्पति, जडिबुटी, विभिन्न प्रजातीका चराचुरुङ्गी तथा वन्यजन्तुको सुरक्षित आश्रय स्थल बनाउने र संरक्षण गर्ने ।	• जैविक विविधता झल्काउने वनस्पती उद्यानको निर्माण गरिनेछ । • विभिन्न सामुदायिक वनहरुमा पोखरीहरु निर्माण गरी पशुपंक्षीमैत्री तथा हरियाली वन प्रवर्द्धन गरिनेछ । • जैविक विविधताको संरक्षण गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ । • जैविक विविधताको संरक्षण गर्न नीति, कार्यविधि बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । • कृषिबाली तथा घरपालुवा जनावरहरुको बीमाको लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

- विद्यमान पोखरी तथा मूल संरक्षण कार्यक्रम (सबै वडा) ।
- विद्यमान जडिबुटी, चराचुरुङ्गी, वन्यजन्तु, वन वनस्पतीको अभिलेखीकरण तथा अध्ययन, अनुसन्धान कार्यक्रम
- जैविक विविधता संरक्षणका लागि कार्यविधि निर्माण ।
- जैविक विविधता झल्काउने वनस्पति उद्यान निर्माण कार्यक्रम (वडा न ं२,४) ।
- जैविक विविधता संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- विद्यमान वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, वनस्पती तथा औषधीजन्य जडिबुटीहरुको अभिलेखीकरण भएको हुनेछ ।
- जैविक विविधताको उपयोग गरी पर्या-पर्यटनको पूर्वाधार निर्माण भएको हुनेछ ।

७.३ पार्क तथा खुल्ला क्षेत्र

विद्यमान अवस्था

पोखरी, चौतारी, खुला चउर, पार्क तथा पिकनीक स्थल बालबालिका, युवा तथा जेष्ठ नागरिकका लागि खाली समय व्यतित गर्ने, मनोरञ्जन गर्ने सामाजिक मिलन केन्द्रहरु हुन् । पार्क तथा यस्ता खुला क्षेत्रहरु आकर्षक बनाउन सके वातावरण सन्तुलनमा सघाउ पुग्नुका साथै पर्यटकहरुको मनोरञ्जन गर्ने स्थल भई उनीहरुको यस तर्फ आकर्षण हुन सक्दछ । यसको अतिरिक्त प्राकृतिक प्रकोपको बेला यस्ता क्षेत्रहरु तत्कालका लागि मानवीय आश्रय स्थलको रुपमा प्रयोगमा ल्याइने सकिने हुँदा योजनामा यस्ता क्षेत्रको महत्व हुनु स्वभाविकै हो ।

यस गाउँपालिकाको कूल भू-भागको ५.३१ % घासे मैदान तथा बुट्यान क्षेत्र रहेकोले उक्त क्षेत्रको उपयुक्त स्थानमा पोखरी, चौतारी, पार्क र पिकनिक स्थलहरु निर्माण गर्दा बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक र पर्यटकहरुका लागि यस्ता स्थानहरु मनोरञ्जनका केन्द्र हुन सक्दछन् । यसका साथै यस्ता पार्कहरु र खुला क्षेत्र प्रकोपको बेला मानवीय क्षति हुनबाट बचाउने आश्रय स्थलमा प्रयोग हुनुका साथै वातावरण सन्तुलनमा समेत कामयावी हुन सक्दछन् ।

अवसर

- खाली चउर/भू-भागमा पार्क तथा मनोरञ्जन क्षेत्र/केन्द्र निर्माण गर्न सकिने ।
- विपद्को समयमा आश्रय स्थल बनाउन सकिने ।
- पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

चुनौती

- खुल्ला क्षेत्र अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गर्ने ।
- व्यवस्थित पार्क निर्माणका लागि आवश्यक श्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- आकर्षक पार्क; मनोरञ्जन तथा पर्यटनको पूर्वाधार ।

लक्ष्य-सुन्दर पार्क तथा खुला मैदानको व्यवस्थापनबाट मनोरम वातावरण कायम गर्ने ।

उद्देश्य :- पूर्वखोलालाई वातावरण मैत्री मनोरम केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : पूर्वखोलालाई वातावरण मैत्री मनोरम केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• पार्क तथा खुला क्षेत्रको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी वस्तीलाई मनोरम बनाउने र आपत्कालीन अवस्थामा आश्रय केन्द्रको रुपमा स्थापित गर्ने ।	• प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक वडा एक पार्क निर्माणको नीति लिइनेछ । • हाल संचालनमा रहेका पिकनिक स्थलहरुको उचित व्यवस्थापन तथा थप पिकनिक स्थलहरुको छनौट गरी निर्माण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । • सुन्दर पार्क र पिकनिक स्थलहरुमा फोहर तथा प्रदुषण हुन नदिन युवा क्लब तथा आमा समूहहरु परिचालन गरिनेछ । • प्राकृतिक प्रकोपको बेला मानवीय क्षति कम गराउन र तत्काल उद्धारको लागि खुला चउर व्यवस्थित गरी उपयोगमा ल्याइने छ । • खुला क्षेत्रको संरक्षण गर्न जग्गा संरक्षण नीति/कार्यविधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • पुराना चौतारीहरुको संरक्षण गर्दै नयाँ चौतारी निर्माण गरी सीतल छहारी दिने वर, पिपल र स्वामी जस्ता वृक्षहरु रोपण गर्न सामुदायिक संघ संस्थाहरु परिचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- एक वडा एक पार्क निर्माण कार्यक्रम ।
- मन्दिर परिसरमा आकर्षक उद्धानत्र्त निर्माण ।
- संचालनमा रहेका पिकनिक स्थलहरुको उचित व्यवस्थापन तथा थप निर्माण ।
- खुला चउर व्यवस्थापन कार्यक्रम-सबै वडा
- पुराना चौतारीहरुको संरक्षण तथा स्तरोन्नती कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- पालिकाको सबै वडामा पार्कहरु निर्माण भएको हुनेछ ।
- पुराना चौतारीहरुको संरक्षण र केही नयाँ चौतारीहरु निर्माण भएको हुनेछ ।
- खुला क्षेत्रहरुको खोजी र संरक्षण भएको हुनेछ ।
- मनोरञ्जनको लागि पिकनिक स्थलहरु निर्माण भई प्रयोगमा आएको हुनेछ ।

७.४ सीमसार तथा जलाधार क्षेत्र

विद्यमान अवस्था

जैविक विविधता कायम गर्न र वातावरण सन्तुलित बनाउन सीमसार तथा जलाधर क्षेत्रको संरक्षण गर्नुपर्दछ । हाम्रो देशमा सीमसार संरक्षण, नदी किनार संरक्षण, क्षतिग्रस्त भूमिको पुनर्स्थापन, पानीको मुहान संरक्षण जस्ता कार्यहरु मार्फत जलाधार व्यवस्थापनमा टेवा पुगिरहेको अवस्था छ । यस क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धनबाट वातावरण सन्तुलनका

साथै पर्या-पर्यटनमा समेत टेवा पुग्दछ । पन्ध्रौ योजनाले **जलाधारको दीगो र सहभागिमूलक व्यवस्थापनबाट वातावरणीय सन्तुलन र दीगो विकास कायम राख्ने** लक्ष्य लिएको छ । लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **जलाधार क्षेत्रको समुचित संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगबाट वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने** लक्ष्य लिएको छ भने जलाधार क्षेत्र तथा सीमसार क्षेत्रको संरक्षण र प्रयोगलाई प्राथमिकतामा राख्ने कार्यनीति लिएको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाको हावा पानीको विविधताले यहाँ पानीका श्रोतहरु प्रयाप्त रहेका छन् । यिनै श्रोतहरुबाट यस गाउँपालिकाका स्थानीय जनतालाई पिउने पानी, पशुपालन र सिंचाईको सुविधा उपलब्ध भएको छ । त्यसैले यहाँका सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको उचित संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी जैविक विविधताको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा रहेका जलाधार क्षेत्रहरुमा पूर्वखोला जलाधार क्षेत्र, हात्तिलेकको काखमा रहेको सपाहा खोला, यसैगरी मस्याङी खोला, मंगला खोला, मन्टुसा खोला, गरंगा खोला, वाङ्दी खोला जस्ता बिभिन्न जलाधार क्षेत्रहरुवाट वगेर आउने गर्दछन् । यस गाउँपालिकामा संरक्षित जलाधार क्षेत्र वडा नं १ मा रहेको लोस्दी खोला जलाधार क्षेत्र हो । पूर्वखोला गाउँपालिका र संधीय तथा प्रदेश कार्यालयहरु सहकार्यमा पूर्वखोला जलाधार, निस्दी जलाधार क्षेत्र संगै अन्य जलाधार क्षेत्रमा संरक्षणका कामहरु भएका छन् । पालिका भित्र भएका खानेपानीका मुहान, कुवाहरु संरक्षण गर्न र मुहान संरक्षणको लागि घेरवार गर्ने विरुवा रोप्न कार्यहरु संचालनमा रहेता पनि पर्याप्त भने छैन ।

अवसर

- उल्लेख्य मात्रामा वनजंगल हुँदा सीमसार/जलाधार क्षेत्रलाई टेवा पुगेको
- सीमसार तथा पोखरीको संरक्षणबाट थुप्रै प्रजातीका जीवजन्तुको बसाइसराई र लुप्तता रोक्न सकिने ।
- पानीका मूल फुटाउन सहयोग पुऱ्याउने प्रजातीका रुखहरु रोपी मूललाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- पर्यावरणीय सन्तुनल कायम गर्न सकिने ।

चुनौती

- सडक निर्माणबाट जलाधार क्षेत्र/सीमसार क्षेत्रमा पर्ने असर न्यूनीकरण गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनमा अनुकूलन कायम गर्ने ।
- सीमसार/जलाधार क्षेत्रका सार्वजनिक क्षेत्र अतिक्रमबाट जोगाउने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच :- संरक्षित मूल, सीमसार तथा जलाधार; जलवायु अनुकूलनको आधार ।

लक्ष्य :-सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको दीगो रुपमा संरक्षण गरी वातावरण सन्तुलन कायम गर्ने ।

उद्देश्य :-सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी पानीका श्रोतहरुको दीगो रुपमा प्रवर्द्धन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी पानीका श्रोतहरुको दीगो रुपमा प्रवर्द्धन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• वातावरणमैत्री सीमसार र जलाधार क्षेत्र संरक्षण गरी पारिस्थितिक प्रणाली (Eco-system) मा सन्तुलन कायम गर्दै यस्ता श्रोतको समुचित उपयोग गर्ने ।	• जलाधार र सीमसार क्षेत्र संरक्षण नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • विद्यमान जलाधार तथा सीमसार क्षेत्रमा पानीका मूल संरक्षण गर्न वृक्षारोपण गरिनेछ । • विकास निर्माणको काम गर्दा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनलाई कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ । • भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनलाई विकासको साझा विषयको रुपमा एकीकृत गरी भौतिक विकास र संरचना निर्माणको कार्य संचालन गरिनेछ । • सडक तथा कुलोको दायाँबायाँ, खोला किनारमा बायोइञ्जिनियरिङ्ग प्रविधि प्रवर्द्धन गरी सडक, पुल, कुलो र बाँधको दिगो संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । • भूसंरक्षण, हरियाली तथा जलश्रोत व्यवस्थापन बारे समुदायमा सचेतनामुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरीनेछ । • विभिन्न वनहरुमा आफ्नो वासस्थान बनाएका विभिन्न प्रजातीका

	जीवजन्तु र चराचुरुङ्गीहरुलाई प्रयाप्त पानी पुग्ने गरी पोखरीहरु निर्माण गरिनेछ । • सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षणमा सामुदायिक वन तथा संघ संस्थाहरु परिचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

- जलाधार/सीमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम -सबै वडा
- पोखरी संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम-सबै वडा
- पानीका मूल भएको स्थानमा वृक्षारोपण-सबै वडा

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना पश्चात पूर्वखोला गाउँपालिका क्षेत्रका सीमसार तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन भई पानीको आपूर्तिमा सहजता हुनेछ ।
- जैविक विविधताको दीगो संरक्षण भई सन्तुलित वातावरण कायम गर्न टेवा पुगेको हुनेछ ।

७.५ जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन रणनीति

विद्यमान अवस्था

जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी रुपमा देखा परेको एउटा गम्भीर समस्या हो । जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७ कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७ र स्थानीय अनुकूलन योजना २०६८ अनुरुप स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएका छन् । विभिन्न सरोकारवाला बीच प्रभावकारी समन्वयबाट मात्र जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न सकिने भएकाले अनुकूलनका कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन आजको आवश्यकता हो ।

जलवायु उत्थानशील समाजको निर्माण भन्ने सोँच र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि तथा प्रतिकूल प्रभावको न्यूनीकरणबाट दीगो समाज निर्माणमा योगदान गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाको रहेको छ भने लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **जलवायु परिवर्तनबाट हुने हानी र नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्ने** भन्ने सोँच लिएको छ भने जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने गरी आर्थिक गतिविधि सञ्चालन गर्ने प्रमुख उद्देश्य लिएको छ ।

वन अतिक्रमण गरी काठको चोरी निकासी, चुरे बन विनास, जैविक विविधताको विनास, प्राकृतिक प्रकोप, वजारीकरण, औद्योगीकरण तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण नहुनाले जलवायु परिर्वतन र अनुकूलनमा प्रभाव पारी अतिवृष्टि, अनावृष्टि हुने, तापक्रम बढ्ने, मौसम परिवर्तन हुने, हावापानी प्राणी र वनस्पतीको जीवनमैत्री नहुने हुन्छ । हावापानी अनुकूलन नभए प्राणी, वनस्पती, कृषि उत्पादनलाई असर गर्छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव स्पष्ट रुपमा देखा नपरे पनि यसका केही संकेतहरु देखा पर्न थालेका छन् । तापक्रम र वर्षामा आएको भिन्नता, नयाँ-नयाँ किटाणुहरुको उत्पत्ति, लामखुट्टेको उत्पत्ति, पानीका श्रोतहरुमा कमि, रैथाने जातको विउहरुबाट खेती नहुनु आदि जलवायु परिवर्तनका सूचकहरु हुन् । यसैगरी वर्षाको नियमितता नहुनु, विरुवाका फूलहरु वेसिजनमा फूल्नु लगायतका लक्षण देखिनु पक्कै पनि मौसम परिवर्तनको लक्षण हो । जलवायु परिवर्तनका यी सूचकहरुले कृषि, वन, वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गी, मानव वस्ती तथा अन्य क्षेत्रमा पारेको प्रभाव वारे अध्ययन, अनुसन्धान गरी जलवायु अनुकूलन रणनीतिलाई कार्यान्वयन गर्न जरुरी छ । ।

अवसर

- जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गरी जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरी अनुकूलन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।

चुनौती

- जलवायु परिवर्तनबाट प्राणी, वनस्पती र मानव जातिलाई पर्ने असरका बारेमा अध्ययन गरी वास्तविक स्थिति उजागर गर्ने ।
- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तथ्यांक एवं अवस्थाको विश्लेषण गरी अनुकूलनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- जलवायु अनुकूलन; स्वच्छ वातावरणमा दीगो विकास व्यवस्थापन ।

लक्ष्य :- दीगो र वातावरणमैत्री विकासद्धारा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्दै अनुकूलन बनाउने ।

उद्देश्य :- जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न हरियाली प्रवर्द्धन सहित जैविक विविधताको संरक्षणबाट अनुकूलनमा टेवा पुऱ्याउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : जलवायु परिवर्तनका असर न्यूनीकरण गर्न हरियाली प्रवर्द्धन सहित जैविक विविधताको संरक्षणबाट अनुकूलनमा टेवा पुऱ्याउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• जलवायु परिवर्तनमा अनुकूलनता प्रवर्द्धन गरी वातावरणमैत्री पालिका बनाउने ।	• जलवायु अनुकूलन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ • जलवायु प्रतिकूलताबाट श्रृजित प्रकोप व्यवस्थापन गर्न पूर्व तयारी र सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । • जैविक विविधता र जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरी भू-मण्डलीय तापक्रमको प्रभाव न्यूनीकरणमा सहयोग गरिनेछ । • जलवायु परिवर्तन र अनुकूलन सम्बन्धी तथ्यांक संकलन गरी कृषि, वन तथा वन्यजन्तु र मानव वस्तीमा परेको प्रभाव सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ । • जैविक विविधता, जलाधार क्षेत्र, पानीका मूल र सीमसार क्षेत्रको संरक्षण गरिनेछ । • जलवायु अनुकूलन सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

- जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम-सबै वडा
- डडेलो नियन्त्रण कार्यक्रम-सबै वडा
- जलवायु अनुकूलन हुने गरी पूर्वाधार निर्माण मापदण्ड तर्जुमा ।
- जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम-सबै वडा

अपेक्षित उपलब्धी

- योजना कार्यान्वयन पश्चात मौसम परिवर्तन न्यूनीकरणमा मद्दत पुगेको हुनेछ ।
- जलवायु अनुकूलनका प्रयत्नबाट वन-वनस्पती, वन्यजन्तु, पशुपंक्षी तथा मानव वस्तीमा सकारात्मक प्रभाव परेको हुनेछ ।

७.६ विपद् व्यवस्थापन

विद्यमान अवस्था

कमजोर भू-बनौट तथा भू-धरातल, मौसमी विषमता तथा जलवायु परिवर्तन, अव्यवस्थित पूर्वाधार विकास एवं निर्माण, पटक पटक दोहरिने बहु-प्रकोपका घटनाहरु जस्ता प्राकृतिक एवं गैर प्राकृतिक विपद्बाट नेपाल अत्यधिक जोखिम अवस्थामा छ । भूकम्पीय जोखिमको दृष्टिले ११ औं तथा बाढी पहिरोमा ३० औं अति जोखिम मुलुकको रुपमा हाम्रो देश रहेको अवस्थाले हामी संवेदनशील क्षेत्रमा छौं भन्ने आंकलन हुन्छ ।

विपद् जोखिमबाट सुरक्षित र उत्थानशील नेपाल भन्ने सोँच सहित सबै प्रकारका प्राकृतिक एवं गैर प्राकृतिक विपद् घटनाबाट सिर्जित मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक र वातावरणीय क्षति कम गर्ने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ । लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले **विपद्को घटना र यसको असर एवं प्रभाव न्यूनीकरण भएको अवस्था** भन्ने दीर्घकालीन सोँच सहित प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद्बाट सिर्जित हानी र नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्ने लक्ष्य लिएको छ

दीगो पूर्वाधार विकास, व्यवस्थित शहरीकरण र सुरक्षित आवास, प्राकृतिक श्रोत साधनको समुचित व्यवस्थापन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण गर्ने उद्देश्यले समेत नेपाल सरकारले भू-उपयोग नीति-२०७२ जारी गरेको छ । सो अनुसार प्रत्येक स्थानीय तहले आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको जग्गालाई विभिन्न क्षेत्रमा वर्गिकरण गरी सो अनुसारको भू-उपयोग योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैअनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकाको भू-बर्गिकरण सम्वन्धी कार्य करिव अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।

घर गोठ भत्किने, वनजंगलमा डढेलो लाग्दै, घर गोठमा आगलागि लाग्ने, सडक दुर्घटना, पहिरो, भूकम्प, चट्याङ, महामारी जस्ता घटनाहरुबाट पूर्वखोलाका प्रमुख विपदका घटनाहरु हुन् । यसको लागि विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गरी विपद् प्रतिकार्य तर्फ योजनाबद्ध ढङ्गले लाग्नु पर्ने हुन्छ । विपद्को समयमा तत्काल मानवीय उद्धारका लागि केही सुरक्षित स्थानको जरुरी हुन्छ । यस्ता स्थानमा विपद् पीडित व्यक्तिहरुलाई तत्कालै स्थानान्तरण गरी जीवन बचाउन विशेष प्रथमिकता दिनुपर्दछ । यही पृष्ठभूमिमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य सहित विभिन्न कार्यक्रमहरु सिफारिश गरिएको छ ।

अवसर तथा चुनौती

अवसर

- विपद् व्यवस्थापनमा सबै पक्षको सक्रीय सहभागिताको उपयोग गर्न सकिने ।
- विपद् व्यवस्थापन योजना तथा प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयन गरी विपद् न्यूनीकरण गर्न सकिने ।
- आपतकालीन समयमा पीडित पक्षलाई सहयोग गर्ने संस्कृति विद्यमान रहेको ।

चुनौती

- एम्बुलेन्स, विपद् सूचना केन्द्र, विपद् पूर्व सूचना प्रणाली सम्बन्धी यन्त्र/साधनहरुको व्यवस्थापन गर्ने ।
- मानव सिर्जित कारणबाट हुने विपद्का घटनालाई व्यवस्थापन गर्ने ।
- भिरालो पाखामा रहेका वस्तीहरुमा हुन सक्ने विपद्मा तत्काल उद्धार कार्यमा आउने चुनौती ।
- भूकम्प, चट्याङ जस्ता विपद्का घटना घट्दा अपनाउनुपर्ने सर्तकता बारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच :- विपद् व्यवस्थापनमा पालिकाको प्रतिबद्धता; यसैमा रहनेछ पूर्वखोलाबासीको सहभागिता ।

लक्ष्य :- विभिन्न विपद्जन्य घटनाबाट हुने क्षतिहरुको न्यूनीकरण गर्ने ।

उद्देश्य :- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न विपद् उत्थानमैत्री पद्धतिको सुदृढीकरण गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न विपद् उत्थानमैत्री पद्धतिको सुदृढीकरण गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• विपद् जोखिम तथा क्षति न्यूनीकरण गरी उत्थानशीलता अभिवृद्धि गर्ने ।	• विपद् न्यूनीकरणका लागि विपद् व्यवस्थापन तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • ६ वटै वडाका विपद् व्यवस्थापन समितिहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि गरी क्रियाशील बनाइनेछ । • विपद् प्रतिकार्यमा विभिन्न सुरक्षा निकाय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, स्थानीय टोल विकास समिति तथासंघ संस्थालाई परिचालन गरिनेछ । • विपद् पश्चातको उद्धार, राहत तथा व्यवस्थापन कार्यको पूर्व तैयारी गरिनेछ । • विपद् व्यवस्थापन राहत सामाग्रीको संकलन तथा भण्डारणको व्यवस्था मिलाइने छ । • सबै वडाहरुमा विपद् व्यवस्थापन कोषहरु निर्माण गरी समय-समयमा आवश्यक रकम थप गरी परिचालन गरिनेछ । • डढेलो, आगलागी, चट्याङ, बाढी/पहिरो जस्ता अति जोखिमयुक्त प्रकोपहरुबाट बच्न बचाउन व्यापक रुपमा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
• अति जोखिमयुक्त प्रकोपहरुलाई न्यूनीकरण गर्न समन्वयात्मक रुपमा साधन श्रोतको परिचालन गर्ने ।	• नदी कटान तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि तीनै तहका सरकारबाट उपलब्ध साधन श्रोतको समन्वयात्मक रुपमा परिचालन गरिनेछ । • नदी कटान तथा पहिरोग्रस्त क्षेत्रहरुमा विशेष जातका विरुवाको वृक्षारोपण गर्न सामुदायिक वन लगायतका संघ-संस्थाहरु परिचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमहरु

- विपद् व्यवस्थापन योजना अध्यावधिक-पालिका स्तर
- वडागत विपद् प्रतिकार्य योजना तर्जुमा-सबै वडा
- विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना । (पालिका तथा वडा तहमा)
- तालिमयुक्त जनशक्ति तयारी र जनचेतना कार्यक्रम ।
- आपतकालिन सेवा केन्द्रको स्थापना तथा परिचालन
- बिपदको समयमा उद्धारका लागि हेलिप्याड निर्माण
- विपद सम्वन्धी जनचेतना कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धी

- विपद् न्यूनीकरणमा जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी आवश्यक नीतिहरु तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएका हुनेछन् ।
- सबै वडामा विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना भई परिचालित भएको हुनेछ ।
- योजना कार्यान्वयन पश्चात जोखिमयुक्त विपद्हरुलाई न्यूनीकरण गर्न सहज भएको हुनेछ ।

परिच्छेद-८
संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन

८.१ संस्थागत बिकास

विद्यमान अवस्था

नेपालको संबिधानमा राज्यका नीति अर्न्तगत सार्बजनिक शासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निंपक्ष, पारदर्शी भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभगितामूलक बनाउदै राज्यबाट प्रदान गरिने सेवा सुबिधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सशासनको प्रत्याभुति गर्ने कुरा उल्लेख छ।

परिणाममुखी र जनसेवी सार्वजनिक प्रशासन तथा विकास व्यवस्थापन भन्ने सोँच सहित जवाफदेही, व्यवसायिक र सक्षम सार्वजनिक प्रशासनबाट सार्वजनिक सेवा प्रतिको जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने र विकासलाई नतिजामूलक बनाउने लक्ष्य पन्ध्रौ योजनाले लिएको छ। लुम्बिनी प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजनाले जनताले वस्तविक रुपमै अनुभूत गर्ने गरी भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति र सदाचारयुक्त समाजको निर्माण भन्ने सोँच लिएको छ भने सार्वजनिक क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार र अनियमितता नियन्त्रण गरी सुशासन सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य रहेको छ। त्यसैगरी सरकारी सेवालाई जवाफदेही, जन-उत्तरदायी र पारदर्शी बनाई विधिको शासन र सुशासन कायम गर्ने उद्देश्य पनि योजनामा रहेको छ।

गाउँपालिकाबाट हुने सेवा प्रवाहको प्रभावकारीता र गुणस्तरीयताको प्रतिबिम्ब प्रत्यक्ष सेवा प्रवाहमा संलग्न पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुको कार्यदक्षता तथा कार्यशैलीमा देखिने गर्दछ। यसका साथै कार्य सम्पादनको लागि आवश्यक बिभिन्न ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधी, योजना आदिको ब्यवस्था हुनु जरुरी छ। पूर्वखोला गाउँपालिकाले हाल सम्म एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका ३८ वटा ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याई सकेको छ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाले नेपालको संबिधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिम बिभिन्न समितिहरु गठन गरी परिचालन गरेको अवस्था छ।

पारदर्शीता, जवाफदेहिता एवं जनउत्तरदायी सरकार सुशासनका आधारभुत सिद्धान्त हुन्। गाउँपालिकबाट सम्पादन गरिने प्रत्येक क्रियाकलापहरुको बारेमा नागरिकलाई सुसूचित गराउने जिम्मेवारी स्वयं गाउँपालिकाको हो। गाउँपालिकावाट गरिने सेवा प्रवाहमा जनताको समान र सहज पहूँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गराउन समय समयमा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक लेखा परिक्षण, आवधिक प्रगति समिक्षा जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिएता पनि पर्याप्त भने छैनन्। गाउँपालिकाबाट सञ्चालन गरिने बिबिध गतिविधिको वारे वेवसाईट, रेडीयो, पत्रपत्रिका, कार्यालयको सूचना पाटी, बुलेटिन तथा प्रत्यक्ष जनताहरुसँग छलफलका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी जनतालाई जानकारी/सुशुचित गराउने गरेकोछ। यस्ता गतिबिधिहरुलाई आगामी दिनहरुमा अझ बढी प्रविधिमैत्री तथा भरपर्दो वनाउदै लैजानु पर्ने हुन्छ।

क्षमता बिकास सम्वन्धी ब्यवस्था

गाउँपालिकाले यसै आर्थिक बर्ष २०७९/८० मा मात्र आफ्नो क्षमता बिकास योजना बनाई स्विकृत गरेको अवस्था छ। संविधान र कानूनवाट क्षेत्राधिकार र जिम्मेवारी थपिए अनुसार कार्यसम्पादन गर्न कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुको थप शीप, ज्ञान, दक्षता आवश्यक छ। अत: गाउँपालिकाले जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुको बर्तमान क्षमताको आकलन र आवश्यकताको पहिचान गरी क्षमता विकास योजना तर्जुमा सकेकोले आवश्यक श्रोतहरुको व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयनमा लैजानु पर्ने हुन्छ।

स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको अवस्था

आ.व २०७७/७८ तथा आ.व २०७८/७९ को स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनको नतिजामा पूर्वखोला गाउँपालिकाले क्रमस ५०.७५ र ४१.२५ अंक दाबी गरेको छ। उक्त मूल्याङ्कनमा मुख्यतया शासकीय प्रवन्ध, संगठन प्रशासन, बजेट तथा योजना तर्जुमा, वित्तीय तथा आर्थिक व्यवस्थापन, भौतिक पुर्वाधार, सेवा प्रवाह लगायत अन्तरसम्वन्धित विषयहरु समावेश गरिएका छन्। बिगत दुई बर्षको नतिजालाई हेर्दा अघिल्लो बर्षको तुलनामा पछिल्लो बर्षको अङ्कमा कमी देखिएकोले गाउँपालिकाले आगामी दिनहरुमा थप मेहनत गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सेवा प्रवाह

गाउँपालिकामा सेवा ग्राहीहरुको पहिलो प्रवेशद्वार नै वडा कार्यालयहरु भएको हुँदा त्यहाबाट हुने सेवा प्रवाहलाई प्राथमिकताकासाथ हेरिनुपर्ने हुन्छ । गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयबाट हाल प्रवाह हुदै आएका सेवाहरुलाई विशिष्टिकृत गरी विस्तारै वडा कार्यालयहरुलाई हस्तान्तरण गर्ने र गाउँपालिकाले नीति निर्माण, नियमन, सहजीकरण तथा समन्वय जस्ता विषयमा केन्द्रित हुने नीति लिनुपर्ने देखिन्छ । वडाहरुवाट गरिने सेवा प्रवाहका क्षेत्र, जनसंख्या, सेवाग्राहीको चाँप आदिलाई मध्यनजर गरी वडा कार्यालयको दरवन्दी स्वीकृत गर्नुपर्ने हुन्छ । वडा कार्यालयबाट प्रवाहहुने सेवाहरुलाई विश्लेषण गर्दा प्रत्येक वडामा कम्तिमा पाँचौ स्तरको वडा सचिव एक जना, पाँचौ/चौथो तहको प्राविधिक एक जना, सहायक स्तर चौथो तहको एक जना कार्यालय सहायक सहितको संगठनात्मक संरचना वनाउन आवश्यक देखिन्छ । पूर्वखोला गाउँपालिकामा कर्मचारीहरुको अभावमा अहिले केही वडामा पाँचौ तहको वडा सचिव, केही वडामा चौथो तहको वडा सचिब तथा कुनै वडाहरुमा स्वास्थ्य चौकीका कर्मचारीबाट समेत कार्य सञ्चालन गनु परेको अवस्था छ ।

संगठन संरचना तथा कार्य बिबरण सम्वन्धी व्यवस्था

गाउँपूर्वखोला गाउँपालिकाले संघियता कार्यान्वयन गर्ने समयमा नेपाल सरकार बाट स्वीकृत साँगठनिक संरचनालाई पुनरावलोकन गरी नयाँ संरचना स्विकृत गरेको छ । गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयको स्वीकृत दरबन्दी अनुसार जम्मा ४० जनाको दरबन्दी रहेकोमा हाल केवल २० जना मात्र कार्यरत छन् । हाल पदपूर्ति भएका २० जना मद्धे केवल १३ जना स्थायी तथा ७ जना करारमा कार्यरत रहेको अवस्था छ । कर्मचारीहरुलाई प्रत्येक आर्थिक बर्षमा निजले सम्पादन गर्नुपर्ने कामको विस्तृत कार्य विवरण तयार गरी सोही आधारमा निजसँग बार्षिक रुपमा कार्य सम्पादन सम्झौता गर्दा सेवा प्रवाहलाई अझ बदी भरपर्दो र प्रभावकारी वनाउन सकिन्छ । पूर्वखोला गाउँपालिकाले कार्य सम्पादन नियमावली २०७४ तथा कार्य बिभाजन नियमावली २०७४ स्विकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइ सकेको, प्रत्येक शाखा/इकाई मा कार्यरत कर्मचारीहरुको विस्तृत कार्य विवरण तैयार भै सकेको अवस्था छ ।

कार्यालय व्यवस्थापन सम्वन्धी बर्तमान अवस्था

पूर्वखोला गाउँपालिकाको आफ्नो नयाँ कार्यालय भवन निर्माणधीन अवस्थामा छ । बिगतमा गाउँपालिका स्थापनाको समयमा निर्माण गरिएको अस्थायी कार्यालय भवन बाट हाल कार्य सम्पादन हुदै आईरहेको छ । सहज तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाहका लागि उपलव्ध भौतिक पूर्वाधारले समेत प्रभाव पार्ने हुँदा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरुलाई उपयुक्त कार्य कक्षका साथै आवश्यक भौतिक उपकरणहरुको समेत व्यवस्थापन हुन जरुरी छ । हाल कार्यालयमा भैतिक उपकरणहरु पर्याप्त नभएको तथा भएका उपकरणहरु समेत केही पुराना तथा केही जीर्ण अवस्थामा रहेकोले नयाँ थप तथा केही नियमित मर्मत संभार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

वडा कार्यालयहरुको हकमा ६ मद्धे ५ वटा वडा कार्यालयहरुको आफ्नो कार्यालय भवन बनिसकेको र गाउँपालिकाको केन्द्र रहेको वडा नं ३ को कार्यालय भवन भने पुरानो गा.बि.स ले प्रयोग गरेको कार्यालयमा मुस्किलले व्यवस्थापन गरेको देखिन्छ । गाउँपालिकाको नयाँ कार्यालय भवन निर्माण पश्चात हाल पालिकाले प्रयोगमा ल्याइरहेको भवन बडा कार्यालयको रुपमा प्रयोग गर्ने सोचमा पालिका रहेको छ ।

अवसर र चुनौती

अबसरहरु

- गाउँपालिकाले हाल सम्म एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका अत्यावश्यक ३८ वटा ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधी स्विकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याई सकेको ।
- नेपालको संबिधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा व्यवस्था भए बमोजिम बिभिन्न समितिहरु गठन गरी परिचालन गरिएको ।
- नेपाल सरकारले सेवा प्रवाह सम्वन्धी मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको तथा स्थानीय स्तरमा समेत सुशासन सम्वन्धी नीति, नियम र कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- गाउँपालिकावाट गरिने सेवा प्रवाहमा जनताको समान र सहज पहूँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गराउन समय समयमा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक लेखा परिक्षण तथा आवधिक प्रगति समिक्षा जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने गरिएको ।

- सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरी सेवा प्रवाह सम्वन्धी कार्यहरुलाई प्रविधियुक्त बनाई छिटो, छरितो र पारदर्शी रुपमा सम्पदान गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- शासन व्यवस्था प्रति जनताको पूर्ण विश्वास, निर्वाचित जनप्रतिनिधि प्रति भरोसा, विकासमा सहभागी हुन ईच्छुक जनता भएको ।

चुनौतीहरु

- जिल्लाको दुर्गम अवस्थितिले कर्मचारीहरुलाई कार्य क्षेत्रमा टिकाई राख्ने तथा सेवा प्रवाहका आधारमा आवश्यक कर्मचारी दरबन्दी व्यवस्थापन गरी समयमै दरवन्दी अनुसारको पदपूर्ति गर्ने ।
- पालिकाका हरेक गतिविधिहरुलाई पारदर्शी बनाउने कार्य र कार्यरत जनशक्तिलाई जनमुखी/सेवामुखी बनाउने ।
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको जिम्मेवारी अनुसार भूमिका निर्वाह गर्न आवश्यक ज्ञान सीप र आधुनिक प्रविधियुक्त जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

संबैधानिक एंव कानूनी अधिकारको सफल कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकामा उपलब्ध श्रोत तथा साधनको अधिकतम परिचालन गरी दक्ष तथा क्षमतावान जनशक्ति मार्फत सहज सेवा प्रवाहको माध्यमबाट जनतालाई सुशासनको प्रत्याभुती दिलाउन निम्न सौँच, लक्ष तथा उद्देश्यहरु निर्धारण गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सौँच : दक्ष, सहयोगी र नैतिकबान जनशक्ति; सुशासन मैत्री शासन पद्धति ।
लक्ष्य : सुदृढ संस्थागत संरचना मार्फत गुणस्तरीय सेवा प्रवाह भै जनतामा सुशासनको प्रत्याभुति भएको हुनेछ ।
उद्देश्य: प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा, उत्प्रेरित जनशक्तिको विकास तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्वन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उपलब्ध श्रोत तथा साधनको अधिकतम उपयोग गरी दक्ष एवं क्षमतावान जनशक्ति मार्फत सहज सेवा प्रवाहको माध्यमबाट नागरिकहरुलाई सुशासनको प्रत्याभूति दिलाउन निम्न रणनीति तथा कार्यनीतिहरु अवलम्वन गरिनेछ ।

उद्देश्य १ : प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक कानून तर्जुमा, उत्प्रेरित जनशक्तिको विकास तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्वन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
आवश्यकता अनुसार कानून तथा नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	• संविधानले व्यवस्था गरेका एकल अधिकारको अभ्यास गर्न तर्जुमा हुन बाँकी रहेका कानूनहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याईनेछ ।
उत्प्रेरित जनशक्तिको व्यवस्थापन सहित कर्मचारीहरुको कार्यसम्पादनलाई सेवा प्रवाह संग आवद्ध गर्ने ।	• बर्तमान अवस्था अनुसारको संगठनात्मक स्वरुप स्वीकृत भै सकेकोमा सोही अनुसारको जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । • सकरात्मक सौँच सहितको उत्प्रेरित जनशक्ति निर्माणका लागि (जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी) समय सापेक्ष क्षमता अभिबृद्धि सम्वन्धी कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । • कार्य सम्पादनका सूचकहरु विकास गरी कर्मचारीहरुसँग कार्य सम्पादन सम्झौता गरिने तथा कार्यसम्पादन मूल्यांकनका आधारमा पुरस्कृत गरिनेछ
समृद्धिमैत्री शासन पद्धतिमा टेवा पुऱ्याउन आवश्यक भवन, फर्निचर,सवारी साधन, प्रविधि र यान्त्रिक उपकरणको व्यवस्था गर्ने ।	• नविनतम प्रविधिको प्रयोगका साथै आवश्यक फर्निचर, यान्त्रिक उपकरण सहितको पालिकाको कार्यालय भवन निर्माण गरिनेछ । • सबै वडा कार्यालयहरुमा आवश्यक फर्निचर, यान्त्रिक उपकरण तथा आवश्यक प्रविधिको व्यवस्था गरिनेछ । • सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट सहज र सुलभ बनाइदै लगिनेछ । • वडा कार्यालयहरुलाई सेवा प्रवाहको सशक्त प्रवेश विन्दुको रुपमा विकास गरिनेछ ।

सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, मितव्ययी र गुणस्तरीय बनाई भ्रष्टाचारको सवालमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्वन गर्दै जनउत्तरदायी स्थानीय सरकारको प्रत्याभूति गराउने ।	• सेबा प्रबाह सम्वन्धी मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने • पालिकाबाट हुने आर्थिक कारोवारलाई पारदर्शी रुपमा सञ्चालन गरिनेछ । • जवाफदेहीताका औजारहरु- सार्वजनिक सुनुवाई तथा सार्वजनिक लेखापरीक्षण जस्ता गतिविधिलाई कार्यान्वयन गरिनुका साथै नागरिकबाट आउने लिखित तथा मौखिक सुझाव तथा गुनासोलाई व्यवस्थित गरिनेछ । • विद्युतीय शासन प्रणलीको अवलम्वन गरी सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरीय, मितव्ययी तथा पहूँच योग्य बनाईनेछ । • गाउँपालिकाबाट सार्वजनिक हितमा गरिने सबै निर्णयहरु तथा विकास गतिविधि बारे जनतालाई सुसूचित गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- तर्जुमा गर्न बाँकी रहेका कानून निर्माण ।
- सार्वजनिक सुनुवाई र प्रगति समीक्षा ।
- वडा तहमा एकीकृत घुम्ती सेवा सञ्चालन ।
- कर्मचारीहरुको लागि क्षमता बिकास कार्यक्रम ।
- जनप्रतिनिधिहरुको लागि क्षमता बिकास कार्यक्रम ।
- गाउँपालिकाको कार्यालय भवन निर्माण (पूर्वाधारमा समाबेश भएको)
- वडा कार्यालय भवनहरु निर्माण (वडा नं १ र ६) (पूर्वाधारमा समाबेश भएको)
- वडा कार्यालयहरुको मर्मत सम्भार तथा घेरावार कार्यक्रम (पूर्वाधारमा समाबेश भएको) ।
- भौतिक उपकरण, इन्टरनेट सेवा लगायत फर्निचर तथा फर्निसिङको व्यवस्था ।
- आवधिक योजनाको मध्यावधिक समिक्षा तथा नयाँ निर्माण ।
- बिभिन्न प्रकाशन सम्वन्धी कार्य तथा मिडिया मोविलाइजेसन ।

अपेक्षित उपलब्धी

- आवश्यक थप कानूनको तर्जुमा भएका हुनेछ ।
- कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुको ज्ञान, सीप अभिबृद्धिका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
- परदर्शीताका औजारहरु जस्तै सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक लेखापरीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण जस्ता गतिविधिहरु नियमित सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
- सार्वजनिक हीतमा हुने निर्णयहरु तथा विकास गतिविधिहरु विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट प्रवाह गरी जनतालाई सुसूचित गर्ने पद्धतिको बिकास भएको हुनेछ ।
- कर्मचारीहरुसँग कार्यसम्पादन सम्झौता गरी काम गर्ने पद्धतिको विकास भएको हुनेछ तथा कामको आधारमा पुरस्कार तथा दण्डको व्यवस्था गरिएको हुनेछ ।

८.२ वित्तीय सुशासन

विद्यमान अवस्था

वित्तीय सुशासन आर्थिक अनुशासन एवं सभ्य समाजको द्योतक हो । वित्तीय अनुशासनलाई प्रभावकारी रुपमा आत्मसात गर्न सकेमा आर्थिक समृद्धिको लक्ष्य प्राप्ति सम्भव हुनुका साथै नागरिकले सरकारलाई हेर्ने दृष्टिकोणमा समेत सकारात्मक परिवर्तन आउछ । कार्यान्वयनका लागि छनौट भएका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको खर्चको व्यवस्थापन, आयोजनाको ठेक्का पट्टामा हुने अस्वस्थ प्रतिस्पर्धालाई नियन्त्रण गरी पारदर्शी र प्रविधिमैत्री प्रतिस्पर्धाको व्यवस्था, समयमै बेरुजु फछर्यौट, पारदर्शी खरिद प्रक्रिया, आम्दानी खर्चको विवरण सावर्जनिकीकरण, राजश्व र व्ययको अनुमान तथा स्वीकृति, बैकिङ प्रणाली मार्फत भुक्तानी जस्ता औजारहरु वित्तीय सुशासनका लागि अपरिहार्य छन् ।

लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले विकास कार्यक्रमहरुमा सार्वजनिक लेखापरीक्षणलाई अनिवार्य बनाउने रणनीति सहित विकास आयोजनाहरुमा होर्डिङ्ग बोर्ड राख्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने, प्रभावकारी अनुगमन, सार्वजनिक सुनुवाई तथा सार्वजनिक लेखापरीक्षणको व्यवस्था गर्ने, आर्थिक कारोवार हुने सरकारी कार्यालयहरुमा सिसिटिभी जडान गरी अनुगमन गर्ने जस्ता कार्यनीतिहरु तय गरेकोछ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाले नेपालको संबिधान २०७२ मा व्यवस्था भए बमोजिमको समय सीमा भित्र राजश्व तथा व्ययको अनुमान सभामा पेश गरी स्वीकृत गर्ने गरेकोछ । गाउँपालिकाको मुख्य आय स्रोतमा संघीय तथा प्रदेश

सरकारबाट वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने बिभिन्न अनुदान, तथा राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम रहेका छन् । नेपालको संविधान, २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय सरकारहरुलाई विभिन्न स्रोतबाट स्थानीय स्तरमा आन्तरिक कर, सेवा शुल्क, दस्तुर तथा राजश्व संकलन गर्न सक्ने प्रावधान रहेता पनि यथार्थमा त्यस क्षेत्रको आम्दानी न्यून रहेको छ । गाउँपालिकाले यसै आर्थिक बर्ष २०७९/८० मा मात्र आन्तरिक राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

एकातर्फ गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत कमजोर रहनु अर्को तर्फ केन्द्र तथा प्रदेश सरकारहरुबाट प्राप्त अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँडको रकमहरु समेत समयमै खर्च गर्न नसक्नुले जनताको स्थानीय सरकार प्रतिको बिश्वास घट्दै जाने अवस्था श्रृजना हुन सक्दछ । गाउँपालिकाले प्रत्येक बर्ष बार्षिक कार्यक्रम संचालन पूर्व नियमानुसार खरिद योजना स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्नेमा सो हुन सकेको छैन ।

अवसर र चुनौती

अवसरहरु

- संघ र प्रदेश सरकारवाट प्राप्त हुने अनुदानका अलावा विभिन्न विकास आयोजना सञ्चालन भइरहेको ।
- सम्पूर्ण आर्थिक कारोवारलाई बिद्युतीय माध्यमबाट सञ्चालन गरी बिद्युतीय सुशासन कायम गर्ने ।
- जनप्रतिनिधि र कर्मचारीलाई बित्तीय सुशासन सम्बन्धी तालिम उपलव्ध गराई कार्य क्षमतामा बृद्धि गर्ने ।

चुनौतीहरु

- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया जटिल रहेको र बेरुजु बढ्दै गएको ।
- खरिद योजना तथा खरिद प्रक्रिया नियमसंगत, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।
- आन्तरिक स्रोत अति न्यून रहेकोले केन्द्र एवं प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदानबाट जन आवश्यकता पूरा गर्ने ।
- खर्चगर्ने क्षमतामा सुधार गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँच : **आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतमा वृद्धि, पूर्वखोलाको सम्बृद्धि ।**

लक्ष्य: बिकास गतिविधिहरुमा आर्थिक मितब्ययीता तथा पारदशीर्ता कायम गरी जन विश्वास आर्जन गर्ने ।

उद्देश्य : गाउँपालिकाका आर्थिक कृयाकलापहरुलाई पारदर्शी बनाई वित्तीय सुशासन कायम गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : गाउँपालिकाका आर्थिक कृयाकलापहरुलाई पारदर्शी बनाई वित्तीय सुशासन कायम गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• वित्तीय सुदृढीकरण तथा पारदर्शीतामा जोड दिने ।	• गाउँपालिकामा रहेको बेरुजु फछ्र्यौटमा शून्य वेरुजुको अबधारणा अवलम्वन गरिनेछ । • करका दर र दायरालाई व्यवस्थित गर्न राजश्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन गरिनेछ । • वित्तीय व्यवस्थापनमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ । • विकास आयोजनाहरुको ठेक्का-पट्टा निर्धारित समय भित्रै गर्ने तथा विद्युत्तीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरी पारदर्शी बनाइनेछ । • आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गरिनेछ । • पालिकाको आय व्यय बिबरणलाई चौमासिक रुपमा सार्वजनिक गरिने छ । • सार्बजनिक सुनुवाई तथा सामाजिक परीक्षण लाई प्राथकिकताको साथ कार्यान्वयन गरिने छ ।
• आवधिक योजनालाई मुख्य आधारको रुपमा ग्रहण गरी अन्य योजना तर्जुमा गर्ने ।	• आवधिक योजनाबाट निर्देशित भई वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवं वजेट तर्जुमा गरिनेछ । • मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याईनेछ । • लाभ र लागतको विश्लेषण सहित योजना तथा कार्यक्रम अवधि यकिन गरी वार्षिक बजेट विनियोजन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- राजस्व सुधार कार्य योजना अध्यावधिक कार्यक्रम ।
- मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा ।
- बार्षिक खरिद योजना तथा खरिद गुरु योजना तर्जुमा ।

अपेक्षित उपलब्धीहरु

- राजस्व सुधार कार्य योजनाको प्रभाबकारी कार्यान्वयनबाट राजस्वमा बृद्धि भएको हुनेछ ।
- सार्वजनिक आय ब्यय ब्यवस्थित र पारदर्शी भएको हुनेछ ।
- मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार भई कार्यान्वियन भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वित्तीय कारोवारहरु बिद्युतीय माध्यमद्धारा सञ्चालन भएका हुनेछन् ।
- कर्मचारीहरुलाई वित्तीय सुशासन सम्बन्धी तालिमको ब्यवस्था गरी क्षमता अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।
- विकास आयोजनाहरुमा खर्च हुने बजेट निर्धारित समयमा निकासा गरी समयमा नै काम सम्पन्न गर्ने परिपाटिको विकास भएको हुनेछ ।
- बेरुजु फछ्र्यौटलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ ।

८.३ न्याय प्रणाली

विद्यमान अवस्था

पन्ध्रौ योजनाले स्वतन्त्र, निष्पक्ष, पहूँचयोग्य, सक्षम र विश्वसनीय न्याय प्रणाली भन्ने दीर्घकालीन सौंच र सो अनुसारको लक्ष्य लिएको छ । हिंसारहित, सुरक्षित र न्यायपूर्ण समाज निर्माण भन्ने दीर्घकालीन सौंच लिएको लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले स्थानीय तहको न्यायिक समितिको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, प्रत्येक वडामा मेलमिलाप केन्द्र स्थापना र सहजीकरण गर्ने, सामाजिक जागरणका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, सामाजिक भेद्भाव, आय असमानता र गरिबी हटाउन सरोकारवालाहरुसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने, घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रणका लागि प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कार्यनीतिहरु तय गरिएको छ ।

नेपालका् संबिधानको धारा २१७ मा भएको व्यवस्था बमोजिम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरुमा एक न्यायिक समिति रहने ब्यवस्था गरेको छ, जसको क्षेत्राधिकार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ४७ अनुसार हुने व्यवस्था छ । न्याय प्रणालीको प्रस्थान विन्दु स्थानीय तहको न्यायिक समितिलाई न्याय सम्पादन र व्यवस्थापनमा सक्षम एवं प्रणालीबद्ध बनाई प्रभावकारीता ल्याउनु अपरिहार्य छ । स्थानीय तहमा न्यायिक कार्य सम्पादन सम्वन्धी ज्ञान र सीपको अभावमा काम गर्न केही असहज भएता पनि विस्तारै समितिका पदाधिकारी एवं कर्मचारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि भई हाल सहज अवस्था श्रृजना भएको छ । न्यायिक समितिका काम कार्यबाहीहरुलाई व्यवस्थित गर्न कार्यपालिकाबाट न्यायिक समितिको कार्य संचालन सम्वन्धी कार्यबिधि तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

अवसर र चुनौती

अवसरहरु

- नेपालको संबिधानमै स्थानीय तहमा न्यायिक कार्यसम्पादनका लागि न्यायिक समितिको व्यबस्था भै स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार बारे प्रष्टरुपमा उल्लेख भएको ।
- गाउँपालिकामा न्यायिक समिति गठन भै न्यायिक कार्यसम्पादनको कार्य अगाडी बढिरहेको ।
- न्यायिक समितिबाट सम्पादित कार्यहरुबाट जनतामा सकारात्मक सन्देश प्रवाह भएको ।
- गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा सामुदायिक मेलमिलाप केन्द्रहरु गठन भै कार्यसम्पादन भै रहेको ।

चुनौतीहरु

- स्थानीय तहमा न्याय सम्पादन प्रणालीलाई पद्धतिको रुपमा विकास गर्ने ।
- न्यायिक कार्य सम्पादनका लागि पर्याप्त ज्ञान तथा सीपको व्यवस्थापन गर्ने ।
- आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौंच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौंच : पूर्वखोलाको प्रतिबद्धता; निष्पक्ष न्याय सम्पादनमा अग्रसरता ।

लक्ष्य : स्वतन्त्र, निष्पक्ष तथा सहजरुपमा न्याय पाउने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य : पूर्वखोलावासीलाई सहज रुपमा न्यायिक सेवा उपलव्ध गराउने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : पूर्वखोलावासीहरुलाई सहज रुपमा न्यायिक सेवा उपलव्ध गराउने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
● न्यायिक कार्यसम्पादनका लागि संस्थागत सुदृढीकरण र क्षमता विकासमा जोड दिने ।	● आवश्यकता अनुसार कार्यविधिमा सुधारगरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । ● न्यायिक समितिका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुको लागि क्षमता अभिबृद्धि तालिम सञ्चालन गरिनेछ । ● वडाहरुमा गठन भएका सामुदायिक मेलमिलाप केन्दलाई थप सुदृढीकरण गरिने छ । ● स्थानीय स्तरमा सामाजिक भेद्भाव, कुरीतीहरु, लैंगिक हिंसा जस्ता बिषयमा कानूनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- न्यायिक समितिका पदाधिकारी, मेलमिलापकर्ता तथा कर्मचारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम ।
- स्थानीय स्तरमा कानूनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन ।

अपेक्षित उपलब्धी

- न्यायिक समितिका पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमतामा अभिबृद्धि भई न्याय सम्पादनमा सहजता हुनेछ ।
- सवै वडाहरुमा मेलमिलापकर्ताहरुको सहयोगमा मेलमिलापका कार्यहरु सम्पादन भएका हुनेछन् ।
- स्थानीय रुपमा उठ्ने बिवादहरुको न्यूनीकरण हुदै जानेछ ।

८.४ नविनतम प्रविधिको प्रयोग

विद्यमान अवस्था

नवीनतम प्रविधिलाई स्थानीय विकाससँग आवद्ध गर्दै यस सम्बन्धी खोज, आविस्कार, उत्खनन् र विकासमा लगानी गर्न आवश्यक छ । स्वच्छ वातावरण, शिक्षा, स्वास्थ, पूर्वाधार, सूचना तथा सञ्चार, सेवा, लगायतको क्षेत्रमा नवीनतम प्रविधिको प्रयोग गरी सुखी एवं समृद्ध राष्ट्र निर्माणमा टेवा पुऱ्याउनु अहिलेको आवश्यकता हो । पन्ध्रौ योजनाले उत्पादनसँग प्रविधि तथा नव-पर्वर्तन भन्ने सोँच र नवीनतम प्रविधिलाई उत्पादनमा आवद्ध गर्दै समृद्धि हासिल गर्ने सोँचे लिएको छ । त्यसैगरी शासकीय सुधार अन्तरगत आधुनिक प्रविधिमा आधारित विधिको शासन भन्ने सोँच सहित सार्वजनिक निकायका काम कारवाहीलाई प्रविधिमैत्री बनाई जनसहभागिता र जनविश्वासमा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्य उक्त योजनाले अङ्गिकार गरेको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सरकारी कामकाज छिटो छरितो ढङ्गले सम्पादन गर्ने, विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यहरुलाई सहज बनाउने, मोबाइल एप्स मार्फत जनगुनासो संकलन र व्यवस्थापन गर्ने जस्ता कार्यनीतिहरु तय गरेको छ ।

पूर्वखोला गाउँपालिकाले नविनतम प्रविधिलाई प्राथमिकताका साथ प्रयोग गर्दे आएको छ । हाल पालिकामा व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्वन्धी सफ्टवेयर, शिक्षा सम्वन्धी **EMIS**, स्वास्थ्य सम्वन्धी **HMIS**, लेखा व्यवस्थापनको लागी **SUTRA,** राजस्व सम्वन्धी **Sangrila**, योजना व्यवस्थापनमा **PAM** लगायत अन्य विभिन्न सफ्टवेयर प्रयोगमा रहेका छन् । गाउँपालिकाले आफ्नै मोवाइल एप्स तथा वेवसाइट, फेसबुक पेज समेत प्रयोगमा ल्याइसकेको छ । आगामि दिनहरुमा सेवा प्रवाहलाई अझ बढी सहज र सुलभ भरपर्दो बनाउन विभिन्न स्थानहरुमा इन्टरनेट सेवा विस्तार गरी नविनतम ज्ञानको विस्तार र गुणस्तरिय सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउन आवश्यक छ ।

अवसर र चुनौती

अवसर

- बिभिन्न सफ्टवेयरहरु निर्माण गरी सेवा प्रवाहलाई छिटो छरितो गर्न सकिने ।
- शिक्षित युवा पिढी सूचना प्रविधिमा बढी अभ्यस्त र लालायित रहेको ।
- नयाँ प्रविधियुक्त स्मार्ट मोबाइलको उल्लेख्य विस्तार भएको ।
- भू-मण्डलीयकरणले गर्दा नविनतम प्रविधिलाई सहज रुपमा प्रयोग गर्न सकिने अवस्था रहेको ।

चुनौती

- नविनतम प्रविधिलाई उत्पादनसँग जोड्ने गरी विस्तार र प्रयोग गर्ने ।
- नविनतम प्रविधिको समुचित प्रयोग र व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : आर्थिक तथा सामाजिक समुन्नतीका लागि नबिनतम प्रविधिको प्रयोग ।

लक्ष्य : पालिका भित्र इन्टरनेटको सहज पहूँच पुऱ्याई प्रविधिमैत्री वातावरण कायम गर्ने ।

उद्देश्य : नबिनतम प्रविधिको प्रयोगबाट सेवा प्रवाहमा सहजता भएको हुनेछ ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : नबिनतम प्रविधिको प्रयोगबाट सेवा प्रवाहमा सहजता भएको हुनेछ ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• सूचना प्रविधिको विकास र पहूँचका लागि संस्थागत व्यवस्था गरी आर्थिक, सामाजिक विकासको क्षेत्रमा व्यापक प्रयोग गर्ने ।	• सूचना प्रविधि सम्बन्धी स्थानीय कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । • गाउँपालिकाको काम, कारवाही र सेवा प्रवाह लगायतका क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई एकीकृत प्रणालीको रुपमा विकास गरिने छ । • वडा तथा वस्तीहरुमा इन्टरनेट सुविधा पुऱ्याउन सेवा प्रदायक कम्पनीहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । • सबै वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था, विद्यालयमा इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउन प्राथमिकता दिइनेछ । • जनतालाई लाभ पुऱ्याउने गरी मोबाइल एप तथा वेवसाइटको प्रयोगमा जोड दिइने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सूचना प्रविधि सम्बन्धी स्थानीय कानून तर्जुमा ।
- विद्युतीय शासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।
- गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय बीच नेटवर्किङ ।

अपेक्षित उपलब्धी

- सबै वडा/वस्तीहरुमा भरपर्दो इन्टरनेट सेवा पुगेको हुनेछ ।
- सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट छिटो छरितो सेवा प्रवाह भई विद्युतीय सुशासन कायम भएको हुनेछ ।
- फेसबुक पेज, मोबाइल एप्स तथा वेवसाइट मार्फत गाउँपालिकाका विभिन्न गतिविधि बारे नागरिकहरु सुसुचित भएका हुनेछन् ।

८.५ शान्ति सुरक्षा

विद्यमान अवस्था

सुरक्षा चुनौतीको प्रतिरक्षा गर्दै नागरिकको जीउ, धन, समानता र स्वतन्त्रताको संरक्षण, शान्तिपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता तथा उद्यम, व्यापार व्यवसायको सुरक्षाको प्रभावकारी प्रबन्ध गर्नु राज्यको संवैधानिक दायित्व हुन्छ । शान्ति र सु-व्यवस्था सुशासन र विकासका लागि अपरिहार्य शर्त हो, स्थीरता र विकासको आधार समेत हो । पन्ध्रौ योजनाले **मानवीय सुरक्षा सहितको विकास र समृद्धिका लागि शान्ति सुरक्षाको पूर्ण प्रत्याभूति र सम्वर्द्धन गर्ने** लक्ष्य लिएको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले **शान्त, सम्यमित, हिंसारहित र न्यायपूर्ण समाज** भन्ने सोँच सहित प्रदेशमा शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति गराउने लक्ष्य र अमन चयन कायम गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

समृद्ध पूर्वखोलाको परिकल्पनालाई सार्थक वनाउन नागरिक सुरक्षा सहितको शान्तिपूर्ण बातावरण आवश्यक पर्दछ । कुनै पनि आर्थिक गतिविधि संचालनका लागि पहिलो शर्तका रुपमा स्थानीय स्तरको शान्तिपूर्ण वातावरण नै प्रमुख रहन्छ । समाजमा घट्ने हत्या, हिंसा, बलत्कार, अपहरण, मानव बेचविखन, चोरी डकैती जस्ता अपराधिक गतिविधिहरु नियन्त्रण गरी शान्ति स्थापना गर्नु सरकारको कर्तव्य हुन आउछ । यद्यपि सवै तहको शान्ति स्थापना गर्ने कार्य केन्द्रीय सरकारको भएता पनि स्थानीय सरकारको भूमिका समेत महत्वपुर्ण रहन्छ । गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्न, शान्तिपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चिताका साथै स्थानीय स्तरमा संचालन हुने विकास निर्माणका गतिविधिहरुलाई सुचारु गराउने दायित्व समेत स्थानीय सरकारको हुने हुँदा पूर्वखोला गाउँपालिकाले शान्ति सुरक्षा स्थापनाका लागि पालिकामा स्थापना भएका तथा अन्य पालिकाबाट सेवा प्रवाह गर्ने प्रहरी चौकीहरुसँगको सहयोग र समन्वयमा शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी कार्यलाई सुझबुझका साथ अगाडी बढाइरहेको अवस्था छ । यस कार्यमा स्थानीय स्तरमा गठन भएका सामुदायिक संघ संस्थाहरुले समेत अहं भूमिका निर्वाह गरिरहेको अवस्था छ ।

अवसर र चुनौती

अवसरहरु

- गाउँपालिकाको रिङ्नेरहमा प्रहरी चौकी स्थापना भै वडा नं १-४ को शान्ती सुव्यवस्था कायम राख्न कृयाशील रहेको तथा वटा नं ५ र ६ हेर्ने गरी रम्भाको ....मा रहेको प्रहरी चौकीलाई तोकीएको ।
- वडा स्तरमा गठन गरिएका सामाजिक संघ संस्थाहरुको भूमिका सकारात्मक रहेको ।
- स्थानीयवासीहरु आपसी मेलमिलाप र सद्भाव कायम गरी गाउँ समाजमा शान्ति कायम गर्न सदिऔं देखि अभ्यस्त रहेको ।

चुनौतीहरु

- गाउँपालिकाको भूगोल ठूलो रहेकोले मौजुदा संगठन र जनशक्तिबाट शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने ।
- नयाँ स्वरुपमा देखा परेका अपराधिक गतिविधिलाई नियन्त्रण गर्ने ।

दीर्घकालीन सौँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौँचः शान्त र सुरक्षित पूर्वखोला ।

लक्ष्य : स्थानीय जनतालाई महसूस हुने गरी शान्ति सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्य : शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्यः शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा तथा सुव्यवस्था कायम गरी बिधिको शासन स्थापना गर्ने ।	• प्रहरी चौकीहरुमा आवश्यक स्रोत, साधनको व्यस्थापन गरिनेछ । • रिङ्नेरहमा अवस्थित प्रहरी चौकीको भवन निर्माणको लागि आवश्यक ब्यवस्था मिलाइनेछ । • गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न महत्वपूर्ण भौतिक, साँस्कृतिक, पूरातात्विक वस्तु, भवन, पूर्वाधार आदिमा सुरक्षा प्रवन्ध मिलाइनेछ • शान्ति सुरक्षा तथा सु-व्यवस्थामा स्थानीय स्तरमा गठन भएका सामुदायिक संघ संस्थाहरुलाई समेत परिचालन गरिनेछ । • स्थानीयबासी तथा प्रहरी बिचको सम्वन्धलाई अझ बढी सुदृढ गर्न सामुदायिक प्रहरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सुरक्षा प्रशासनलाई प्रविधियुक्त बनाउन आवश्यक सहयोग ।
- सामुदायिक प्रहरी कार्यक्रम ।
- लागु पदार्थ तथा दुर्व्यसन नियन्त्रण तथा सचेतना कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- गाउँपालिका क्षेत्र भित्र शान्ति सुरक्षा कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण भई लगानी मैत्री वातावरण स्थापना भएको हुनेछ ।
- योजना अवधि भित्र स्थानीय स्तरमा सामुदायिक प्रहरी इकाई स्थापना गरी परिचालन भएको हुनेछ ।

८.६ अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा सुधार

विद्यमान अवस्था

विकास प्रक्रियालाई नतिजा मूलक र पारदर्शी बनाई सार्वजनिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न अनुगमन तथा मूल्यांकनको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । विकास आयोजनाहरुको व्यवस्थित अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन, २०७५ र प्रदेश अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन, २०७५ समेत कार्यान्वयनमा छन् ।

अनुगमन तथा मूल्यांकनको सवालमा पन्ध्रौ योजनाले **नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था मार्फत शासकीय सुधार** भन्ने सौँच एवं लक्ष्य अङ्गिकार गरेको तथा लुम्विनी प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनाले **प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली मार्फत कार्यान्वयन एवं जवाफदेहिताको सुनिश्चितता** गर्ने सोंच राखेको छ । यसरी

राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक योजनाहरुले लिएको सोंच र लक्ष्यहरुलाई सहयोग पुग्नेगरी पूर्वखोला गाउँपालिकाले आफ्नो सोंच तथा लक्ष निर्धारण गर्नुपर्दछ ।

अनुगमन तथा मूल्यांकन आन्तरिक तथा तेश्रो पक्ष मार्फत गरिन्छ, जसबाट योजना तथा कार्यक्रमको असर र प्रभावको जानकारी हुनुका साथै आवश्यक पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न सकिन्छ । अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई छिटो, छरितो र व्यवस्थित बनाउन नवीन प्रविधिको प्रयोग हुन आवश्यक छ । स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने बिबिध विकास निर्माणका गतिविधिमा अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई संस्थागत गर्न गाउँपालिकाको उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा एक अनुगमन समितिको व्यवस्था गरिएको छ । उक्त समितिले गाउँपालिका अन्तरगत सञ्चालन गरिने विकास निर्माणका गतिविधिहरुको अनुगमन गरी तत्काल सुधारका लागि राय सुझाव दिने तथा गाउँपालिकामा प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई विश्वसनीय तथा भरपर्दो गराउन अनुगमन तथा मूल्यांकनका बस्तुगत सूचकहरु विकास गरी सो को आधारमा अनुगमन कार्य गर्न सकिएको छैन । अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई छिटो, छरितो र व्यवस्थित बनाउन नवीनतम प्रविधिको समेत प्रयोग हुने गरेकोमा आगामी दिनहरुमा यसलाई अझ ब्यापकता दिनुपर्ने हुन्छ ।

चुनौती र अवसरहरु

अवसरहरु

- नेपालको संविधानमै अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्वन्धी प्रष्ट व्यवस्था गरिएको ।
- हालको अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्‍तिलाई सुदृढ तथा प्रभावकारी बनाउने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा प्रबिधिको प्रयोग गर्ने ।
- बौद्धिक ब्यक्तित्व र स्थानीय स्तरमा क्रियाशील संघ संस्थाहरुको सहयोग लिने ।

चुनौतीहरु

- अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई नतिजामा आधारित गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई सूचना मैत्री बनाउने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्वन्धी संरचनागत व्यवस्थालाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्ने ।

दीर्घकालीन सौंच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सौंच : गुणस्तरमा सुनिश्चितता; अनुगमन तथा मूल्यांकनको प्रभावकारीता ।

लक्ष्य : बिकास निर्माण कार्यमा गुणस्तर कायम गरी जनताप्रतिको जवाफदेहितालाई सुनिश्चित गर्ने ।

उद्देश्य : अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा प्रभावकारिता ल्याई बिकास निर्माणमा गुणस्तर कायम गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्यः अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीमा प्रभावकारिता ल्याई बिकास निर्माणमा गुणस्तर कायम गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई नतीजामा आधारित गराई प्राप्त सुझावहरुलाई पृष्ठपोषणको रुपमा लिने ।	• वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पूर्व कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्ययोजना स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । • कार्यक्रम कार्यान्वयनको क्रममा आउने जनगुनासाहरु तथा प्रविधिक कठिनाईहरुलाई तत्काल सम्वोधन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । • अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त सुझावहरुलाई पृष्ठपोषणको रुपमा लिई सुधार गर्दै लगिनेछ । • नतिजा मा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिका सूचकहरुको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । • अनुगमन तथा मूल्यांकन संग सम्वद्ध व्यक्तिलाई नतीजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धति बारे प्रशिक्षण गरी परिचालन गरिने छ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- नतीजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यविधि तर्जुमा ।
- उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरुलाई क्षमता विकास कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- नतीजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिको विकास भएको हुनेछ ।
- कार्यपालिकाको नियमित बैठकमा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्वन्धी प्रतिवेदनहरुको समीक्षा गर्ने पद्धतिको विकास भई पृष्ठपोषणको कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
- बिभिन्न अभिमुखिकरण तथा तालिम गतिबिधि मार्फत उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।

८.७ तथ्यांक प्रणाली

विद्यमान अवस्था

नेपालको संविधान अनुसार तीनै तहका सरकारहरुले आ-आफ्नो विषयगत कार्यक्षेत्र अन्तरगतका तथ्यांक उत्पादन र आपूर्ति गर्दछन् । यस्ता तथ्यांकहरु विकास र समृद्धिको लागि सरकारका नीति, योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि र विभिन्न कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न वस्तुगत आधार हुन सक्दछन् । **विश्वसनीय तथ्यांक उत्पादन गरी नियमित आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने** सोँच पन्धौ योजनाले लिएको छ । यस्तै लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनामा **नीति निर्माण र योजना तर्जुमाका लागि प्रमाणिक, आधिकारिक एवं विश्वसनीय तथ्यांकको उपलब्धता** भन्ने सोँच सहित गुणस्तरीय, भरपर्दो तथा व्यवस्थित तथ्यांक प्रणाली स्थापना गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । नीति निर्माण तथा योजना तर्जुमाका लागि भरपर्दो तथा विश्वसनीय तथ्यांकको आवश्यकता पर्दछ । भरपर्दो तथ्यांकको अभावमा विद्यमान स्थितिको यथार्थ विश्लेषण गर्न सकिदैन । पूर्वखोला गाउँपालिकाले २०७५ मा सेवा प्रदायक संस्था मार्फत तथ्यांक संकलन तथा प्रशोधन गरी वस्तुस्थिति विवरण तयार गरेको भएता हाल यो उपलब्ध छैन । पूर्वखोला गाउँपालिका सूचना प्रविधिको प्रयोगमा बामे सर्दैछ । सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि सोही अनुसारको जनशक्ति पनि आवश्यक हुन्छ । त्यसैले गाउँपालिकाले कर्मचारीहरुलाई प्रविधिको प्रयोग सम्वन्धी ज्ञान र सीप हस्तान्तरण गर्नु आवश्यक छ । यसका लागि कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरी विश्वसनीय तथ्यांक उत्पादन र वितरणमा सुनिश्चितता ल्याउन जरुरी छ ।

चुनौती र अवसर

अवसरहरु

- गाउँपालिकाका विभिन्न शाखा र वडा कार्यालयहरुमा आवश्यक तथ्यांक संकलन गरी अद्यावधिक गर्ने ।
- उपलब्ध जनशक्ति र प्रविधिको प्रयोगद्धारा तथ्यांक संकलन र विश्लेषण गर्न सकिने अवस्था रहेको ।
- केन्द्रीय तथ्यांक कार्यालय लगायत अन्य सम्बद्ध निकायको संयोजनमा तथ्यांक अद्यावधिक गर्न सकिने ।

चुनौतीहरु

- दक्ष जनशक्ति र आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी गाउँपालिकाले वास्तविक र भरपर्दो तथ्यांक अद्यावधिक गर्ने ।
- वास्तविक तथ्यांकहरुको आधारमा नीति निर्माण तथा विकास आयोजना छनौट तथा सञ्चालन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : पूर्वखोलाको प्रतिवद्धता, तथ्यांकमा आधारीत कार्य व्यवस्था ।

लक्ष्य : नीति निर्माण तथा योजना तर्जुमाका लागि विश्वसनीय तथा आधिकारीक तथ्यांकको ब्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य : आवश्यक तथ्यांक संकलन, प्रशोधन, प्रकाशन तथा भण्डारणको व्यवस्थापन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : आवश्यक तथ्यांक संकलन, प्रशोधन, प्रकाशन तथा भण्डारणको व्यवस्थापन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• तथ्यांक संकलन, प्रशोधन, भण्डारण र व्यवस्थापन सम्वन्धी कार्यलाई ब्यवस्थित वं परिणाममुखी बनाउने ।	• ब्यवस्थित सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्गापना गरिनेछ । • सूचना संकलन, प्रशोधन तथा प्रकाशनलाई प्रविधिमैत्री बनाइनेछ । • भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) को प्रयोग गरी क्षेत्रगत तथ्यांकहरु (Spatial Data) को व्यवस्थापन गरिनेछ । • पालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयार गरिनेछ । • गाउँपालिकाको वेबसाइट अद्यावधिक गरी वार्षिक कार्यक्रम, विविध प्रकाशन र सूचनाहरु सार्वजनिकीकरण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- सूचना तथा अभिलेख केन्द्र व्यवस्थापन ।
- गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी ।
- क्षेत्रगत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण एवं प्रकाशन ।
- **GIS** प्रबिधिबाट स्थानगत नक्सा अद्यावधिक कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- तथ्यांक प्रणालीलाई व्यवस्थित र भरपर्दो बनाउन आवश्यक कार्यविधि सहितको संयन्त्र निर्माण भएको हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति र आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी पालिका स्तरको तथ्यांक तथा भौगोलिक सूचना प्रणाली **(GIS)** मा आधारित नक्साहरु अद्यावधिक भएका हुनेछन् ।
- तथ्यांकमा आधारित योजना छनौट प्रकृयाको बिकास भएको हुनेछ ।
- गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयार भै आवधिक रुपमा अद्यावधिक भएको हुनेछ ।

८.८. सामुदायिक-गैसस-साझेदारी

विद्यमान अवस्था

जनताका सामाजिक रुपान्तरण, समृद्धि तथा आर्थिक विकासमा साझेदारको रुपमा गैर सरकारी संस्थाहरुको (गैससहरुको) महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । दीगो विकासको लक्ष्यले पनि नागरिक समाजको साझेदारीलाई समावेश गरेको छ । हाम्रो संविधानले सामुदायिक संघ संस्था तथा गैर सरकारी संस्थाहरुको लगानी र भूमिकालाई जवाफदेही र पारदर्शी बनाउन त्यस्ता संस्थाको स्थापना, स्वीकृति, सञ्चालन, नियमन र व्यवस्थापनका लागि एकद्वार प्रणाली अपनाउने र राष्ट्रिय आवश्यकता र प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा संलग्न गराउने व्यवस्था गरेको छ ।

गैर सरकारी संस्थालाई मर्यादित, पारदर्शी र व्यवस्थित रुपमा परिचालन गर्दै सामाजिक तथा आर्थिक विकास गर्ने लक्ष्य पन्धौ योजनाले लिएको छ । लुम्बिनी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनामा बालबालिका संरक्षणको क्षेत्रमा, भाषा संस्कृति संरक्षण तथा प्रवर्द्धनमा, साँस्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा, विभिन्न चेतनामूलक कार्यक्रम तथा सामाजिक परिचालनमा, वृक्षारोपण, हरियाली प्रवर्द्धन तथा वातावरण संरक्षणमा, सरसफाई सम्बन्धी अभियानमा, विभिन्न लक्षित वर्गहरुको क्षमता अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरुमा गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरुसँग साझेदारी तथा सहकार्य गर्ने रणनीति/कार्यनीति व्यवस्थित गरिएका छन् ।

हाल पूर्वखोला गाउँपालिकालाई कार्य क्षेत्र बनाई काम गर्ने मुख्य विकास साझेदारहरुमा (हेफर ईन्टरनेसनल - कृषि र पशु विकास क्षेत्रमा र ब्रिटिस गोर्खा वेलफेयर (खानेपानी तथा सरसफाईको क्षत्रमा) रहेका छन् । स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरुमा जनसेवा युवा समूह, वडा नं २ जल्पा, जल्पा महिला कल्याण परिवार वडा नं २, मण्डली स्पोट्स क्लव वडा नं १, समाज उत्थान सहयोग केन्द्र, र ग्रेट नेपाल वडा नं ५ रहेका छन् । गाउँपालिकासँग ती संघ संस्थाहरुको समन्वय तथा सहकार्यको अवस्था राम्रो रहेको छ । गाउँपालिकाले सवै वडाहरुका टोल बस्तीहरु समेटी टोल विकास संस्थाहरु गठन गरी ती संस्थाहरुको परिचालन मार्फत विभिन्न अभियानमुखी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने, पछाडी परेका व्यक्ति तथा समुदायलाई सामाजिक परिचालनको माध्यमबाट विकास को मूलधारमा ल्याउने जस्ता कार्यमा परिचालन गर्न सकिन्छ । आमा समुह, युवा कलव र समुदायमा आधारित संस्थाहरु गाउँपालिकाको सामाजिक पुँजीका रुपमा रहेका हुन्छन् र यी संस्थाहरुलाई विभिन्न राष्ट्रिय अभियान लगायत सामाजिक रुपान्तरणका कार्यहरुमा परिचालन गर्न सकिन्छ ।

चुनौती र अवसर

अवसरहरु

- पूर्वखोला गाउँपालिकालाई कार्यक्षेत्र बनाएर विभिन्न गैर सरकारी संस्थाहरुले कार्य गरिरहेको ।
- स्थानीय स्तरमा रहेका सामुदायिक संघ संस्थाहरुलाई सामाजिक रुपान्तरणका कार्यमा परिचालन गर्न सकिने ।
- सबै वडामा टोल विकास संस्थाहरु गठन गरी परिचालन गर्न सकिने अवस्था रहेको ।

चुनौतीहरु

- गैससहरुलाई गाउँपालिकाको एउटै छाता मुनि ल्याई परिचालन गर्ने ।
- गैससहरुले आफ्नो बार्षिक कार्यक्रमहरु पालिकाको सभाबाट स्वीकृत गराई कार्यान्वयनमा जाने ।
- स्थानीय आमा समूह, युवा क्लबहरुलाई आवश्यक साधन, श्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।

दीर्घकालीन सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोँच : जवाफदेही र पारदर्शी सामुदायिक तथा गैर सरकारी संघ संस्था ।

लक्ष्य : गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरुका गतिविधिहरुलाई पालिकाको आर्थिक, सामाजिक रुपान्तरणको कार्यमा परिचालन गर्ने ।

उद्देश्य : आर्थिक/सामाजिक रुपान्तरणमा गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरुको साधन श्रोत एकीकृत रुपमा परिचालन गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य : आर्थिक/सामाजिक रुपान्तरणमा गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरुको साधन श्रोत एकीकृत रुपमा परिचालन गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
• गैसस तथा विभिन्न सामुदायिक संस्थाहरुलाई जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाई सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने ।	• गैसस तथा सामुदायिक संस्था परिचालनका लागि आचार संहिता तर्जुमा गरिनेछ । • पूर्वखोलालाई कार्यक्षेत्र बनाई कार्यरत गैससको कार्यक्रम तथा बजेट सभाबाट अनिवार्य स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गरिनेछ । • आमा समूह, युवा क्लब, परम्परागत सामुदायिक संस्थाहरुलाई सम्भव भएसम्मको श्रोत उपलब्ध गराई सामाजिक, आर्थिक क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ । • टोल विकास संस्थाको गठन एवं परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गरी वातावरण संरक्षण, प्रकोप व्यवस्थापन तथा सरसफाई जस्ता कार्यमा परिचालन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

- गैसस तथा सामुदायिक संस्था परिचालनका लागि आचार संहिता निर्माण ।
- टोल विकास संस्थाको गठन र परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा तथा कार्यान्वयन ।
- स्थानीय स्तरमा गठन भएका आमा समुह, सामुदायिक संस्था परिचालन कार्यक्रम ।

अपेक्षित उपलब्धी

- गैसस तथा सामुदायिक संस्था परिचालन सम्बन्धी आचार संहिता तथा कार्यविधि तर्जुमा भएको हुनेछ ।
- गैससहरु पारदर्शी र जवाफदेही भई परिचालन भएका हुनेछन् ।
- टोल विकास संस्थाहरु गठन भई कृयाशील भएका हुनेछन् ।

परिच्छेद-९
वित्तीय विश्लेषण

९.१ पालिकाको विगत ३ बर्षको वजेट विश्लेषण

९.१.१ स्थानीय तहको सार्वजनिक वित्त सम्बन्धी व्यवस्था

राज्यको पुनर्संरचना पश्चात संवैधानिक हैसियत प्राप्त स्थानीय सरकारको विकास योजना सम्बन्धी कार्यक्रमहरु अघि बढाउँदा गाउँपालिकाको सार्वजनिक वित्तको अवस्था र तत्सम्बन्धी नीतिहरुको विश्लेषण गर्न आवश्यक हुन्छ । स्थानीय तहहरु आफ्नो वित्तीय नीति आफै तर्जुमा गर्न सक्ने, आफ्नो वार्षिक वजेट र आवधिक विकास योजना आफै निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सक्ने गरी कानुनमा व्यवस्था गरिएको छ । अधिकांस स्थानीय तहहरुको आन्तरिक राजश्व न्यून हुनु र आन्तरिक ऋण एवं वैदेशिक सहयोग प्राप्त गरी परिचालन गर्ने अभ्यास नहुँदा वर्तमान अवस्थामा स्थानीय तहको समष्टिगत वित्तीय तथा आर्थिक क्षेत्र साँघुरो रहेकोले संघीय तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने अनुदान र राजश्व बाँडफाँडमा भर पर्नुपर्ने अवस्थामा रहेका छन् ।

वित्तीय संघीयताको सैद्धान्तिक र व्यवहारिक प्रयोगको सन्दर्भमा स्थानीय तहको वजेट तथा कार्यक्रमहरुमा खर्चको बाँडफाँड र राजश्व उठाउने अधिकार स्थानीय तहले प्राप्त गरेका छन् । यस अन्तरगत खर्चका विभिन्न क्षेत्रहरुमा राजश्व उठाउने अधिकार दिइएको छ । संघीय र प्रदेश तहका सार्वजनिक खर्चका विभिन्न क्षेत्र र शीर्षकहरु स्थानीय तहमा पनि लागु हुन्छ भने स्थानीय तहमा उठाउन सकिने कर तथा अन्य गैर कर राजश्वका शीर्षकहरुलाई कानूनतः स्पष्ट पारिएको अवस्था छ । स्थानीय तहको समग्र आय व्ययको संरचनाले स्थानीय तहको सार्वजनिक वित्त जनाउँने हुँदा यस अन्तरगत सार्वजनिक खर्च र राजश्वका शीर्षक तथा दरहरु, अन्तर सरकारी वित्त, सार्वजनिक ऋण (आन्तरिक, बाह्य) तथा सहयोग परिचालन, जनसहभागीता परिचालन, सार्वजनिक निजी सहकारी साझेदारी जस्ता विषयहरु पर्दछन् । सार्वजनिक खर्च अन्तरगत प्राप्त हुने श्रोतहरुमा आन्तरिक राजश्व, अन्तर सरकारी वित्त तथा राजश्व वाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम र बैदेशिक अनुदान सहायतावाट प्राप्त हुने रकम पर्दछन् । रकम खर्च नपुग भएको अवस्थामा घाटा वित्त व्यवस्था हुने र यसका लागि आन्तरिक ऋण परिचालन गरी खर्च व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भएता पनि बर्तमान परिप्रेक्षमा गाउँपालिकाहरुले घाटा बजेट प्रस्तुत गर्ने प्रचलन भने छैन र स्वही अनुसार पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ,

९.१.२ सार्वजनिक खर्च विश्लेषण

पूर्वखोला गाउँपालिकाको सार्वजनिक खर्चको ढाँचालाई मूलतः दुई भागमा विभाजन गरिएको छ-चालु खर्च र पुँजीगत खर्च । चालु खर्च अन्तरगत गाउँपालिकाका प्रशासनिक कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरुको तलब भत्ता तथा अन्य सेवा सुविधाहरुमा हुने खर्चहरु पर्दछन् भने संघीय सरकारको शसर्त अनुदानमा आधारित शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पशुपालन, उर्जा, खानेपानी जस्ता क्षेत्रगत कार्यक्रमका सञ्चालन खर्चहरु पर्दछन् । पुँजीगत अन्तरगत आर्थिक विकास, पूर्वाधार विकास, सामाजिक विकास, संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन, वातावरण संरक्षण एवं विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा हुने पुँजीगत (पुँजी निर्माणका) खर्चहरु पर्दछन् ।

गाउँपालिकाबाट प्राप्त बिबरण अनुसार आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ मा कूल सार्वजनिक खर्च रु ३९२७.३६ लाख भएको मध्ये चालु खर्च तर्फ रु २७७४.२३ लाख (७०.६४%) र पुँजीगत खर्च तर्फ ११५३.१३ लाख (२९.३६%) खर्च भएको देखिन्छ । त्यसै गरी आ.व २०७८/७९ मा कूल सार्वजनिक खर्च तर्फ ४०५३.३२ लाख यथार्थ खर्च मध्ये चालु खर्च तर्फ रु ३२०३.०६ लाख (७९.०२%) र पुँजीगत खर्च तर्फ ८५०.२६ लाख (२०.९८%) खर्च भएको देखिन्छ भने चालु आ.व.२०७९/०८० को प्रस्तावित कूल ५०३३.७४ लाख मध्ये ३२७१.८५ लाख (६५.००%) चालु खर्च र १७६१.८९ लाख (३५%) पुँजीगत खर्च तर्फ विनियोजन भएको देखिन्छ ।

आ.व.२०७७/०७८ र आ.व.२०७८/०७९ मा भएको कूल पुँजीगत खर्च मध्ये आर्थिक विकास तर्फ क्रमश १३६.९७ लाख (११.८८%) र ७६.२८ लाख (६.९७%), सामाजिक विकास तर्फ २१५.२५ लाख (१८.६७.%) र १५८.७६ लाख (१८.६७%), पूर्वाधार विकास तर्फ ७६७.३२ लाख (६६.५४%) र ६१५.२३ लाख (७२.३६%), र संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन तर्फ ३३.५८ लाख (२.९१ %) र ०.०० लाख (०.००%) खर्च भएको देखिन्छ । अघिल्लो आ.व.को तुलनामा आ.व.२०७८/०७९ मा कूल खर्च ३.२० प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ । वै खर्च सम्वन्धी बिवरण तल तालिका ९.१ मा दिइएको छ ।

तालिका नं ९.१ बिगत ३ बर्षको यथार्थ खर्च तथा चालु आ.व को प्रस्तावित खर्च (रकम रु हजारमा)

क.सं	शिर्षक	२०७६/०७७ को यथार्थ		२०७७/०७८ को यथार्थ		२०७८/०७९ को यथार्थ		२०७९/०८० को (प्रस्तावित)		कैफियत
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	
	कूल ब्यय	**२९०४६२.७७**	**१००.०**	**३९२७३६.१६**	**१००.०**	**४०५३३२.८१**	**१००.०**	**५०३३७४**	**१००.०**	
१	**चालु खर्च**	**२३३५७७.३५**	**८०.४२**	**२७७४२३.१६**	**७०.६४**	**३२०३०६.३४**	**७९.०२**	**३२७१८५.००**	**६५.००**	
१.१	आर्थिक बिकास	१६७७८.७६	७.१८	१४३५८.४०	५.१८	२६०७९.४४	८.१४	२३९३०.००	७.३१	
१.२	सामाजिक बिकास	१६३११३.५६	६९.८३	१९८०९५.५३	७१.४१	२०८३०७.५८	६५.०३	२२९८००.००	७०.२४	
१.३	पूर्वाधार बिकास	८०५५.६३	३.४५	०.००	०.००	३१५७.७४	०.९९	२५०.००	०.०८	
१.४	बन, वातावरण तथा बिपद	६०२०.००	२.५८	०.००	०.००	१०६७.६३	०.३३	१६००.००	०.४९	
१.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	१९९९.००	०.८६	७६४१.७२	२.७५	१९९१.१०	०.६२	१००८५.००	३.०८	
१.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	३७६१०.३९	१६.१०	५७३२७.५१	२०.६६	७९७०२.८४	२४.८८	६१५२०.००	१८.८०	
२	**पूजिगत खर्च**	**५६८८५.४३**	**१९.५८**	**११५३१३.०१**	**२९.३६**	**८५०२६.४७**	**२०.९८**	**१७६१८९**	**३५.००**	
२.१	आर्थिक बिकास	५७९१.६८	१०.१८	१३६९६.९७	११.८८	७६२८.०४	८.९७	५७७५.००	३.२८	
२.२	सामाजिक बिकास	२५८३९.५७	४५.४२	२१५२५.३३	१८.६७	१५८७५.७८	१८.६७	३१६९०.००	१७.९९	
२.३	पूर्वाधार बिकास	२४८५४.१८	४३.६९	७६७३२.६१	६६.५४	६१५२२.६५	७२.३६	१२९७२४.००	७३.६३	
२.४	बन, वातावरण तथा बिपद	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
२.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	०.००	०.००	३३५८.०९	२.९१	०.००	०.००	४४००.००	२.५०	
२.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	४००.००	०.७०	०.००	०.००	०.००	०.००	४६००.००	२.६१	
३	**कुल खर्च**	**२९०४६२.७७**	**१००.०**	**३९२७३६.१६**	**१००.०**	**४०५३३२.८१**	**१००.०**	**५०३३७४.००**	**१००.०**	
३.१	आर्थिक बिकास	२२५७०.४४	७.७७	२८०५५.३७	७.१४	३३७०७.४८	८.३२	२९७०५.००	५.९०	
३.२	सामाजिक बिकास	१८८९५३.१२	६५.०५	२१९६२०.८७	५५.९२	२२४१८३.३६	५५.३१	२६१४९०.००	५१.९५	
३.३	पूर्वाधार बिकास	३२९०९.८२	११.३३	७६७३२.६१	१९.५४	६४६८०.३९	१५.९६	१२९९७४.००	२५.८२	
३.४	बन, वातावरण तथा बिपद	६०२०.००	२.०७	०.००	०.००	१०६७.६३	०.२६	१६००.००	०.३२	
३.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	१९९९.००	०.६९	१०९९९.८२	२.८०	१९९१.१०	०.४९	१४४८५.००	२.८८	
३.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	३८०१०.३९	१३.०९	५७३२७.५१	१४.६०	७९७०२.८४	१९.६६	६६१२०.००	१३.१४	

श्रोत: लेखा शाखा पूर्वखोला गाउँपालिकाको कार्यालय, २०८०

माथी तालिका नं ९.१ मा उल्लेख भएका चालु तर्फको खर्चमा नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने सशर्त अनुदानमा आधारीत खर्च उक्त तिन आर्थिक बर्ष २०७७/०७८, २०७८/०७९ र २०७९/०८० मा क्रमस रु २१०९.२९ लाख, २२१९.६६ र १९९४.९९ बिनियोजन भएको देखिन्छ।

चालु आ.व.२०७९/०८० मा कूल पुँजीगत खर्च मध्ये आर्थिक विकासमा ५७.७५ लाख (.३.२८%), सामाजिक विकासमा ३१६.९० लाख (१७.९९%), पूर्वाधार विकासमा १२९७.२४ लाख (७३.६३%), वातावरण तथा विपद् र संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन तर्फ .९०.०० लाख (५.११%) खर्च प्रस्ताव गरिएको छ ।

९.१.३ राजश्व तथा आयश्रोत विश्लेषण

पूर्वखोला गाउँपालिकाको राजश्व शीर्षक अन्तरगत आन्तरिक राजश्व र विगत आर्थिक वर्षमा खर्च हुन नसकेको मौज्दात रकमलाई समावेश गरेको देखिन्छ। आ.व.२०७७/०७८ को यथार्थ आन्तरिक राजश्व तथा मौज्दात अन्तरगत जम्मा ५२४.६२ लाख रहेको त्था आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ को यथार्थ आन्तरिक राजश्व तथा मौज्दात तर्फ ५४५.३९ लाख रहेको छ भने चालु आ.व को लागि रु ४२०.५० प्रस्ताव गरिएको छ। बिगत ३ बर्षको यथार्थ आय तथा चालु आ.व को प्रस्तावित आयको बिवरण तल तालिका ९.२ मा दिइएको छ।

तालिका ९.२ पूर्वखोला गाउँपालिकाको राजश्व संकलनको अवस्था रु हजारमा

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	यथार्थ आय आ.व अनुसार			प्रस्ताबित आय
		०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०
आन्तरिक श्रोत		**२८६२४.६७**	**५२४६२.७९**	**५४५३९.५०**	**४२०५०=००**
११६९१	आन्तरीक राजश्व	९३१.१५	३४४८.००	४४९१.१०	८०००.००
३२१३१	नगद	२७६९३.५२	०.००	०.००	२७५०.००
३२१२२	बैंक मौज्दात	०.००	४९०१४.७९	५००४८.३९	३१३००.००
बाँडफाँड बाट प्राप्त शुल्क/दस्तुर		**५००७७.४६**	**६८५०६.५६**	**७२६३१.१५**	**९११०३.००**
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर				
११४११	मुल्य अभिबृद्धि.कर	४६०२१.१३	६२७८८.०२	४८५८३.९८	८४०८८.००
११४२१	अन्त:शुल्क	४०५६.३३	०.००	१८२४२.०९	०.००
११४५६	सवारी साधन कर	०.००	५७१८.५४	५८०५.०८	७०१५.००
१४१५७	दहत्तर बहत्तरको बिक्रिबाट	आन्तरीक राजश्वमा समाबेश गरिएको।			
केन्द्रीय शसर्त तथा निशर्त अनुदान		२५९०६६.९१	२८५३८८.४३	२८७२५७.६३	३३६६००.००
१३३११	समानिकरण अनुदान	८४७००.००	८७१००.००	९२६००.००	९९५००.००
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	१७४३६६.९१	१८६९७१.९१	१८४१७३.९२	१९९४००.००
१३३१३	शसर्त अनुदान पूँजीगत	०.००	०.००	८७८६.६८	१७७००.००
१३३१४	विषेश अनुदान चालु	०.००	४२७८.६८	०.००	०.००
१३३१५	विषेश अनुदान पूँजीगत	०.००	०.००	१६९७.०४	७०००.००
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	०.००	७०३७.८४	०.००	०.००
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत	०.००	०.००	०.००	१३०००.००
प्रदेश सरकार अनुदान		३८०७६.००	३९३७८.९७	२६११५.१५	३३६२१.००
१३३११	समानिकरण अनुदान	४१२६.००	५०४९.००	४३१२.००	५२७१.००
१३३१२	शसर्त अनुदान चालु	८०००.००	११३८६.७२	७२१८.४९	८०००.००
१३३१४	विषेश अनुदान चालु	१२२००.००	११७६२.४९	५७०३.०७	६०००.००
१३३१६	समपुरक अनुदान चालु	१३७५०.००	१११८०.७६	०.००	१४३५०.००
१३३१७	समपुरक अनुदान पूँजीगत	०.००	०.००	८८८१.५९	०.००
जम्मा राजश्व तथा अनुदान		३७५८४५.०३	४४५७३६.७४	४४०५४३.४३	५०३३७४.००

९.२ आवधिक योजनाको बजेट अनुमान

लगानी तथा श्रोत आंकलन/प्रक्षेपण र कार्यक्रमगत बजेट

पूर्वखोला गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न ठूलो परिमाणमा खर्च र लगानीको आवश्यकता पर्दछ । आबधिक योजनामा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतको आंकलनमा सामान्य तथ्याङ्कीय बिधि अवलम्बन गरी प्रक्षेपण गरिएको छ । खासगरी गाउँपालिकाको विद्यमान आम्दानीको श्रोत, अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको अवस्था, थप राजश्व परिचालन हुन सक्ने सम्भाव्य क्षेत्रहरु, निजी क्षेत्र तथा सार्वजनिक निजी सहकारी क्षेत्रको लगानी सम्भावनाको आँकलन, गैरसरकारी संस्थाहरुको सहभागीता र स्थानीय जनसहभागीता समेतको विश्लेषण गरी पाँच वर्षको लागि आवश्यक खर्च, लगानी र सम्भाव्य श्रोतहरुको प्रक्षेपण क्रमशः उल्लेख गरिएको छ ।

योजना अवधिमा हुने कूल आम्दानी तर्फ अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको मूख्य भूमिका रहने प्रक्षेपण गरिएको छ । योजना अवधिको लागि आवश्यक पर्ने कूल लगानी ३१८७३.३१ लाख मध्ये अन्तरसरकारी बित्तीय हस्तान्तरण बाट कूल २५१४६.६४ लाख (७७.३४%) व्यवस्थापन हुने देखिन्छ । खर्च र लगानिका स्रोतहरु मध्ये आन्तरिक श्रोतबाट ५०१.२२ लाख (१.५७%), राजश्व बाँडफाँडबाट ६०५९.९४ लाख (१९.०१%) प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी जनसहभागीता तर्फ ३०५.२६ लाख (०.९६%), गैरसरकारी संस्थाहरुको सहयोग परिचालनबाट ५०५.२५ लाख (०.९६%) रकम परिचालन हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसैगरी योजना अबधिमा निजी क्षेत्र एवं सार्वजनिक निजी सहकारी क्षेत्रले विभिन्न कार्यक्रममा गर्ने लगानी ५०.०० लाख (०.१६%) हुने अनुमान गरिएको छ । प्रस्तुत अनुमान आंकलन गर्दा वार्षिक ५ देखि १५ प्रतिशत सम्म वृद्धि हुने गरी प्रक्षेपण गरिएको छ । आगामी ५ वर्षको आम्दानी प्रक्षेपण तल तालिका ९.३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

योजना अवधिमा हुने कूल खर्च रु ३१८७३.३१ मद्ये चालु खर्च तर्फ रु १९३९१.९६ (६०.८४%) र पूजिगत तर्फ रु १२४८१.३५ (३९.१६%) खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । प्रस्ताबित कुल खर्च मद्ये आर्थिक बिकास तर्फ रु २१०६.८८ लाख (६.६१%), सामाजिक बिकास तर्फ रु १५३४४.६४ लाख (४८.१४%), पूर्वाधार बिकास तर्फ रु ९१०५.३० लाख (२८.५७%), बन वातावरण तथा बिपद ब्यवस्थापन तर्फ रु ४०९.०० लाख (१.२६%), संस्थागत बिकास तथा सुशासन तर्फ रु ७२३.०० लाख (२.२७%) र कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक तर्फ रु ४१९२.४९ लाख (१३.१५%) प्रस्ताव गरिएको छ ।

योजना अवधिमा हुने पूजिगत तर्फ को रु १२४८१.३५ लाख (३९.१६%) मद्ये आर्थिक विकासमा १११०.०० लाख (१०.२८%), सामाजिक विकासमा १६४८.०० लाख (१५.२६%), पूर्वाधार विकासमा ९०७७.३० लाख (८४.०३%), वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनमा ३११.०० लाख (२.८८%) र संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन तर्फ .३३५.०५ लाख (३.११%) खर्च प्रस्ताव गरिएको छ । त्यसै गरी योजना अवधिमा हुने चालु खर्च तर्फको रु १९३९१.९६ लाख (६०.८४%) मद्ये आर्थिक विकासमा ९९६.८८ लाख (५.१४%), सामाजिक विकासमा १३६९६.६४ लाख (७०.६३%), पूर्वाधार विकासमा २८.०० लाख (०.१४%), वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनमा ९०.०० लाख (०.४६%) र संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन तर्फ .४४९.०० लाख (२.३२%) तथा कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक तर्फ रु ४१३१.४४लाख (२१.३०%) खर्च प्रस्ताव गरिएको छ । आगामी ५ वर्षको लगानी प्रक्षेपण तल तालिका ९.४ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९.३ : आगामी ५ वर्षको आय प्रक्षेपण (रु हजारमा)

क.सं	शिर्षक	आधार बर्ष ०७९/८०	आगामी ५ आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपण रु हजारमा						प्रतिशत
			०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	. ०८३/८४	०८४/८५	कूल आय	
१.	**कूल आय तथा लगानी**	**५०३३७४.००**	**४९६४९८.८०**	**५७९७७५.२२**	**६३८२०९.११**	**७०१५७९.२४**	**७७१२६८.८५**	**३१८७३३१.२३**	**१००.००**
१.१	राजश्व र नगद मौज्दात	४२०५०.००	७४३२.७०	८८००.९२	१०२३८.०८	११२६१.८९	१२३८८.०८	५०१२१.६७	**१.५७**
१.१.१	आन्तरिक राजश्व	८०००.००	७४३२.७०	८८००.९२	१०२३८.०८	११२६१.८९	१२३८८.०८	५०१२१.६७	
१.१.२	गत वर्षको नगद मौज्दात	३४०५०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००	
१.२	**राजश्व बाँडफाँड**	**९११०३.००**	**९०८१३.१०**	**१११००७.००**	**१२२१०७.००**	**१३४३१७.७०**	**१४७७४९.४७**	**६०५९९४.२७**	**१९.०१**
१.२.१	मुल्य अभिबृद्धि.कर	५०४५२.००	४५३९५.१०	६१०४७.००	६७१५१.००	७३८६६.१०	८१२५२.७१	३२८७११.९१	
१.२.२	अन्तःशुल्क	३३६३६.००	३७०००.००	४०७००.००	४४७७०.००	४९२४७.००	५४१७१.७०	२२५८८८.७०	
१.२.३	सवारी साधन कर	७०१५.००	८४१८.००	९२६०.००	१०१८६.००	११२०४.६०	१२३२५.०६	५१३९३.६६	
१.३	**अन्तर सरकारी बित्तिय हस्तान्तरण**	**३७०२२१.००**	**३८७२५३.००**	**४४७९६७.३०**	**४९२७६४.०३**	**५४१६८९.६५**	**५९५४९०.३०**	**२४६५१६४.२९**	**७७.३४**
१.३.१	**संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान**	**३३६६००.००**	**३५०२७०.००**	**४०७२८६.००**	**४४८०१४.६०**	**४९२८१६.०६**	**५४२०९७.६७**	**२२४०४८४.३३**	
	समानीकरण अनुदान	९९५००.००	८७८००.००	१२०३९५.००	१३२४३४.५०	१४५६७७.९५	१६०२४५.७५	६४६५५३.२०	
	शसर्त अनुदान चालु	१९९४००.००	२२२०००.००	२४१२७४.००	२६५४०१.४०	२९१९४१.५४	३२११३५.६९	१३४१७५२.६३	
	शसर्त अनुदान पुजीगत	१७७००.००	१९४७०.००	२१४१७.००	२३५५८.७०	२५९१४.५७	२८५०६.०३	११८८६६.३०	
	विशेष अनुदान	७०००.००	१६०००.००	८४७०.००	९३१७.००	१०२४८.७०	११२७३.५७	५५३०९.२७	
	समपुरक अनुदान	१३०००.००	५०००.००	१५७३०.००	१७३०३.००	१९०३३.३०	२०९३६.६३	७८००२.९३	
१.३.२	**प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान**	**३३६२१.००**	**३६९८३.००**	**४०६८१.३०**	**४४७४९.४३**	**४८८७३.५९**	**५३३९२.६४**	**२२४६७९.९६**	
	समानीकरण अनुदान	५२७१.००	५७९८.००	६३७७.८०	७०१५.५८	७३६६.३६	७७३४.६८	३४२९२.४२	
	शसर्त अनुदान चालु	८०००.००	८८००.००	९६८०.००	१०६४८.००	११७१२.८०	१२८८४.०८	५३७२४.८८	
	विशेष अनुदान चालु	६०००.००	६६००.००	७२६०.००	७९८६.००	८७८४.६०	९६६३.०६	४०२९३.६६	
	समपुरक अनुदान चालु	१४३५०.००	१५७८५.००	१७३६३.५०	१९०९९.८५	२१००९.८४	२३११०.८२	९६३६९.००	
१.४	**जनसहभागीता**	**०.००**	**५०००.००**	**५५००.००**	**६०५०.००**	**६६५५.००**	**७३२०.५०**	**३०५२५.५०**	**०.९६**
१.४.१	नगद सहभागीता	०.००	१०००.००	११००.००	१२१०.००	१३३१.००	१४६४.१०	६१०५.१०	
१.४.२	श्रम तथा बस्तुगत सहभागीता	०.००	४०००.००	४४००.००	४८४०.००	५३२४.००	५८५६.४०	२४४२०.४०	
१.५	**गै.स.स सहयोग परिचालन**	**०.००**	**५०००.००**	**५५००.००**	**६०५०.००**	**६६५५.००**	**७३२०.५०**	**३०५२५.५०**	**०.९६**
१.६	**निजी क्षेत्र तथा सार्वजनिक निजी सहकारी क्षेत्रको लगानी**	**०.००**	**१०००.००**	**१०००.००**	**१०००.००**	**१०००.००**	**१०००.००**	**५०००.००**	**०.१६**

तालिका नं.९.४ :आगामी ५ आर्थिक बर्षको प्रस्तावित क्षेत्रगत लगानी प्रक्षेपण (रु.लाखमा)

क.सं	शिर्षक	२०८०/०८१		२०८१/०८२		०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५		५ बर्षको कुल लगानी प्रक्षेपण	
		रकम	%	रकम	%	रकम	%	रकम	%	रकम	%	रकम	%
	कूल ब्यय	४९६४.९९	१००.०	५७९७.७५	१००.०	६३८२.०९	१००.०	७०१५.७९	१००.०	७७१२.६९	१००.०	३१८७३.३१	१००.०
१	**चालु खर्च**	**३२२४.७२**	**६४.९५**	**३४७७.६३**	**५९.९८**	**३८४९.८४**	**६०.३२**	**४१९८.६२**	**५९.८५**	**४६४१.१५**	**६०.१८**	**१९३९१.९६**	**६०.८४**
१.१	आर्थिक बिकास	१७६.००	५.४६	१८१.६४	५.२२	१९४.२०	५.०४	२१४.९७	५.१२	२३०.०७	४.९६	९९६.८८	५.१४
१.२	सामाजिक बिकास	२२५४.००	६९.९०	२४५९.६०	७०.७३	२७२०.८१	७०.६७	२९८४.९४	७१.०९	३२७७.२९	७०.६१	१३६९६.६४	७०.६३
१.३	पूर्वाधार बिकास	९.००	०.२८	३.००	०.०९	११.००	०.२९	१.००	०.०२	४.००	०.०९	२८.००	०.१४
१.४	बन, वातावरण तथा बिपद	१५.००	०.४७	१७.००	०.४९	२१.००	०.५५	१८.००	०.४३	१९.००	०.४१	९०.००	०.४६
१.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	९४.००	२.९१	७२.००	२.०७	८४.००	२.१८	७९.००	१.८८	१२०.००	२.५९	४४९.००	२.३२
१.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	६७६.७२	२०.९९	७४४.३९	२१.४१	८१८.८३	२१.२७	९००.७१	२१.४५	९९०.७९	२१.३५	४१३१.४४	२१.३०
२	**पूजिगत खर्च**	**१७४०.२७**	**३५.०५**	**२३२०.१२**	**४०.०२**	**२५३२.२५**	**३९.६८**	**२८१७.१७**	**४०.१५**	**३०७१.५४**	**३९.८२**	**१२४८१.३५**	**३९.१६**
२.१	आर्थिक बिकास	१९९.००	११.४४	२५३.००	१०.९०	२२१.००	८.७३	२०५.००	७.२८	२३२.००	७.५५	१११०.००	१०.२८
२.२	सामाजिक बिकास	३२६.००	१८.७३	३३१.००	१४.२७	३४५.५०	१३.६४	३११.५०	११.०६	३३४.००	१०.८७	१६४८.००	१५.२६
२.३	पूर्वाधार बिकास	१०८६.७७	६२.४५	१६३२.६२	७०.३७	१८४१.६५	७२.७३	२१६८.३६	७६.९७	२३४७.९०	७६.४४	९०७७.३०	८४.०३
२.४	बन, वातावरण तथा बिपद	५५.००	३.१६	५१.००	२.२०	६५.००	२.५७	६५.००	२.३१	७५.००	२.४४	३११.००	२.८८
२.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	६३.५०	३.६५	४१.५०	१.७९	४७.००	१.८६	५४.००	१.९२	६८.००	२.२१	२७४.००	२.५४
२.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	१०.००	०.५७	११.००	०.४७	१२.१०	०.४८	१३.३१	०.४७	१४.६४	०.४८	६१.०५	०.५७
३	**कुल खर्च**	**४९६४.९९**	**१००**	**५७९७.७५**	**१००**	**६३८२.०९**	**१००**	**७०१५.७९**	**१००**	**७७१२.६९**	**१००**	**३१८७३.३१**	**१००**
३.१	आर्थिक बिकास	३७५.००	७.७१	४३४.६४	७.५०	४१५.२०	६.५१	४१९.९७	५.९९	४६२.०७	५.९९	२१०६.८८	६.६१
३.२	सामाजिक बिकास	२५८०.००	५३.०३	२७९०.६०	४८.१३	३०६६.३१	४८.०५	३२९६.४४	४६.९९	३६११.२९	४६.८२	१५३४४.६४	४८.१४
३.३	पूर्वाधार बिकास	१०९५.७७	२२.५२	१६३५.६२	२८.२१	१८५२.६५	२९.०३	२१६९.३६	३०.९२	२३५१.९०	३०.४९	९१०५.३०	२८.५७
३.४	बन, वातावरण तथा बिपद	७०.००	१.४४	६८.००	१.१७	८६.००	१.३५	८३.००	१.१८	९४.००	१.२२	४०१.००	१.२६
३.५	संस्थागत बिकास तथा सुशासन	१५७.५०	३.२४	११३.५०	१.९६	१३१.००	२.०५	१३३.००	१.९०	१८८.००	२.४४	७२३.००	२.२७
३.६	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक	६८६.७२	१४.१२	७५५.३९	१३.०३	८३०.९३	१३.०२	९१४.०२	१३.०३	१००५.४३	१३.०४	४१९२.४९	१३.१५

९.३ श्रोत परिचालन

९.३.१ श्रोत परिचालनका क्षेत्रहरु

यस आवधिक योजनामा निर्दिष्ट गरिएको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तीका लागि तय गरिएका विभिन्न क्षेत्रगत कार्यक्रम/आयोजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने लगानीका लागि देहाय अनुसार श्रोत परिचालन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

आन्तरिक राजश्व :

व्यवस्थित वस्ती विकास र बजारीकरण तथा लगानीमैत्री वातावरणको अभावमा निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने अवस्थाले उद्योग, वाणिज्य, पर्यटन, निर्माण, सेवा जस्ता गैरकृषि क्षेत्रका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी उल्लेख्य आर्थिक गतिविधि अगाडी बढाउन सकिएको छैन । जसले गर्दा आन्तरिक राजश्वको अवस्था आशातित छैन । पालिकाको कूल आम्दानीको श्रोतमा आन्तरिक राजश्वको अंश १.५ प्रतिशत भन्दा कम हुनु यसै कुरालाई संकेत गर्दछ । तर पनि आर्यभञ्ज्याङ-रामपुर सडक -आलोक मार्ग) र यसै पालिका भएर जाने अन्य प्रदेश स्तरीय तथा आन्तरिक सडक लगायतका अन्य पूर्वाधारहरु व्यवस्थित हुँदै जानु, गाउपालिका प्राकृतिक सौन्दर्यता तथा जैविक विविधताको धनी हुनु, हात्लिक बन क्षेत्र तथा बिभिन्न सामुदायिक बनहरु बाट हरियाली प्रबर्द्धन हुनु, जडिबुटी उत्पादनको सम्भावना हुनु, पालिकामा रहेका विभिन्न धार्मिक, साँस्कृतिक एवं प्राकृतिक स्थालहरुलाई जोड्ने गरी पर्यटकीय पद मार्ग बनाई पर्यटन प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न सकिने अवस्था रहनु, कृषिलाई आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गरी आर्थिक वृद्धिमा उल्लेख्य परिर्वतन ल्याउन सकिने अवस्था विद्यमान हुनु, अन्य जिल्लाहरुसँग सहज पहूँचको अवस्था रहनु जस्ता अवसरहरुबाट आर्थिक गतिविधि बढ्न गई यसबाट आन्तरिक राजश्वमा सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । आन्तरिक श्रोत अभिवृद्धिका लागि अपनाउनु पर्ने नीतिगत व्यवस्था र कार्यक्रमहरु यसै परिच्छेदको ९.३.२ मा सिफारिश गरिएको छ

अन्तर सरकारी वित्त :

अन्तर सरकारी वित्त स्थानीय तहको आयश्रोतको प्रमुख आधार रहेको छ । पालिकाको कूल आयको लगभग ७७% हिस्सा अन्तर सरकारी वित्तको रहेको देखिन्छ । नेपाल सरकारवाट प्राप्त समानीकरण, सशर्त, समपूरक र विशेष अनुदान, प्रदेश सरकारवाट प्राप्त यस्तै प्रकारका अनुदान यस शीर्षकमा समावेश हुन्छन् । आगामी आ.व.हरुमा केन्द्र तथा प्रदेश सरकारबाट यस्तो थप अनुदान लिन विभिन्न कार्यक्रमको लागि म्याचिङ्ग फण्ड तथा परियोजनाहरु प्रस्ताव गरी समन्वयात्मक रुपमा पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

जनसहभागीता परिचालन :

स्थानीय तहमा रहेको जनशक्ति अर्ध-वेरोजगार वा वेरोजगारको स्थितिमा रहेको छ । त्यस्तो जनशक्तिलाई विकास निर्माणको कार्यमा परिचालन गरेर अभियानका रुपमा उपयोग गर्न सकिन्छ । यस्तो कार्य सार्वजनिक भवन निर्माण, वाटो, पुल र अन्य ग्रामीण पूर्वाधार निर्माण तथा वातावरण संरक्षणमा लगाउन सकिन्छ । खासगरी स्थानीय समुदायसँग श्रम, बस्तु वा नगद सहभागीतामा यस्ता विकास निर्माणका कार्य गर्न सकिन्छ । पालिकाले स्पष्ट कार्यविधि वनाई स्थानीय जनतालाई विकास निर्माणमा परिचालन गर्नु दीगो विकासका दृष्टिले समेत उपयुक्त हुने हुँदा यस आवधिक योजनामा जनसहभागिता परिचालनलाई समेत समावेश गरी बजेट अनुमान गरिएको छ ।

सार्वजनिक, निजी र सहकारी साझेदारी :

विकास निर्माणका लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्र बीचको साझेदारी पछिल्लो समय अवलम्वन गरिएको एउटा उत्तम विकल्प हो । गाउँपालिकाले निजी क्षेत्रका लगानीकर्ता, स्थानीय सहकारीहरु र आफ्नो समेत लगानीमा पालिका क्षेत्रको कुनै महत्वपूर्ण परियोजनामा यस्तो साझेदारीको उपयोग गर्न सक्दछ । खासगरी पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्न, होमस्टे लगायतका विभिन्न महत्वपूर्ण स्थानहरुमा आवश्यक संरचनाहरुको निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न, गाउँपालिकाका सेवा प्रवाहका क्षेत्रमा एफ.एम रेडियो, स्वास्थ्य उपचार केन्द्र, सांस्कृतिक संग्राहलय निर्माण र सञ्चालन गर्न, सामुहिक रुपमा आधुनिक कृषि तथा पशुपालन फर्म संचालन गर्न, कृषि उपजको बजारीकरण, भण्डार एवं बिक्री वितरण गर्ने जस्ता क्षेत्रमा यस्तो साझेदारीका परियोजना सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यस सम्बन्धमा गाउँपालिकाले विज्ञहरुको सरसल्लाह र सेवा लिएर परियोजना निर्माण र विकास गर्न सक्दछ ।

अन्तर स्थानीय सरकार बीच साझेदारी :

वर्तमानमा स्थानीय सरकारहरु संविधान प्रदत्त अधिकारको उपयोग गर्दै आफ्ना जनताहरुको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न जवाफदेहिताका साथ क्रियाशील छन् । दुई वा दुई भन्दा बढी पालिकाहरुका बीच श्रोतको साझेदारीबाट स्थानीय जनताहरुले लाभ लिने सक्ने गरी संयुक्त रुपमा आयोजनाहरु सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यस्ता सम्भाव्य आयोजनाहरुमा सडक, सडक पुल, नदी नियन्त्रण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन जस्ता कार्यक्रमहरु हुन सक्दछन् । यसरी श्रोत साझेदारी गर्दा लाभको उपयोगीतालाई दृष्टिगत गरी आपसी समन्वयबाट लागत अंश निर्धारण गर्न सकिन्छ ।

बैदेशिक सहायता तथा वैदेशिक लगानी :
स्थानीय तहले बैदेशिक ऋण अथवा सहायता प्रत्यक्ष रुपमा प्राप्त गर्न नसकेता पनि सम्भावित परियोजनामा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय बैदेशिक सहायता प्राप्ति र परिचालनका लागि नेपाल सरकारसँग पहल गर्न सक्दछ । कृषि, पर्यटन प्रवर्द्धन, शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिवी निवारण, सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापनका क्षेत्रमा वैदेशिक सहायता (वित्तीय/प्रविधिक) परिचालन गर्न सकिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले विशेषज्ञहरुको सहयोग लिएर परियोजना प्रस्ताव तयार गरी नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको सहयोगमा पहलकदमी गर्न सक्दछ ।
यसैगरी विद्यमान कानूनी प्रावधान वमोजिम स्थानीय तहले वैदेशिक लगानीका लागि प्रत्यक्ष तवरले कार्य गर्न सक्दैन तर सम्भाव्य क्षेत्र र परियोजनामा विदेशी लगानी आकर्षित हुने देखिएमा संघीय सरकारको स्वीकृति र समन्वयमा वैदेशिक लगानीको संभावना रहन्छ । गाउँपालिकाको लागि यो विषय नयाँ भएपनि त्यस्तो लगानीको क्षेत्र पहिचान गरी आवश्यक पहल गर्न सकिनेछ ।

९.३.२ आन्तरिक श्रोत अभिबृद्धिका कार्यकमहरु

- गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोतको दायरालाई फराकिलो बनाउन राजश्व सुधार कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरे अनुसारका कृयाकलापहरु संचालन गर्ने ।
- गाउँपालिकामा सञ्चालित होटल, रेष्टुरेष्ट तथा उद्योग/व्यवसायको अभिलेखीकरण गर्ने र करको दायरामा ल्याउने
- सम्पत्ति कर तथा भूमि करलाई प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा यसको छुट्टै अध्ययन र आवश्यक नीतिगत ब्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
- ब्यवस्थित एवं सुरक्षित सहरीकरणका लागि बजार केन्द्रित स्थानहरुमा पहिलो चरणमा घर नक्सापास कार्यक्रम अनिवार्य लागु गर्ने ।
- प्राकृतिक श्रोतहरुको उपयोग वापत प्राप्त हुने रोयल्टीमा साझेदारी गर्ने ।
- वन पैदावार व्यवस्थित एवं वैज्ञानिक रुपमा उपयोग गर्न सरोकारवालासँग समन्वय गर्ने ।
- गैर कृषि क्षेत्रमा लगानीमैत्री वातावरण एवं नीति निर्माण गरी विभिन्न आर्थिक क्रियाकलापमा निजी क्षेत्रको आकर्षण बढाउन प्रयत्नशील रहने ।
- गाउँपालिकाले सम्भाव्य परियोजनाहरु- पर्यटन विकास, प्राकृतिक श्रोतमा आधारित उद्योग आदिमा लागत सहभागिता कार्यक्रम मार्फत आय वृद्धि गर्ने ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारवाट प्राप्त हुन सक्ने अनुदान (समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान) प्राप्त गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी समन्वयात्मक पहल गर्ने ।

९.३.३ सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्न अपनाउनु पर्ने उपायहरु

- गाउँपालिकालाई दीर्घकालीन आर्थिक भार तथा दायित्व बृद्धि हुने गरी चालु प्रकृतिका खर्च बढ्ने गरी कुनै नयाँ निर्णय नगर्ने ।
- आर्थिक ऐन र खरिद ऐनको अधिनमा रही ठूला आयोजनाहरु ठेक्का पट्टा गर्ने र सानातिना योजनाहरु श्रम/नगद सहभागीतामा उपभोक्ता समिति मार्फत गर्ने ।
- गाउँपालिका भित्र हुने सबै प्रकारका खर्च सार्वजनिक खरिद ऐन/नियमावली अनुसार गर्ने ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारका शसर्त अनुदान, समपुरक अनुदान तथा विशेष अनुदानका कार्यक्रमहरु उनीहरुको खर्च नीति र कार्यविधिसँग समन्वय गरी खर्च गर्ने ।
- सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययीतालाई सबै क्षेत्रमा कडाईका साथ लागू गर्ने ।
- बार्षिक विनियोजनमा क्षेत्रगत र सामाजिक समावेशीतालाई जोड दिने ।
- गाउँपालिकाले खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी आफ्नै ऐन, नियम र कार्यविधिहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- आवधिक र वार्षिक योजनाहरुको मध्यावधि खर्च संरचना अनुरुप खर्च व्यवस्थापन गर्ने ।
- आवधिक योजनाका विषयगत क्षेत्रहरुमा तोकिएको कार्यक्रम तथा बजेट अनुसार वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने ।
- गाउँपालिकाबाट हुने सबै प्रकारका खर्च र लगानीको हिसाब बैंकिङ प्रकृयाबाट भुक्तानी गर्ने व्यवस्थालाई कडाईका साथ लागु गर्ने ।
- विभिन्न सरोकारवाला पक्षहरुको सहभागीतामा चौमासिक, वार्षिक समिक्षा गरी लगानी, खर्च र प्रगती सम्बन्धमा जानकारी गराउने ।
- आन्तरीक आयलाई शीर्षकगत रुपमा प्रस्ट देखिने गरी राजश्व सफ्टवेयरमा प्रबिष्ट गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।

परिच्छेद-१०
कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०.१ वर्तमान स्थिति

नेपाल सरकारबाट विकास योजना तथा आयोजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन लागु गरिएको छ, तर प्रभावकारी रुपमा पालना हुन नसक्दा कार्यान्वयन पक्ष कमजोर हुने गरेको देखिन्छ । प्रदेश सरकारले पनि प्रदेशका विकास कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने उद्देश्यले अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन, २०७५ जारी गरेको अवस्था छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय सरकारको उप-प्रमुख वा उपाध्यक्षलाई योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी प्रतिवेदन गर्ने जिम्मेवारी तोकिएको छ । तर स्थानीय स्तरमा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि कार्ययोजना सहितको स्पष्ट मार्ग चित्र तय गर्न नसक्नु, श्रोत साधन र जनशक्तिको अभाव जस्ता समस्या विद्यमान छन् ।

योजनाको शुरुवात देखि कार्यान्वयन कार्ययोजना सहित कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको कार्यान्वयन व्यवस्थालाई संस्थागत गर्न सकिएको खण्डमा बिद्यमान अवसरहरुलाई योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । तर योजनाले परिलक्षित गरेका कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सूचना प्रविधिमैत्री एवं जिम्मेवारीबोध सहितको उत्प्रेरित संरचना तयार पार्नु पनि अत्यावश्यक देखिन्छ ।

कार्यान्वयन कार्ययोजनाको मुख्य उद्देश्य विकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरु पूर्व निर्धारित परिमाण, गुणस्तर, समय र लागत सहितको कार्ययोजना मुताविक त्यस्ता आयोजना/कार्यक्रमहरु निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा सम्पन्न गर्ने रहेको छ । यसका लागि चुस्त, दुरुस्त र प्रविधिमैत्री संरचना निर्माण गर्ने, सरोकारवालाहरुसँगको सहकार्यमा कार्यान्वयन गर्ने जस्ता रणनीति लिई योजना निर्माण गर्दा नै कार्यान्वयन कार्ययोजना समावेश गर्ने, प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय स्तरको कार्यविधि तर्जुमा गरी संस्थागत संरचना, प्रक्रिया र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने, मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरी आवधिक योजनासँग आवद्ध गर्ने, वार्षिक कार्यक्रमलाई आवधिक योजनासँग आवद्ध गरी वर्षको शुरुमै कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यतालिका तयार गरी लागु गर्ने, पालिका अध्यक्षको संयोजकत्वमा स्थानीय समस्या समाधान समिति गठन गरी कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउने जस्ता कार्यनीतिहरु अवलम्बन गरिनु पर्दछ ।

योजनाको कार्यान्वयन कार्ययोजनामा निम्न पक्षहरु समेटी कार्ययोजना तर्जुमा गर्न आवश्यक छ ।

- प्रारम्भिक सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।
- विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- वार्षिक कार्यक्रम तथा लगानी योजना तर्जुमा गर्ने ।
- बजेट अनुमान तयार गरी स्वही अनुसार कार्यान्वयन गर्ने ।
- वित्तीय सन्तुलन र अनुशासन कायम गर्ने ।
- मध्यकालीन खर्च संरचना अवलम्बन गर्ने ।
- योजनाको निरन्तर अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने ।

तालिका नं.१०.१ : लक्ष्य, लागत, समयावधि, कार्यक्रम स्थल र जिम्मेवारी सहितको योजना कार्यान्वयन तालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
१. आर्थिक विकास तर्फ											
१.१ कृषि विकास											
भूमिको वर्गिकरण तथा भू-उपयोग योजना तर्जुमा	पटक	०	१	पालिका स्तर	१०	०	०	०	०	१०	गाउँपालिका
कृषि तथा पशुपंक्षी सम्वन्धी तथ्यांङ्क अद्यावधिक कार्यक्रम	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	२		०	२	४	गाउँपालिका
कृषक बर्गिकरण तथा परिचय पत्र वितरण कार्यक्रम	पटक	०	१	पालिका स्तर	२	२	०	०	०	४	गाउँपालिका
माटो परीक्षणका लागि मिनि ल्याब (प्रयोगशाला) स्थापना कार्यक्रम	संख्या	०	१	पालिका स्तर	०	५	०	०	०	५	गाउँपालिका
अमिलो जातका फलफूल क्षेत्र बिस्तार	हेक्टर	१०	३००	वडा न. १,२,४,५	६	६	६	७	८	३३	गाउँपालिका
अदुवा तथा बेसार खेति बिस्तार	पटक	NA	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
सामुहिक कृषि खेति बिस्तार कार्यक्रम	पटक	१	५	वडा न. ६ र २	४	४	४	६	६	२४	गाउँपालिका
तरकारी क्षेत्र बिस्तार कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	३	३	२	१२	गाउँपालिका
खुर्सानी खेति प्रवर्द्धन तथा प्रशोधन	पटक	०	५	वडा नं ४	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
शित भण्डार निर्माण (निजि तथा साझेदारीमा)	संख्या	०	१	वडा नं २/३	१०	२५	३०	०	०	६५	निजी क्षेत्र/ गाउँपालिका
किबी खेती बिस्तार कार्यक्रम	पटक	०	१	वडा नं २	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
च्याउ खेति बिस्तार कार्यक्रम	पटक	१	५	वडा नं २ र ५	२	२	३	३	३	१३	गाउँपालिका
टिमुर उत्पादन कार्यक्रम (सामुदायिक बनहरुमा)	पटक	०	५	सबै वडाहरु	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
एक वडा एक कृषि संकलन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	स्थान	०	६	सबै वडाहरु	१५	१५	१५	२०	२०	८५	गाउँपालिका
उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम	पटक	NA	५	सबै वडाहरु	७	७	७	८	८	३७	गाउँपालिका
कृषि एम्वुलेन्स तथा कृषि स्मार्ट कार्यकम	संख्या	२	१०	पालिका स्तर	५	५	५	५	७	२७	गाउँपालिका
अभियानमुखी अम्रिसो रोपण कार्यक्रम (बारीको ढीकमा(	हेक्टर	२	१०	पालिका स्तर	३	३	३	४	४	१७	गाउँपालिका
बीउ उत्पादन (रायो, मुला, मकै,, सिमी, केराउ)	हेक्टर	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
धान खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
उन्न्त विउ बिजन बितरण कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
कृषि प्रबिधि हस्तान्तरण कार्यक्रम	पटक	१	५	पालिका स्तर	१०	१०	१०	१२	१२	५४	गाउँपालिका
प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा विषादी नियमन	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
वन्यजन्तुबाट वाली संरक्षण कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
उत्कृष्ट कृषक तथा समुह सम्मान कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
विउ विरुवा श्रोत केन्द्र स्थापना	संख्या	१	६	सबै वडाहरु	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
कृषकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	४	४	४	२०	गाउँपालिका
मौरीपालन कार्यक्रम (घार बितरण समेत)	संख्या	NA	२००	पालिका स्तर	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
कृषि बिमा कार्यक्रम	पटक	१	५	पालिका स्तर	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
आलु उत्पादन कार्यक्रम	हेक्टर	NA	२०	पालिका स्तर	२	२	२	२	३	११	गाउँपालिका
कृषि विकास तर्फको जम्मा					**११०**	**१२२**	**१२०**	**१०७**	**११२**	**५७१**	
१.२ पशुपंक्षी विकास											
उत्पादनमा आधारित अनुदान कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	१५	१५	१५	१८	१८	८१	गाउँपालिका
पशुपंक्षी बीमा कार्यक्रम	पटक	१	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका
पशु शिविर सञ्चालन (निशुल्क औषधी वितरण)	पटक	NA	३६	सबै वडाहरु	९	९	९	१२	१२	५१	गाउँपालिका
उन्नत घाँसको विउ वितरण कार्यक्रम (	पटक	NA	१०	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
डाले तथा पोषिलो घाँस श्रोत केन्द्र स्थापना	पटक	०	५	सबे वडाहरु	२	२	२	१	१	८	गाउँपालिका
पशु रोग प्रयोगशाला स्थापना ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	१०	०	०	०	१०	गाउँपालिका
बाखा पालन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	संख्या	१	४	वडा १,.२,५,४	५	५	५	५	५	२५	गाउँपालिका
भैंसी पालन पकेट तथा दुधमा आत्मर्भिर कार्यक्रम	संख्या	१	४	वडा नं.२ र ३	८	८	८	१२	१४	५०	गाउँपालिका
सामुहिक साइलेज उद्योग स्थापनामा अनुदान	पटक	०	१	वडा नं.३	३	२०	०	०	०	२३	गाउँपालिका
व्यवसायिक कुखुरापालन कार्यक्रम	संख्या	NA	१५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका
माछापालन कार्यक्रम	संख्या	०	४	२, ३ ४ र ५	३	३	०	०	५	११	गाउँपालिका
मासु पसल सुधार कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
दुध संकलन तथन बितरणमा प्रौत्साहन कार्यक्रम	पटक	१	५	सबै वडाहरु	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
अनुगमन र नियमन कार्यक्रम	पटक	०	१०	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
उत्कृष्ट पशुपालक कृषक तथा समुह सम्मान कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
पशुपालक कृषकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	NA	१६	पालिका स्तर	४	४	४	२	२	१६	गाउँपालिका
पशु रोग नियन्त्रण कार्यक्रम	पटक	१	५	सबे वडाहरु	१	१	१.५	१.५	२	७	गाउँपालिका
पशु नश्ल सुधार कार्यक्रम	पटक	०	५	सबे वडाहरु	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
पशुपंक्षी विकास तर्फको जम्मा					**६६**	**९३**	**६०.५**	**६८.५**	**७६**	**३६४**	
१.३ घरेलु तथा साना उद्योग											
स्थानीय औद्योगिक नीति तर्जुमा	संख्या	०	१	पालिका स्तर	०	१	०	०	०	१	गाउँपालिका
औद्योगिक ग्रामको जग्गा प्राप्ती तथा डि.पि.आर. निर्माण	पटक	०	१	पालिका स्तर	संघीय सरकार/प्रदेश सरकार						संघीय सरकार/प्रदेश सरकार
उद्यमशीलता विकास तालिम (नेपाली कागज, सावुन निर्माण, कुचाृ निर्माण, दुना टपरी निर्माण, फर्निचर, दालमोट, अचार आदी)	तालिम संख्या	०	१२	पालिका स्तर	३	३	३	४	४	१७	गाउँपालिका
युवाहरुलाई उद्योग स्थापनाका लागि उत्प्रेरणा कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	५	५	५	५	५	२५	गाउँपालिका
जडिबुटी प्रशोधन कार्यक्रम (ब्यक्ति वा सामुदायिक बन)	संख्या	०	२	पालिका स्तर	०	०	०	१०	१०	२०	गाउँपालिका/सा.व.उ.स.
सिस्नुबाट उत्पादित बस्तुहरुको प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
परम्परागत सिप तथा ज्ञान प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	NA	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
स्थानीय उत्पादन प्रवर्द्धनका लागि कोसेली कर्नर स्थापनामा सहयोग	संख्या	०	०	वडा नं ३	३	०	०	०	०	३	गाउँपालिका
स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।	संख्या	२	४०	पालिका स्तर	४	४	४	४	४	२०	गाउँपालिका
उद्योगी ब्यवसायी सम्मान कार्यक्रम ।	संख्या	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
घरेलु तथा साना उद्योग तर्फको जम्मा					**१८**	**१६**	**१५**	**२६**	**२६**	**१०१**	

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
१.४ वन पैदावार तथा खनिज सम्पदा											
जडिबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान र अभिलेखांकन	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	१०	०	०	१०	गाउँपालिका
टिमुर,तथा तेजपात उत्पादन तथा बजारिकरण कार्यक्रम	पटक	०	५	सवै वडा	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका र सा.व.उ.स
सामुदायिक बनमा अमृसो खेती विस्तार कार्यकम	पटक	०	५	सवै वडा	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
खनिज तथा खानीजन्य पदार्थको अध्ययन अनुसन्धान कार्यक्रम (ढापडाँडा विरकोट(धाउ खानी, देविनगर(बालुवा तथा कोइला खानी, सिलुवाको तामा खानी)	संख्या	०	४	संघीय सरकार संग माग गर्ने ।							संघीय सरकार/ गाउँपालिका
वन पैदावार तथा खनिज सम्पदा तर्फको जम्मा					४	४	१४	४	४	३०	
१.५ पर्यटन विकास										०	
एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा कार्यक्रम	संख्या	०	१	पालिका स्तर	०	१०	०	०	०	१०	गाउँपालिका
हात्तीलेक क्षेत्र पर्यटन प्रवर्धन कार्यक्रम	संख्या	०	१	हात्तीलेक क्षेत्र	१०	१०	५	०	०	२५	गाउँपालिका
चूलीडाँडा पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	०	१	वडा नं ५	५	१०	१०	१०	१५	५०	गाउँपालिका
होम स्टे प्रवर्द्धन कार्यक्रम (	संख्या	०	२	जल्पा र छिस	४	५	७	५	५	२६	निजी क्षेत्र/ गाउँपालिका
स्थानीय भाष, संस्कृति संरक्षण कार्यक्रम	संख्या	०	१	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	
गढी,गुफा, संरक्षण तथा सम्बर्द्धन कार्यक्रम । वाकुमगढी संरक्षण ट्ट मादले गुफा, ट्ट खांडदेवी गुफा, ट्ट ट्ट छिसको चमेरे गुफा	संख्या	०	१	पालिका स्तर	१५	१५	२०	२०	३०	१००	गाउँपालिका
पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना (गाउँपालिका भित्र)	संख्या	०	१	पालिका स्तर	०	१	०	०	०	१	गाउँपालिका
सपाह खोला, मंगला र वाङ्दी खोलामा वहुउद्धेश्यीय जलासय निर्माण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम -	संख्या	०	३	पालिका स्तर	संघीय तथा प्रदेश सरकार						संघीय वा प्रदेश सरकार
पर्यटन विकास तर्फको जम्मा					३७	५४	४५	३८	५३	२२७	

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
१.६ सहकारी विकास											
एक वडा एक सहकारी ; एक उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	NA	६	सबै वडाहरु	६	६	६	६	६	३०	गाउँपालिका/सहकारी
उत्पादनमा संलग्न उत्कृष्ट सहकारीलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम	संख्या	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका/सहकारी
सहकारीहरुको संयुक्त लगानीमा स्थानीय स्तरमा उत्पादित वस्तुहरुको एकै स्थानमा संकलन, ब्राण्डिङ, प्याकेजिङ तथा बजारीकरण कार्यक्रम	कार्यक्रम संख्या	०	३	पालिका स्तर	०	०	३	३	३	९	गाउँपालिका/सहकारी
सहकारी शिक्षा तथा वित्तीय सुशासन सम्बन्धी कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका/सहकारी
सहकारी विकास तर्फको जम्मा					**८**	**८**	**११**	**११**	**११**	**४९**	
१.७ वाणिज्य तथा आपूर्ति											
पालिकामा वार्षिक आयात निर्यात हुने वस्तुहरुको तथ्यांक अध्याबधिक	पटक	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
मूल्य सूची निर्धारण तथा मापदण्ड तर्जुमा	पटक	०	१	पालिका स्तर	१	०	०	०	०	१	गाउँपालिका
स्थानीय व्यापार संघ स्थापनाका लागि सहजीकरण कार्यक्रम	पटक	०	१	पालिका स्तर	१	०	०	०	०	१	गाउँपालिका/निजी क्षेत्र
बजार अनुगमन तथा नियमन कार्यक्रम	पटक	NA	१०	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
स्थानीय उत्पादनको प्रचार प्रसार कार्यक्रम	पटक	०	१०	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
फर्म, उद्योग, ब्यपार ब्यवसाय दर्ता तथा नविकरण शिविर संचालन	पटक	०	५	स्थानीय स्तर	२	२	२	२.५	२.५	११	गाउँपालिका/निजी क्षेत्र
वाणिज्य तथा आपूर्ति तर्फको जम्मा					**७**	**५**	**५**	**५.५**	**५.५**	**२८**	
१.८ श्रम तथा रोजगार र गरिबी निवारण											
अति विपन्न घरपरिवारको पहिचान तथा अभिलेखीकरण	पटक	NA	१	पालिका स्तर	२	०	०	०	०	२	गाउँपालिका
अति विपन्न परिवारमा एक परिवार एक रोजगार	संख्या	NA	५	पालिका स्तर	८	८	८	१०	१०	४४	गाउँपालिका
संघ संस्थाहरुको सहकार्यमा उद्यमशीलता र स्वरोजगारमूलक तालिम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
मागमा आधारीत सिपमुलक तालिम कार्यक्रम	संख्या	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
श्रम तथा रोजगार र गरिबी निवारणको जम्मा					१४	१२	१२	१४	१४	६६	
आर्थिक विकासको कूल जम्मा					**२६४**	**३१४**	**२८२.५**	**२७४**	**३०१.५**	**१४३६**	
२. सामाजिक विकास											
२.१ शिक्षा											
गाउँ शिक्षा योजना तर्जुमा।	पटक	०	१	पालिका स्तर	४.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४.०	गाउँपालिका
नमुना बिद्यालय कार्यक्रम।	संख्या	०	२	२ बिद्यालय	४.०	२०.०	२०.०	२०.०	२०.०	८४.०	संघ, प्रदेश तथा गाउँपालिका
शैक्षिक गुणस्तर परिक्षण कार्यक्रम।	पटक	०	१५	पालिका स्तर	१.०	३.०	३.०	३.५	३.५	१४.०	गाउँपालिका
बिद्यालय शैक्षिक सुधार कार्यक्रम।	पटक	१	५	पालिका स्तर	२५.०	२५.०	३०.०	३०.०	३०.०	१४०.०	गाउँपालिका
विद्यालय नर्सिङ शिक्षा कार्यक्रम।	संख्या	०	२	२ मा.बि	६.०	६.०	६.५	६.५	७.०	३२.०	गाउँपालिका
उदबुद्ध मा.वि. (९-१२) मा सिक्दै कमाउदै कार्यक्रम	संख्या	१	१	उदबुद्ध मा.वि.	४.०	४.०	५.०	५.०	६.०	२४.०	गाउँपालिका
अति विपन्न विद्यार्थीका लागि विशष प्याकेज कार्यक्रम।	पटक	०	५	पालिका स्तर	५.०	५.०	५.०	६.०	६.०	२७.०	गाउँपालिका
कक्षा ११-१२ मा पढ्ने छात्रालाई छात्रबृति कार्यक्रम।	पटक	१	६	पालिका स्तर	३.०	३.५	३.५	४.०	४.०	१८.०	गाउँपालिका
शैक्षिक सचेतना (अभिभावक शिक्षा) कार्यक्रम।	पटक	१	५	पालिका स्तर	३.०	३.०	४.०	४.०	४.५	१८.५	गाउँपालिका
उत्कृष्ट शिक्षक, बिद्यार्थि तथा उत्कृष्ट विद्यालय सम्मान कार्यक्रम।	पटक	०	५	पालिका स्तर	३.०	३.०	३.५	३.५	४.०	१७.०	गाउँपालिका
विद्यालयमा खानेपानी तथा लैङ्गिकमैत्री शौचालय व्यवस्थापन।	संख्या	०	२०	पालिका स्तर	१०.०	१०.०	१५.०	१५.०	२०.०	७०.०	गाउँपालिका
बिद्यालयमा ICT ल्याब स्तरोन्नती कार्यक्रम।	संख्या		११	पालिका स्तर	७.०	८.०	१०.०	१०.०	५.०	४०.०	गाउँपालिका
बिद्यालयमा पुस्तकालय व्यवस्थापन कार्यक्रम।	संख्या			पालिका स्तर	५.०	५.०	५.०	१०.०	१०.०	३५.०	गाउँपालिका
बिद्यालय कक्षा कोठा निर्माण कार्यक्रम	संख्या	०	३०	पालिका स्तर	२०.०	३५.०	४०.०	४५.०	५०.०	१९०.०	गाउँपालिका
बिद्यालय भवन मर्मत संभार तथा फर्निचर व्यवस्थापन	पटक	०	५	पालिका स्तर	१८.०	१८.०	२०.०	२०.०	१०.०	८६.०	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
बालविकास केन्द्रहरुलाई शैक्षिक सामाग्री व्यवस्थापन	पटक	०	५	पालिका स्तर	४.०	५.०	५.५	५.५	६.०	२६.०	गाउँपालिका
विद्यालयहरुको खेल मैदान निर्माण तथा स्तरोन्नती	संख्या	NA	२०	पालिका स्तर	८.०	१०.०	१२.०	१५.०	२०.०	६५.०	गाउँपालिका
शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	५.०	५.०	२.०	२.०	२.०	१६.०	गाउँपालिका
व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी संग छलफल तथा अन्तरकृया कार्यक्रम ।	पटक	NA	१५	पालिका स्तर	२.०	२.०	३.०	३.०	४.५	१४.५	गाउँपालिका
द्यष्न क्जयर्या कार्यक्रम सन्चालनका लागि तयारी ।	पटक	NA	५	पालिका स्तर	१.०	२.०	२.०	२.०	२.०	९.०	संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तह
बिद्यार्थि स्वास्थ्य परिक्षण कार्यक्रम ।	पटक	१	६	पालिका स्तर	४.०	४.०	४.०	४.०	४.०	२०.०	गाउँपालिका
शिक्षा तर्फको जम्मा					**१४२.०**	**१७६.५**	**१९९.०**	**२१४.०**	**२१८.५**	**९५०.०**	
२.२ स्वास्थ्य सेवा											
पालिका स्तरीय १५ शैयाको अस्पताल निर्माण कार्यक्रम	संघीय सरकार			वडा नं. ५	०	०	०	०	०	०	संघीय सरकार
देबिनगर स्वास्थ्य चौकीको भवन निर्माण	संघीय सरकार संग माग गर्ने ।			वडा नं.४	०	०	०	०	०	०	संघीय सरकार
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईको भवन निर्माण	संख्या	०	३	वडा नं.१,२,४	३०	३०	३०	०	०	९०	गाउँपालिका
स्वास्थ्य चौकीहरुका लागि कपडा धुने मेसिन खरिद ।	पटक	NA	६	पालिका स्तर	२	२	२	०	०	६	गाउँपालिका
पालिका स्तरीय औषधी भण्डारण केन्द्र तथा ऋयमिअजबष्ल च्यक को व्यवस्थापन ।	पटक	०	१	वडा नं ३	०	१०	१	१	१	१३	गाउँपालिका
प्रोटोकल अनुसार ब्लऋरएल्ऋ सेवा लिने आमाहरुलाई यातायात तथा पोषण भत्ताका लागि सहयोग कार्यक्रम	पटक	१	५	सबै वडाहरु	४	४	४.५	४.५	५	२२	गाउँपालिका
सामुदायिक महिला स्वास्थ्य स्वयम सेविकाहरुलाई थप प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक	NA	५	पालिका स्तर	८	८	१०	१०	१२	४८	गाउँपालिका
महामारी तथा सरुवाजन्य रोग नियन्त्रणका लागि सचेतना कार्यक्रम ।	पटक	१	५	सबै वडाहरु	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
स्वास्थ्य संस्थाहरुमा गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री	संख्या	६	६	सबै वडाहरु	१०	१०	१२	१२	१५	५९	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
प्रयोगशाला व्यवस्थापन कार्यक्रम ।											
जेष्ठ नागरिक, असहाय, शारीरिक असक्त तथा दीर्घ रोगीको उपचारका लागि निशुल्क स्वास्थ्य शिविर	संख्या	१	५	पालिका स्तर	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
दीर्घ रोगीका लागि निशुल्क औषधीको व्यवस्था ।	पटक	NA	५	पालिका स्तर	३	३	३.५	३.५	४	१७	गाउँपालिका
गम्भिर खालका रोगको उपचारको लागि अति विपन्न वर्गलाई आर्थिक सहयोग कार्यक्रम ।	पटक	NA	५	पालिका स्तर	५	५	५	५	५	२५	गाउँपालिका
सुत्केरी संग उपाध्यक्ष कार्यक्रम ।	पटक	१	५	पालिका स्तर	४	४	४.५	४.५	५	२२	गाउँपालिका
योग केन्द्रको स्थापना तथा संचालन ।	संख्या	०	१	वडा नं ३	२	२	२.५	२.५	३	१२	गाउँपालिका
स्वास्थ्य चौकीमा फोहर जलाउने मेसिन खरिद ।	संख्या	०	२	वडा नं ३ र ५	१०	१०	०	०	०	२०	गाउँपालिका
१५ शैयाको अस्पताल संचालन व्यवस्थापन	पटक	०	३	पालिका स्तर	०	०	२०	२०	२०	६०	गाउँपालिका
ख्मभय ह(च्वथ :मेसिन खरिद	संख्या	१	१	पालिका स्तर	१०	०	०	०	०	०	गाउँपालिका
समुदाय तथा बिद्यालयमा स्वास्थ्यकर्मा परिचालन	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	०	गाउँपालिका
स्वास्थ्य सेवा तर्फको जम्मा					**९६**	**९६**	**१०३**	**७३**	**८०**	**४४८**	
२.३ महिला, जेष्ठ नागरिक तथा फरक क्षमता											
महिला अधिकार तथा कानूनी साक्षरता कार्यक्रम ।	पटक	०	५	वडा नं.१-६	१	१	१	१	२	६	गाउँपालिका
बिपन्न महिला लक्षित आय आर्जन कार्यक्रम ।	पटक	०	५	वडा नं.१-६	४	४	५	५	६	२४	गाउँपालिका
महिलाहरुका लागि उद्यमशीलता तथा स्वरोजगार सम्वन्धी तालिम सञ्चालन ।	सहभागी संख्या	NA	१५०	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
महिला हिंसा न्यूनिकरण कार्यक्रम ।	पटक	NA	५	पालिका स्तर	४	४	५	५	६	२४	गाउँपालिका
महिलाहरुका लागि नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
सरकारी सेवा प्रवेश सम्वन्धी कक्षा सञ्चालन ।	पटक	१	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका
बिद्यमान बिभेदकारी कुसंस्कारहरु न्यूनीकरणका लागि जनचेतना कार्यक्रम ।	पटक	०	५	वडा नं.१-६	१	१	१	२	२	७	गाउँपालिका
जेष्ठ नागरिक संग अध्यक्ष कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक केन्द्रित घरदैलो स्वास्थ्य परीक्षण	पटक	NA	५	सबै वडाहरु	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	०	२	वडा नं ३ र ५	२०	२	२	३	३	३०	गाउँपालिका
जेष्ठ नागरिक तथा उत्कृष्ट बुहारी सम्मान कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको सञ्जाल निर्माण	पटक	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
फरक क्षमता भएका नागरिकहरुलाई योगदानको आधारमा सम्मान कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुलाई उद्यम स्थापनामा बिशेष सहयोग कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	३	३	३	१३	गाउँपालिका
महिला, जेष्ठ नागरिक तथा फरक क्षमता तर्फको जम्मा					**४७**	**२९**	**३२**	**३७**	**४०**	**१८५**	
२.४ आदिवासी जनजाती,दलित/उत्पीडित वर्ग उत्थान											
सकारात्मक विभेद सहितको सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तर्जुमा ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	३	०	०	०	०	३	गाउँपालिका
आदिवासी जनजाती एवं दलित/उत्पीडित सञ्जाल निर्माण ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
परम्परागत सीप तथा व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका
स्वरोजगारमूलक व्यवसाय छनौट तथा उद्यमशीलता तालिम ।	सहभागी संख्या	०	१००	पालिका स्तर	५	५	५	५	५	२५	गाउँपालिका
अति विपन्न तथा पछाडि परेका समुदाय उत्थान बिशेष कार्यक्रम ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	५	८	८	१०	१०	४१	गाउँपालिका
सेवा प्रबेश सम्वन्धी कक्षा सञ्चालन ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	३	३	४	४	४	१८	गाउँपालिका
आदिवासी जनजाती,दलित/उत्पीडित वर्ग उत्थान तर्फको					२०	२०	२१	२३	२३	१०७	
२.५ बालबालिका, वाल अधिकार तथा वाल संरक्षण											
बाल बिकास कोषको स्थापना ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
समुदाय तथा विद्यालय तहमा बाल क्लबहरु गठन गरी स्थानीय बाल संजाल निर्माण ।	संख्या	११	२०	सबै वडाहरु	३	३	४	४	४	१८	गाउँपालिका
अनाथ बाल बालिकालाई बिशेष सहयोग कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	३	१५	गाउँपालिका
बालमैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	१०	१५	१५	२०	२०	८०	गाउँपालिका
बालबालिका, वाल अधिकार तथा वाल संरक्षण तर्फको					**१९**	**२४**	**२५**	**३०**	**३०**	**१२८**	
२.६ युवा, खेलकूद तथा संस्कृति											
युवा स्वरोजगार कोष स्थापना ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	८	८	८	१०	१०	४४	गाउँपालिका
युवा साझेदारी कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	५	५	८	८	१०	३६	गाउँपालिका
मनोसामाजिक चिकित्सा सेवा कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
युवा क्लवहरुको संरक्षण तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	३	४	४	५	१९	गाउँपालिका
खेलकुद बिकासका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना निर्माण तथा परिचालन	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
अध्यक्ष संग खेलकुद कार्यक्रम ।	पटक	१	५	पालिका स्तर	८	८	१०	१०	१२	४८	गाउँपालिका
बिभिन्न विधाका खेल प्रशिक्षक उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	०	९०	पालिका स्तर	४	४	५	५	६	२४	गाउँपालिका
पालिका स्तरीय बहुउद्देश्यीय खेल मैदान निर्माण ।	पटक	निर्माणाधिन	१	वडा नं २	१०	१०	१५	१५	५	५५	गाउँपालिका
ऐतिहासिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान, अभिलेखीकरण तथा प्रचार प्रसार कार्यक्रम	पटक	०	१	पालिका स्तर	३	०	१	०	१	५	गाउँपालिका
विभिन्न धार्मिक स्थल तथा मठ मन्दिरहरुको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन कार्यक्रम ।	संख्या	०	१८	सबै वडाहरु	१०	१०	१२	१२	१५	५९	गाउँपालिका
बहु-साँस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	३	१५	१५	५	१	३९	गाउँपालिका
भाषा, संस्कृति सम्वर्द्धन कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	५	५	६	२४	गाउँपालिका
साँस्कृतिक महोत्सव आयोजना ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	५	५	६	६	७	२९	गाउँपालिका
घाट व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	ल्ब	४	सबै वडाहरु	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
युवा, खेलकूद तथा संस्कृति तर्फको जम्मा					**६९**	**७८**	**९५**	**८६**	**८४**	**४१२**	

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
२.७ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास)											
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समाबेशीकरण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा	पटक	०	१	पालिका स्तर	३	०	०	०	०	३	गाउँपालिका
लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परिक्षण कार्यक्रम ।	**पटक**	**१**	**५**	**पालिका स्तर**	**३**	**३**	**३**	**३**	**३**	**१५**	**गाउँपालिका**
लैससास तर्फको जम्मा					**६**	**३**	**३**	**३**	**३**	**१८**	
२.८ खानेपानी तथा सरसफाई											
खानेपानी मर्मत संभार कोष स्थापना तथा खानेपानी योजनाहरुको मर्मत सम्भार कार्यक्रम ।	पटक	१	५	पालिका स्तर	२०	२०	२०	२५	२५	११०	गाउँपालिका
एक घर एक धारा कार्यक्रम अर्न्तगतका आयोजना	संख्या			सबै वडाहरु	२५	२५	२०	०	०	७०	गाउँपालिका
मुख्य बजार केन्द्र तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण ।	संख्या	NA	१८	वडा नं.१-६	२०	२०	२०	३०	३०	१२०	गाउँपालिका
पानी तथा पानीजन्य रोगबाट फैलने रोग बारे जनचेतना कार्यक्रम ।	पटक	ल्ब	५	वडा नं.१-६	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
पूर्ण सरसफाई बिशेष कार्यक्रम ।	पटक	ल्ब	३	वडा नं.१-६	५	५	५	०	०	१५	गाउँपालिका
फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि ट्याक्टर खरिद कार्यक्रम	संख्या	०	१	पालिका स्तर	०	०	०	०	२५	२५	गाउँपालिका
खानेपानी तथा सरसफाई तर्फको जम्मा					**७२**	**७२**	**६७**	**५७**	**८२**	**३५०**	
सामाजिक तर्फको कूल जम्मा					**४७१.०**	**४९८.५**	**५४५.०**	**५२३.०**	**५६०.५**	**२५९८.०**	
३. भौतिक पूर्वाधार विकास											
३.१ सडक तथा यातायत क्षेत्र											
गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना (RTMP) अध्यावधिक गर्ने ।	संख्या	१	१	पालिका स्तर	५	०	०	०	०	५	गाउँपालिका
सडक कालोपत्रे कार्यक्रम :	कि.मी	०.५८०	२०.०९		४०	४०	२००	२२०	०	५००	प्रदेश/गाउँपालिका
१. हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग-बिर्ता बजार-ज्यामिरे सडकको हुमिन-खिर्ल्हा भन्ज्याङ्ग- साउने दोभान खण्ड	कि.मी.	०.३८०	१६.०४	वडा नं ४,३,२	प्रदेश सरकारको बजेट						प्रदेश सरकार

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
२. बिर्ताबजार - खल्लु भन्ज्याङ्ग सडक	कि.मी.	०.२००	४.०५	वडा नं. ३	४०	४०	२००	२२०		५००	गाउँपालिका, प्रदेश तथा संघीय सरकार
नाली सहितको ग्राभेल सडक निर्माण (तपशिल बमोजिम)	**कि.मी.**	**०**	**७१**	**सबै वडाहरु**	**५७०**	**९४७**	**९६०**	**१२००**	**१४१९**	**५०९६**	**संघ /प्रदेश / पालिका**
हुमिन-देबिनगर-जल्पा- बहादुरपुर सडकको (पूर्वखोला खण्ड)	कि.मी.	०	१५.२	वडा नं ४ र २							संघ /प्रदेश /पालिका
सर्केवास- हेक्लाङ्ग-चानलिन सडक	कि.मी.	०	७.७९	वडा नं. ६							
दार्सि भन्ज्याङ्ग- ढाक्रेवास-रिङ्नेरह सडक	कि.मी.	०	७.९८	वडा नं. १, ३							
जल्पा- खैरेनी सडक	कि.मी.	०	७.४२	वडा नं. २							
देबिनगर-सिमल्दी सडक	कि.मी.	०	२.५१	वडा नं. ४							
सिउनडाँडा-साँध भन्ज्याङ्ग-गेजा बर्दले सडक	कि.मी.	०	५.५७	वडा नं. ५							
हटिया-रेचे सडक	कि.मी.	०	४.९४	वडा नं. १							
काफलडाँडा-केरौली सडक	कि.मी.	०	२.७७	वडा नं. ४							
सैफाँटदेउराली- अल्कीचौर सडक	कि.मी.	०	५.५६	वडा नं. ३							
खल्लु भञ्ज्याङ-भार्से सडक	कि.मी.	०	५.७३	वडा नं. ५							
खुमडाँडा-झमना खोला सडक,	कि.मी.	०	५.६२	वडा नं. ६							
साधारण ग्राभेल सडक निर्माण : ५० कि.मी.	**कि.मी.**	**०**	**६८**	**सबै वडाहरु**	**१६०**	**३००**	**३२०**	**४००**	**५६४**	**१७४४**	**गाउँपालिका**
देउराली-तामाखानी सडक	कि.मी.	०	४.८३	वडा नं. १							
देबिनगर-बलिपोखरा-रघु भञ्ज्याङ-बेसर्घा-नेवारडाँडा	कि.मी.	०	४.४८	वडा नं. ४							
मदन आश्रृत जनमार्ग	कि.मी.	०	७.९	वडा नं. २							
रिङ्नेरह-रोङड्याङ सडक	कि.मी.	०	४.५	वडा नं. ३							
लप्सी भञ्ज्याङ-अर्खलडाँडा सडक	कि.मी.	०	३.७४	वडा नं. ३							
जल्पा-तल्लो झेरुदी-लावे सडक	कि.मी.	०	५.६३	वडा नं. २							
देविनगर-बोली पोखरा-महाँकाल-ढाक्रेवास सडक	कि.मी.	०	६.१	वडा नं. ४							
ठाँटीगौंडा- लेमदेम-उड्डण्डा सडक,	कि.मी.	०	३.२३	वडा नं. ४							

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
खल्लु भञ्ज्याङ-थुमवास-गेजा सडक	कि.मी.	०	५.७३	वडा नं. ५							प्रदेश /पालिका
दार्सिभञ्ज्याङ - शिसाघाट सडक	कि.मी.	०	८.६५	वडा नं. १							
पल्लो भन्ज्याङ्ग-थानटुङ खोला सडक	कि.मी.	०	५	वडा नं. २							
तल्लो लाकुरी- वडा कार्यालय सडक	कि.मी.	०	३.२	वडा नं. ६							
सिलिङ भञ्ज्याङ-कर्नेडाँढा-लावे सडक	कि.मी.	०	५.२	वडा नं. ५ र ३							
सडक मर्मत संभार : (अनुसूचीमा रहेका सबे सडकहरु)	**कि.मी.**	**१२५.००**	**१२५.०**	**सबै वडा**	**९०**	**१३६.६२**	**१४२.६५**	**१४४.३६**	**१८८.९०**	**७०२.५३**	**गाउँपालिका**
अन्य सबै गाउँवस्ती जेडने (लिंकरोड) सहायक सडकहरु सालवसाली रुपमा मर्मत गरी सञ्चालन योग्य बनाउने											
प्राथमिकता प्राप्त पक्की पुलहरु ६ वटा	**संख्या**	**३**	**६**	**वडा नं १,२,४**							**संघीय तथा प्रदेश सरकार**
सिमल्दी खोला पुल वडा नं ४, चेवा बेशी	संख्या	०	१	वाड नं ४							संघीय तथा प्रदेश सरकार
जल्या खोला पुल, वडा नं २ लाबे	संख्या	०	१	वाड नं. २							
मस्याङ्दी पुल, वडा नं	संख्या	०	१	वाड नं.							
खुङ खोला पुल, वडा नं	संख्या	०	१	वाड नं.							
मन्टुसा खोला पुल वडा नं ३	संख्या	०	१	वाड नं.३							
बिरुवा खोला पुल वडा नं १	संख्या	०	१	वाड नं.१							
झोलुङ्गे पुल निर्माण ११ वटा	**संख्या**	**NA**	**११**	**वाड नं.१, ३,४, ६**	**१५**	**२०**	**२५**	**२५**	**३०**	**११५**	**पुल कार्यक्रमको रकम समावेश नगरिएको ।**
गुधरीघाट झो.पु निस्दी खोला	संख्या	०	१	वडा नं १,	स्थानीय पुल कार्यक्रमको सहयोग						
कुईल्दी खोला झो.पु , कुईल्दी खोला	संख्या	०	१	वडा नं १							
भ्याङ्लेघाट झो.पु, पूर्वखोला	संख्या	०	१	वडा नं १							
कासेरह-हर्नाखोली झो.पु , पूर्वखोला	संख्या	०	१	वडा नं ३							
कुलगैरा -गरङ्ग झो.पु, गरङ्ग खोला	संख्या	०	१	वडा नं ३,							
धारादीघाट झो.पु, गरङ्ग खोला	संख्या	०	१	वडा नं ४,							

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
लाकुरीखोला झो.पु, लाकुरीखोला	संख्या	०	१	वडा नं ४,							स्थानीय पुल कार्यक्रमका तथा गाउँपालिका
निस्टुङघाट झो.पु, मसार खोला	संख्या	०	१	वडा नं ४,							
दोभनघाट झो.पु, करादीखोला	संख्या	०	१	वडा नं ६							
तेर्सीखोला झो.पु, तेर्सीखोला	संख्या	०	१	वडा नं ६							
झामखोला झो.पु, झामखोला	संख्या	०	१	वडा नं ६							
खानीखोला झो.पु	संख्या	०	१	वडा नं ६							
मैदानखोला पुल, वडा नं २,	संख्या	०	१	वडा नं ६							
बस पार्क तथा प्रतिक्षालय निर्माण-	**संख्या**	**NA**	**३**	**वडा नं.१, ३ र ५**	**१५**	**४०**	**३०**	**३०**	**५०**	**१६५**	**प्रदेश र गाउँपालिका**
वडा नं.३ को उपयुक्त स्थानमा जग्गा प्राप्त गरी बस टर्मिनल निर्माण कार्यक्रम ।	संख्या	०	१	वाड नं ३	०	२०	३०	३०	५०	१३०	गाउँपालिका
वडा नं.५ को बिरकोट तथा वडा नं १ को सिलुवा राजमार्ग छेउँमा प्रतिक्षालय निर्माण ।	संख्या	०	२	वडा नं.१, ५	१५	२०	०	०	०	३५	गाउँपालिका
पद मार्ग/ढुङ्गा छापेको सिडी	**संख्या**			**१, २, ५, ६**	**१२.७७**	**१९**	**२४**	**२४**	**२०**	**९९.७७**	
चुलिडाँडा-सुके पोखरा पद मार्ग वडा नं ५	संख्या	०	१	वाड नं ५	५	५	५	०	०	१५	गाउँपालिका
बाकुमगढी हुदै ड्याक्चा रहाङडाँडा पर्यटकिय पद मार्ग	संख्या	०	१	वाड नं ६	०	०	५	१०	१०	२५	गाउँपालिका
हात्तीलेक पर्यटकिय पद मार्ग निर्माण, वडा नं १	संख्या	०	१	वाड नं ३	७.७७	१०	१०	१०	१०	४७.७७	गाउँपालिका
होमस्टे पद मार्ग	संख्या	०	१	वडा नं २	३	३	३	०	०	९	गाउँपालिका
साकिने-मादले गुफा पद मार्ग	संख्या	०	१	वडा नं २	०	०	४	४	०	८	गाउँपालिका
भानुमाता मन्दिर पद मार्ग	संख्या	०	१	वडा नं ४	०	०	०	४	५	९	गाउँपालिका
बराह मन्दिर पद मार्ग,	संख्या	०	१	वडा नं ६	३	४	०	०	०	७	गाउँपालिका
चुरा बराजु मन्दिर पदमार्ग	संख्या	०	१	वाड नं १	०	४	४	४	०	१२	गाउँपालिका
सडक यातायात तर्फको जम्मा					**९०७.७७**	**१५०२.६**	**१७०१.७**	**२०४३.४**	**२२७१.९**	**८४२७.३**	
३.२ सञ्चार तथा सूचना प्रविधि											
इन्टरनेट सेवा विस्तार तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम ।	प्रतिशत	NA	१००	सबै वडा	४	०	०	५	०	९	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
सूचना प्रविधि सम्वन्धी स्थानीय युवालाई दक्षता अभिवृद्धि तालिम	संख्या	०	१	वडा नं.१	३	०	३	०	०	६	
सञ्चार तथा सूचना प्रविधि तर्फको जम्मा					**७**	**०**	**३**	**५**	**०**	**१५**	
३.३ विद्युत्त तथा उर्जा											
विद्युत विस्तार/विद्युत पोल सुधार कार्यक्रम ।	प्रतिशत	NA	१००	सबै वडा	१०	१०	५	५	०	३०	**गाउँपालिका, बिद्युत प्राधिकरण तथा बिद्युत उपभोक्ता समिति**
मुख्य चोकमा उच्च क्षमताको सडक बत्तिको व्यस्थापन ।	संख्या	NA	२०	मुख्य केन्द्र	४	४	४	४	४	२०	गाउँपालिका
बिपन्न परिवारको लागि विद्युत चुल्हो बितरण ।	परिवार संख्या	०	२००	पालिका स्तर	४	४	४	४	०	१६	गाउँपालिका
मुख्य बजारहरुमा सडक बत्ति व्यवस्थापन	पटक	०	५	मुख्य बजार	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
विद्युत जडान तथा मर्मत सम्भार तालिम/स्वरोजगार श्रृजना ।	पटक	NA	२	पालिका स्तर	२	०	३	०	३	८	गाउँपालिका
बिद्युत तथा उर्जाको जम्मा					**२१**	**१९**	**१७**	**१४**	**८**	**७९**	
भवन तथा आवास											
सार्वजनिक, सामुदायिक तथा निजी भवन निर्माणको लागि भवन निर्माण मापदण्ड/संहिता तर्जुमा	संख्या	०	१	पालिका स्तर	५	०	०	०	०	५	गाउँपालिका
गाउँपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माण ।	संख्या	०	१	पालिका स्तर	संघीय सरकार						सघीय अनुदान
वडा नं.१ र ६ को वडा कार्यालय निर्माण ।	संख्या	०	२	वडा १ र ६	१५	२०	२०	२०	०	७५	गाउँपालिका
वडा कार्यालयहरुको मर्मत सम्भार कार्यक्रम	संख्या	०		वडा २,३,४,५	१०	५	१५			३०	गाउँपालिका
इलाका प्रहरी कार्यालय भिवन निर्माण ।	संख्या	०	१	वडा नं. ३	संघीय सरकार संग माग गर्ने						संघीय सरकार संग माग
सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण ।	संख्या	०	३	वडा १,२,र ४	२०	१०	१०	१०	१०	६०	गाउँपालिका
देबिनगर स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	०	१	वडा नं ४	संघीय सरकार संग माग गर्ने						संघीय सरकार
१५ शैयाको अस्पताल निर्माण (संघिय)	संख्या	०	१	वडा नं ५							संघीय सरकार
जोखिमपूर्ण वस्तीहरु स्थानान्तरणका लागि अध्ययन	संघिय सरकार संग माग गर्ने										संघिय सरकार

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
र डि.पि.आर. तर्जुमा ।											
निर्माण कर्मीहरुको दक्षता अभिवद्धि तालिम ।	पटक	०	२	सबै वडा	३		४	०	०	७	गाउँपालिका
खरको छाना बिस्थापन कार्यक्रम	प्रतिशत	NA	१००	सबै वडा	२०	०	०	०	०	२०	प्रदेश सरकार तथा गाउँपालिका
भवन तथा आवास तर्फको जम्मा					**७३**	**३५**	**४९**	**३०**	**१०**	**१९७**	
३.५ सिँचाई											
अनुसुचिमा रहेका सिंचाई योजनाहरुको निर्माण/पुर्ननिर्माण कार्यक्रम (थप श्रोतहरुको खोजी गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने	संख्या	०	२३	सबै वडा	१५	२०	२५	२५	२०	१०५	संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकार
बिद्यमान अवस्थामा चालु रहेका कूलोहरुको मर्मत सम्भार ।	प्रतिशत	०	१००	सबै वडा	१०	१०	१०	१०	१०	५०	गाउँपालिका
पूर्वखोला उभार कार्यक्रम (पक्की चेक ड्याम निर्माण समेत)	स्थान	०	४	वडा नं ३	१०	१०	१०	१०	०	४०	गाउँपालिका
वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको अध्ययन	पटक	०	१	सबै वडा	१०	०	०	०	०	१०	गाउँपालिका
वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको कार्यान्वयन	संख्या	०		संभाब्य स्थान	संघ तथा प्रदेश सरकार						संघ तथा प्रदेश सरकार
सिँचाई तर्फको जम्मा					**४५**	**४०**	**४५**	**४५**	**३०**	**२०५**	
३.६ नदी तथा पहिरो नियन्त्रण											
नदी नियन्त्रण (तटवन्ध)	संख्या	०	५	बिभिन्न वडा	२०	२०	२०	२०	२०	१००	गा.पा. र प्रदेश सरकार
पूर्वखोला नदि नियन्त्रण कार्यक्रम (मंगला देखि बाङ्दीखोला दोभान सम्म)											
पहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	३	वडा २ र ४	१५	१५	१५	१०	१०	६५	गाउँपालिका र प्रदेश सरकार
डाक्चे खोला पहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	३	वडा-नं २	संघ तथा प्रदेश सरकार संग थप अनुरोध गर्ने						
मसारेपहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	३	वडा-नं २							
नदि किनार तथा सडक छेउछाउँका स्थानहरुमा	संख्या	०	५	सबै वडा	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
बक्षारोपग											
जोखिम बस्तिहरुको पहिचान तथा स्थानान्तरण सम्वन्धी अध्ययन ।	पटक	०	१	सबै वडा	५	०	०	०	०	५	गाउँपालिका
प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद सम्वन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम ।	पटक	०	५	सबै वडा	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
स्थानीय पाठ्यक्रममा प्राकृतिक प्रकोप सम्बन्धी विषय समावेश ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	२	०	०	०	२	गाउँपालिका
नदी तथा पहिरो नियन्त्रण जम्मा					**४२**	**३९**	**३७**	**३२**	**३२**	**१८२**	
भौतिक पुर्वाधारको जम्मा					**१०९५.८**	**१६३५.६**	**१८५२.७**	**२१६९.४**	**२३५१.९**	**९१०५.३**	
४ वन, वातावरण संरक्षण एवं विपद् व्यवस्थापन											
४.१ वन विकास तथा वातावरण संरक्षण											
४.१.१ वन विकास											
जडिबुटी प्रवर्द्धन कार्यक्रम (सामुदायिक वनहरुमा)	संख्या	०	१०	पालिका स्तर	२	२	३	३	४	१४	गाउँपालिका/सा.ब.उ.स
डढेलो नियन्त्रण सम्वन्धी जनचेतना कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
नर्सरी निर्माण कार्यक्रम	संख्या	०	६	सबै वडाहरु	१	१	१	२	२	७	गाउँपालिका
महत्वपूर्ण जडिबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान र अभिलेखीकरण कार्यक्रम ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	५	०	०	५	गाउँपालिका
सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई क्षमता विकास तालिम ।	पटक	०	१२	सबै वडाहरु	१.५	१.५	१.५	१.५	२	८	गाउँपालिका
निजी जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने व्यक्ति तथा समूहलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
नाँगा डाँडा, खाली चउर र बुट्यान क्षेत्रमा वृक्षारोपण कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका/सा.ब.उ.स
एक वडा एक रिचार्ज पोखरी निर्माण ।	संख्या	०	६	सबै वडाहरु	३	३	३	३	६	१८	गाउँपालिका
वन क्षेत्रहरुमा आवश्यक फड्के निर्माण	संख्या	०	१०	सबै वडाहरु	५	०	५	०	५	१५	गाउँपालिका
वन विकास तर्फको जम्मा					**१७.५**	**१२.५**	**२३.५**	**१४.५**	**२४**	**९२**	

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
४.१.२ वातावरण संरक्षण											
फोहरमैला व्यवस्थापन नीति तर्जुमा ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	०	०	०	०	गाउँपालिका
प्लास्टिकजन्य वस्तुहरूको प्रयोग न्यूनीकरण कार्यक्रम	संख्या	०	५	सबै वडाहरु	१.५	१.५	१.५	१.५	२	८	गाउँपालिका
डढेलो नियन्त्रणका लागि जनशक्ति निर्माण कार्यक्रम	जना	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
वातावरण संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन सम्वन्धी सचेतना कार्यक्रम ।	पटक	०	५	सबै वडाहरु	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
फोहरमैला संकलन केन्द्र स्थापना र व्यवस्थापन कार्यक्रम ।	संख्या	०	८	सबै वडाहरु	०	२	२	४	४	१२	गाउँपालिका/समुदाय
ल्याण्ड फिल्ड साइट अध्ययन ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	५	०	०	५	गाउँपालिका
निरन्तर सरसफाई अभियान कार्यक्रम	पटक	०	३०	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका/समुदाय
वातावरण संरक्षण तर्फको जम्मा					**६.५**	**८.५**	**१३.५**	**११.५**	**१२**	**५२**	
४.२ जैविक विविधता											
विद्यमान पोखरी तथा मूल संरक्षण कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	५	५	६	६	१०	३२	गाउँपालिका/समुदाय
विद्यमान जडिबुटी, चराचुरुङ्गी, वन्यजन्तु, वन वनस्पतीको अभिलेखीकरण तथा अध्ययन, अनुसन्धान कार्यक्रम ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	०	५	०	५	गाउँपालिका
जैविक विविधता संरक्षण सम्वन्धी कार्यविधि निर्माण	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	२	०	०	०	२	गाउँपालिका
जैविक विविधता झल्काउने वनस्पति उद्यान निर्माण कार्यक्रम,	संख्या	०	४	वडा नं २ र ४	०	५	५	५	५	२०	गाउँपालिका
जैविक विविधता संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि जनचेतना	पटक	०	५	सबै वडाहरु	१	१	२	२	२	८	गाउँपालिका/समुदाय
जैविक विविधता तर्फको जम्मा					**६**	**१३**	**१३**	**१८**	**१७**	**६७**	
४.३ पार्क तथा खुल्ला क्षेत्र											
एक वडा एक पार्क पार्क निर्माण कार्यक्रम	संख्या	०	५	सबै वडा	५	५	५	६	६	२७	गाउँपालिका
मन्दिर परिसरमा आकर्षक उद्धान निर्माण	संख्या	NA	५	मन्दिरहरुमा	३	३	३	४	४	१७	गाउँपालिका/समुदाय

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
संचालनमा रहेका पार्क तथा पिकनिक स्थलहरुको व्यवस्थापन	संख्या	NA	५	पालिका स्तर	४	४	४	३	३	१८	गाउँपालिका
खुला चउर व्यवस्थापन कार्यक्रम	संख्या	NA	८	सबै वडा	२	२	१	१	१	७	गाउँपालिका/समुदाय
पुराना चौतारीहरुको संरक्षण तथा स्तरोन्नती कार्यक्रम ।	संख्या	NA	१६	सबै वडा	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका/समुदाय
पार्क तथा खुल्ला क्षेत्र तर्फको जम्मा					**१६**	**१६**	**१५**	**१६**	**१६**	**७९**	
४.४ सीमसार तथा जलाधार क्षेत्र											
जलाधार/सीमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडा	३	३	३	४	४	१७	गाउँपालिका
पानीका पोखरी संरक्षण तथा सम्वर्द्धन कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडा	जैबिक बिबिधतामा परेको						
पानीका मूल भएको स्थानमा वृक्षारोपण-सबै वडा	पटक	०	५	पालिका स्तर	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका/समुदाय
सीमसार तथा जलाधार क्षेत्र तर्फको जम्मा					**४**	**४**	**४**	**५**	**५**	**२२**	
४.५ जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन रणनीति											
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	१	१	१	२	२	७	गाउँपालिका
डडेलो नियन्त्रण कार्यक्रम-सबै वडा	बन बिकासमा समाव									०	
जलवायु अनुकूलन हुने गरी पूर्वाधार निर्माण मापदण्ड तर्जुमा	पटक	०	१	पालिका स्तर	२	०	०	०	०	२	गाउँपालिका
जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	३	३	३	४	४	१७	गाउँपालिका/समुदाय
जलवायु परिवर्तन तथा अनुकूलन रणनीति तर्फको जम्मा					**६**	**४**	**४**	**६**	**६**	**२६**	
४.६ विपद् व्यवस्थापन											
विपद् व्यवस्थापन योजना अध्यावधिक	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	३	०	०	३	गाउँपालिका
पालिका तथा वडामा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना	संख्या	०	७	सबै वडाहरु	४	४	४	६	६	२४	गाउँपालिका
तालिमयुक्त जनशक्ति तयारी र जनचेतना कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	२	२	१०	गाउँपालिका
आपतकालिन सेवा केन्द्रको स्थापना तथा परिचालन	पटक	०	१	पालिका स्तर	५	१	१	१	१	९	गाउँपालिका
बिपदको समयमा उद्धारका लागि हेलिप्याड निर्माण	संख्या	०	६	सबै वडाहरु	२	२	२	२	४	१२	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
विपद सम्वन्धी जनचेतना कार्यक्रम	पटक	०	५	सबै वडाहरु	१	१	१	१	१	५	गाउँपालिका
विपद् व्यवस्थापन तर्फको जम्मा					**१४**	**१०**	**१३**	**१२**	**१४**	**६३**	
वन, वातावरण संरक्षण एवं विपद् व्यवस्थापन तर्फको					**७०**	**६८**	**८६**	**८३**	**९४**	**४०१**	
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन											
५.१ संस्थागत सुशासन, सेवा प्रवाह तथा क्षमता विकास											
तर्जुमा गर्न बाँकी रहेका कानून निर्माण	संख्या	३८	८०	पालिका स्तर	५	२	२	३	४	१६	गाउँपालिका
सार्वजनिक सुनुवाई र प्रगति समीक्षा कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	५	५	६	२४	गा.पा. /वडा कार्यालय
एकीकृत घुम्ती सेवा सञ्चालन ।	पटक	१	११	पालिका स्तर	३	४	४	५	५	२१	गा.पा. /वडा कार्यालय
कर्मचारीहरुको लागि क्षमता बिकास कार्यक्रम ।	पटक	१	६	पालिका स्तर	२०	१८	१५	१८	२०	९१	गाउँपालिका
जनप्रतिनिधिहरुको लागि क्षमता बिकास कार्यक्रम ।	पटक	१	६	पालिका स्तर	१५	१२	९	८	१५	५९	गाउँपालिका
भौतिक उपकरण, इन्टरनेट सेवा, फर्निचर तथा फर्निसिङको व्यवस्था ।(	पटक	१	६	पालिका , वडा स्वास्थ्य चौकी)	३५	१५	१५	१५	२०	१००	गाउँपालिका/वडा कार्यालय
आवधिक योजनाको मध्यावधिक समिक्षा तथा नयाँ निर्माण	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	१०	०	२०	३०	गाउँपालिका
बिभिन्न प्रकाशन सम्वन्धी कार्य तथा मिडिया मोविलाइजेसन ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
संस्थागत सुशासन, सेवा प्रवाह तर्फको					**८६**	**५९**	**६४**	**५९**	**९५**	**३६३**	
५.२ वित्तीय सुशासन											
राजस्व सुधार कार्य योजना अध्यावधिक कार्यक्रम ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	०	०	०	५	०	५	गाउँपालिका
मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा (बार्षिक रुपमा)	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	४	५	५	२२	गाउँपालिका
बार्षिक खरिद योजना तथा खरिद गुरु योजना तर्जुमा ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	३	३	४	१४	गाउँपालिका
वित्तीय सुशासन तर्फको जम्मा					**६**	**६**	**७**	**१३**	**९**	**४१**	

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
५.३ न्याय प्रणाली											
न्यायिक समितिका पदाधिकारी, मेलमिलापकर्ता तथा कर्मचारीहरुको क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम ।	पटक	१	६	पालिका स्तर	३	३	४	४	५	१९	गाउँपालिका
स्थानीय स्तरमा कानूनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन ।	पटक	०	५	सबै वडाहरु	२	२	३	३	४	१४	गाउँपालिका
न्याय प्रणाली तर्फको जम्मा					**५**	**५**	**७**	**७**	**९**	**३३**	
५.४ नविनतम प्रविधिको प्रयोग											
सूचना प्रविधि सम्बन्धी स्थानीय कानूनको तर्जुमा	पटक	०	२	पालिका स्तर	३	०	०	०	०	३	गाउँपालिका
विद्युतीय शासन प्रवर्द्धन कार्यक्रम (बिभिन्न सफ्टवयरको प्रयोग)	पटक	१	६	पालिका स्तर	५	१०	१०	१२	१८	५५	गाउँपालिका
गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय बीच नेटवर्किङ ।	संख्या	६	६	वडा स्तर	४	०	४	०	५	१३	गा.पा./वडा कार्यालय
नविनतम प्रविधिको प्रयोग तर्फको जम्मा					**१२**	**१०**	**१४**	**१२**	**२३**	**७१**	
५.५ शान्ति सुरक्षा											
सुरक्षा प्रशासनलाई प्रविधियुक्त बनाउन आवश्यक सहयोग ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	२	२	२	३	१२	गा.पा./नेपाल प्रहरी
सामुदायिक प्रहरी कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	३	३	३	३	५	१७	गा.पा./नेपाल प्रहरी
लागु पदार्थ तथा दुर्व्यसन नियन्त्रण तथा सचेतना	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	३	३	४	१४	गा.पा./नेपाल प्रहरी
शान्ति सुरक्षा तर्फको जम्मा					**८**	**७**	**८**	**८**	**१२**	**४३**	
५.६ अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा सुधार											
नतीजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यविधि तर्जुमा ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	५	०	०	०	०	५	गाउँपालिका/
कार्यक्रमहरुको अनुगमन कार्यक्रम	पटक	१	६	पालिका स्तर	५	५	६	६	६	२८	गाउँपालिका
अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिमा सुधार तर्फको जम्मा					**१०**	**५**	**६**	**६**	**६**	**३३**	
५.७ तथ्यांक प्रणाली											
सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको व्यवस्थापन ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२.५	२.५	३	४	५	१७	गाउँपालिका
गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	१०	०	०	०	०	१०	गाउँपालिका
क्षेत्रगत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण एवं	पटक	०	५	पालिका स्तर	०	२	२	२	२	८	गाउँपालिका

क्षेत्रगत कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	योजनाको लक्ष्य		आयोजना कार्यक्रम स्थल	योजना अवधिको लगानी (रु लाखमा)						जिम्मेवार निकाय
		आधार वर्ष ०७९/८०	योजना अवधिको लक्ष्य		०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	जम्मा	
प्रकाशन ।											
GIS प्रबिधिबाट स्थानगत नक्सा अद्यावधिक कार्यक्रम ।	पटक	०	५	पालिका स्तर	२	२	२	३	३	१२	गाउँपालिका
तथ्यांक प्रणाली तर्फको जम्मा					**१४.५**	**६.५**	**७**	**९**	**१०**	**४७**	
५.८ सामुदायिक-गैसस-साझेदारी											
गैसस तथा सामुदायिक संस्था परिचालनका लागि आचार संहिता निर्माण ।	पटक	०	१	पालिका स्तर	२	०	०	०	०	२	गाउँपालिका
टोल विकास संस्थाको गठन तथा परिचालन कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	१०	११	१४	१५	२०	७०	गाउँपालिका
स्थानीय स्तरमा गठन भएका आमा समुह, सामुदायिक संस्था परिचालन कार्यक्रम	पटक	०	५	पालिका स्तर	४	४	४	४	४	२०	गाउँपालिका
सामुदायिक-गैसस-साझेदारी तर्फको जम्मा					**१६**	**१५**	**१८**	**१९**	**२४**	**९२**	
संस्थागत विकास सेवा प्रवाह र सुशासन तर्फको					**१५७.५**	**११३.५**	**१३१**	**१३३**	**१८८**	**७२३**	
कुल जम्मा					**२०५८.२७**	**२६२९.६२**	**२८९७.१५**	**३१८२.३६**	**३४९५.९०**	**१४२६३.३०**	

१०.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

अनुगमन तथा मूल्यांकन एउटा व्यवस्थापकीय कार्य हो। विभिन्न तह, निकायबाट सञ्चालित विकास कार्यक्रमहरुबाट अपेक्षित लक्ष्य, उद्देश्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा सम्पादित कामको विभिन्न सूचकहरुको आधारमा मापन गर्न र अभिलेखीकरण गर्नका लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने गरिन्छ।

कुनैपनि योजना, कार्यक्रम कार्यान्वयनको जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने माध्यमको रुपमा अनुगमन तथा मूल्यांकनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी पद्धतिलाई धेरै अघि देखि कार्यान्वयनमा ल्याइएता पनि प्रभावकारी रुपमा पालना नगर्दा यस व्यवस्थालाई स्वचालित अथवा संस्थागत गर्न नसकिएको अवस्था छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय सरकारको उप-प्रमुख वा उपाध्यक्षलाई योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी प्रतिवेदन गर्ने जिम्मेवारी दिइएको छ, तर यस्तो महत्वपूर्ण विषयमा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी संरचनागत संयन्त्र सम्बन्धी व्यवस्था र आवश्यक प्रक्रिया बारे उल्लेख भएको देखिदैन। संविधानतः पालिकाहरु आफ्नो जनता प्रति पूर्ण जवाफदेही र उत्तरदायी भई अघि बढ्नु पर्ने परिप्रेक्षमा उपलब्ध साधन श्रोतको कुशल ढङ्गले परिचालन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न अनुगमन तथा मूल्यांकनको अहं भूमिका रहन्छ। स्थानीय स्तरमा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी स्पष्ट कानूनको अभाव, आवश्यक साधन श्रोत, तथ्यांक तथा जनशक्तिको अभाव जस्ता समस्याहरु विद्यमान छन्।

स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचकहरु सहितको अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको विकास र संयन्त्र निर्माण गर्न सकिने अवस्था रहनु, स्थानीय सरकार बलियो संगठनको रुपमा विद्यमान हुनु, स्थानीय स्तरमै सूचना प्रविधिको प्रयोग बढ्दै जानु, पालिकामा सडक सञ्जाल विस्तार हुनु, सुशासन प्रति प्रतिबद्ध राजनैतिक नेतृत्व रहनु जस्ता अवसरहरु नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्यांकनको संस्थागत विकासका लागि सकारात्मक पक्षहरु हुन्।

प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली मार्फत कार्यक्रम/आयोजनाहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयन गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नु अनुगमन तथा मूल्यांकनको प्रमुख उद्देश्य हो। यसका लागि नतिजा मूलक एवं स्वचालित अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई संस्थागत गर्न अपरिहार्य हुन्छ। अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि स्थानीय सरकारले नीतिगत व्यवस्था गरी यस प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने, अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई नीति निर्माण तहमा तथ्यपरक सूचनाको रुपमा ग्रहण गरी बहु-उपयोग गर्ने जस्ता रणनीति लिई अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्थाका लागि आवश्यक प्रक्रिया, संयन्त्र र जवाफदेहीता जस्ता पक्षहरु समेटी स्थानीय स्तरको कार्यविधि तर्जुमा गर्ने, कार्यक्रम/आयोजनाको प्रतिफल सूचकका आधारमा चौमासिक/वार्षिक अनुगमन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने, जवाफदेही अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्र निर्माण गर्ने, नतिजा खाकाको प्रतिफल सूचकको आधारमा योजनाको वार्षिक समिक्षा गर्ने, अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि आवश्यक साधन श्रोतको सुनिश्चितता गर्ने र यसमा खटिने जनशक्तिको लागि क्षमता विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने कार्यनीतिहरु लागु गरिनु पर्दछ। यस आवधिक योजना अन्तरगतका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि देहायका कार्यहरु सिफारिस गरिएको छ।

अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यविधि निर्माण र क्षमता विकास : अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यविधिमा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था र यसको प्रयोग, अनुगमन तथा मूल्यांकनका प्रकार, तरिका र समय सीमा, अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी प्रक्रिया, सुपरिवेक्षण विधि, सूचकहरु र प्रतिवेदनको ढाँचा, अनुगमन संयन्त्रको व्यवस्था, यस्तो संयन्त्रको दायित्व एवं जवाफदेहिता जस्ता आवश्यक विषयवस्तुहरु समेटिनु पर्दछ। स्थानीय स्तरको यो कार्यविधि तर्जुमाका लागि राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन-२०७५ मार्गदर्शक आधार हुन सक्दछ। अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी कार्यका लागि आवश्यक श्रोत साधनको व्यवस्थापनका साथै अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रमा रहने जनशक्तिको क्षमता विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनुपर्दछ।

अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको गठन : योजनाको लागत, परिमाण, समय सीमा र गुणस्तरीयताको आधारमा अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनको लागि निम्न अनुसारको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति गठन गर्ने।

क) पालिका उपाध्यक्ष - संयोजक

ख) पालिका अध्यक्षले तोकेका एकजना महिला सहित कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट २ जना सदस्य - सदस्य

ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य

घ) योजना शाखाका प्रमुख - सदस्य सचिव

यस समितिमा आवश्यकतानुसार कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ । कार्यपालिकामा एकीकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना पेश भएको १५ दिन भित्र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

वडा स्तरीय अनुगमन समितिको गठन : वडा भित्र सञ्चालित योजनाको लागत, परिमाण, समय सीमा र गुणस्तरीयताका आधारमा अनुगमन गरी आवश्यक पृष्ठपोषण दिनका लागि निम्नानुसारको वडा स्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्ने :

क) सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष - संयोजक

ख) वडा सदस्यहरु - सदस्य

ग) वडा सचिव - सदस्य सचिव

यस समितिमा आवश्यकतानुसार अन्य कर्मचारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिने छ । यस समितिले अनुगमनमा देखेका विषयका सम्बन्धमा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिलाई नियमित जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

आयोजनाको प्रभाव मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था : गाउँपालिकाले ५ करोड भन्दा बढी लागतका ठूला आयोजनाको योजना सम्पन्न भएको २ वर्ष भित्र तेस्रो पक्षबाट प्रभाव मूल्यांकन गराउनुपर्ने हुन्छ । आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियाको खाका देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १०.२ : आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रिया

के अनुगमन गर्ने?	कसले अनुगमन गर्ने?	कहिले अनुगमन गर्ने?	कसरी अनुगमन गर्ने?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गैसस, परियोजना	पटके, मासिक, चौमासिक र बार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	गाउँ कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्धवार्षिक, बार्षिक र मध्यावधिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • बार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने
असर तह अनुगमन	गाउँ कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	बार्षिक, मध्यावधिक र अन्तिम बर्ष	• सहभागितामूलक छलफल गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने • नमूना सर्वेक्षण गर्ने
प्रभाव तह अनुगमन	गाउँ कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मध्यावधिक र अन्तिम बर्ष	• नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने • सहभागितामूलक छलफल गर्ने • अध्ययन तथा सर्वेक्षण

१०.३ नतिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा

अवधारणा तथा विद्यमान स्थिति

योजना नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा के कती हासिल भयो भन्ने जानकारी पाउन निरन्तर रुपमा सूचनाको संकलन र विश्लेषण गर्ने प्रक्रियालाई नतिजा मूलक अनुगमन भनिन्छ । अर्को शब्दमा यस प्रणालीले आयोजनाको नतिजा खाकामा निर्धारित उद्देश्य र लक्ष्य अनुसारको नतिजा का लागि आवश्यक लगानी भए नभएको र प्रतिफल हासिल भए नभएको निर्क्यौल गर्दछ । योजना नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल गरिएको उपलब्धीलाई अपेक्षित नतिजा सँग तुलना गरी दक्षता, प्रभावकारिता, सान्दर्भिकता, प्रभाव र दीगोपनाको लेखाजोखा गर्ने कार्य नतिजामूलक मूल्यांकन हो । नतिजामूलक व्यवस्थापनलाई संस्थागत गर्न सकिएमा मात्र नतिजा मूलक अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । यस पद्धतिले विकास नतिजा लाई केन्द्र भागमा राखी रणनैतिक योजना, जोखिम व्यवस्थापन तथा उपलब्धीको मापन गर्दै निर्णय प्रक्रियालाई वस्तुगत तथा

सबल बनाउन योगदान पुऱ्याउछ । विकास प्रक्रियाका सबै चरणमा नतिजा सुनिश्चित गर्ने, कार्यक्रम तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकनलाई नतिजासँग आबद्ध गर्ने, नतिजा मापनका लागि सरल सूचकहरु सहितको फारम प्रयोग गर्ने, लगानी तथा क्रियाकलापलाई नतिजासँग आबद्ध गर्ने, प्रभावकारी नतिजाबाट पृष्ठपोषण लिने जस्ता विषयहरु नतिजामूलक अनुगमन पद्धतिमा पर्दछन् ।

राष्ट्रिय योजना आयोगबाट तर्जुमा गरिएको राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्यांकन दिग्दर्शन-२०७५ मा नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्था रहेको भएता पनि यस पद्धतिलाई संस्थागत गर्न सकिएको अवस्था छैन । स्थानीय तहमा अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी स्पष्ट कानूनी आधार बनिनसकेको अवस्थामा नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई संस्थागत गर्न प्रविधिमैत्री उत्प्रेरित जनशक्ति र प्रतिबद्ध नेतृत्वको खाँचो रहन्छ ।

नतिजा मा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा

प्रस्तुत आवधिक योजनामा सबै विषयगत क्षेत्रको परिमाणात्मक लक्ष्य सहितको एकीकृत नतिजा खाका प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई वस्तुगत र तथ्यपरक बनाउन नतिजामा आबद्ध गर्ने प्रयत्न गरिएको छ । यसरी तयार गरिएको नतिजामा आधारित ढाँचालाई कार्यक्रम तथा आयोजनाको वार्षिक समीक्षा कार्यक्रममा प्रयोगमा ल्याउदा सरोकारवालाहरु सबैलाई कार्यक्रम तथा आयोजनाको वास्तविक स्थितिको जानकारी हुन्छ । नतिजा मूलक अनुगमनमा देहायका विषयहरुलाई ध्यानमा दिई नतिजा को मापन गरिन्छ ।

- विभिन्न सूचकहरुको लक्ष्य र प्रगति बीचमा अन्तर रहे नरहेको ।
- सूचकहरुको लक्ष्य र प्रगति बीच अन्तर भएमा कारणको पहिचान गर्ने ।
- लक्ष्य हासिल गर्न गर्नुपर्ने कार्यको पहिचान गर्ने ।
- कार्यान्वयनमा स्थलगत अवरोधहरु के-के छन् पहिचान गर्ने ।
- कार्यान्वयन रणनीति परिवर्तनको व्यवस्थापन योजना बनाउने ।
- लगानी, प्रक्रिया, प्रतिफलको असर र प्रभावसँगको अन्तर सम्बन्ध विकास गरी नतिजा श्रृंखला तयार गर्ने ।

आवधिक योजनाको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्यांकन खाका तालिका १०.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०.३ : आवधिक योजनाको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्यांकन खाका

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
लक्ष्य : रोजगारी र आयमा वृद्धि गरी पूर्वखोलावासीको जीवनस्तरमा दीगो तथा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने ।	आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	५.८*	६.५	७	• बार्षिक • मध्यावधि • अन्तिम	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समितिहरु/विषयगत शाखाहरु • तेश्रो पक्ष
	प्रति व्यक्ति कूल आय	अमेरिकी डलर	१३६२*	१४५०	१५००		
	गरिबीको रेखा मुनीको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१७*	१५	११		
	बेरोजगारीको दर	प्रतिशत	११.२**	९.०	७.०		
	कृषि उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मे.ट/प्रति हे.	३.२०	४.०	४.५		
	कृषि भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्धता	प्रतिशत	३६.५	४२	४७		
	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	८१.००	९०	९३		
	बालविकास केन्द्रबाट कक्षा १ मा भर्ना	प्रतिशत	९९	१००	१००		
	बिद्यालय छाड्ने दर (कक्षा ९-१२)	प्रतिशत					
	५ वर्ष मुनिका बाल मृत्यु दर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	संख्या	०	०	०		
	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने गर्भबती	प्रतिशत	१००	१००	१००		
	मातृ मृत्यु दर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	संख्या	०	०	०		
	औषत आयु	वर्ष	६९.३**	७२	७५		
	शुद्ध खानेपानीको उपलब्धता	प्रतिशत	९६.००.	९८	१००		
	३० मिनेटको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	४५	६०	७५		
	नाली सहितको कालोपत्रे सडक	कि.मी.	१६.५०	२५.००	३६.८२		
	विद्युत उपलब्धता	प्रतिशत	९८.८६	९९	१००		
	मोवाइल प्रयोगकर्ता (परिवार)	प्रतिशत	७३.६७	९२	९८		
	इन्टरनेट सेवामा पहुँच (परिवार)	प्रतिशत	५१.५२	५५	६५		
	खरको छाना भएका परिवार	प्रतिशत	४.७०	००	००		
	सामुदायिक वन	संख्या	३८	४०	४५		
	पक्की शौचालय भएका घर	प्रतिशत	९२.८७	९४	९५		
	खाना पकाउने इन्धन-दाउराको प्रयोग	प्रतिशत	८३.४३	८०	७०		
	बेरुजु फछर्यौट	प्रतिशत					
	कुल बार्षिक बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	१.००	१.८	२.००		
	संस्थागत स्वमूल्यांकनमा पालिकाको अंक	प्रतिशत	४१.२५	७५.००	८५.००		
असर १ : कृषि, पर्यटन, उद्योग लगायतका क्षेत्रहरुको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत दीगो तथा उच्च आर्थिक	कूल खाद्यान्न उत्पादन	मे.ट.	१३४५५.५	१५५००	१७५००	• चौमासिक • बार्षिक	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/आर्थिक विकास शाखा
	मासु उत्पादन	मे.ट.	४२	७५	९०		
	उद्योग, वन र खनिज सम्पदाबाट रोजगारी	संख्या					
	दूध उत्पादन (वार्षिक लिटर हजारमा)	लिटर	२६६	३००	३३०		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
वृद्धि हासिल गर्ने ।	दलहन उत्पादन	मे.ट	१७.५	२१	२४	• मध्यावधि	• कृषि तथा पशुपंक्षी इकाई • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • सहकारीहरु
	तेलहन	मे.ट.	६.१	१०	१४		
प्रतिफल १.१ : कृषि, पशुपालन तथा बन्यजन्य बस्तुमा आधारित उद्योग/व्यवसायलाई व्यवसायीकरण गर्ने ।	धान पकेट क्षेत्र	संख्या	२	३	३	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/आर्थिक विकास शाखा • कृषि तथा पशुपंक्षी इकाई • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • सहकारीहरु
	मकै उत्पादन पकेट क्षेत्र	संख्या	३	४	५		
	तरकारी पकेट क्षेत्र	संख्या	२	६	६		
	फलफूल पकेट क्षेत्र (वडाहरु)	संख्या	४	४	४		
	अण्डा उत्पादन (वार्षिक)	क्यारेट	४८१५	५२००	५५००		
	सुधारिएको गोठ र खोरहरु	संख्या	८०९	९००	१०००		
	घरेलु तथा साना उद्योग (सेवा समेत)	संख्या	१०८	१५०	१८०		
	महत्वपूर्ण जडिबुटीको तथ्यांक अभिलेखांकन	संख्या	०	१	२		
	उद्योग ग्रामको स्थापना	संख्या	०	०	१		
	दूग्ध संकलन केन्द्र	संख्या	०	१	२		
	खाद्यान्न वाली वीउ उत्पादन	हे.	५०८	७५०	१०००		
	आलु उत्पादन	मे. टन	१००.५	१३०	१६०		
	फलपूल उत्पादन	मे. टन	९८	२३५	३२५		
	फलफूल वालीको क्षेत्रफल	हे.	१३	२०	२५		
	नगदेवालीको क्षेत्रफल	हे.	६०	९०	१५०		
	खाद्यान्न वाली वीउ उत्पादन	हे.	५०८	७५०	१०००		
	माटो परिक्षण शिविर	संख्या	१	४	६		
	तरकारीको व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	प्रतिशत	०.३	०.९	१.५		
	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	५	६	६		
	सहकारीमा आवद्ध कृषक	संख्या	१३१९	१५००	१६५०		
	कृषि उपज संकलन केन्द्र	संख्या	२	४	६		
	कृषि टनेल संख्या	संख्या	४७५	५४०	६००		
	व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्म	संख्या	७७	११०	१३०		
	अण्डामा आत्मनिर्भर	प्रतिशत	२.६	४	६		
	डालेघांस उत्पादन	रोपनी	१२	२०	२५		
	फलफुल तथा तरकारी चिस्यान केन्द्र निर्माण	संख्या	०	०	१		
प्रतिफल १.२ : पर्यटन क्षेत्रको विकास र	स्तरीय होटल, मोटल, रेष्टुरेण्ट र रिसोर्ट	संख्या	०	२	३		
	होमस्टे संचालन	संख्या	१	२	३		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
प्रर्वद्धनबाट आयस्तर बढाउने ।	पर्यटन मार्ग	संख्या	०	६	६		
	पर्यटकीय सूचना केन्द्र	संख्या	०	१	१		
	पर्यटन प्रचार सामाग्री (अडियो, भिडियो, श्रव्यदृश्य आदि)	प्रकाशन संख्या	०	१	१		
प्रतिफल १.३ : श्रमको उचित प्रयोग गरी रोजगारी श्रृजना मार्फत गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।	घरेलु तथा साना उद्यममा संलग्न परिवार	संख्या	२३८	२७५	३००	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • आर्थिक बिकास समिति /रोजगार शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	६ महिना भन्दा बढी रोजगार प्राप्त जनशक्ति	संख्या	३९३१	४२००	४५००		
	अति विपन्न परिवार राहत कार्यक्रमबाट रोजगारी सिर्जना	संख्या	१२६४	१४००	१५००		
	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमबाट रोजगारी	संख्या	१९४६	२५००	३२००		
	आयआर्जनमा संलग्न (कृषि पशुपंक्षी लगायत विभिन्न उद्यम समूह)	समूह संख्या	२५२	२७५	३००		
	कृषि तथा पशुपालन महिला उद्यमी सहकारी	संख्या	५	१०	१२		
असर २ : समुन्नत र मर्यादित जीवनका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका सामाजिक पूर्वाधारहरुको समुचित विकास गर्ने ।	गाउँपलिकाको शिक्षामा लगानी	प्रतिशत				• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • सिामाजिक बिकास समिति /स्वास्थ्य शाखा, शिक्षा शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (माध्यमिक तह)	अनुपात					
	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा भएका वडा	संख्या	०	२	४		
	बि.सि.जी. खोप कभरेज	प्रतिशत	६७.१०	९२	१००		
	डि.पि.टी., हेपाटाइटिस बि खोप कभरेज	प्रतिशत	७५.९	१००	१००		
	रुबेला खोप (९-११ महिना)	प्रतिशत	७५.९०	९८	१००		
	जन्मदा २.५ के.जी. ? तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	१.८०	१.८	१.५		
	१८० दिन आइरन च क्की प्रयोग गर्ने गर्भवती	प्रतिशत	७३.००	८५	९२		
	भिटामिन ए प्रयोग गर्नृ महिला	प्रतिशत	१००	१००	१००		
	पहिलो पटक स्वास्थ्य संस्थामा जाने गर्भवती	प्रतिशत	७६.५०	९०	९५		
	४ पटकसम्म स्वा. संस्था मा जाँच गराउने गर्भवती	प्रतिशत	७३.२०	८५	९०		
प्रतिफल २.१ : गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य सेवामा सहज पहूँचको व्यवस्था गर्ने ।	नमूना सामुदायिक विद्याल	संख्या	०	१	२	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/शिक्षा शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	प्राविधिक धारका विद्यालय	संख्या	१	१	१		
	विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	७	९	१५		
	ICT ल्याब भएका विद्यालय	संख्या	१०	१३	१५		
	इन्टरनेट सेवा उपलब्ध विद्यालय	संख्या	१५	२५	३५		
	अपाङ्गमैत्री पूर्वाधार भएका विद्यालय	संख्या	०	७	१२		
	पक्की शौचालय भएका विद्यालय	संख्या	३८	३८	३८		
	खेल मैदान भएका विद्यालय	संख्या	१८	२२	२६		
	एम्बुलेन्स सेवा	संख्या	२	३	३		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
प्रतिफल २.२ : स्वच्छ खानेपानीको उपलब्धता र सरसफाइ सेवाको सुनिश्चित गर्ने ।	बालमैत्री शौचालय भएका बिद्यालयहरु	प्रतिशत	५०	८०	१००	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/सामाजिक बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	वडा तहमा फोहोर संकलन केन्द	संख्या	०	४	६		
	एक घर एक धारा उपलब्ध घर परिवार	प्रतिशत	७०.२८	९०	१००		
	पक्की शौचालय भएका घरघुरी	संख्या	९२.८७	९५	९७		
प्रतिफल २.३ : मौलिक संस्कृति, भाषा र परम्पराको संरक्षण गर्ने ।	बहु साँस्कृतिक संग्राहलय	संख्या	०	१	१	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/सामाजिक बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
प्रतिफल २.४ : खेलकूदको माध्यमबाट युवाहरुलाई आत्मसम्मान तथा राष्ट्रिय गौरब वृद्धिमा सरिक बनाउने ।	मुख्य खेल मैदान	संख्या	०	१	१	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/सामाजिक बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	प्रशिक्षण प्राप्त खेलाडी	संख्या	१०	४०	६०		
प्रतिफल २.५ : सेवा, सुविधा र अवसर वितरणमा समन्यायिक सिद्धान्तको अवलम्बन गरी सामाजिक समावेशिता र समानतामा आधारित विकास प्रक्रियालाई आत्मसात गर्दै सामाजिक सुरक्षा र न्याय प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने ।	जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र स्थापना	संख्या	०	१	२	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/सामाजिक बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	बालक्लब परिचालन	संख्या	२५	३०	६०		
	बालश्रम मुक्त वडा	संख्या	०	४	६		
	अति विपन्न महिला समूह गठन तथा परिचालन	संख्या	०	६	६		
	शारीरिक अशक्तहरुको सञ्जाल निर्माण तथा परिचालन	संख्या	०	१	१		
	लैंगिक उत्तरदायि बजेट परीक्षण (वार्षिक)	संख्या	१	३	५		
	लैससास नीति तर्जुमा	पटक	०	१	१		
असर ३ : स्तरयुक्त भौतिक पूर्वाधारको विकास मार्फत आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा सहज पहूँच सुनिश्चित गर्ने ।	बाह्रै महिना यातायात सुचारु सडक	कि.मी.	१६	१००	१७५	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/पूर्वाधार बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	व्यवस्थित नमूना शहर	संख्या	०	०	१		
	आधुनिक व्यवस्थित बस पार्क	संख्या	०	१	१		
	पहिरो नियन्त्रण	संख्या	०	१	३		
प्रतिफल ३.१ : भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि दीर्घकालीन नीति र भू-उपयोग	ग्रामिण यातायात गुरु योजना अध्यावधिक	संख्या	१	१	१	• चौमासिक • बार्षिक	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/पूर्वाधार
	भू-उपयोग नीति अनुसार जग्गाको वर्गीकरण	पटक	०	१	१		
	भू-उपयोग योजना तर्जुमा	संख्या	०	१	१		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।						• मध्यावधि	बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
प्रतिफल ३.२ : प्रमुख सडक तथा पुल, भवन निर्माण, सिंचाई तथा तटबन्ध जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा केन्द्र तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	कच्ची सडक लम्वाई	कि.मी.	२८२	१८२	१०७	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/पूर्वाधार बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	बसपार्क अध्ययन तथा निर्माण	संख्या	०	१	१		
	पक्की पुल निर्माण	संख्या	३	६	९		
	झोलुङ्गे पुल निर्माण	संख्या	१२	१८	२०		
	विद्युत उर्जा खपतका लागि विद्युत चुल्हो अनुदान	संख्या	०	१००	२००		
प्रतिफल ३.३ : भवन, वस्ती विकास तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने ।	भवन मापदण्ड/संहिता निर्माण	संख्या	०	१	१	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/पूर्वाधार बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	१५ शैयाको अस्पताल निर्माण	संख्या	०	१	१		
	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	३	५	६		
	गाउँपालिकाको प्रशासकीय भवन	संख्या	०	१	१		
	सामुदायिक भवन	संख्या	५४	५८	६०		
	आधुनिक वस्ती विकासका लागि बिस्तृत परियोजना तयारी	संख्या	०	०	१		
असर ४ : वातावरण र विकास बीच सन्तुलित सम्बन्ध बनाई दीगो विकासमा जोड दिने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षती न्यूनीकरण गर्ने ।	खुल्ला चउर, बुट्यान, नदी किनार र चरन क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रर्वद्धन गर्ने	हेक्टर	२०	२३	२७	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापन शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति •
	सन्तुलित तथा दीगो विकासमा जनचेतना स्तर अभिवृद्धि	प्रतिशत	५०	७०	८५		
प्रतिफल ४.१ : विभिन्न पूर्वाधार तथा आर्थिक विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा दीगो विकासको मान्यता अवलम्बन गर्ने र प्राकृतिक सम्पदाहरुको संरक्षणमा स्थानीय प्रविधिको अधिकतम उपयोग गर्ने	नदी कटान क्षेत्रमा वायो इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग	कि.मी	१	२	३	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/वातावरण तथा बिपद व्यवस्थापन शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	सडकका दुवै किनारा र पहिरो प्रभावित क्षेत्रमा वृक्षारोपण	हेक्टर	१	३	४		
	वातावरण संरक्षणसँग सम्बन्धित स्थानीय कानून निर्माण	संख्या	२	३	४		
प्रतिफल ४.२ : प्राकृतिक सम्पदाहरु र जैविक विविधताको संरक्षण तथा संम्बर्द्धन गर्ने ।	जोखिममा रहेका दुर्लभ वनस्पति र वन्यजन्तु संरक्षणका लागि इकोलोजिकल कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन	संख्या	०	१	१	• बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/बातावरण
	जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति	संख्या	०	१	१		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
	तर्जुमा					• अन्तिम	शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	पोखरी, जलाशयको निर्माण तथा संरक्षण	संख्या	१०	१४	१६		
	पालिका स्तरीय वन ईकाईको स्थापन	संख्या	०	०	१		
	वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी र जडिबुटीको तथ्यांक संकलन र अभिलेखीकरण	संख्या	०	१	१		
	वनमा आधारित स्थानीय फर्निचर उद्योग	संख्या	६	९	१२		
प्रतिफल ४.३ : विपद् व्यवस्थापनका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	वडा स्तरमा विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना	संख्या	०	४	६	• बार्षिक • मध्यावधि • अन्तिम	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/बातावरण शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	वन्यजन्तुबाट बालीनाली क्षति	हेक्टर	१००	७०	५०		
	विपद् व्यवस्थापन समिति	संख्या	१	१	१		
	विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा	संख्या	०	१	१		
	वडागत विपद् प्रतिकार्य योजना	संख्या	०	५	८		
	खोला/ठाडा खोलामा तटबन्ध निर्माण	कि.मी.	१	२	३		
	सम्भावित विपद् क्षेत्र नक्सांकन	पटक	०	१	१		
असर ५ : सहज तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह मार्फत पालिकावासीहरुलाई सुशासनको प्रत्याभूति गराइनेछ ।	सार्बजनिक लेखापरीक्षण भएका योजना	प्रतिशत	१००	१००	१००	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• गाउँकार्यपालिका • अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/सामाजिक बिकास शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	इन्टरनेट सुबिधा भएका वडा कार्यालयहरु	संख्या	६	६	१		
	न्यायिक समितिमा आएका मुद्धाहरुको फछ्यौट	प्रतिशत	७५	९०	०		
	वस्तुगत विवरण अद्यावधिक	पटक	०	१	६		
	लैससास स्थानीय रणनीति तर्जुमा	संख्या	०	१	१		
	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट परीक्षण (बार्षिक)	पटक	१	३	०		
	निर्णय प्रक्रियामा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३३	३८	४०		
प्रतिफल ५.१ : सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र समय सीमा भित्र आवद्ध गरी नतिजामूलक बनाउने ।	आम्दानी खर्चको सार्वजनिकीकरण (चौमासिक)	पटक	१	९	१५	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/ प्रशासन शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति • तेश्रो पक्ष
	सार्वजनिक सुनुवाई (चौमासिक)	पटक	३	९	१५		
	सामाजिक परिक्षण भएको योजना/कार्यक्रम (बार्षिक)	संख्या	०	३	५		
	संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन	पटक	१	१	२		
	करका दर र दायरा बारे बिस्तृत अध्ययन	संख्या	१	२	२		
	मध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा	पटक	०	३	५		
	शाखा तथा इकाईहरु एवं कर्मचारीहरुको कार्य बिबरण तैयारी तथा परिमार्जन	पटक	१	२	२		
	कर्मचारीहरुको कार्य सम्पादन सम्झौता (शाखा प्रमुख हरु संग)	प्रतिशत	१००	१००	१००		

नतिजा श्रृङखला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु					समयावधि	जिम्मेवारी
	सूचक विवरण	इकाई	आधार वर्ष ०७९/८०	लक्ष्य (सम्मको अवस्था) ०८२/८३	०८४/८५		
प्रतिफल ५.२:: गाउँपालिकालाई नीति निर्माण, नियमन तथा सहजीकरण गर्ने केन्द्रको रुपमा विकास गरी सेवा प्रवाह लगायतका मुख्य कार्यहरुमा वडा कार्यालयलाई जिम्मेवार बनाउने ।	पालिका र वडा कार्यालय बीच नेटवर्किङ्ग	संख्या	६	६	६	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/ प्रशासन शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति
	सुविधायुक्त वडा कार्यालय	संख्या	१	४	६		
	कानून तर्जुमा	संख्या	३८	६५	८०		
प्रतिफल ५.३ : संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तथा नेतृत्व विकासलाई प्राथमिकता दिने । :	पालिकाको क्षमता बिकास योजना तर्जुमा	संख्या	१	२	२	• चौमासिक • बार्षिक • मध्यावधि	• अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • विषयगत समिति/ प्रशासन शाखा • वडा स्तरीय अनुगमन समिति
	क्षमता विकासबाट लाभान्वीत कर्मचारी	प्रतिशत	४०	१००	१००		
	क्षमता विकासबाट लाभान्वीत जनप्रतिनिधि	प्रतिशत	२०	१००	१००		

१०.४ मध्यावधि मूल्याङ्कन

अवधारणा

आवधिक योजनामा सोँच, लक्ष्य, उद्देश्य, सहित विभिन्न कार्यक्रमहरु प्रस्ताव गरी कार्यान्वयनका लागि विभिन्न रणनीति/कार्यनीतिहरुको व्यवस्था गरिएको हुन्छ । त्यसैगरी योजनामा निर्दिष्ट गरिएका कार्यक्रमहरुलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धी व्यवस्थालाई त्यत्तिकै महत्व दिइएको हुन्छ ।

अनुगमन भन्नाले अधिकार प्राप्त निकायले तोकेको व्यक्ति/संस्थाले निरन्तर वा आवधिक रुपमा गरिने निगरानी, सूचना संकलन, विश्लेषण र सुधारात्मक कार्यलाई बुझिन्छ भने मूल्यांकनले कार्यान्वयन चरणमा रहेका वा सम्पन्न भएका नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको सान्दर्भिकता, प्रभावकारिता, कार्यदक्षता, दीगोपना तथा प्रभावहरुका सम्बन्धमा आन्तरिक वा बाह्य मूल्यांकनकर्ताबाट उद्देश्यपूर्ण तवरले गर्ने कार्यलाई बुझिन्छ । योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयनका क्रममा भएका सबल तथा दुर्बल पक्षहरुबाट पाठ लिई भावी योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा आवश्यक सुधार गर्ने तथा अख्तियार प्राप्त व्यक्तिलाई कार्यान्वयन र नतिजा प्रति जवाफदेही बनाउने उद्देश्यबाट मूल्यांकन सम्बन्धी कार्य हुन्छ । यस्ता नीति, योजना, कार्यक्रम, आयोजनाहरुको विभिन्न समयावधिमा निरन्तर अनुगमन तथा दीगोपनाको अनुगमन हुन्छ भने मूल्यांकन तर्फ पूर्व मूल्यांकन, मध्यावधि मूल्यांकन, अन्तिम मूल्यांकन तथा प्रभाव मूल्यांकन गर्ने गरिन्छ ।

यो आवधिक विकास योजना ५ वर्षे समय सीमा भित्र सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा गरिएकोले यसको प्रभावकारिताका लागि निरन्तर रुपमा गरिने अनुगमनका अतिरिक्त नतिजा मूलक ढाँचामा वार्षिक रुपमा गरिने वार्षिक समीक्षा अतिरिक्त योजना कार्यान्वयन चरणको तीन वर्ष पछि मध्यावधि मूल्यांकन गर्ने व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।

उद्देश्य

मध्यावधि मूल्यांकन गर्नुको उद्देश्य निम्नानुसार हुनेछ ।

- यो प्रथम आवधिक योजनाको Relevancy कस्तो रहयो,
- विकास प्रक्रियामा योजनाको प्रभाव कस्तो रहयो,
- सेवा प्रदायक संस्थाहरुको के कस्तो क्षमता विकास भयो,
- विभिन्न लक्षित समूह प्रति के कस्तो प्रभाव पर्‍यो, यस्ता समूहको योजना प्रतिको धारणा के रहयो,
- पालिकावासीहरु, नागरिक समाज तथा निजी क्षेत्रमा योजनाले पारेको प्रभाव र योजना प्रतिको धारणा कस्तो रहयो,
- लक्ष्य र प्रभाव बीचको भिन्नता पहिल्याई सो को कारण र अब योजना कार्यान्वयनमा अपनाउनु पर्ने सुधारका पक्षहरु एकीन गरी सुदृढ कार्ययोजना निर्माण गर्ने,

मध्यावधि मूल्यांकन प्रक्रिया तथा विधि :

मध्यावधि मूल्यांकनमा देहायका विधि र प्रक्रिया अपनाई मूल्यांकन गर्ने व्यवस्था हुनेछ ।

- सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरुको क्रियाशील सहभागीतामा मूल्यांकन गर्ने ।
- विभिन्न कार्यक्रम एवं आयोजनागत प्रतिवेदनहरुको समिक्षा गर्ने ।
- सम्बद्ध पक्षहरुसँग अन्तरवार्ता, FGD, KII जस्ता विधिबाट सूचनाहरु लिने ।
- खास-खास विषयको Case Study गर्ने ।
- अघिल्लो वर्षहरुमा गरिएका नतिजामा आधारित वार्षिक समिक्षा/मूल्यांकनलाई आधार बनाउने ।
- विभिन्न उत्तरदाताहरुसँग परिमाणात्मक तथा गुणात्मक विधिहरुबाट सूचना संकलन र विश्लेषण गरी विकास योजना प्रतिको जनधारणा आंकलन गर्ने ।
- मूल्यांकन कार्यमा तेश्रो पक्षबाट दक्ष व्यक्तिहरुको सहयोग लिने ।

१०.५ अन्तिम मूल्याङ्कन

अवधारणा

कुनै नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित उपलब्धी के कस्तो रहयो भनी त्यस्ता योजना, कार्यक्रम, आयोजना सम्पन्नताको अन्त्यमा गरिने लेखाजोखालाई अन्तिम मूल्यांकन भनिन्छ । आवधिक योजनामा रहेका विषयगत कार्यक्रमहरु तथा विभिन्न आयोजनाहरुको शुरु चरण देखिनै चौमासिक, वार्षिक तथा मध्यावधि मूल्यांकन हुँदै आएको हुन्छ भने योजना अवधिको अन्त्यमा समग्र मूल्यांकन गरी अपेक्षित लक्ष्य, उद्देश्यसँग प्राप्त उपलब्धीको तुलना गरी वास्तविक नतिजा निकालिन्छ । यही प्रक्रिया अन्तरगत योजनाको समग्र मूल्यांकनको लागि गाउँपालिकाले योजना अवधिको अन्त्यमा विशेषज्ञ सहितको तेश्रो पक्षबाट अन्तिम मूल्यांकन गर्ने व्यवस्था मिलाउनेछ । यस्ता मूल्यांकनबाट प्राप्त पृष्ठपोषण अर्को आवधिक योजनामा उपयोगमा ल्याइने हुँदा कार्यान्वयन पछिको उपलब्धी स्थिति पत्ता लगाउन अनुगमन तथा मूल्यांकनका अत्यन्त महत्वपूर्ण मानिने निम्न ५ वटा पक्षहरुको लेखाजोखा, नाँप-जाँच एवं तुलना गरी समग्र योजनाको प्रतिफल, उपलब्धी र प्रभावको नतिजा जनसमक्ष ल्याइन्छ ।

M&E मा ५ वटा पक्षहरु मध्य अनुगमनको लागि साधन श्रोत (Resources) र विभिन्न क्रियाकलापहरु (Activities) को आधारमा प्रतिफल (Outputs) के कस्तो छ भनी विभिन्न सूचनाहरु प्राप्त गरी विश्लेषण सहित तत्काल सुधारका लागि प्रतिवेदन गरिन्छ भने मूल्यांकनबाट प्राप्त उपलब्धी (Outcomes) र प्रभाव (Impacts) को लेखाजोखा गरी नतिजा स्थिति पहिल्याउने काम हुन्छ ।

मूल्यांकनको उपादेयता

व्यवस्थापनको अति महत्वपूर्ण मानिने यो M&E औजारबाट योजना कार्यान्वयन पक्षलाई सही ठाउँमा ल्याउने, योजनाबाट परेको प्रभावको नाँप-जाँच गरी नतिजा दिने, जनता प्रतिको जवाफदेहितालाई सुनिश्चित गर्ने, योजनाविद्⁄निर्णयकर्तालाई महत्वपूर्ण सूचना अथवा पृष्ठपोषण दिने, लगानीकर्तालाई उत्साहित बनाउने, सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास गर्ने, समग्र योजना स्थिति तथा प्रभाव बारे जानकारी लिने जस्ता विषयहरुको उपादेयता हुन्छ ।

अन्तिम मूल्यांकनको उद्देश्य र विधि

योजनाको अन्तिम मूल्यांकन सम्बन्धी कार्यबाट योजनाले समग्र रुपमा विभिन्न लक्षित वर्ग, समावेशीकरणको पक्ष, क्षेत्रीय सन्तुलनको पक्ष, सामाजिक जागरण र परिर्वतन जस्ता विषयहरुमा पारेको प्रभावलाई अभिलेखीकरण गरी भावि योजनाका लागि पृष्ठपोषण तयार गरिन्छ । यसरी मूल्यांकन पद्धति योजना चक्रको ज्यादै महत्वपूर्ण र अभिन्न अङ्ग हो भन्ने बुझ्न सकिन्छ । योजनाको अन्तिम मूल्यांकनको उद्देश्य पनि योजनाको लक्ष्य, उद्देश्यसँग प्राप्त उपलब्धीको तुलना र योजनाले पारेको प्रभावको लेखाजोखा गर्नु रहेको छ भने अन्तिम मूल्यांकन विधिमा पनि योजनाको मध्यावधि मूल्यांकनमा प्रयोग भएका विभिन्न विधिहरुलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

अन्त्यमा

योजना तर्जुमाका कममा योजनागत चरणहरुका अतिरिक्त पालिकाका जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरु, संघ संस्था, विभिन्न समुदाय एवं निकायका प्रतिनिधि, बुद्धिजीवि, योजनाविद्, सामाजिक अगुवा समेतको उपस्थितिमा गाउँपालिका सभाहलमा अभिमुखीकरण एवं कार्यशाला गोष्ठी गरी योजना तर्जुमा प्रक्रिया थालनी गरिएको हो । यो योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिक र द्धितीय श्रोतबाट विभिन्न विधि र प्रकृया अपनाई तथ्याङक संकलन गरिएको छ । पालिकाबाट संकलित तथ्याङक वा सूचनाहरुलाई पनि आवश्यकता अनुरुप पुनर्पुष्टि गरी द्धितीय स्रोतका रुपमा प्रयोग गरिएको छ । यसरी संकलित सूचनाहरुको आधार लिई सोही आधारमा विभिन्न चरणका छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट सबै विषयगत क्षेत्रहरु समेटिने गरी योजना निर्माणको प्रकृया अगाडि बढाइएको हो । यस कममा विषय विज्ञहरुको संलग्नतामा यो योजना तर्जुमा गरिएको छ । यो योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित सरोकारवाला संघ संस्था, निकाय र व्यक्तिका साथै संघीय तथा प्रदेश सरकार समेतको महत्वपूर्ण सहकार्य र सहयोगको अपेक्षा हुनु स्वभाबिकै हुन्छ । प्रस्तुत योजनालाई नतिजामुखी परिणाम सहित कार्यान्वयन गर्न तपसिलका कुराहरुमा ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक देखिन्छ ।

- कृषिमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी व्यवसायिक कृषि उत्पादनमा जोड दिने । कृषि क्षेत्रलाई आर्थिक हबको रुपमा विकास गर्ने ।

- कृषि भूमिलाई व्यवस्थित र संरक्षण गरी पूर्वखोला गाउँपालिकाको वडा नं.१, २, ३ लाई अर्गानिक खेती क्षेत्रका रुपमा स्थापित गर्ने ।
- प्राकृतिक सम्पदा-जल, जङ्गल र जमिनमा पर्यटन प्रवर्द्धन हुने खालका पूर्वाधारहरुको व्यवस्थापन गरी पर्यटन क्षेत्रलाई आर्थिक विकासमा जोड्न प्रयत्नशील रहने ।
- पर्यटन पूर्वाधार, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि र आर्थिक विकासको क्षेत्रमा सम्भव भएसम्म निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी सार्वजनिक-निजी-साझेदारी मोडलमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- सार्वजनिक-निजी-सहकारी-साझेदारी अन्तरगत पर्यटन प्रवर्द्धन, सामुहिक खेती, सहकारी खेती, कृषि उत्पादन संकलन, भण्डार र बजारीकरणको अभियान चलाउने, स्मार्ट फार्मिङको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने ।
- सुशासनको प्रत्याभूति दिलाउन इन्टरनेटको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने र विद्युतीय सेवाबाट कार्य सञ्चालन गर्ने ।
- सडक किनारमा वृक्षारोपण गर्ने र प्रत्येक घरआगनमा हरियालीपूर्ण वातावरणको अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- गौरबका आयोजना र रुपान्तरणकारी आयोजनाहरुलाई केन्द्र सरकार तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।
- भू-उपयोग योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- गाउँ यातायात गुरुयोजना परिमार्जन गर्ने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन र सरसफाईका बारेमा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- विद्यालयको भौतिक सुधार एवं गुणस्तरीय पठन पाठनका लागि योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।
- व्यवसायिक कृषि, पशुपालन, तरकारी खेती जस्ता क्षेत्रहरुको विशेष सम्भावना रहेकोले यी क्षेत्रमा स्वरोजगार सीप र तालिमको व्यवस्था गरी युवाहरुलाई पलायनबाट रोक्ने र आर्थिक उपार्जनमा ध्यान दिने ।
- उपलब्ध साधन श्रोतलाई सन्तुलित र लैससासको मर्म अनुसार न्यायोचित तवरले वितरण गर्ने ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाई प्रभावकारिता ल्याउने ।

अनूसूची-१ : परियोजना बैंक

क) सडकहरु

वडानं. १

- ढाकेवास-तामाखानी-बिरुवा मोटर बाटो
- दार्सिभञ्ज्याङ-पाङजुङ-रेचे मोटर बाटो
- दार्सिभञ्ज्याङ-रेलडाँडा मोटर बाटो
- दार्सिभञ्ज्याङ-पोखरडाँडा मोटर बाटो
- सिमलभञ्ज्याङ-थोत्राबारी-गुनडाँडा-रोमान्दी मोटर बाटो
- बसुर्घा-मनहरी मोटर बाटो
- पङ्केभञ्ज्याङजामकोट मोटर बाटो
- बुढाथोकी-समुधा मोटर बाटो
- तल्लो बैछाप-लोस्दी मोटर बाटो
- दार्सिभञ्ज्याङ-पिपलचौर-कैनेपानी मोटर बाटो
- सानो गल्धा-सोमसतक मोटर बाटो
- पारजुङ-खयरघाट मोटर बाटो
- मस्लाङ मोटरबाटो
- डुम्रे मोटर बाटो
- मुन्दुङ मोटर बाटो
- शिरडाँडा मोटर बाटो
- कोक्सेदी मोटर बाटो
- खत्रीडाँडा मोटर बाटो
- तालतुङ मोटर बाटो
- कर्चिस मोटर बाटो

वडा नं २

- जल्पा मैदान भन्ज्याङ तल्लो टोल मो .बा
- ढोलिमारा चुलीडाडा मोटर बाटो
- गैराथोक जगरलाक मो बा
- प्रतिक्षालय वडा कार्यालय वापन खन्तुङखोला मोटर बाटो
- वडा रिङजाली झर्ने मोटर बाटो
- सुबीडाडा मुडेखर्क मो बा
- बरेन्गदी मलेंगी टोल मो बा
- दद्रा बाट ज्ञानचौर मोटर बाटो
- जल्पा सकिने सुखौरा मो बा
- नेपाल टेलिकम टाबर जाने बाटो
- भुटुक डाडा जरखरक मो बा
- भन्ज्याङ बरेक्दी मो बा
- जल्पा अधमारा रकुन्खोला खैरेनिं मो बा
- पनेरगौडा गोठबरी बराल टोल मो बा
- चुलीडाडा ठुलोडाडा बघेलि जनमार्ग
- खंतुनखोला कृषि मो बा
- छेब्कोंन ढापडाडा मो बा
- मादले गुफा जाने बाटो
- इश्वरि सर को घर जाने बाटो
- छाप्दी धापडाँडा मो बा
- दर्दज्यान चौर मो बा
- लाबे मेदाशी मो बा
- कुखुरे दुमरेडाडा मो बा

- गोरे डुमरीडाडा मो बा
- राक्से मो बा
- राक्से देखी मेदाशी मो बा
- मैदान दुबिसा टोल मो बा
- खैरेनी मेदाशी मो बा

वडा नं ३

- गोरंगाखोला-भट्राई टोल मोटरबाटो
- गोरंगाखोला-भालुकुन मोटरबाटो
- लाकुरी भन्ज्याङ-काम्मु टोल मोटरबाटो
- सिमलमुनि -रिन्गेरह स्वस्थे चौकी मोटरबाटो
- पन्थीटोल -खनाल टोल मोटरबाटो
- बैरीखोल्सा-खाक्सी बजादी मोटरबाटो
- आठबिसे-ज्यामिरबारी मोटर
- बरुम्खोला-मन्दिरडाडा मोटर बाटो
- मन्दिरडाडा-खरुगाउ-छाप्दी मोटरबाटो
- मन्दिरडाडा-बि क -गर्बेडाडा टोल मोटरबाटो
- सवाने मन्दिर कोल्दादा-बहुमुनी मोटरबाटो
- सिमल्मुनी-रतोथुनका मोटरबाटो
- लप्सीभन्ज्याङ-भयथर्ना मोटरबाटो
- लप्सीभन्ज्याङ-ढुंगानाटोल मोटरबाटो
- सिखरभन्ज्याङ-जमुन्दादा मोटरबाटो
- काभ्रे -शान्ति टोल मोटर बाटो
- सपाहाखोला-पनिडाडा मोटरबाटो
- सिध्रेखोला -काभ्रे मोटरबाटो
- सपाहा खोला-थामडाडा मोटरबाटो
- भाक्रेभन्ज्याङ-गोंद्रोक मोटरबाटो
- भाक्रेभन्ज्याङ-गोरराथार मोटरबाटो

वडा नं ४

- नेपाल टोल,माथिल्लो लेमधेम देखि भूरूङ खोला मोटर बाटो
- माथिल्लो लेमधेम देखि तल्लो लेमधेम,धारादी मन्दिर हुदैथातीगौडा सम्म मोटर काटो
- देविनगर देखि माभ्कीडाडा,मुहकाल हुदै जल्पाको सिमाना सम्म मोटर बाटो
- तल्लो महकाल देखि ढाक्रेबास सम्म मोटर बाटो
- बोलिपोखरा र महकाल जाने चोकदेखि राहुभन्ज्याङ्ग सम्म मोटर बाटो
- राहुभन्ज्याङ देखि बेर्सघा स्कुल हुदै तल्लो टोलसम्म मोटर बाटो
- चिर्तुङ्गढापदेखि खुमबारि सम्म मोटर बाटो
- चिर्तुङ्गढापदेखि भ्करभ्करे सम्म मोटर बाटो
- नेपालिटोल देखि सोमदिप हुदै उडडाडा साबिक(५) मोटर बाटो
- उडडाडा सामुदायिक भवनदेखि माल्लिभेग मुन्टुङ्ग मो.बा
- केरौलि चौपारि देखि थपनाडाडा सिमाना मो.बा
- देउरालि,बोहोरिथोक देखि समानसिंङ ढापखोला हुदै भ्याबिरे लाइखोला मो.बा
- काफलडाडा देखि खरतुङ्गखोला सम्म मो.बा
- कैनिगैरा (सिमलदी छुट्टीनेबाटो)देखि खुर्सानिडाडा सम्म मो.बा
- समलदी मलेङ ताहु जोड्ने मोटर बमटो
- महकाल देखि बालुवाखानि जाने मोटर बाटो
- रिपको बाटो,घोर्लीखरक मोटर बाटो
- सोमदीपको मोटर बाटो

- मङ्गलाको मोटरबाटो
- खीर्लाभन्जयाङ ,देबिनगर काफलडाडा हुदै राहुभन्ज्याङ सम्म मोटर बाटो

वडा नं ५

- साध भन्ज्याङ देखी धापडाडाँ जोड्ने बाटो (खोर डाँडा) मोटर बाटो
- लामो भट्टी पोखरी छाप ग्वाङ डाँडा हुदै बार्फे सम्म मो.बा
- ग्वाङ डाँडा देखी खाक्सी मो.बा
- ग्वाङ डाँडा देखी माले खरक मो.बा
- डदेउटा शिखरडाँडा हुदै पोखरी छाप सम्म मोटर बाटो
- सिलिङ भन्ज्याङ देखी कर्ने डाँडा सम्म मोटर बाटो
- डदेउटा शिखरडाँडा हुदै पोखरी छाप सम्म मोटर बाटो
- शिखरडाँडा देखी कर्नेडाँडा जोड्ने मोटर बाटो
- जमुना भन्ज्याङ देखी आरन सम्म (कमुर्घा मो. बा.)
- स्याफत देखी धाप डाँडा खोर डाँडा सम्म मो.बा
- भाके चिउरीको रुख देखी पधेरा सम्म (भैसादी मो.बा.)
- लामो भट्टी पोखरी हुदै सातविसे सम्म मो.बा
- विरकोट चुलिडाँडा मो.बा.
- छाकरडाँडा खरक मो.बा.
- सोह्रमुरे डुम्रीकोन मो.बा

वडा नं ६

- तल्लो लाकुरी नरुवा मुसुरीबारी मो.बा.
- खुमडाँडा पर्नेदी झम्माखोला मो.बा.
- झेमराङ्ग चेभोङ्ग खर्क मो. बा.
- माथिल्लो सालबास रेढी मो.बा.
- तल्लो सालबास गल्ध पिपेङ्गदी मो.बा.
- खुमडाँडा सटाकडाँडा मो.बा.
- खुमडाँडा कृषि जाने मो.बा.
- पोखराथोक लम्पाल मो.बा.
- भन्ज्याङ्गथोक मो.बा.
- छापरडाँडा पाखुरे मो.बा.
- तल्लो खोरेदी लेर्घा पल्लीखरक मो.बा.
- माथिल्लो लाकुरी मो.बा.

ख) सिंचाई योजनाहरु

- सिंचाई योजना निर्माण/पुर्ननिर्माण कार्यक्रम ।
  - सोह्रबिसे खेत सिंचाई योजना, वडा नं ३
  - बिरुवा खोला सिंचाई योजना, वडा नं १
  - पचासे खेत सिंचाई योजना वडा नं ३
  - हर्नाखोली खेत सिंचाई योजना, वडा नं ३
  - भोटेघाट-लब्सीवारी सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - लाम्दी खोला सिंचाई योजना, वडा न. १
  - चेवा फाँट सिंचाई योजना, वडा नं ४
  - लाकुरी-ज्ञानचौर सिंचाई योजना, वडा नं
  - लावे सिंचाई योजना, वडा नं २
  - मुलकुलो सिंचाई योजना, वडा नं
  - नौबिसे सिंचाई योजना, वडा नं
  - खैरेनी सिंचाई योजना, वडा नं
  - खाण्डुखोला सिंचाई योजना, वडा नं

- झम्मा खोला सिंचाई योजना, वडा नं ६
- यारबुङ्ग सिंचाई योजना, वडा नं १
- कुखुरे सिंचाई योजना, वडा नं २
- खानी खोला सिंचाई योजना, वडा नं ६
- भुटुकटारी सिंचाई योजना, वडा नं ४
- श्रीघाट सिंचाई योजना, वडा नं ४
- बिरौटा सिंचाई योजना, वडा नं २
- रेचे सिंचाई योजना, वडा नं १
- भ्यालखेत सिंचाई योजना, वडा नं १
- कुडुले सिंचाई योजना, वडा नं १

ग) मोटररेवल पुलहरु

- सिमल्दी खोला पुल वडा नं ४, चेवा बेशी
- जल्पा खोला पुल, वडा नं २ लाबे
- मस्याङ्दी पुल, वडा नं
- खुङ खोला पुल, वडा नं
- मन्टुसा खोला पुल वडा नं ३
- बिरुवा खोला पुल वडा नं १

घ). झोलुङ्गे पुल

- गुधरीघाट झो.पु वडा नं १, निस्दी खोला
- कुईल्दी खोला झो.पु वडा नं १, कुईल्दी खोला
- भ्याङ्लेघाट झो.पु वडा नं १, पूर्वखोला
- कासेरह-हर्नाखोली झो.पु वडा नं ३, पूर्वखोला
- कुलगैरा -गरङ्गा झो.पु वडा नं ३, गरङ्गा खोला
- धारादीघाट झो.पु, वडा नं ४, गरङ्गा खोला
- लाकुरीखोला झो.पु, वडा नं ४, लाकुरीखोला
- निम्टुङघाट झो.पु, वडा नं ४, मसार खोला
- दोभानखोला झो.पु, वडा नं ६, करादीखोला
- तेर्सीखोला झो.पु, वडा नं ६, तेर्सोखोला
- झामखोला झो.पु, वडा नं ६, झामखोला
- खानीखोला झो.पु, वडा नं ६, खानीखोला
- मैदानखोला पुल, वडा नं २, मैदान खोला

अनूसूची-२ : कार्यशाला संचाललन सम्वन्धी केही झलक

पूर्वखोला गाउँपालिकाको
आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी
कार्यशाला गोष्ठी
मितिः २०८० वैशाख ५ र ६ गते
सहजिकरण
सेन्टर फर गुड गभर्नेन्स एण्ड
डेभलपमेन्ट म्यानेजमेन्ट प्रा.लि.
रुपन्देही
आयोजक
पूर्वखोला, पाल्पा

समाप्त